

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

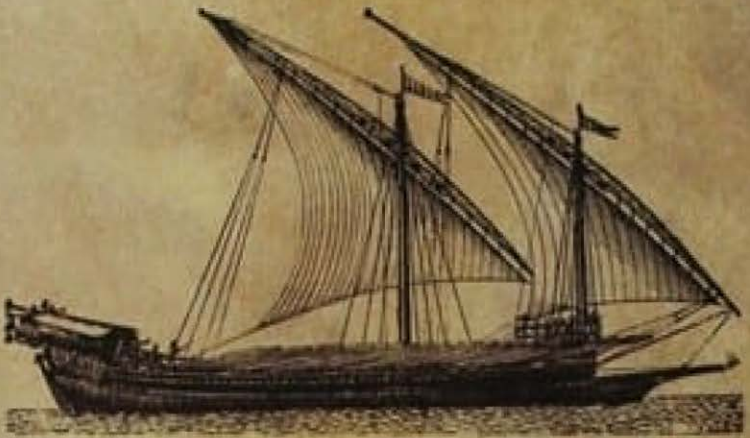
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KANUNI
SULTAN
SÜLEYMAN

BARBAROS
HAYRETTİN
PAŞA

İMPARATORLARIN DENİZİ AKDENİZ

— ROGER CROWLEY —

babil

A P R I L

A P R I L

Yayın No: 082

2. Cep Boy Baskı: Mayıs, 2014

ISBN: 978-975-6006-84-9

Yayın Yönetmeni
K. Egemen İPEK

Türkçesi
Cihat TAŞÇIOĞLU

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Meriç KÖSTEM

Kapak Tasarım
Mineral Tasarım

Baskı
Ayrıntı Basımevi

Yayın
A.P.R.I.L. Yayıncılık
Tarık Zafer Tunaya Sokak
21/3 Gümüşsuyu-Beyoğlu-
İSTANBUL
Tel: (00 90) 212 252 94 38
Faks: (00 90) 212 252 94 39
www.aprilyayincilik.com
bilgi@aprilyayincilik.com

İMPARATORLARIN DENİZİ
AKDENİZ © 2008 A.P.R.I.L. Yayıncılık
EMPIRES OF THE SEA © ROGER
CROWLEY

Bu kitabın yayın hakları AKCALI
TELİF HAKLARI AJANSI aracılığı ile
alınmıştır.

Her türlü yayım hakkı A.P.R.I.L.
Yayıncılık'a aittir. Bu kitabın
baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir
ve Sanat Eserleri Yasası Hükümleri
gereğince alıntı yapılamaz, fotokopi
yöntemiyle çoğaltılamaz, resim,
şekil, şema, grafik vb. yayınevinin izni
olmadan kopya edilemez.

İMPARATORLARIN DENİZİ AKDENİZ

ROGER CROWLEY

İçindekiler

Öndeyiş: Batlamyus'un Haritası	11
I	21
Sezarlar: Deniz İçin Rekabet 1522 - 1558	
1 Sultan'ın Ziyareti	23
2 Bir Yakarış	59
3 Kötülüğün Kralı	77
4 Tunus Yolculuğu	95
5 Doria ile Barbaros	117
6 Türk Denizi	133
II	163
Depremin Merkezi: Malta 1560-1565	
7 Yılan Yuvası	165
8 İstila Filosu	189

8 İmparatorların Denizi | Akdeniz

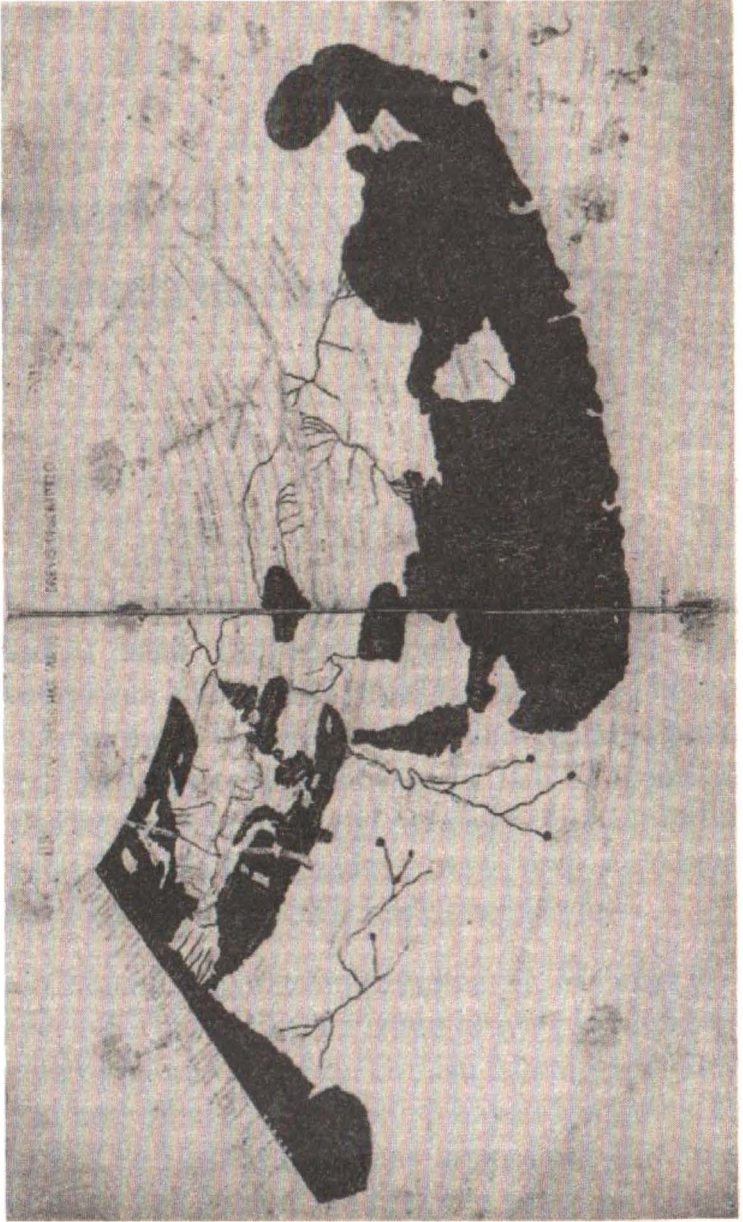
9 Ölüm Görevi	207
10 Avrupa'nın Ravelini	233
11 Son Yüzücüler	255
12 Ödeşme Zamanı	267
13 Siper Savaşları	291
14 'Malta Yok'	321

III 347

Finale Doğru: İnebahtı'ndan Önce... 1566-1571

15 Papa'nın Düşü	349
16 Tabakta Sunulan Kelle	373
17 Famagusta	405
18 Mesih'in Generali	423
19 Büyülenmiş Yılan	445
20 'Savaşalım Öyleyse'	469
21 Ateş Denizi	491
22 Öteki Denizler	513

Sondeyiş: İzler	535
Kaynakça	541

Batlamyus'un Haritası

Öndeyiş:

Batlamyus'un Haritası

Haliç'in karşı kıyısında sıralanmış ofis binalarından, hatta camilerden çok önce vardı kilise. Ayasofya'nın kubbesi bin yıldan beri ufka karşı bir başına duruyordu. Ortaçağlarda kubbesinin tepesine tırmanmanız, 'sudan çelenkle süslü kentin' tam ve hiçbir yapı tarafından engellenmemiş görüntüsünü izleyebilirdiniz. Konstantinopolis'in zamanında nasıl olup da dünyaya hükmettiğini oradan açık şekilde görebilirdiniz.

Osmanlı İmparatorluğu sultanı II. Mehmet de 29 Mayıs 1453 günü öğleden sonra oraya çıkıyordu. Çok önemli bir günün sonuydu. Ordusu İslamiyet'te yüzyıllardan beri bilinen bir öngörüğü hayata geçirerek kente girmiş ve Hristiyan Bizans İmparatorluğu'nun son izlerini de yok etmişti. Ve Mehmet şimdi bir Osmanlı tarih yazarının 'Cennet'in dördüncü katına yükselir gibi' olarak tarif edeceği tırmanışı yapıyordu.

Sultan melankolik bir yıkım sahnesini izlemeye koyuldu. Konstantinopolis harap ve talan edilmiş, 'yağmalanmış ve yangından çıkmış gibi kararmıştı'.¹ Ordusu bozguna, kiliseleri yağmaya uğramış, imparatoru kıyım sırasında yok olmuştu. Uzun erkek, kadın ve çocuk dizileri organlarla birbirine bağlanıp katar halinde götürülmüştü. Boş binaların üzerinde talandan geçtiklerini, çapulun gittiğini gösteren bayraklar asılıydı. Ezan sesleri tutsakların acınacak feryatlarını bastırarak yükseldi. Bir imparatorluk hanedanının sonu gelirken bir diğerinin fetihle elde ettiği egemenliği başlıyordu. Kökende Asya'nın yüreğinden çıkıp gelen göçebe kabile insanları olan Osmanlı Türkleri, İslamiyet'in varlığını İstanbul adını verecekleri kente taşıyarak Avrupa'da da pekiştirmeye başlıyordu. Kentin fethedilmesi Mehmet'i hem Bizans'ın varisi, hem de kutsal savaşın tartışılmaz lideri konumuna getiriyordu.

Türk insanının geçmişini ve geleceğini kendi bakış açısından değerlendirebiliyordu sultan. Güneyde, boğazların ötesinde Türklerin uzun göç yolunun son aşamasını oluşturan Küçük Asya, yani Anadolu uzanıyordu; kuzeydeyse, egemenlik hırslarına alan oluşturan topraklar vardı. Ama Osmanlı için asıl meydan okuma olasılığı batıdaydı. Marmara Denizi öğleden sonra güneşi altında dövülmüş pirinç levha gibi ışıldıyordu; onun ötesindeyse Türklerin Akdeniz dediği Mediterraneus vardı. Bizans'ın fethiyle Mehmet sadece bir kara parçasının varisi konumuna gelmiyor, bir deniz imparatorluğunu da devralıyordu.

1 ...yağmalanmış ve... Crowley. sy.

1453 yılının olayları, İslamiyet ile Hristiyanlık arasında yaşanan mücadelenin oluşturduğu daha büyük bir met ve cezrin parçalarıydı. Hristiyanlık, 11. ve 15. yüzyıllarda Haçlıların dürtüsüyle Akdeniz üzerinde egemenlik kurmuştu. Yunanistan kıyılarında ve Ege adalarında Haçlı girişimlerini Latin Batı'ya bağlayan bir dizi küçük devlet yaratılmıştı. Fethin yönü, Akra'nın 1291'de düşmesi sonucu Haçlıların Filistin'deki son büyük tutunma noktasını kaybetmesiyle dönmeye başlamıştı. İslamiyet artık karşı darbeyi indirecek konuma yerleşiyordu.

Romalılardan beri kimse o denizi egemenlik alanı olarak düzenleyecek kaynaklara sahip olmamıştı, ama Mehmet kendisini Roma imparatorlarının varisi olarak görüyordu. Hırsı sınırsızdı. 'Dünya imparatorluğu, tek bir din ve hükümdarla tek olmalıdır,'² diyordu ve kendine 'Ak ve Kara, iki denizin hakimi'³ unvanını almıştı. Osmanlılar için deniz bildik bir egemenlik alanı sayılmazdı. Ayak basılacak toprak değildi. Doğal sınırlar, göçebelerin çadır kuracağı yerler yoktu. İskân edilemezdi. Sebatsızdı; İslamiyet daha önce de Akdeniz'de tutunma noktaları elde etmiş, ama sonra bunları kaybetmişti. Mehmet ise tüm bunlara karşı niyetini açık şekilde ortaya koymuş, Konstantinopolis kuşatmasına deneyimsiz de olsa geniş bir donanma getirmişti. Osmanlılar kolay ve çabuk öğrenen insanlardı.

2 Dünya imparatorluğu... age. sy.

3 Ak ve Kara... age. sy.

Fethi takip eden yıllarda Mehmet, eskinin coğrafyacısı Batlamyus'un Avrupa haritalarından birini buldurdu ve Grekler tarafından Arapçaya tercüme edilmesini sağladı. Harita üzerinden denizin yayılımını dikkatle inceledi. Parmağını Venedik, Roma, Napoli, Sicilya, Marsilya ve Barselona üstünde kaydırdı; Cebelitanık'a bakarken gözü bir ara uzaklardaki Britanya'ya bile ilişti. İşini bilen tercümanlar tedbirli bir yaklaşımla haritanın üstünde hiçbir yerin İstanbul'dan daha belirgin şekilde göze çarpmamasını sağlamıştı ve Mehmet, İspanya'daki Katolik kralların haritanın batı ucunda onunkilere denk, dünya imparatorluklarına özgü bir dizi hırs geliştirmekte olduğundan henüz habersizdi. Madrid ve İstanbul aynı güneşi yansıtan iki dev ayna gibiydi, ama birbirine tek bir bakış açısından birlikte algılanamayacak kadar uzaktı. Az zaman içinde odakları düşmanlıkta çakışacaktı. Batlamyus'un göze yabancı gelen garip şekilli yarımada ve çarpık adaları gösteren haritası bile Akdeniz'e dair kavranılması şart bir gerçeği tam olarak yansıtmıyordu. Akdeniz aslında Tunus ile Sicilya arasına münasebetsiz bir şekilde yerleşerek kimi boğazların oluşmasına yol açan Malta nedeniyle iki denize bölünmüş gibiydi. Osmanlılar doğu denizine, İspanya'daki Habsburglar da batı denizine çabucak hakim olacaktı. Ve zaman içinde ikisi de aynı noktaya yönelecekti.

Günümüzde uçakla Akdeniz'i İspanya'nın güney kıyılarından başlayıp, Lübnan'a kadar üç saatte kat edebilirsiniz. Girintili çıkıntılı kuzey kıyısı tatil köyleri, yat limanları ve şık konutların yanı sıra büyük limanlar ve Güney Avrupa'nın sanayi gücünü oluşturan tesisler barındırır. O devasa, ama sakın gölün üstünde seyreden her tekne uzaydan izlenebilir. Gemiler Odysseus'un ve St. Paul'unkileri harap eden fırtınalara başışıklığı varmış gibi yol alır. Romalıların dünyanın merkezi olarak andığı yer, gitgide daha da küçülen günümüz dünyasında minicik kalmıştır.

Beş yüz yıl önce insanlar denizi çok farklı idrak ediyordu. Kıyıları açlığın kol gezdiği, önce ormanları yok edilmiş, sonra toprağı insanlar ve keçiler tarafından harap hale koyulmuş yerlerdi. Örneğin Girit, 14. Yüzyıl'a gelindiğinde Dante'ye bir ekolojik harabe düşüncesi verecek haldeydi. Şöyle yazıyordu Dante: 'Denizin ortasında vakti zamanında suyu ve ağaçlarıyla mutlu, ama artık viran bir toprak parçası var. Orası şimdi bir çöl.'⁴ Denizin kendisi de kısır ve meyvesizdi. Akdeniz muazzam bir jeolojik çöküşle oluştuğundan, büyüleyici duru suları kıyılarındaki keskin körfezlere derinlemesine girip çıkıyordu. Newfoundland'ın ya da Kuzey Denizi'nin zengin balık alanlarıyla kıyaslanabilecek kıta platformlarına sahip değildi. Her biri özel rüzgârları, kıyı düzensizlikleri ve kenarlara saçılmış adaları olan bir düzine bölgeye ayrılmış olan 2.5 milyon kilometrekarelik bu su kütlesi, kıyılarında yaşayan

insanlar için kontrol edilmesi güç, göz alabildiğine engin, tehlikeli ve iki yarısı birbirine yabancı birer dünya oluşturabilecek kadar büyük bir şeydi. Yelkenli bir geminin Marsilya'dan Girit'e gitmesi iyi havada iki, kötü havada altı ay alıyordu. Tekneler denize şaşılacak kadar elverişsiz, fırtınalar ani, korsanlar sayısızdı; tüm bunlardan ötürü de gemiciler genellikle açık denizi boydan boya geçmek yerine, kıyılarına yakın kalarak yol almayı tercih ediyordu. Yolculuklara tehlike eşlik ediyordu; akli başında hiçbir insan ruhunu Tanrı'ya emanet etmeden rıhtıma uzanan sürme iskeleye adım bile atmazdı. Akdeniz bir sorunlar deniziydi. Ve 1453'ten sonra bir dünya savaşının merkezini oluşturdu.

Bölgede Avrupa tarihinin en ateşli ve en kaotik çekişmelerinden biri yaşanacaktı: İslamiyet ile Hristiyanlığın dünyanın merkezini ele geçirme mücadelesi. Üzerine çok şey söylenip yazılacak bir olguya dönüştü bu. Savaş bir yüzyılı aşkın süre boyunca denizin bir ucundan diğerine körlemesine kaydı gitti; Osmanlıların Venediklileri gölgede bıraktığı açılış çatışmaları bile başlı başına elli yıl sürdü. Ve dönem dönem farklı formlarda yaşandı: Ekonomik yıpratma savaşları, iman adına yapılan korsan akınları, kıyı kalelerine ve limanlara yönelen saldırılar, büyük adaların kalelerine koyulan kuşatmalar ve nadiren rastlanan, epik anlatımları olan birkaç deniz savaşı. Mücadele Akdeniz kıyılarında yaşayan tüm ulusları ve özel ilgi gruplarını içine çekti. Türkler, Grekler, Kuzey Afrikalılar, İspanyollar, İtalyanlar ve Fransızlar; Adriyatik ve Dalmaçya kıyı-

larında yaşayanlar; tüccarlar, emperyalistler, korsanlar ve cihad savaşçıları buna dahil oldu, ticareti, imparatorluğu ya da dini koruma amacıyla kurulmuş, yapıları değişkenlik gösteren ittifakların çatısı altında birbirleriyle savaştı. Bir ara Venedik kendi açısından ciddi çaba gösterdiyse de, hiçbiri tarafsızlık bayrağını uzun süre dalgalandıramadı.

Karalarla kuşatılmış alan karşı karşıya gelmek için sınırsız olanak sağlıyordu. Kuzey-güney istikametinde şaşılacak kadar dardı; bazı noktalarda birbirine yabancı halkları sadece incecik su şeritleri ayırıyordu. Akıncılar ufukta bir anda belirip, yine aynı hızla kaybolabiliyordu. Moğolların yıldırım gibi inen darbelerinden beri Avrupa öylesine ani çöken bir düşman terörüyle ilk kez karşılaşılıyordu. İslamiyet ile Hıristiyanlığın birbirine denk olmayan şevkle çarpıştığı kaotik bir şiddete boğulmuştu Akdeniz. Savaş alanları su, adalar ve kıyılardı; olguları rüzgâr ve hava koşulları belirlerken, anahtar konumdaki silah kürekli kadırgaydı.

Hıristiyanlık için Türk'e, yani 'Mesih'in adının en zalim düşmanına'⁵ karşı verilen bu savaş, üst düzey savaştan da öte bir şeydi. Bir travma, karanlığın güçlerine karşı girişilmiş, psişik bir mücadele olarak algılanıyordu. Batlamyus'un haritası Vatikan'da biliniyordu. Papalık o şeyi Osmanlı fethinin bir şablonu olarak görü-

5 Mesih'in adının... Setton, cilt. 2, sy. 292

yor ve Boğaz'a yukarıdan bakan Topkapı Sarayı'ndaki sahneyi zihinlerde acı verecek kadar ayrıntılı şekilde canlandırabiliyordu. Sultan'ın, Büyük Türk'ün silsilesinin özelliklerini yansıtan sarıklı ve kaftanlı, gaga burunlu ve genetik olarak acımasız figürü, çinili köşkünün barbarca ihtişamı içinde oturmuş, batıya uzanan denizleri süzüyordu. Hristiyanlığı yok etmekten başka hiçbir şey düşünmüyordu.

Papa V. Leo 1517'de Türk tehlikesini bir soluk kadar yakınında görüyor ve ürpererek şöyle yazıyordu: 'İtalya kıyılarının ayrıntılı ve renklendirilmiş haritasını tek bir gün elinden bırakmaz. Top ve topçu hazırlamak, gemi yapmak, Avrupa'nın tüm bu denizlerini ve adalarını incelemekten başka hiçbir şeye ilgi göstermez.'⁶

Osmanlılar ve Kuzey Afrikalı müttefikleri içinse, Haçlı seferleri konusunda ödeşme ve dünyayı fetih, ticareti denetleme çabalarını tersine çevirmeyi deneme zamanı gelmişti.

Bu mücadele devasa bir cephede yaşanacak, çoğunlukla denizaşırı yerlerde sürdürülecekti. Avrupa Türkler ile Balkanlarda, Macaristan ovalarında, Kızıldeniz'de, Viyana kapılarında savaşmıştı, ama 16. Yüzyıl'a gelinirken tarafların tüm kaynakları haritanın merkezine odaklanacaktı. Mehmet'in torunu Süleyman tarafından yönetilecek altmış yıllık bir mücadeleydi bu. Savaş ciddi anlamda 1521'de patlak verdi ve 1565 ile

6 İtalya kıyılarının... Setton, cit. 3, sy. 175

1571 arasındaki altı yılda çağın iki ağırsıkleti olan Osmanlı Türkleri ile İspanya'daki Habsburgların bayrağı yükseltip ölümüne savaşması ve birbirine koşut olmayan şekilde kan dökmesiyle en tepe noktasına ulaştı. Sonuç imparatorlukların geleceğini şekillendirecekti.

Ve denilebilir ki, herşey bir mektupla başladı.

I

Sezarlar:
Deniz İçin Rekabet
1522 - 1558

Kanuni Sultan Süleyman

L'Isle Adam

1 Sultan'ın Ziyareti

1521-1522, 10 Eylül 1521, Belgrad

Önce emperyal unvanlar dizisi. Ardından da tehdit:

'Ben Sultan Süleyman, Allah'ın inayetiyle Sultanlar Sultanı, egemenler egemeni, Bizans ve Trebizond'un yüce imparatoru, Acem, Arap, Suriye ve Mısır illerinin güçlü kralı, Avrupa'nın ve Asya'nın en muktedir efendisi, Mekke ve Halep'in prensi, sen Rodos adası Büyük Üstat'ı Philip de L'Isle Adam'ı selam ederim.

Yeni asalet unvanın ve hüküm süreceğin toprak-

lara ulaşman hayırlı olsun. Oradaki hükümlerinin başarılı olacağına ve senden öncekilerinkinden daha parlak geçeceğine güvenim tamdır. Ve bu vesileyle dostluğumuzu geliştirmek isterim. Ki böylece, içten bir dostum olarak, Acem ilini, Kudüs'ü, Arabistan ve Mısır'ı fetheden babasının izinde yürüyen benimle birlikte geçen sonbahar kalelerin en güçlüsü olan Belgrad'ı fethimin bayramını idrak edesin. Bunun ardından Kâfir'e yüreğinin kabullenmeyi kaldıramayacağı cenk ilan ettim, başka birçok güzel ve iyi tahkimatlı şehri aldım ve oraların halkının büyük bölümünü ya kılıç ya da ateş marifetiyle telef, kalanını da köle ettim. Ve şimdi, askerinin sayısı bilinmez ve muzafer ordumu kışlasına göndererek İstanbul'daki saraya zaferle döneceğim.⁷

Satır aralarını okuyabilenler için bu bir dostluk mektubu değildi. Savaş ilanıydı. Fatih Sultan Mehmet'in torununun oğlu Süleyman, Osmanlı tahtına henüz geçmişti. Gelenek ve görenek uyarınca tahta geçişini zaferlerle vurgulaması bekleniyordu ondan; her yeni sultan 'Doğu ve Batı diyarlarının fatihi'⁸ konumunu dünya imparatorluğuna yeni topraklar katarak meşrulaştırmak zorundaydı. Ardından ganimeti dağıtabilir, ordunun sadakatini güvence altına alabilir ve gerisini

7 Brockman, sy. 114

8 Doğu ve Batı... Finkel, sy. 115

propagandanın törensel türlerine bırakabilirdi. Emperyal güç iddiasını vurgulayan zafer mektupları İslam dünyasını etkilemek ve Hristiyan dünyasını yıldırmaq için her tarafa gönderilir, yeni sultan da adına yapılacak caminin inşaatına başlardı.

Bir tahta çıkış faslına ölümün de eşlik etmesi şarttı. Sultanın yasa ve 'dünyanın düzenini gözetme'⁹ gereği olarak ve iç savaş olasılığını ortadan kaldırmak için tüm kardeşlerini öldürtmesi gerekiyordu. Dokunaklı bir dizi çocuk tabutu kadınların sessiz hıçkırıkları eşliğinde sarayın hareminden götürülürken, cellatlar uzak eyaletlerdeki kardeşleri toplamak için boğma organlarıyla yola çıkardı.

Süleyman'ın tahta çıkışında o tür ölümler yaşanmadı. Tek erkek varisti o. Bunun nedeni aslında babası Selim'in altı yıl önce çıkacağını öngördüğü iç savaşları önleyerek memleketi korumak için erkenden harekete geçip öteki oğullarının idamını emretmesiydi. Mirası eşine ender rastlanır bir şekilde yirmi altı yaşındaki oğluna ihsan edilmişti. Süleyman rekabet edilmesi olanaksız kaynaklara sahip ve birleştirilmiş bir imparatorluk devraldı. Dini bütün Müslümanların gözünde hayırların müjdecisiydi. Adını Kuran'ın tesadüfi olarak açılan sayfasında anılan, kendini bilgeliğe ve adalete adanmış hükümdardan alıyordu. O alametler ve harikalar çağında tahta geçişine dair her olgu ve koşul ileriye dönük öngörüler yansıtıyordu. Müslüman takvimi-

nin onuncu asrının onuncu yılında doğan Süleyman, onuncu sultandı. On rakamı mükemmelliğin şifresini, Kuran'ın bölümlerinin ve Peygamber'in ilk izleyicilerinin, Tevrat'taki emirlerin ve İslamiyet'in astrolojik cennetlerinin sayısını işaret ediyordu. Ve sultanın kendisi de dünya sahnesine imparatorluğun kaderi için önemli bir anda adım atmıştı.

Süleyman'ın hükümranlılığı birbirine karşı hak iddiaları öne süren, itişip kakışan bir dizi krallıkla aynı döneme denk geldi ve onlarla rekabet etti: İspanya'da Hapsburg Hanedanı'ndan V. Charles ve II. Felipe, Fransızların Valois soyundan kralları I. Francis ile oğlu II. Henry, İngiltere'de Tudor kökenli VIII. Henry ile I. Elizabeth, Muscovy'de Korkunç İvan, İran'da Şah İsmail, Hindistan'da Mughal imparator Ekber. Bunların hepsi de alabildiğine keskin ve güçlü emperyal misyonlar güdecek, kibirli ve azametli hak taleplerinde bulunacak karakterlerdi.

Süleyman sarayında kabul ettiği elçiler üzerinde en başından itibaren güçlü ve önceden hesaplanmış bir etki bıraktı. Venedikli Bartolomeo Contarini şöyle yazacaktı: 'Sultan uzun boya ve narin yapıya, ancak bunun yanı sıra ince ve sıırım gibi bir yüze sahip. Denildiğine göre adını hak eden bir kişi (....) bilgili ve isabetli yargılarda bulunan bir insan.'¹⁰ Süleyman'ın yüz ifadesi ağırbaşlı, bakışları sağlamdı; kılığıysa sade, ama gerekli ihtişamı yansıtan türdendi. Boyu ve cüssesi al-

nının ortasına kadar inen küresel sarığın büyüklüğüyle daha da fazla vurgulanıyordu. Kişiliğinin ve sarayının ihtişamıyla insanları etkilemeyi amaçlayan bir tavrı vardı. Kısa zaman içinde Sezar unvanı ve Akdeniz'in denetimi üzerinde hak iddiasında bulunacaktı.

Aklında hemen kazanmayı amaçladığı iki zafer vardı. Atalarının edimlerinin ve kazanımlarının gayet iyi bilincindeydi ve çocukluğundan beri cedit Mehmet'ten bir şekilde kurtulmuş olan çifte fethi tamamlamayı düşlemişti. Bunların birincisi, ona Macaristan kapısını açacak olan Belgrad'ın fethiydi. Başa geçişini izleyen on ay içinde kent surlarının önünde otağını kurdu; 1521 yılının Ağustos ayına gelindiğindeyse Hristiyan katedralinde namazını kılıyordu. İkinci düşü egemenlik dayatmalarını 'Akdeniz'in Padişahı' konumuna ötelemektir. Bunun için Rodos'un alınması gerekiyordu.

Süleyman'ın dikkatini yönelttiği ada tarihin ve çağın gerçekleriyle tuhaf bir şekilde çelişiyordu; İslam dünyasına el uzatılsa dokunulacak kadar yakın bir Ortaçağ Haçlıları kalıntısı barındırıyordu üstünde. Küçük Asya kıyılarının yüz mil uzağına kadar yayılan kireçtaşı oluşumlu On İki Adalar arasında en büyük ve en verimli olandı Rodos. Kümenin güneybatı ucunda yer alıyordu ve kuzey ucu Havarî Yuhanna'nın Yeni Ahit'in vahiylerine erdiği, ortodoks Hristiyanlığın en kutsal yerlerinden biri olan manastırı üstünde barındı-

ran Patmos adasına bakıyordu. Bu adaların hepsi Asya kıyılarının girinti ve çıkıntılarına öylesine yakındı ki, kıyı boyunca nereye gidilse ufukta görülebiliyorlardı. Rodos ile karşı kıyı arasındaki mesafe on bir mil kadardı ve uygun rüzgârla birkaç saatlik yelken seyriyle geçilebiliyor, havanın açık olduğu kış günlerinde göğe yükselen Asya dağları neredeyse el uzatılsa dokunulacak kadar yakında algılanıyordu.

Mehmet 1453 yılında Konstantinopolis'i aldığı anda, Hristiyan güçler tüm Ege Denizi'ni bir savunma çemberi, dayanıklılığı her taşın ağırlığını birbirine aktarmasından kaynaklanan bir yapı kemeri gibi elinde tutuyordu. 1521 yılına gelindiğinde tüm yapı çökmüş, ama taşıyıcı kemerin kilit taşını oluşturan Rodos, Osmanlı'nın deniz erişim yolları açısından tehlike arz eden ve Akdeniz'e yönelik hırslarını kasan bir Hristiyan kale burcu olarak varlığını sürdürmeye devam etmişti.

Rodos ile yakın çevresindeki adalar, Haçlıları oluşturan büyük askeri düzenlerden birinin hayatta kalan son parçalarını temsil eden ve duruşları Haçlılar dönemini eksiksiz yansıtan St. John Şövalyeleri (ya da başka yaygın anılışlarıyla Hospitaller) tarafından Papa adına elde tutuluyordu. Oluşumlarının kökeninde Kudüs'e hacca gidenlere hastalık gibi durumlarda yardımcı olmak türünden amaçlar yatarken, Templarlar ve Töton Şövalyeleri gibi savaşı güç düzenine geçmişlerdi. Üyeleri dünyevi varlıklardan ömür boyu yoksunluk, iffet ve Papa'ya bağlılık yemini ederdi; belli

başlı amaçları kâfirlere karşı olan savaşı kesintisiz sürdürmektir. St. John tarikatı Kutsal Topraklar için verilen her savaşta istisnasız dövüşmüş, 1291 yılı Mayıs'ında Akra'da sırtları denize dayanmış olmasına rağmen son adam ölene kadar çarpışarak can vermişti. Sonrasında o mücadeleyi sürgünde sürdürme yolu aramış, gözlerini Grek Hıristiyanı olan Rodos adasına dikmişlerdi. 1307 yılında saldırıp adayı ele geçirmişlerdi. Rodos böylece batı Hıristiyanlığının İslam dünyasının içine uzanmış ucu, gelecekte ve ne zaman gerçekleşeceği öngörülmemiş bir tarihte Filistin'e girişilecek karşı hücumda kullanılacak potansiyel üs haline geliyordu.

Şövalyeler adanın merkezindeki yerleşimde bir kaleyi de içeren, sadece Papa'nın kendisine bağlı olan, giderleri Düzen'in Avrupa'da sahip olduğu ve kutsal savaşa adanmış uçsuz bucaksız toprakların geliriyle karşılanan küçük bir feodal yapı oluşturdu. Şövalyeler ya da kendilerine verdikleri adla Kutsal Din, tahkimatlı yerleşimlerin öneminin idrakindeydi. Nesiller boyunca Filistin'de sınır savunmasında bulunmuşlar, Haçlı kalelerinin en büyüğü olan Crac des Chevaliers'i yapmış ve kapsadığı yerleşimi gösterişli bir şekilde istihkâm etmişlerdi. Dahası, ağır silahlı kalyonlardan oluşan ve Osmanlı kıyılarıyla deniz yollarını yağmalayacak, esir ve talan kaldıracak küçük bir filo kurup donatarak kendilerini açık deniz akıncılarına dönüştürmüşlerdi.

Hospitaller iki yüzyıl boyunca İslam dünyasının hemen dibindeki On İki Ada'yı Türkleri bir anlamda

kendi bölgelerine hapseden tahkimatlı kaleler zinciri olarak kullanan ve uzlaşılması imkânsız bir korsan oluşumu halinde dönüşmüştü. Hatta anakarada, Türklerin Bodrum olarak adlandırdığı yerde Kurtarıcı St. Peter'in adını verdikleri bir tutunma noktası bile inşa etmişlerdi. Bu kale hem Hristiyan köleler için bir kaçış yolu, hem de şövalyelerin misyonlarını sürdürmek için gereksindiği fonları Avrupa'dan toplamaları için propaganda aracı olarak hizmet veriyordu. Templarların akıbetini çok iyi bilen şövalyeler, Hristiyanlığın Kalkanı imajını özenle koruyordu.

Avrupa'nın şövalyelere yönelik düşünceleriye karışıktı. Papalık açısından Rodos, kâfirlere karşı bir dış savunma hattı, Bizans'ın mirasının İslami ilerleme karşısında sürekli daraldığı, adalar zincirinin halkalarının birer birer Osmanlı hakimiyetine geçtiği denizlerde bir sınır oluşturmaları nedeniyle son derece büyük simgesel ağırlık taşıyordu. Papa II. Pius şöyle diyerek sızlanıyordu: 'Tüm diğer Hristiyan prensler Türklere yöneltecekleri düşmanlıkta tek bir adadan ibaret olan Rodos kadar şevkle davransa, o imansız halk bu kadar güçlenemezdi.'¹¹ Konstantinopolis'in düşüşünden sonra dahi Vatikan'ın en aziz tuttuğu projelerden birini, zamanı geldiğinde Kutsal Topraklar'a dönme olasılığını besliyordu Rodos.

Ancak başka kimileriye daha az heyecanla yaklaşıyordu konuya. Deniz ticareti yapan Hristiyanlar

11 Tüm diğer Hristiyan... Setton, cilt. 2, sy. 372

için şövalyeler zamanın tehlikeli şekilde dışında kalmış unsurlardı. Korsanlık eylemleri ve Müslümanların batıyla olan ticaretini engellemeleri bir yana, genelinde ticaretin dayandırıldığı hassas barışın istikrarını bozma tehdidi oluşturuyordu. Venedikliler onları herhangi bir korsandan farklı görmüyor ve Hospitallerleri Osmanlı emperyal hırslarının ardından ikinci tehlike olarak kabul ediyordu.

Şövalyelerin etkisi gerçekten de sahip oldukları kaynakların üzerindeydi. Rodos'taki Avrupa aristokrasisinden derlenmiş ve yarı istekli yerel Grek halk ve paralı askerlerce desteklenen şövalyelerin sayısı hiçbir zaman beş yüzün üstüne çıkmazdı. Küçük, iyi organize olmuş, güçlü misyon duygusuna sahip, yarattığı sorunun büyüklüğüyle kesinlikle orantısız bir elit askerler topluluğu oluşturuyorlardı. Kalyonları Asya kıyılarının akuamarin sularla çevrili doğal limanlarına ve kayalık girintilerine gizleniyor, gelip geçene saldırıyor, İstanbul'dan Mekke'ye giden hacıları, Karadeniz'den Mısır'a gönderilen keresteleri, Arabistan'dan gelen baharat, bal, kurutulmuş balık, şarap ve ipek yüklerini ele geçiriyorlardı. Ünleri dostlar arasında da düşmanlar arasında olduğu kadar korku vererek yayılıyordu. Bir Hospitaler gemisiyle uğraşmak akreple oynamaya kalkmakla aynı şeydi.

Osmanlı tarihçileri 'Enerji ve cüretiyle nam- lı bu korsanlar hayatı aksatır, tüccarlara her türlü kay- ba mal olur ve yolcuları tutsak eder,' diye yazıyordu.

Şövalyeler, Müslümanlar için her zaman baş düşman, 'Frankların kötülük mezhebi, sapkınlığın en meşum oğulları, Şeytan'ın en yoz dölü' olmuştu. Selahaddin, Hospitaler tutsakları en ufak vicdan azabı duymadan öldürtürdü. Papa ile olan ittifakları, Osmanlı'nın gözünde onları iki misli iğrenç hale koyuyordu. Daha da kötüsü, adada Müslüman kölelerin satıldığı bir esir pazarı kurmuşlardı. Bir Müslüman tarihyazıcı şöyle ileniyordu: 'Daha kaç bin mümin kâfir olmaya zorlanacak? Kaç eş ve kaç çocuk? Onların kötülüğünün sonu yoktur.'¹²

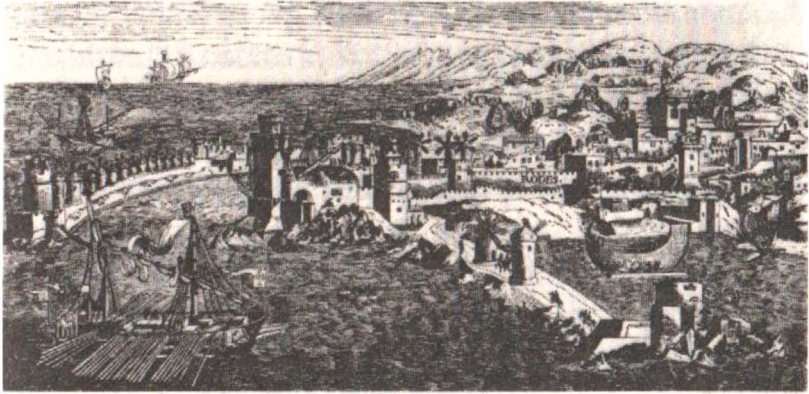
Birbiri ardından tahta çıkan sultanlar Rodos'a tehdit odağı, egemenliklerine yönelik hakaret ve bitirilmemiş bir iş olarak bakıyordu. Mehmet adayı almak için büyükçe bir istila gücü göndermiş ve utanca uğramıştı. Süleyman'ın babası Selim 1517'de Mısır'ı fethedince, İstanbul güzergâhının tam üstünde kalan Rodos'un stratejik tehdidi büyümüştü. 16. Yüzyıl'ın ilk onyıllarında Doğu Akdeniz'de kıtlık vardı ve imparatorluk başkentinin gıda kaynakları kritik düzeydeydi. Venedikli günceci Sanudo 1512'de, yani şövalyelerin İstanbul'a gitmekte olan on sekiz hububat gemisini ele geçirip tahıl fiyatlarının %50 artmasına neden olduğu yıl, 'Kendine Rodoslu diyenler sultanın tabasına büyük kayıplar yaşatmaktadır,'¹³ diye yazıyordu.

Sonunda sultana yapılan şikâyetler gitgide ciddileşti. Şövalyelerin 'Mısıra giden ticaret ya da hacı

12 Enerji ve cüretiyle... Frankların ... Daha kaç bin... Rossi, sy. 26-27

13 Kendine Rodoslu diyenler... Setton, cilt. 3, sy. 122

gemilerini top atışıyla batırmadan ve taşıdıkları Müslümanları tutsak etmeden geçirmediği' bildiriliyordu. Bu Süleyman açısından sadece stratejik bir tehdit değildi; 'Müslümanların İdarecisi'¹⁴ unvanı da tehlikeye girebilirdi. Kendi egemenlik alanının hemen eşiğinde Müslümanların köle edilmesi toleransla yaklaşılabilecek şey değildi. 'Kötülüğün lanet olası uşaklarını'¹⁵ bu kez ezmeye karar verdi.

Rodos

Süleyman'ın Belgrat'ta zafer mektubunu yazışından dokuz gün sonra, mektubun muhatabı olan adam Rodos'a ayak bastı. Bu Fransız aristokratının adı Philippe Villiers de L'Isle Adam idi ve Düzen'in büyük üstatlığına henüz seçilmişti. Elli yedi yaşındaydı, Haçlılar için can veren atalarla dolu, tarihi çok gerilere uzanan bir aileden geliyordu. Atalarından biri 1291'de

¹⁴ Müslümanların İdarecisi... Alan Fisher, p. 5

¹⁵ Mısıra giden ticaret... Rossi, sy. 27

Akra kuşatması sırasında son hendek savunmasını yönetmişti. L'Isle Adam büyük ihtimalle kendisini bekleyen göreve dair kimi illüzyonlarla karşılaşmıştı. Görevi devralmak için Marsilya'dan yaptığı yolculukta kötü olayların habercisi olan meşum alametler görülmüştü. Nice'den ayrılırken gemilerinden biri tuşmuştu; Malta Boğazı'nda Düzen'in büyük sancak gemisi *St.Mary*'ye yıldırım isabet etmiş, dokuz adamın ölümüne neden olmuştu; Büyük Üstat'ın kılıcından muazzam bir elektrik şeraresi geçerek silahı çarpık bir hurda haline koymuş, ama kumandan kömürleşmiş güverteden yara almadan ayrılmıştı. Gemiler fırtınanın açtığı hasarın onarılması için Sirakuza'ya girdiklerinde, kendilerini savaş için donatılmış güçlü bir kadirge filosuyla açıkta seyreden Türk korsanı Kurdoğlu'nun gölgesi altında bulmuştu. Şövalyeler limandan gecenin karanlığına sığınarak usulca çıkmış, batı rüzgârını arkaya alarak düşmandan kaçmıştı.

Süleyman'ın mektubunu okuduğunda L'Isle Adam, sultanın daha büyük unvanlarının anılmadığı, her türlü hoş söz ve övgüden uzak, kısa ama özlü bir yanıt yazdı. 'Rodos'un Büyük Üstadı Birader Philip Villiers L'Isle Adam'dan, Türklerin sultanı Süleyman'a,'¹⁶ diye başlıyordu mektup ve 'Elçin tarafından bana sunulan mektubun anlamını gayet iyi kavradım,' diye devam ediyordu. Büyük üstat mektubunu ani ve nezaketsiz bir şekilde bitirmeden önce Kurdoğlu'nun yolculuk ettiği gemiyi ele geçirme girişiminden de söz ediyordu. Aynı

zamanda buna koşut bir mektup da Fransa Kralı'na yazdı: 'Efendimiz, Büyük Türk konumuna geldiğinden beri [sultanın] yazdığı bu ilk mektubu dostluk emaresi olarak değil, örtülü bir tehdit olarak kabul ediyoruz.'¹⁷

L'Isle Adam gelecekte yaşanması muhtemel şeylerin gayet iyi farkındaydı, çünkü şövalyelerin haberalma ağı kusursuzdu ve konumlarını bir saldırıya karşı kırk yıldan beri pekiştiriyorlardı. 16. Yüzyıl'ın hemen başında Papa'ya ve Avrupa saraylarına para ve insan gücü için birçok müracaatta bulunmuşlardı. Osmanlıların 1517'de Mısır'ı fethi sonrasında Türk tehdidi kendini her zamankinden daha fazla göstermişti. Hristiyan denizi geleceğe yönelik korkunç tahminlerle titriyordu.

Papa Leo korkudan felç olmanın eşiğindeydi sanki: 'Korkunç Türk şimdi de Mısır'ı ve İskenderiye'yi aldı ve böylece Roma'nın doğu imparatorluğunun tamamını gücü etkisine dahil etti ve Helles Pontos'ta muazzam bir armada hazırlayıp donattı. Sadece Sicilya ile İtalya'yı değil, tüm dünyayı yutacak.'¹⁸

Kesin olan bir şey varsa, o da toplanan fırtınanın yöneleceği ön cepheyi Rodos'un oluşturduğuydu. Büyük Üstat yardım taleplerini yineledi.

Hristiyan dünyasının üstünde birleştiği yanıt koca bir sıfırdı. Süleyman'ın gayet iyi bildiği gibi İtalya, İspanya'daki Habsburglar ile Fransa'daki Valoisler ara-

17 Efendimiz, Büyük Türk... a.k.a.

18 Korkunç Türk şimdi... Setton, cilt. 3, sy. 172

sındaki kapişmanın savaş alanını oluşturuyordu; Türkler ile daha önceki mücadelesi sırasında kana bulanmış olan Venedik ise dostluk antlaşması yapmayı seçmişti ve Luther'in reform hareketi Hristiyan dünyasını birbiriyle sürtüşen parçacıklar haline koymak üzereydi. Birbiri ardından gelen papalar Avrupa'nın dünyevi işlere dalmış hükümdarlarını sürekli ve nafile yere dürtüklüyor, bir yandan da yeni haçlı seferlerine yönelik fantezi planlar düşlüyordu. Daha berrak ve gerçekçi düşünebildikleri zamanlardaysa, Hristiyan dünyasının düzensizliğinden hayıflanıyorlardı. Sadece şövalyeler görev yerlerine geçmek üzere Avrupa'nın her tarafından koşup gelmişti, ama sayıları acınacak kadar azdı.

Gözü kolay yılmayan L'Isle Adam yaklaştığı kesin olan kuşatmaya karşı hazırlık yapmaya koyuldu. Un ve şarap alımı için İtalya'ya, Yunanistan'a ve Girit'e gemiler gönderdi. Hendeklerin temizlenmesini, kale burçlarının onarılmasını, barut değirmenlerinin çalıştırılmasını sağladı ve hepsinin ötesinde, boğazlardan sultanın ülkesine olan bilgi akışını boğmaya çalıştı. 1522 yılının Nisan ayına gelindiğinde, henüz tam olgunlaşmamış hasat kaldırılmış, kent dışındaki topraklar çıplak hale koyulup yakılmıştı. Limanın ağzına da devasa baklalardan oluşan bir çift demir zincir çekildi.

450 mil uzaktaki İstanbul'da ise, Süleyman muazzam bir ordu topluyor ve donanması için gerekli malzeme ve mühimmatın tedarikini tamamlıyordu. Bir Osmanlı seferinin değerini belirleyen mihenk taşı, in-

sanları ve kaynakları düşmanın hesap yeteneğini bile felç edecek ölçekte harekete geçirme yeteneğiydi. Tarih-yazıcılar toparlanabilecek ve savaşa sürülebilecek mantıki askeri gücü ikiyle ya da üçle çarpma eğilimindeydi, hatta zaman zaman bunun için çabalamaktan vazgeçerlerdi. Dışarıda toplanan muazzam sayıdaki insan ve hayvan ve çadırın sunduğu görüntüyü kale burçlarının gerisine sinmiş halde izleyen savunmacıların aynı rakamları için başvurduğu yaygın ifadeyse, ‘yıldızlar gibi sayısız’¹⁹ idi. Rodos seferi de işte bu ruh haliyle ve şişirilmiş bir rakam olan 200.000 insan ve ‘sayısı 300’ü aşan kalyonlar, kadirgalar, firkateler, fusteler ve diğer gemilerden’²⁰ oluşan güçlü bir armadıyla başladı. L’Isle Adam askerlerinin sayısını hassas şekilde saptamaktan kaçındı, çünkü o kadar azdılar ki, belirlenecek rakam moraller üstünde kötü etki yapabiliirdi ‘ve ayrıca Büyük Türk’ün Rodos’a gelip gidenler aracılığıyla bu bilgiye ulaşmasından çekiniyordu’²¹. Tüm olasılıklar hesaba katıldığında dahi savunmaya 500 şövalye, 1.500 paralı asker ve yerel Grek halk katılacaktı. Büyük Üstat bir dizi moral yükseltici geçit töreni düzenlenmesine karar verdi, böylece ‘renkler ve armalarla donatılmış çeşitli bölükler boruların ve trampetlerin büyük gürültüsü eşliğinde içtimaa çıktı.’²² Elllerinde haçlar taşıyan ve zırhlarının üstüne kızıl cüppelerini giymiş olan şövalyeler büyük tezahüratla karşılandı.

19 yıldızlar gibi sayısız... Crowley, sy. 102

20 sayısı 300’ü aşan... Bourbon, sy. 5

21 A.k.a. sy. 11

22 A.k.a. sy. 12

Mehmet 1480 yılında Rodos'u kuşattığında savaşa bizzat katılmamıştı. İstanbul'da kalmış ve kumandanını göndermişti. Süleyman ise 'günahın ve kötülüğün lanetlenesi hizmetkârlarının'²³ üstüne karşı bizzat gitmeye karar verdi. Sultanın bir askeri sefere katılması alınan riskleri muazzam şekilde yükseltiyordu. Yenilgi kabul edilemez hal alacaktı; herhangi bir kumandanın başarısızlığı görevden alınma ya da idamla sonuçlanacaktı. Süleyman sadece galibiyet için geliyordu Rodos'a.

10 Haziran günü şövalyeler bu kez her türlü diplomatik incelikten arınmış sözler ileten ikinci mektubu aldı:

'Sultan Süleyman'dan Rodos'un Büyük Üstst'ı Villiers de L'Isle Adam'a, onun şövalyelerine ve dahi tüm ahalisine. Şerrinizden mustarip tabama verdiğiniz dehşetli zararlar beni üzdü ve öfkelenirdi. Bu sebeple adanızın ve Rodos kalesinin derhal teslimini emrediyorum ve size en değerli mallarınızla ve güven içinde oradan ayrılma veya arzu ederseniz yönetimim altında kalma iznini bahşediyorum ki, bu halde herhangi bir vergi ödemeniz gerekmeyecek, özgürlükleriniz veya kendi dininizde ibadetiniz kısıtlanmayacaktır. Bilge kişilerseniz dostluğu ve barışı savaşın zulmüne tercih edersiniz. Çünkü fetih yoluyla boyun eğerseniz, muzaffer olanın uygulaması alışlageldik bütün sefalete

katlanmak zorunda kalacaksınız ki, sizi bundan ne ne kendi gücünüz kurtarabilir, ne dışarıdan gelecek bir yardım, ne de temellerine kadar silip atacağım tahkimatlarınızın dayanıklılığı. Bunun böyle olacağına dair Rahman ve rahim olan Allah'ın, dört halifenin ve Cennet'i mekan etmiş ve başlarında Muhammed Aleyhisselam'ın bulunduğu dört yüz peygamber ve dedemin ve babamın hatırası ve kendi mukaddes, yüce ve soylu başım üzerine yemin ederim.'²⁴

Büyük Üstat cevap vermeye tenezzül etmedi. Çabalarını barut üretimi üstünde yoğunlaştırmıştı.

Ayın 16'sında Süleyman ordusuyla Boğaz'ın öte yakasına geçti ve Asya kıyısını izleyerek Rodos'a çıkmak üzere gemiye bineceği yere doğru ilerlemeye koyuldu. Bundan iki gün sonra da ağır toplar, mühimmat ve askerin geri kalanını taşıyan donanma Gelibolu'dan hareket etti.

Sayılardaki muazzam farklılığa rağmen, girişilecek mücadelede zafer taraflardan birine ilk anda görüldüğü kadar meyletmiyordu. Osmanlı ordusu 1480'de Rodos kentini kuşattığında karşısında tipik bir Ortaçağ kalesi bulmuştu. İnce ve yüksek duvarlar kuşatma gereçleriyle ve merdivenlerle yapılacak saldırılara karşı koyacak şekilde tasarlanmıştı ve kesintisiz top ateşi-

ne karşı korkunç derecede hassastı. Ancak 1521 yılına gelinene dek savunma büyük ölçüde yenilenmişti. Şövalyeler değer ve inançlar sistemine yönelik dünya görüşlerine ve misyon anlayışlarına körü körüne bağlılıkları açısından çağın gerisinde kalmış bir görüntü sergiliyor olabilirdi, ama iş askeri mühendisliğe gelince yenilikleri en çabuk benimseyen de onlardı. Kırk yıl süren barış döneminde rezerv fonlarını en iyi İtalyan mühendislerini tabyalarını güçlendirmeleri için tutmaya harcamışlardı.

Bu çalışma tam da askeri mimaride yaşanan bir devrimin yükseliş noktasına rastlamıştı. Barut çağının açılması ve büyük taş güller atan çaplı topların yerini delme gücü yüksek demir güllerle daha hassas atış yapabilen topların almaya başlaması, kale mimarisinde devrim denebilecek değişiklikleri getirmişti. İtalyan askeri mühendisleriye çalışmalarını bir bilim dalı haline gelecek şekilde geliştirmişti. Pergellerle geometrik atış açıları çiziyor ve balistik bilgilerini radikal çözümler üretmekte kullanıyorlardı. Rodos'ta bu yeni askeri mühendislik birikiminin prototiplerini inşa ettiler: Devasa surlar, geniş ateş alanlarına hakim olabilecek, çok kalın ve belli açılarla tasarlanmış kale burçları, isabet edecek güllerin yönünü saptırabilecek eğimli parapetler, uzun menzilli toplar için kaideler, kanyonların derinliklerine kazılan çifte hendekler, yaklaşan düşmanı bir ateş sağanağı altında bırakacak dikey kesişimli mevziler. Yeni ilkeler savunma derinliği ve çapraz ateşe dayalıydı; hiçbir düşman birden fazla avantajlı ko-

numdan görülmeyecek şekilde yaklaşamayacak, ileride onu nasıl bir tuzağın beklediğini bilemeyecekti. Rodos 1521 yılında sadece dünyanın en iyi savunulan kenti değil, ayrıca kuşatma savaşının bir laboratuvarıydı. Bu girişimde kullanılan işgücünün büyük bölümünde köle edilmiş Müslümanlar kullanılmıştı ve bunlardan biri de Oruç adındaki genç denizciydi ki, yazgısında orada yaşadıklarını asla unutmamak ve affetmemek vardı.

Kent yerleşim olarak ısırılmış bir elma gibi yusuvarlaktı ve içe doğru girinti yapan bölümde korumalı liman bulunuyordu. Şövalyeler ulusal gruplar halinde savaştığından, savunma sektörü her biri belli bir ülkenin askerleri tarafından tutulan ve kendi kulesine sahip olan sekiz bölüme ayrılmıştı. İngiltere bir sektörü, İtalya bir başkasını savunuyordu; Auvergne²⁵ aşılması en zor burçları tutuyordu. Diğerleriye Germenya, Kastilya, Fransa, Provence ve İspanya mevzileriydi.

Batı'dan tatminkâr yardım alamamasına rağmen L'Isle Adam bir konuda küçük bir şans yakaladı. Girit'ten 'son derece parlak bir mühendis ve savaş konularında en üst düzey matematik uzmanı'²⁶ olarak bilinen Gabrielle Tadini'yi adaya getirmeyi başardı. Tadini aslında, tarafsızlıklarını ciddi şekilde yaralayacağını düşündüklerinden o konuya karışmasına şiddetle karşı çıkan Venedikliler için çalışıyor, onlardan para alıyordu. Şövalyeler onu bir gece kayalıklarla çevrili bir koy-

25 Fransa'nın 26 bölgesinden biri. (ç.n.)

26 son derece parlak... Bosio cilt. 2, sy. 545

dan gizlice adaya soktu. Tadini sert, canlı, yenilikçi ve bin adamın cesaretine sahip birisiydi. Hemen mevzileri düzenlemeye, ateş alanlarını ve menzillerini ölçmeye, düşmana asıl zayıatın verdirileceği alanları hesaplama-ya koyuldu.

Şövalyelerin St. John anısına oruç tuttuğu ve yılın en kutsal günü kabul ettiği 24 Haziran'da Osmanlı donanması adaya ilk yoklama harekâtını yaparak asker çıkarttı. İki gün sonra kentin altı mil güneyine demirleyip, anakaradan getirdikleri malzeme ve askeri personeli boşaltarak çok daha geniş bir çıkarmaya girişti. Büyük Üstat ise kentin anahtarlarını Aziz'e adanmış kilisenin sunağına ağırbaşlı bir törenle bırakarak 'St. John'a Kutsal Din'i koruması altına alması ve aziz varlığıyla o insanları kendilerini kuşatmış olan büyük düşman gücüne karşı savunması için yakardı.'²⁷

Osmanlının getirdiği her şeyi karaya çıkartması iki hafta aldı. Kıyıya her çap ve türden eksiksiz bir ateşli silah serisi yığıldılar: Toplar ve bazilikalar, serpantinler, çift namlulu topolar, havan topları. Saldırının dokusu içinde özel amaçlara yönelik olarak kullanılacak, farklı menzillere sahip ve farklı atış eğrileriyle atılacak güller getirilmişti: Çapı 25 santime ulaşan dev taş güller, duvarları yıkmak ve delmekte kullanılacak demir güller, düştüğü yerde parçalanıp etrafa yayacağı yanan petrol yağıyla insanları öldürecek pirinç yangın bombaları, yüksek yörüngeli havan mermileri. Hatta

27 St. John'a Kutsal Din'i... Bourbon, sy. 17

çürümüş cesetleri surların üstünden aşırarak üzere etkileyici şekilde tasarlanmış toplar, yani bir anlamda biyolojik silahlar bile vardı.

Dünya yüzündeki hiçbir ordu kuşatma savaşı tarihinde Osmanlılarla rekabet edemezdi. Rodos'a da haberalma kaynakları sayesinde savunmanın durumu hakkında gayet iyi bilgilendirilmiş ve görevi gerçekçi bir şekilde değerlendirmiş halde gelmişlerdi; o nedenle de kuşatma silahları kadar yeraltı düzeneklerine yani mayınların kullanımına da önem veriyorlardı. Bu amaç için karaya sadece kazma ve kürekle silahlanmış önemli miktarda adam çıkartıldı. Süleyman, Balkan eyaletlerini derinlemesine taratmış, surların altından geçecek tünel kazmaları için çok sayıda deneyimli madenci toplatmıştı ve bunların çoğu Hristiyan idi. Yine şişirilmiş olması mümkün rakamlar bunların 60.000 kişi olduğunu, yani ordunun üçte birini oluşturduğunu öne sürer. Tek görevleri maharetle tasarlanmış İtalyan tarzı kale burçlarının altından geçecek tünelleri santim santim ilerleyerek açmaktı.

Savunmacılar 28 Temmuz günü tepeden aşağıya kutlama bayraklarıyla kaplı Osmanlı gemilerinin ufukta belirmediğini gördü: Süleyman boğazı Başarda-i Hümayûn'u²⁸ ile geçmişti. Sultan kampa ulaştıktan ve otağı menzil dışına kurulduktan sonra hazırlıkları denetleyecek, ondan sonra da kuşatma başlayacaktı.

28 Başarda tipi gemiler kadirgaların en büyüğüydü ve padişahınkine 'Başarda-i Hümayûn' adı verilirdi. (ç.n.)

Mücadele önce surların ötesindeki araziye yönelikti, sonra kendisine yoğunlaştı. Lağımcılar kalenin savunma hatlarına paralel uzanan siperlerin kazılması ve bunların önüne ahşap koruganlar yapılması işine verildi; ikinci evreysse surlara doğru uzanan derin sıçanyolları açmaktı. Bu en başından beri zalimce bir göreve dönüştü. Açık arazide kazı yapan zavallı madenciler Tadini'nin hesaplamalarıyla açılan nokta atışlara kurban gidiyor, kaleden yapılan beklenmedik sortiler daha da fazla can kaybına neden oluyordu. Bunun Osmanlı kumandanları açısından fazla önemi yoktu, çünkü adam nasılsa bol ve harcanabilirdi. Siperler kazıldı, toplar koruyucu paravanların gerisine çekildi ve ateş başladı.

Ağır toplar surları bir ay boyunca, gece ve gündüz hiç durmadan dövdü; havanlar kentin içlerine 'yere düşünce parçalanan ve alev alan ve zarara neden olan' yangın bombaları attı; dönemin çakmaklı tüfeği olan arkebüzleri kullanan keskin nişancılar burçları savunmacılardan temizlemeye çalıştı. Savaşa tanık olanlardan biri, 'el silahlarıyla açılan ateş sayısız ve inanılmaz,'²⁹ diye not düşmüştü. Muazzam insan gücü şaşılacak kadar büyük bir kazı başarısının gerçekleştirilmesini sağlamıştı. Lağımcılar sekiz yüz metre öteden kazıp getirdikleri toprağı yığarak surların üzerinden bakacak yükseklikte iki rampa oluşturdu ve kentin içine ateş açmak üzere bunların tepesine beş tane top yerleştirdi.

29 yere düşünce parçalanan... el silahlarıyla... Bourbon, sy. 19-20

Karaya çıkarılan ordu o kadar büyüktü ki, bir kıyıdan diğerine uzanan bir hilal şeklinde yayılmıştı. Üstü çalışan madencileri korumak için tahta ve deriyle örtülmüş kapsamlı bir siper ağı her gün santim santim ilerliyordu.

Tadini ise enerjik karşı önlemler alıyordu. Tünel-ler yeraltında ilerlerken, o da maharet ve yaratıcılık isteyen dinleme düzenekleri geliştirdi. Hayvan derisinden yapılma zarlar ahşap çerçevelere gerilmiş, bunlara da ziller asılmıştı. Ortaya çıkan düzenek öylesine hassastı ki, toprağın altından gelen anlık titreşimler bile zillerin çalmasına neden oluyordu. Ayrıca yaklaşan tünellerin yolunu kesecek benzer kazılar yaptırdı, üstü örtülü sıçanyollarında çalışanları barutla havaya uçurdu ve yaklaşan düşmanın kendini çapraz ateş altında bulmasını sağlayacak zekice düşünülmüş tuzaklar kurdu. Bir tünelin fark edilmeden kazılması olasılığına karşıysa, surların temellerine patlamanın gücünü yayacak spiral menfezler açtırdı.

Yeni yapılan İtalyan burçları topların dövmesine iyi dayanıyordu, ama kimi eski bölümler, özellikle İngiliz bölgesi etkilere daha fazla açıktı. Ve lağımcılar da yorulmak bilmiyordu. Eylül ayının başlarına kadar Tadini elli civarında tüneli etkisiz hale getirmişti, ama 4 Eylül günü tüm kent İngiliz burçlarının altından gelen bir patlamayla sarsıldı; varlığı fark edilmeyen bir tünel Türklerin patlayıcıları yerleştirmelerini ve on metrelik bir delik açmalarını mümkün kılmıştı. Piyade ileri atıl-

dı; Süleyman'ın askerleri bir ara köprübaşı oluşturdu ve surlara sancakları çekti, ama hemen ardından büyük zayıt vererek püskürtüldü. Sonraki günlerde kan daha şiddetle akmaya başladı; Tadini'nin menfez sistemi sayesinde fazla hasar vermese de bombalar patlıyor, doğrudan saldırılar geliyor, binlerce Osmanlı askerinin ölümüyle püskürtülüyordu. Süleyman'ın topçubaşının bacağı bir güllenin isabet etmesiyle koptu ki, söylen-
diğine göre Sultan için bu kayıp herhangi bir genera-
lin kaybından daha ağır olmuştı. Askerler saldırmakta
gitgide isteksizleşti; 9 Eylül günü 'müthiş kılıç darbe-
leri'³⁰ karşısında surlardan bir kez daha çekilmek zo-
runda kaldı. Kentin kayıpları sayıca çok daha az, ama
çok daha ciddi, çünkü öldürülen her adam yerine
yenisi koyulamayacak bir kayıp olarak geçiyordu he-
saba. Sadece 4 Eylül günü şövalyeler belli başlı üç
kumandanlarını kaybetmişti: Kalyonların kumandanı,
sancaktar Henry Mansell ve 'siperleri denetlemek için
gittiği surlardan düşüp göğsünden yaralanan'³¹ kıdemli
kumandan Gabriel de Pommerols.

Süleyman savaşı top menzili dışındaki güvenli
bir konumdan izliyor, sefer jurnaline kısa ve öz kayıtlar
düşüyordu. Ağustos ayının sonunda sadece notlar
almıştı: '26 ve 27, çarpışma. 28, hendeğin çalılar ve
kayalarla doldurulması emri verildi. 29, Piri Paşa'nın
kâfir tarafından vurulan bataryaları tekrar ateşe başladı.

30 müthiş kılıç darbeleri... Bourbon, sy. 28

31 siperleri denetlemek... Bourbon, sy. 28

30, hendek dolduruldu. 31, sert çarpışma.'³² Bu sayfaları Olimpiyat ruhunu yansıtan bir tarafsızlık sarmıştır; sultan kendisinden sadece üçüncü tekil şahıs olarak, sanki Allah'ın Yeryüzü'ndeki Gölgesi de insani duyguları benimsemiş gibi bahseder, ama yine de jurnalın bütününde bir beklentinin yükselişini belli belirsiz sezme-
mek mümkündür.

Generallerinden Mustafa Paşa kuşatmanın bir ay alacağını söylemişti sultana. Kent Eylül ayı boyunca lağımca tünellerinin başarıyla patlatılması sonucunda sarsılır ve surlardaki gedikler genişlerken, nihai hücum kalkılmasına fazla zaman kalmadığı düşüncesi de yaygınlaşıyordu. Süleyman 19 Eylül'de kimi bölüklerin surlardaki bir bölümden içeri girmeyi başardığı notunu düşecekti. 'Bu vesileyle içeride ikinci bir hendek ya da sur olmadığı bilgisi kesinleşti.'³³ 23 Eylül'de Mustafa Paşa beklenen anın geldiğine karar verdi. Haberciler yaklaşan topyekun saldırıyı duyurmak için ordunun içine dağıldı; Süleyman askerlere yüreklerindeki yiğitliği ve şevki kabartacak şekilde seslendi.

24 Eylül günü şafak saatlerinde 'hatta sabah ezanından önce'³⁴ kütleli bir bombardıman başlatıldı. Süleyman'ın vurucu gücü olan Yeniçeriler cepheyi saran kesif duman içinde yürüyüşe geçti. Savunma gafil yakalanmıştı. Yeniçeriler surlara çıkıp bayraklarını

32 26 ve 27, çarpışma... Hammer-Purgstall, cilt. 5, sy. 420

33 Bu vesileyle... a.k.a. sy. 421

34 hatta sabah ezanından... Brockman, sy. 134

dikti. Şiddetli bir savaş başladı. O mevziler tam altı saat boyunca korkunç bir mücadeleye sahne oldu, ama büyük üstat savunmacıları harekete geçirip çapraz ateş açtırmayı ve dış surlara bir kez daha yüklenmesini sağlamayı başardı. Sonunda Osmanlıların hücumu gevşedi ve dağıldı. Artık hiçbir tehdit onları surdaki gediğe geri döndüremezdi. Kana bulanmış ve üstünden duman tüten moloz yığını geride bırakarak açık araziye kaçtılar. Süleyman jurnaline tek bir cümle yazdı: 'Hücum püskürtüldü.'³⁵ Ertesi gün Mustafa Paşa'nın içtima halindeki ordu önünden geçirilerek oka tutulmasına karar verdi, ama sonra yumuşadı.

Kuşatmaya dair haberler fazla gürültü çıkartmayacak şekilde Akdeniz'in öte ucuna aktarılıyordu. Avrupalı hükümdarlar hiçbir girişimde bulunmasalar da, Rodos'un öneminin farkındaydı. Ada Osmanlı deniz yayılmacılığını zapt edecek bir baraj konumundaydı. Kutsal Roma İmparatoru V. Karl adanın elden çıkmasının merkezi denizleri etkilere açık hale koyacağını, Osmanlıların İtalya'ya deniz saldırıları yapacağını ve 'nihayetinde tüm Hristiyan dünyasını yıkıp harabe haline koyabileceğini'³⁶ çok önceden görmüştü. Rodos'un şanssızlığı bu parlak stratejik öngörünün kaynak desteğinden yoksun olmasıydı. Ekim ayında birkaç küçük gemi ablukayı yararak az sayıda şövalye getirdi.

35 Hücum püskürtüldü... Hammer-Purgstall, cilt. 5, sy. 421

36 nihayetinde tüm Hristiyan... Setton, cilt. 3, sy. 209

İtalya'da Düzen 2.000 paralı asker tutmaya yetecek kadar kaynak toplamış, bunları Sicilya'daki Messina'ya kadar götürmüş, ama daha öteye aktaramamıştı; silahlı eskort olmadan denize açılmaya kimse cesaret edemiyordu. Daha uzaklardaki Britanya'da ise, bazı İngiliz şövalyeleri sefer hazırlığındaydı. Yola çıkmakta çok geciktiler ve mevsim ilerleyince Biscay Körfezi'nde tüm personellerini yitirip hareketsiz kaldılar.

Rodos'ta ise saldırılar devam ediyordu. Surlara sürekli saldırılıyor, temelleri patlatılıyordu. İngilizlerin tuttuğu kesimde on günde beş büyük saldırı püskürtülmüştü, ama Ekim ayının başına gelindiğinde İngiliz şövalyelerinin çoğu ya ölmüştü, ya da yaralıydı. 10 Ekim'de olaylar ciddi bir dönüm noktasından geçti. Surun İspanyollar tarafından tutulan bölümü gedik vermişti ve o noktaya hücum eden güçler tutundukları yerden söküleliyordu; alelacele inşa edilen bir iç duvarla zapt edildiler, ama orada kalacaklardı. Bir şövalye, 'Yıldızların bizi göstermediği bir gün, perişanlığımızın başlangıcı oldu,'³⁷ diye yazıyordu. Ertesi gün daha da kötü haberler geldi: Bir keskin nişancı mazgalların arasından savunma mevzilerini inceleyen Tadini'yi seçmiş ve yüzünden vurmuş, misket mühendisin gözünü parçalayıp kafatasının yanından çıkmıştı. Tadini fena şekilde yaralanmasına rağmen hayatta kalmayı başara-cak kadar sağladı, ama altı hafta iş göremez duruma düşmüştü. O arada hizmete sokulabilir top sayısı gün-

37 Yıldızların bizi göstermediği... a.k.a. sy. 209

den güne azalıyor, barut stokları eriyordu. Büyük Üstat bu durum karşısında hiçbir topun emir alınmaksızın ateşlenmemesi talimatını verdi.

Kentin kendisiyse casusları ortaya çıkarmak için bir cadı avına girişmişti. Latinler, Grekler ve Yahudilerden oluşan ve öfke dolu, ama sessiz bir köleleştirilmiş Müslümanlar topluluğunun desteğine dayanan karışık yapılı ahali içinde herkes bir diğerinde düşman sempatzanı beşinci kol kimliği görüyordu. Kuşatmanın ilk günlerinde Türk kadın kölelerin başlattığı evleri ateşe verme komplosu zamanında önlenmiş ve elebaşları öldürülmüştü. Erkek kölelerse sıkı gözetim altında tutulmalarına rağmen sürekli firar ediyor, geceleri ya surlardan atlıyor ya da limandan yüzerek kaçıyor. Süleyman 24 Eylül'deki saldırının 300 adamın ve kilit konumdaki kimi kumandanların hayatına mal olduğunu o kaçaklardan birinden öğrendi. Aynı ayın içinde aslında Süleyman'ın babası döneminde kente yerleştirilmiş bir köstebek olan bir Yahudi doktor ucuna mesaj bağlanmış bir oku arbaletle surlardan atarken yakalandı. Sinirleri zaten gerilmiş olan halk her yerde casus görüyordu ve ihanet, kötü kehanet haberleri rüzgârla körüklenen yangın gibi yayılıyordu. Ekim'in sonuna doğru bir başka Yahudi okla atarak göndereceği mesajını hazırlarken yakalandı ki, su seferki casus Düzen'in aksi ve sevilmeyen karakterlerinden biri olan, hatta adı büyük üstatlık görevi için geçerken kenarda kalan Şansölye Andrea D'Amaral'ın uşağıydı. Şövalyeler artık her şeye inanmaya hazır duruma gelmişti. D'Amaral tutuklanıp işkenceden geçirildi. Düşmana yardım ettiğini itiraf etmemesine rağmen suçlu bulunup, boğula-

rak öldürüldükten sonra bedeni dörde ayrıldı. Baş ve öteki parçaları surların üstünde mızrağa geçirildi. Korku artık kol geziyordu.

Yardım gelme olasılığı zaman içinde sinip gidince, şövalyelerin tek umudu kaldı: Hava. Akdeniz havzasında askeri hareket yapmak sezonluk bir olguydu. Sonbaharın ilerleyen günlerinde yağmurlar başlayınca askerler kışlarına, seferberlikle toplanmış adamlar köylerine ve çiftliklerine dönmeyi hayal etmeye daldı. Denizler düşük bordalı tekneler için tehdit oluşturacak şekilde kabarırdı; mevsimi geçirerek denize açılan bir filo için felaket kaçınılmaz denecek kadar büyük olasılıktı. Ve bu takvimi kimse Osmanlılar kadar dikkat ve özenle takip etmezdi; askeri sefer mevsimi Pers takviminin ilk günü olan 21 Mart'ta başlar, Ekim'in sonu gelmeden biterdi. Ve Rodos'ta 25 Ekim günü yağmur yağmaya başladı. Siperler zemin çamura dönüştüren suyla doldu. Savaş alanı Somme'yi³⁸ andırır bir hal aldı. Doğudan esen rüzgâr Anadolu steplerinin soğuşunu taşıyordu. Lağımcılar donmuş parmaklarıyla kürekleri kavrayamıyordu. Asker hastalıktan kırılmaya başladı. Onları hücumla kaldırmak şimdi daha da zordu. Kuşatma ordusunun maneviyatı kırılıyordu.

Hangi Osmanlı generali kumandası altındaki ordu için karar vermek durumunda kalsa, zararı azaltma ve baskıdan kurtulma yolunu seçerdi. Askerin huzursuz-

38 1916 yılının Kasım ayında yapılan ve I. Dünya Savaşı'nın en büyük savaşlarından kabul edilen siper muharebesi. (ç.n.)

lanması ve hastalıklarla zayıflaması riskiyle kıyaslayınca, donanmanın kayalıklara çarparak yok olması tehlikesini göze alıp yurda doğru yola çıkar ve sultanın gazabıyla yüzleşmeye hazırlanırdı. Ama Süleyman bizzat orada olduğu sürece öyle bir seçenek söz konusu değildi; sultan zafer için gelmişti Rodos'a. Hükümdarlığının erken dönemlerinde gelecek öylesi bir başarısızlık otoritesini onarılamayacak şekilde zedelerdi. 31 Ekim'de toplanan savaş konseyinde alınan kararla donanma demirlemek üzere Anadolu kıyılarına gönderildi ve Süleyman kış karargâhı olarak hizmet verecek taş bir bina inşa edilmesi emrini verdi. Kuşatma sürecekti.

Tüm Kasım ayı boyunca dağınık bir şekilde sürdü de. Kendi kesimlerini savunan şövalyelerin sayısı artık iyice azalmıştı ve topları bir yerden diğerine aktarmak, surları onarmak için gereken yeterli köle gücüne sahip değillerdi. Bir İngiliz şövalyesi olan Sir Nicholas Roberts şöyle yazıyordu: 'Barutumuz kalmadı; mühimmatımız, ekmek ve su haricinde erzakımız tükendi. Çaresiz adamlara dönüştük.'³⁹

Denizden tatmin edici bir yardım gelmemiş ve Osmanlılar surların İspanyol kesiminde açılan gediğe yerleşmişti. O süre zarfında surdaki yarık kırk atlının yan yana geçeceği kadar genişlemişti. Hücumlar sürdü, ama sert hava koşulları ve kırbaç gibi vuran yağmur askerlerin moralini söndürüyordu. 'Dinmek ve tükenmek bilmez sağanaklar, çok miktarda dolu bo-

39 Barutumuz kalmadı... Porter, cilt. 1, sy. 517

şandı gökten.⁴⁰ 30 Kasım'da Osmanlılar son büyük hücumla kalktı. Sonucunda kale alınamadı, ama saldırı geri püskürtülemedi de. Girişilen mücadele içinden çıkılamaz bir duruma dönmüştü. Kentteki gerçekçiler 'düşman bir taraftan kırk, öteki taraftan otuz metre uzağa yerleşmişken o noktadan sonra çekilme ya da püskürtülme olasılığının bulunmadığı, kentin artık savunulamayacağı,'⁴¹ konusunda dayatmaya başlamıştı. Karşı taraftaysa Süleyman, ordusunun günden güne eriyişini izliyordu. Modern kale tasarımı mücadelede son derece önemli bir etken olarak öne çıkmıştı. Askerlerinin kendini tükettiğinin bilincindeydi. Bir çıkış yolu bulması gerekiyordu.

1 Aralık günü, hiç beklenmedik bir anda kentin kapısında aracılık etmeyi öneren Cenovalı bir dönme belirdi. Hemen kovalandı, ama iki gün sonra tekrar geldi. Böylece sultanın dışında geliştiği görüntüsü veren, çok kurnazca düşünülmüş bir girişimle koşullu teslim görüşmeleri başlamış oldu. Dünyanın en güçlü hükümdarı onurunu masaya sürmeden barış arıyordu. Büyük Üstat'a Süleyman'ın kendisi tarafından yazıldığını reddettiği ve koşulları tekrar ve tekrar dayatan gizemli mektuplar aracılığıyla sonunda bir diplomatik iletişim kuruldu. Şövalyeler konuyu kapalı bir konseyde derinlemesine tartıştı. L'Isle Adam savaşıarak ölmeyi tercih edenler arasındaydı, hatta adayı teslim etme düşüncesi onu o kadar üzüyordu ki, bir ara baygınlık geçirdi. Ama

40 Dinmek ve tükenmek bilmez... Rossi, sy. 41

41 düşman bir taraftan kırk... Caoursin, sy. 516

Tadini durumlarının askeri açıdan umutsuz olduğunun bilincindeydi ve kent ahali de Belgrad halkının akıbetini anımsıyor, acıklı başvurularda bulunuyordu.

Savunmacılar sonunda sunulan koşullar karşısında önce şaşırıp ve şüpheye düştü. Şövalyeler sahip oldukları şeyleri ve silahlarını alıp onurla adadan ayrılabilirdi, ancak toplar geride kalacaktı. Geride kalan kent halkı köle edilmeyecek, dinlerine saygı gösterilecekti. Müslümanlığı seçmeleri için baskı yapılmayacak, kiliseler camiye dönüştürülmeyecekti. Beş yıllığına vergi alınmayacaktı. Buna karşılık şövalyeler anakaradaki Kurtarıcı St. Peter kalesi de dahil olmak üzere tüm kalelerini ve adaları teslim edecekti. Koşulların cömertliği Süleyman'ın da o kış savaşını sürdürmek istemediğinin belirtisiydi, çünkü artık savaş tükənip kalmıştı. Şövalyelere adayı terk etmeleri için gemi vermeyi bile teklif etti.

Görüşmeler arada sırada kesintiye uğrayarak iki hafta sürdü. L'Isle Adam zamana oynamaya çalışıyordu ve iyice ağırdan alınca görüşme masasına geri getirilmesi için yeni bir hücum yapılması gerekti. Sonunda kaçınılmaz olanı kabullenmekten başka çaresi kalmamıştı. Süleyman kararlıydı; gerekirse 'son Türk ölene kadar'⁴² savaşıyor ve kaleyi alacaktı. Buna rağmen Hristiyanları iyi niyetine ikna etmişti. Daha da öte bir güven ortamı yaratmak için orduyu yarım kilometre kadar geriye çekti ve esir değişimi önerdi.

Bu esirler arasında bir sultan ile yapılan görüşmeyi ilk kaydeden İngiliz olan Sir Nicholas Roberts de vardı. Karşılaşma şövalyeyi derinden etkilemişti. Şöyle yazacaktı: ‘Büyük Türk’ün hem sözleri, hem de işleri çok bilgece ve dikkatle seçilmiş. Saygılarımızı sunmak üzere götürüldüğümüzde bizi muhteşem kızıl otağında kabul etti. Biz önünde eğilirken som altından yapılma tahtında oturuyordu ve otağın içindeki tüm diğerleri ayaktaydı.’⁴³ Süleyman eğreti bir kampta bile insanları ihtişamıyla büyülüyordu.

Anlaşma sonunda 20 Ekim günü imzalandı. Bundan dört gün sonra L’Isle Adam siyah yas kıyafeti içinde ve gösterişsiz bir tavırla teslim olmak üzere Süleyman’a gitti. Görüşme centilmence denebilecek türdeydi. Süleyman’ın, elini öpmek için önünde eğilen o sakallı, melankolik duruşlu adamdan ve şövalyelerin yiğitçe savunmasından etkilendiği anlaşıyordu. Gözle görülür şekilde yaşlanmış olan L’Isle Adam’ı bir tercüman vasıtasıyla ve hayatın kaprislerine dair sıcak sözler söyleyerek teselli etti; ‘insan yazgısının sebat-sızlığı karşısında kentlerin ve krallıkların kaybedilmesi mukadderdi’.⁴⁴ Sonra vezirine dönerek, ‘Bu yaşlı ve cesur adamı yurdundan atmak zorunda kalmak bana hüznün veriyor,’⁴⁵ diye mırıldandı. İki gün sonra daha da olağanüstü bir jest yaparak zapt ettiği kenti yanında neredeyse hiç muhafız olmadan ve sadece şövalyelerin

43 Büyük Türk’ün... Porter, cilt. 1, sy. 516

44 İnsan yazgısının... Bosio, cilt. 2, sy. 590

45 Bu yaşlı ve cesur... Caoursin, sy. 507

onuruna güvenerek ziyaret etti. Oradan ayrılırken düşmanını sarığıyla selamladı.

Ne var ki, her şey öyle pürüzsüz işlemiyordu. Noel günü bir yeniçeri bölüğü görünüşte korumak üzere kente girdi; bir kısım yağma yaptı ve kimi Hristiyan kiliselerine hürmetsizlikte bulundu. Aynı gün uzaklardaki Roma'da ise, yakın zamanda kaybedilmesinden korkulan Hristiyan kalesinin kaderini akıllara getiren uğursuz bir rastlantı yaşandı. St. Peter'de yapılan Noel ayini sırasında kubbenin kornişinden kurtulan bir taş düşüp Papa'nın ayağını ezdi. Müminler bunu açık bir işaret olarak kabul etti: Hristiyan savunmasının kilit taşı çökmüştü; Akdeniz yolu kâfirlere açılmıştı. Ve gerçekten de Müslümanlar 'Allah! Allah!' sesleriyle kente muzaffer bir giriş yapıyor, yeniçeriler İslam'ın sancağını yükseltiyor, mehter takımı marşlar çalıyordu. 'Günaha hizmet eden kent böylece İslam'ın topraklarına katılıyordu.'⁴⁶

1523 yılının ilk gününde, akşamüstü ışığı yerini günbatımının alacakaranlığına terk ederken hayatta kalan, ama yardımsız yürüyemeyen 180 şövalye büyük kalyonları *St. Mary*'ye ve öteki gemileri olan *St. James*, *St. Catherine* ve *Saint Bonaventura*'ya bindi. Yanlarına Düzen'in kayıtlarını ve en kutsal yadigârları olan iki şeyi, Vaftizci Yahya'nın mücevherli sandığı içindeki

sağ kolunu ve Bakire Meryem'in muhterem bir ikonunu almışlardı. Süleyman'ın ordusuna katmak istediği Tadini ise sessizce yok olmuştu.

Gemiler limandan çıkarken şövalyeler Küçük Asya'nın karlı dağlarını görebiliyor, dört yüz yıllık Haçlı tarihinin Rodos'un düşmesi ve Bodrum'un teslim edilmesiyle kesin olarak sona erdiğini düşünüyordu. Rodos sonraki onyıllarda şövalyeler için bir tür cennet olarak kalacak, yeniden kazanılmasına dönük nostaljik düşler epey zor ölecekti. Gece Girit denizinden üstlerine doğru gelirken önlerinde belirsiz bir gelecek vardı. Kopup gittikleri kıyıları güverteden izleyenler arasında genç bir Fransız aristokrati olan Jean Paisot de La Valette de bulunuyordu. La Valette yirmi altı yaşındaydı, yani sultanın akranıydı. Kıyıdan onlara bakanlardan biriyse, Rodos seferi sırasında kendini gösteren Mustafa adlı genç bir Türk askeri idi.

Süleyman, İstanbul'a zaferle döndü. Az konuşan genç hükümdar sadece on sekiz ayda imparatorluğun geleceğine yönelik niyetlerini kesin şekilde ortaya koymuştu. Belgrad'ın fethi Macaristan'ı ve Orta Avrupa'yı önünde açmıştı; Rodos'un alınmasıysa, Doğu Akdeniz'i askeri donanımlı son Hristiyan tutunma noktasından yoksun bırakmıştı. Birer 'kır yılını kadar çevik ve hızlı'⁴⁷ olan Osmanlı gemileri orta denizle-

47 kır yılını kadar... Brummett

re akmaya hazırlanıyordu. Bunlar Viyana kapılarından Cebelitarık Sütunları'na kadar uzanacak muazzam bir fetih dalgasının açılış hamleleriydi.

İlk fetihlerin pekiştirdiği hükümranlılığın yazgısıysa, Osmanlı tarihinin en uzun ve en ihtişamlısı olmaktadır. Türklerin *Kanuni*, Hristiyanların *Muhteşem* olarak anacağı adam, savaşı destansı ölçekte sürdürecektir ve imparatorluğunu gücün doruğuna taşıyacaktı. Kimse onuncu sultanla haşmet, adalet ve hırs konusunda denk tutulamayacaktı. Ne var ki, Süleyman'ın altın çağının cilası kırk yıl sonra La Valette'nin kimliğinde çıkıp gelen, aslında her zaman dert kaynağı oluşturmuş olan St. John şövalyeleri tarafından biraz karartılacaktı. Sultanın Rodos'taki gençlikten kaynaklanan cömertçe jestinin nasıl bir bedele patlayacak bir hata olduğu o zaman anlaşılacaktı.

Ve eğer genç sultan 1522'den sonra kendini cennetin sancaklarına erişme yolunda ilerler halde görüyorsa, o yolda yalnız değildi. Batlamyus'un haritasının batı ucunda, Hristiyan ruhunun ağırlığını koyduğu bir denge unsuru oluşuyordu.

V. Carl

Kanuni Sultan Süleyman

2 Bir Yakarış

1517-1530

Beş yıl önce. Beş yüz mil batıda.

1517 yılının Kasım ayında, kırk yelkenli gemiden oluşan bir filo Biscay Körfezi'nin sularında ve kötü hava koşulları altında bata çıka ilerliyordu. Hollanda'nın Vlissingen kentinden İspanya'nın kuzey kıyılarına gitmek üzere yola çıkmış Flaman gemileriydi bunlar. Uzun Atlantik yolculukları için yapılmış dayanıklı kalyonlardı ve yelken alanları genişti. Ana yelkenleri sert kış rüzgârıyla alabildiğine şişiyordu. Fırtınanın gönderdiği yağmur gemilere gri sulara para-

lel olarak vuruyor, bir an gözden kaybolmalarına, sonra solgun ışıktaki tekrar görünmelerine neden oluyordu. Pusun ötesinde bir kıyı çizgisi belirmeye başladı.

Teknelerin biri o uzaklıktan bile ötekilerden ayırt edilebiliyordu. *Real* adlı bu gemi, İspanya kralı olarak taç giymeye gelen genç Burgundy Dükü Karl'ı taşıyordu ve yelkenleri imparatorluk iradesinin ve dinin sembolleriyile süslenmişti.

‘Ana yelkene çarmıha gerilmiş İsa resmedilmişti; iki yanında Bakire Meryem ile Baptist John’un figürleri vardı ve tümü birden Herkül’ün iki sütunuyla çerçevelenmişti ki, bunlara da kralın şiarı olan ‘İleri’ sözünün yazılı olduğu bir parşömen dolanmıştı. Tepe yelkenine Üçlü Birlik, mizana yelkenineyse St. Nicholas resmedilmişti. Ön yelkende Bakire’nin kucağındaki Oğul’un Ay’a basmış ve güneşin ışıklarıyla çevrelenmiş ve başının üstündeki yedi yıldızla taçlanmış bir resmi vardı. Hepsinin üstündeyse, Kastilya’nın lordu ve koruyucusu St. James savaşta kâfirleri keserken betimlenmişti.’⁴⁸

Karl on yedi yaşındaydı. Karmaşık hanedan bağları sayesinde Avrupa’da Karlman zamanından beri görülmüş en geniş egemenlik alanını miras olarak almıştı. İmparatorluğunun toprakları Osmanlı İmparatorluğu’nun aynadaki görüntüsü gibiydi ve Karl da Süleyman’ınkilere mukabeleyle okunan dua nakaratı gibi karşılık veren unvanlar dayatıyordu. Bunları

sıralamak kâtiplerin iki büyük sayfa tüketmesine neden oluyordu: Aragon, Kastilya, Navarra, Napoli, Sicilya Kralı; Burgondi Toprakları Hükümdarı, Milano Dükü, Habsburg Hanedanı'nın, Franche-Compte, Lüksemburg ve Charolais'in Efendisi... Bu şekilde devam edip gidiyordu. Egemenliği altındaki topraklar doğuda Macaristan'dan başlayıp Atlantik Okyanus'una, kuzeyde Amsterdam'dan başlayıp Afrika kıyılarına kadar uzanırken, Avrupa haritası üstünde satranç tahtasını andıran bir doku bırakıyordu; hatta daha da ötelere, yeni keşfedilmiş Amerika'ya kadar yayılıyordu.

Yelkenlere resmedilmiş figürler genç kralın Flaman danışmanları tarafından hem yeni İspanyol tabasını şaşkınlıkla karışık bir hayranlığa sürüklemek, hem de imparatorluk ve kutsal savaş önderliği iddialarını vurgulamak için dikkatle seçilmişti. İspanyol keşifler çağı boyunca Karl namına teslim alınan topraklar Cebelitarık'tan başlayıp dünyayı çepeçevre dolaşacaktı. Onursal Katolik Kral unvanını sahiplenen Karl, kendini İslam'ın hilalini parçalamaya, Müslüman askerleri St. James adına ayakları altında çiğnemeye adayacaktı.

Danışmanları en başından beri hükümdarlarının Tanrı tarafından dünya imparatoru olmak üzere seçildiği düşüncesini yaymaya çalışmıştı. Avusturyalı Habsburglardan 'Tüm dünyaya egemen olmak Avusturya'nın kaderidir,'⁴⁹ şiarını miras olarak devralmıştı Karl. İki yıl sonra, yani 1519'da verilen yük-

49 Tüm dünyaya egemen... a.k.a. sy. 446

toparlayıp savaşa hazırlanmak üzere dağlara doğru kaçarken, “İspanya, kralın geldi!”⁵⁰ seslenişleri durumu açıklığa kavuşturmaya yetmedi, çünkü korsanların gaffilleri sahte güven duygusu vererek avladığı gayet iyi biliniyordu. Neyse ki, diğerlerinden daha cesur biri çalırların arasına gizlenerek yaklaştı ve Kastilya bayraklarını tanıdı. Karl’ın fırtına tarafından serseme çevrilmiş maiyeti neden sonra kendini toplayıp alelacele düzenlenen bir boğa güreşini izlemeye gitti.

İhtişamlı bir başlangıç olmamıştı bu. İspanya topraklarına sersemlemiş halde ayak basan on yedi yaşındaki kralın görünüşünün de duruma fazla katkısı olmuyordu doğrusu. Genç Süleyman’ın gayet hesaplı takınılmış emperyal tavrı gören herkesi çarparken, Karl bir embesili andırıyordu. Hapsburgların nesillerden beri hanedan içinde yaptığı evlilikler sonradan gelen kuşaklara incitici bir miras bırakmıştı. Karl’ın gözleri yuvalarından fırlamış, gibi çıkık, benzi hemen dikkat çekecek kadar soluktu; durumu kurtaracak olumlu fiziksel özellikleri biçimli bedeni ve geniş alnıydı, ama bunlar da alabildiğine uzun ve ileri çıkık alt çeneden karşılık görüyordu. Bu son fiziksel özelliği genç adama dalgınlıkla karışık bir aptallık ifadesi veriyordu. Sözüünü sakınmayan büyükbabası Maximilian onu kâfir putu olarak anardı. Yüzündeki yapı bozukluğu besinleri gerektiği gibi çiğnemesini engellediğinden ömür boyu sindirim sorunları yaşayacak, dahası kekeleyerek konuşacaktı. Zaten İspanyolca da bilmiyordu. Hantal,

neredeyse hiç konuşmayan, aptalca, yani karaların imparatoru olması muhtemel kişiye yakıştıramayacak bir görüntüsü vardı Karl'ın.

Venedikliler onu danışmanlarının bir kuklası olarak görüyordu. Ama görünüş bazen yanıltıcı olabiliyordu. Hiç de olumlu etki yaratmayan bu dış görünüm tamamen farklı, imparatorluk ve Hristiyanlığın savunulması kavramlarına tamamıyla adanmış bir zekâyı gözlerden saklıyordu. Bir Papalık delegesi sağduyulu bir gözlemlerle, 'Başının arka tarafında yüzünde görülebilenen fazlası var,'⁵¹ yorumunu yapmıştı.

Karl'ın karaya ayak basış faslı hemen yüzleşeceği zorlukların bir simgesi idi sanki. Deniyordu ki, hükümdarlığının hemen başında Fransızca ve Almanca konuşan krallarını henüz tanımayan bölgeler isyanın eşiğine gelmişti. Ve İber Yarımadası'ndaki iç sorunların yanı sıra, Karl kendini anında Hristiyan İspanya'nın İslamiyet ile olan ilişkilerinin karma karışık tarihine dalmış halde buldu. Gemisinin yelkenine öylesine baskın şekilde resmedilmiş olan Cebelitarık Kapıları sadece Amerika kıtasıyla Batı Hint Adaları'na açılım sağlamıyor, aynı zamanda boğazın ötesinde, sadece sekiz mil uzakta bulunan ve git gide düşmanca tavır alan Müslümanlar ile sınır da oluşturunuyordu. Bu durum Karl'a gelişinin hemen ertesinde Kuzey Afrika kıyısındaki Oran kentinin askeri valisi olan Comares Markisi tarafından ayrıntılı şekilde açıklandı. Marki saygılarını ve dilekle-

51 Başının arka tarafında... Beeching, sy. 11

rini sunmaya gelirken, biraz da yeni kralın hırslarını sınamak amacıyla yanına Arap giysileri içinde bir adam almıştı.

Comares sülalesinin kökleri derinlere, Arapların Güney İspanya'yı işgaline ve Hristiyan karşı haçlı seferi olan *reconquista*'ya kadar uzanıyordu, ama St. John şövalyeleriyle de ilintiliydi. Dönüm noktasının yaşandığı yıl olan ve Colombus yılı olarak da anılan, Aragon ve Kastilya hükümdarları Isabella ile Ferdinand'ın Granada'daki son Morisko krallığını söküp attığı 1492 yılı hâlâ hafızalarda tazeliğini koruyordu. Sekiz yüzyıldan beri İber Yarımadası'nda barış içinde yaşayan Müslümanlar yurtsuz kalmıştı. Çoğu boğazı geçip Kuzey Afrika'ya gitti. Onbinlercesiyse gittikçe daralan Hristiyan hoşgörüsünün kısıtlamaları arttırdığı bir atmosferde yaşamak zorunda kaldı. 1502 yılına gelindiğinde Kastilyalı Müslümanlara katı bir seçim yapmaları dayatıldı: Hristiyanlığı kabul et ya da İspanya'dan git. Hayata küsmüş insanlar bir kez daha bölündü; gitmemeyi seçen ve çoğunlukla dininden görünüşte vazgeçen sözde Morolar ya da Yeni Hristiyanlar gitgide daha fazla huzursuzlanan efendileri için bir kuşku kaynağı olarak kaldı.

Bu olguların denizin karşısında uzanan ve Avrupalılar tarafından *Berberi Kıyıları*, Müslümanlar tarafından *Mağrip* olarak anılan, sonradan üstünde Tunus, Fas ve Cezayir'in kurulacağı kıyılarda harekete geçi-

rici etkisi oldu. Denizin oluşturduğu sınırın iki tarafında da bölgeye özgü bir aktivite olup çıkan korsanlığa sıkça rastlanıyordu. İntikam arayan Müslüman nüfusun İspanya'dan ihracı bu konuya yeni bir keskinlik kazandırdı. Korsanlık artık rastgele talan eylemi değil, kutsal savaşın bir parçasıydı. Berberi Kıyıları'nın güvenli sığınaklarından çıkarak yapılan akınlar git gide daha yoğun ve acı verici hal almıştı. Ektiğini biçen Hristiyan İspanya kendi içinde bir Haçlı Seferi yaşamının eşiğindeydi. Yeni nesil Müslüman korsanlar İspanya kıyılarını dehşete düşülecek kadar iyi biliyor, oraların lisanını konuşuyor ve kendilerini İspanyol olarak tanıtmakta başarılı oluyordu; daha da kötüsü, kuzeydeki kıyılarda yaşayan ve yurda olan sevgisi son derece azalmış olan Moriskolardan aktif destek alıyorlardı. Hristiyan İspanya kendini kuşatma altında hissetmeye başlamıştı. Karşılık olarak Berberi Kıyıları'nda korsan tutunma noktaları oluşturdu ve İslamiyet'e karşı 20. Yüzyıl'ın Maginot Hattı'nı andıran bir kaleler zinciri inşa etti.

Bu politikanın olgunlaşmamış ve kötü uygulanmış olduğu kısa zamanda anlaşıldı. İspanyol kaleleri yabancı kıyılara pamuk ipliğiyle denebilecek kadar zayıf bağlarla iliştilmiş, son derece yetersiz kaynaklara sahip ve etrafı düşmanlık beslemeye başlayan, asimile edilememiş halklarla çevrili halde kalmıştı. İspanya'nın İtalya ve Yeni Dünya'daki çıkarları üzerinde daha fazla etkiyen meseleleri vardı. Kuzey Afrika, ülkenin Haçlı anlayışını yücelten kardinallerinin şevkini destekleyecek ve toplanmaya hazır kaynaklara

sahip değildi; bu nedenle de büyük ölçüde unutulmuş bir sınır olarak kalmıştı. Ve İspanya şimdi bunun bedelini tüm Batı Akdeniz'i savaş alanına çevirme tehdidiyle ortaya çıkan bir dizi Türk maceraperestiyle karşı karşıya kalarak ödüyordu.

Comares'in saygı ve dileklerini arz etmek üzere Karl'ı ziyaretinde açacağı en önemli konu da Barbaroslar idi.

Hristiyanların Barbaros, yani Kızılısakal olarak andığı Oruç ve Hayrettin kardeşler Doğu Akdeniz'den gelen maceraperestlerdi. Rodos'un düşmesinden önce İslamiyet ile Hristiyanlık arasında birçok yönden belirsizlik gösteren deniz sınırı yakınlarında yer alan ve her iki dünyaya da açık olan Midilli adasında doğmuşlardı. Babaları Osmanlı süvarisi, analarıysa Hristiyan kökenli bir Grek kadınıydı. Kendilerini İslamiyet namına korsanlığa vermelerinde St. John Şövalyeleri'nin önemli etkisi olmuştu. Oruç üçüncü kardeşin öldürüldüğü bir çarpışmada şövalyeler tarafından tutsak edilmişti. İki yıl boyunca zincirli köle olarak Rodos'un yeni inşa edilen tahkimatlarında çalışmış ve prangalarından kurtulup kaçana dek kalyonlarda kürek çekmişti. Bu deneyimleri Oruç'un kendini bir İslamiyet savaşçısına döndürmesinde belirleyici rol oynamıştı.

Barbaros kardeşler 1512 yılı dolaylarında birdenbire Mağrip kıyılarında görülür oldu. Osmanlı iç savaşı sırasında kendini yanlış tarafta bulunca Ege'den kaçmak zorunda kalmış, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan

maceraperestlerdi bunlar. Başlangıçta, denizcilik, yıldızlara bakarak rota çizme, denizi iyi okuma ve risk almaya hazır olma gibi meziyetler dışında hiçbir şeyleri yoktu. Meksika'yı başka adla anılan bir Tanrı namına fethetmek üzere yola çıkan İspanyol Cortez'in Osmanlı tarafındaki denkteşleriydi ve batı sınırını onun gibi yazgılarına sığınarak zorluyorlardı. Tarih-yazıcı Lopez de Gomara daha sonra onlar hakkında şöyle yazacaktı: 'İspanya'nın korsanların elinden gördüğü tüm kötülüklerin başlangıcı, Barboros Oruç'un denizlerimizde yelken açmaya, topraklarımızı talan ve yağma etmeye giriştiği günlerdir.'⁵²

Oruç ile beraberindekiler şimdiki Tunus kıyıları karşısında yer alan, bir elin parmakları gibi girintili çıkıntılı ve karaya bakan tarafında güvenli bir derin deniz limanına sahip olan, korsanlık için ideal konumdaki Cerbe adasına yerleşti. İyi bir yer tutan korsanlar oradan Kuzey Afrika ve İtalya kıyılarındaki gemi trafiğini vurarak yağmaya girişti. Yıllık program kısa zamanda bilindik hal aldı. Baharda uygun yelken açma mevsimi başlayınca bir avuç gemiyle, genellikle Hristiyan kölelerin kürek çektiği büyük bir kalyon ve asıl savaşa girecek daha küçük kalyatalar ya da kadırgalarla denize açılıyor, İspanya ile İtalya arasındaki deniz hatlarını vuruyorlardı. Ana hedefleri hacimli mal (kumaş, silah, buğday ve demir cevheri) taşıyan, askeri eşlikten yoksun ticaret gemileriydi. Bunları adaların rüzgâr altı kıyılarında bekleyip pusuya düşürür, üstlerine gemi-

52 İspanya'nın korsanların elinden... Lopez de Gomara, sy. 357

cilerin kanını donduran, ‘Allah! Allah!’ bağırışlarıyla çökerlerdi. Ele geçirdikleri her şey Mağrip’teki konumlarını sağlamlaştırmakta kullanılırdı. Zapt edilen gemiler Cerbe’ye götürülür, orada sökölür ve çıkan ke-
reste ağaçsız kıyılarda yeni akıncı gemileri yapmakta kullanılırdı.

Korsanlar Tunus sultanı ile kentin limanı La Goletta’yı kullanmak üzere bir anlaşma yapmış ve hem sultanı, hem de halkı getirdikleri kölelere, hediyelere boğmuşlardı; bunun da ötesinde, dini liderleri kutsal savaşa olan yönelişleriyle etkilemişlerdi. İspanya Müslümanlarını boğazın öte yanına tahliye ederek ve onların bilgilerini kullanma yoluyla Hristiyan köylerini saptayıp yağmalayarak Güneybatı Avrupa kıyılarını kolaçan ediyorlardı. İtalya’nın güney kıyıları ve büyük adalar olan Mayorka, Minorka, Sardinya ve Sicilya da sabahları o korsanların korkusuyla uyanıyordu artık. Saldırıları ani, beklenmedik ve dehşet salan türdendi; neden oldukları hasarsa muazzamdı. Hayrettin bir ay içinde 21 ticari gemiyi ve kadın, erkek, çocuktan oluşan 3.800 kişiyi teslim aldığını öne sürüyordu.

Korsanların neden olduğu tacizin kötü ünü yayıldıkça efsane de büyüdü. Kısa boylu, tıknaz, güçlü, öfke patlamaları yaşayan ve sağ kulağında altın bir halka olan, saçı ve sakalı kıvrık Oruç, bir ilham ve korku figürüydü. Mağrip’in sözel tarihinde, folklorunda ve İspanya’daki baskı altında yaşayan Müslüman halk arasında bir büyücünün tılsım kabilinden güçlerine sahip İslami

bir Robin Hood figürüydü artık. Yeteneklerinin sınırsız olduğu, Allah'ın onu kılıç darbelerine dayanıklı kıldığı söyleniyordu fısıltılarla; gemilerini görünmez kılması için Şeytan ile de bir anlaşma imzalamıştı. Ve bu tür söylenceler, aynı düzeyde abartılı zalimlik öyküleriyle yarışıyordu. Oruç'un bir Hristiyan'ın gırtlakını dişleriyle koparttığı ve dilini yediği söyleniyordu; bir seferinde palasıyla elli adamı kesmiş, bir Hospitaller'in başını kopartıp urgana bağlamış ve gözleri yerinden fırlayıp çıkana dek havada döndürmüştü. İspanya'da ve İtalya'da insanlar onun adını duyduğunda haç çıkarıyordu. Güney Avrupa'nın yeni matbaaları onunla ilgili canlı anlatımlar yansıtan risaleler yayımlamak için birbiriyle yarışıyordu. Devlet izniyle faaliyet gösteren korsanlara onu ölü ya da diri getirmeleri için muazzam paralar teklif edilmişti.

Barbaros kardeşler bu söylenceleri bilinçli olarak körüklüyordu. Kuzey Afrika kıyılarında Allah'ın yardımıyla sürdürecekları kutsal savaş için meşruiyet arıyorlardı. Hayrettin 'Allah'ın [onu] Hristiyanların üstüne yelken açmaya cesaret edemeyecek kadar korkutmak üzere gönderdiğini'⁵³ ve kehanet kabilinden rüyalarla yönlendirildiğini savunuyordu. Terör ve acımasızlık savaşta kullanılan silahlar olmuştu. 1514'te Minorka'yı bastığında kıyıya kuyruğuna mesaj ilâştirilmiş bir at bırakmıştı: 'Cehennemim yıldırımımı ben. İntikam arzum son adamı öldürene ve kadınlarınızı ve kızlarınızı

ve tüm çocuklarınızı köle edene dek yatışmayacak.’⁵⁴ Bu tür şeylerin etkisi çarpıcı oluyordu. Birçok geminin mürettebatı korsanlar üzerlerine gelince dövüşmeden teslim oluyordu; kimisiyse kendini denize atmayı yeğliyordu.

İki kardeşten yaşça büyük olan Oruç’un korsanlığın ötelere uzanan tutkuları vardı. Kuzey Afrika’nın geleneksel krallıklarının Tunus, Tripoli ve Cezayir gibi bir dizi kente dönüşerek parçalanmaya başladığı ve yerel Arap kabileleriyle dağlardaki Berberilerin sürekli ve kaotik sürtüşmeler içine daldığı bir dönemde geldi Mağrip’e. İslam dünyasının o köşesinde iki kardeşin vurdukları kıyıları konkistadorların⁵⁵ insafsızlığıyla sömüreceği, aradan kendilerine krallık çıkartmayı akıllarına koyduğu bir otorite boşluğu doğmuştu. Oruç 1515’te İstanbul ile ilişkiye geçti. Seyrüseferci ve haritacı Piri Reis’i ele geçirilmiş bir Fransız gemisini hediye olarak sunması ve kendisi namına koruma rica etmesi için Süleyman’ın babası Sultan Selim’e gönderdi. Sultan buna girişimci korsanlara sevgi ve inayetini ih-san ederek karşılık verdi. Onursal armağanlar, kitaplar, kaftanlar ve mücevherli kılıçlar gönderdi; asıl önemlisi askeri, topu ve barutuyla tam donanımlı iki ağır savaş kadirgasını onların emrine verdi. Bu önemli bir dönüm noktasıydı, çünkü imparatorluk merkeziyle yapılan bu

54 Cehennemini yıldırı mıyım... Achard, sy. 47

55 Konkistador (İsp.): Yeni Dünya’ya gönderilen sömürge askerleri. Yerleşim sonrası bunlara ücret karşılığı olarak geniş topraklar ve yerli işçi çalıştırma hakkı verilmişti. (ç.n.)

ilk temas, Mağrip korsanlarının savaşıını yöresel bir sınır çatışmasından Selim'in oğlu Süleyman ile V. Karl arasında kopacak büyük bir savaşa dönüştürme sürecini başlatmış oluyordu.

Ertesi yıl Oruç hayret verici bir İslamiyet içi darbeyle Cezayir'de denetimi ele geçirdi. Sultanı hamaında kendi elleriyle boğmuş ve musketlerle silahlanmış yeni Osmanlı askerlerini sokaklara dökmüştü. İspanyol öncülerinin de Yeni Dünya'da benzerini yine ateşli silah kullanarak uyguladığı türden, koloni tarzı bir toprak edinimiydi bu. İspanyollar, Osmanlı korsanları, İstanbul'daki sultan ve Moriskolar tarafından oluşturulan bu güç üçgeni karşısında tam anlamıyla alarma geçmişti. Kuzey Afrika kıyısındaki kaleler sürekli baskı altındaydı.

Oruç bunun ardından Becaye'deki ileri karakola başarısız iki saldırı yaptı; Barbaros kardeşleri Cezayir'den sökmek için girişilen İspanyol karşı hücumu meşum bir başarısızlık ve gemilerle askerlerin çoğunun kaybıyla sonuçlandı. Konumuna böylece sıkı sıkıya yerleşen Oruç ile Osmanlı yandaşları topraklarını karanın içlerine doğru genişletmeyi sürdürdü. Mağrip'in eski başkenti Telemsen'i aldılar, baştaki Arap hanedanının yetmiş üyesini öldürdüler ve Penon de Argel ile komşu olan Oran kentindeki kaleleri daha da öte izole ettiler. Oruç çok kısa sürede şimdi modern Cezayir'in bulunduğu toprakların neredeyse tamamını denetimi altına aldı. Ve hem kıyı, hem de deniz tica-

ret hatlarına yapılan yıpratıcı akınlar devam ediyordu; Müslüman korsanlar Hristiyan kıyılarına sakat tutsaklar bırakıyor, Hristiyan krallara bu insanlar aracılığıyla alaycı mesajlar gönderiyordu: 'Gidin Hristiyan krallarınıza şunu söyleyin: Açtığın Haçlı Seferi'nden geri kalan bu işte!'⁵⁶

İspanyollar kendilerini çok keskin bir tehdidin altında hissediyordu. Savaşla geçen onca yıldan sonra kazandıkları tek zafer Becaye'de bir arkebüz mermisiyle Oruç'un kolunu kopartmaktı. Bu bile kumandanın bir başka lakap daha kazanmasını sağlamıştı; Kopuk Kol diyorlardı ona artık. Bu lakabın bir başka versiyonuyorsa, Hristiyanların aklına karabasanlardan fırlamış bir görüntü getiriyordu: Gümüş Kol. Kimilerinin dediğine göre, kopan organının yerine saf gümüşten yapılma bir kol ve el taktırmıştı.

V. Karl'ın Komares Markisi ile onun Telemsen'in tahttan indirilmiş müttefiki Arap lideri kabulü işte bu koşullar altında gerçekleşti. Kuzey Afrika'daki gitgide kötüye giden durumu açıklayan Marki, bunun hali hazırda ve gelecekte İspanya için nasıl bir tehlike oluşturacağını vurguladı. Çok ender yakalanabilecek bir fırsatı değerlendirmesi için genç krala yalvarıyordu. Oruç'un Telemsen'de kalmakla kendi etki alanının fazlaca uzağına düştüğünü kavramıştı. Kent, korsanların

Cezayir'deki üssünden neredeyse üç yüz elli kilometre kadar içerideydi; Oruç'un yanındaki maceraperest Türklerin sayısı azdı ve Arap duygusallığını halkı isyanın eşiğine getirecek kadar tahrik etmişlerdi. Bir karşı darbe indirmek, batı denizlerini korsanlardan kalıcı şekilde temizlemek için mükemmel zamandı. Bu, kâfirleri ayağının altında ezmeye ant içmiş genç kralın reddedemeyeceği kadar çekici bir meydan okumaydı. İlk Akdeniz girişimi için yetki verdi.

Karl on bin asker ve kusursuz bir Arap isyanına ilham sağlayacak kadar para sağladı Comares'e. İspanya ilk kez belirleyici bir güç olarak harekete geçmişti. Hızlı hareket eden Comares hemen Cezayir'den gelecek destek ve mühimmatın yolunu kesti, Telemsen'i ablukaya aldı ve uzun sürecek bir kuşatmaya hazırlandı.

Savunma çözülmeye başlarken Oruç son hamlesini yaptı. Korsan kral Arapça, "Öldürün onu!" bağırışları içinde kentten sıyrıldı, küçük bir grup askerle birlikte dörtnala uzaklaşmaya başladı. Gidişleri İspanyol askerleri tarafından farkedildi ve bir takip başladı. Oruç ilerlerken Telemsen hazinesini ardı sıra serpmeye başladı. İzleyen askerlerin çoğu atılan mücevherleri ve sikkeleri toplamak için geride kaldı, ama kararlı bir grup takibi sürdürdü ve sonunda Oruç'u kıraç bir yaylada sıkıştırdı. St. James'i yardıma çağıran naralarla öldürmek için üstüne gittiler. Türkler son adamına kadar savaştı, Oruç mızraklanana kadar sağlam koluyla balta savurmaya devam etti. Kendisini vuran adamı son bir çabayla ısırmaı

başardı; Don Garcia Fernandez de la Piazza o efsanevi yaranın izini ölene dek taşıdı. İspanyollar metal kolu zafer kupası olarak kesti ve bir mızrağa geçirdi. Bedense meşalelerin ışığında Telemsen surlarına çakıldı. Batıl korkulardan kaynaklanan, vampire kazık çakma kabilinden bir edimdi bu. Gözleri hâlâ meydan okuyarak parlayan grotesk kızıl sakallı baş ise ölümün kanıtı olarak çürümeye başlayana dek Mağrip'te dolaştırıldı, sonra da İspanya'ya gönderildi. Orada başı gören insanlar haç çıkartarak gerilemekten kendini alamadı.

Karl için hükümranlılığının hemen başlangıcında gelen dikkat çekici bir zaferdi bu, ama kazanılan avantaj neredeyse hemen yitirildi. İspanya'nın hiçbir zaman Kuzey Afrika sorununu çözmeye yönelik tutarlı ve kolay anlaşılır bir politikası olmamıştı. Telemsen olayından sonra da ordu, Cezayir'e yürüyüp korsan tehdidini ortadan kaldırmak yerine İspanya'ya çekildi. Oruç'un surlara çivilenmiş olan hayaleti derhal ondan daha genç ve kurnaz olan kardeşi Hayrettin'de beden buldu. Verilen herhangi bir zararı ya da yapılan hakareti asla unutmayan Hayrettin, batı denizlerindeki cihadı daha da öte bir evreye taşıdı. İlk işi ağabeyinin gömleğini ve yarattığı efsaneyi kelimenin tam anlamıyla giyinmek oldu; sakalını kınayla kızıla çevirdi. İkinci edimiyse daha da kurnazcaydı.

Mağrip'teki durumun çok zor ve tehlikeli olduğunu anlamıştı. Arap kıyılarında yabancı bir işgalci olarak

tutunacaksa, sadece askere ve donanıma değil, dini ve siyasi otoriteye de sahip olması gerekiyordu. Ağabeyinin bağımsız devlet düşünden vazgeçmeye karar verdi. İstanbul'a yeni armağanlar ve resmi bir maruzat götürecek bir gemiyi yola çıkardı. İsteği Cezayir'in Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dahil edilmesiydi. Sultan Selim buna latif bir yanıt vererek Hayrettin'i resmen 'Arap Cezayir'in askeri valisi' olarak atadı ve bu görevin geleneksel nişanları olan atı, kılıcı ve törensel tuğu gönderdi. Selim bundan kısa süre sonra ölünce, Cezayir'deki camilerde verilen Cuma hutbelerinde Süleyman'ın adı onurlandırılmaya başlandı ve namına sikke bastırıldı. Cezayir tek bir hareketle Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmuş ve imparatorluk hazinesinden tek bir sikke çıkmadan, girişimci Doğu Akdeniz korsanları tarafından kazanılmıştı. Hayrettin ise bu edimiyle hem siyasi meşruiyet, hem de kaynak sahibi olmuştu. Davasına barut, top, 2.000 yeniçeri ve tılsımlı güçlere sahip olduğu söylenen kumandanın emri altında girilecek savaştan talan bekleyen 4.000 gönüllü katılmıştı.

Bunun gidişatı belirleyecek kadar önemli bir edim olduğu zaman içinde kanıtlanacaktı. O noktadan öte Hayrettin, 'imparatorluk kararnamelerini ihtiramla öpüp başına koyacak',⁵⁷ yaşanan mücadelenin doğası tamamen değişecekti. Kuzey Afrika artık İspanya ile can sıkıcı korsanlar arasındaki bir sorun olmaktan çıkacak, Süleyman ile Karl'ın amansız bir savaşa dönüşecek olan rekabetinin sınır hattını oluşturacaktı.

Barbaros

3 Kötülüğün Kralı

1520-1530

Batlamyus'un haritasının verdiği esin Avrupa'yı korkutmuştu, ama Rodos'un düşüşünden hemen sonra kuşatmaya katılan kaptanlardan birinin Süleyman'a sunduğu olağanüstü şey bilinse, Hristiyanların tedirginliği büyük olasılıkla ikiye katlanırdı. Yapılan çalışmanın sahibi coğrafyaya meraklı bir seyrüsefer subayı olan Piri Reis idi. Osmanlı sultanları için Colombus'un haritalarının bir kopyasını da içeren ve gerçeğe insanı hayrete düşürecek kadar yakın olan bir dünya haritası hazırlamıştı. Kitab-ı Bahriye yararları kendini hemen gösterecek olan bir kaynaktı. Colombus ile Vasco de

Gama'nın keşiflerinin yanı sıra, Piri Reis'in kendi yolculuklarında edinilmiş, Akdeniz'de yelken açmanın patik yönlerine dair kimi el kitabı niteliğinde bilgiler de içeriyordu. 210 portolan tablosu, yani yelkenle seyre yönelik talimatlar içeren diyagramik harita, tüm kıyıları ayrıntılarıyla yorumluyordu. Ege Denizi bir yana, Cebelitarık'a kadar uzanan kâfir kıyılarında nasıl seyredeceğini de açıklıyordu. Piri Reis su ikmali yapmadan denizde ancak birkaç gün kalabilen kürekli kadirga için hayati önemi olan şeyleri, kıyılardaki ve adalardaki su kaynaklarını da işaretlemişti. Bir kadirganın Venedik'in birkaç yüz mil yakınına kadar nasıl sokulacağını, İtalya ve İspanya kıyılarını nasıl dolaşabileceğini ayrıntılarıyla gösteriyordu. Yapıtı bir anlamda deniz savaşı rehberi niteliğindeydi.

Sultan tarafından önemsendiği anlaşılan Kitab-ı Bahriye sonraki yıllarda Osmanlı donanması tarafından geniş ölçüde kullanıldı. Süleyman 1520'lerde kendine ait kabul ettiği Akdeniz'e çoğunlukla kayıtsız kaldı. Tutkuları daha çok toprak kazanımına dönüktü. Yabancı ve üstünde bir şey barındırmayan denizlerin korsanlara bırakılması daha uygundu. Sadece yeni toprakların zaptı zafer, yeni unvanlar ve orduyu hoşnut tutacak yağma sağlayabilirdi. Rodos adası Süleyman'ın Akdeniz'deki tek kişisel girişimi gibi kalmıştı; buna karşılık Macaristan ve Karl'ın Avusturya'daki sömürgeleri imparatorluğa dahil edilmişti. Akdeniz'deki savaş başlangıcında Hayrettin gibi sınır boyu kumandanları tarafından sürdürülüyordu.

Askeri yardım akışına rağmen korsanların başlardaki durumu hassastı, ama Karl da bundan yarar sağlayacak durumda değildi. Başka kimi zorluklar yakasını bırakmıyordu. Tuna'dan gelecek şiddetli bir Osmanlı saldırısını önceden tahmin ederek Avusturya'daki topraklarının denetimini kardeşi Ferdinand'a aktardı ve kendi dikkatini başka bir savaşa, Hristiyan komşusu Fransa'nın Kutsal Roma İmparatoru unvanını kaçırdığı için gücenmiş olan kralı I. Francis ile mücadeleye daldı. Bu ikisinin de hayatının sonuna kadar kâh yükselip kâh düşüş göstererek sürececek olan hırpalayıcı bir rekabetti. Böylece, Oruç'un ölümünü izleyen yıllar, dikkatler başka yana yoğunlaşmışken Mağrip'teki İspanyol varlığının sürekli düşüşüne sahne oldu.

Bir dizi eşgüdümü iyi sağlanmamış seferse, özel üzüntü kaynağı oldu. 1519'da Cezayir üstüne yapılan bir harekât gemilerin batması ve kıyımla son buldu. Seferin önderi Hugo de Moncada hayatını hiç de onurlu olmayan bir yöntemle, kıyıdaki cesetlerin arasına saklanarak kurtardı. Kardeşinin ölümü Barbaros'un öfkesini fena ateşlemişti ve tutsak almayı düşünecek ruh halinde değildi. Karl ele geçirilen subayları için büyük bir fidye önerince hepsini öldürttü. Cesetler için bir kez daha para teklif edilince bu kez onları denize attı ki, 'ölenlerden herhangi birinin ebeveynleri Cezayir'e gelecek olursa, evlatlarının küllerini değil sadece dal-

gaları görebilecekti.⁵⁸ İspanyol donanmasının büyük bölümü öylece yok edilince, İspanya kıyılarına akınlar düzenlemesi için bir engel kalmamış oluyordu.

Hayrettin'in konumu kâh güçleniyor, kâh zayıflıyordu; 1520'de Berberiler ile Arapların işbirliği yapması sonucunda Cezayir'den kopartıldı, ama öte yanda İspanyollar da güçlenmeyi başaramıyordu. Berberi Kıyıları'nın karmaşık rüzgârlarına hiçbir zaman üstünlük kuramamışlardı ve denize mutlaka en olmayacak bir mevsimde açılıyorlardı. 1523 yılında çıkılan ikinci bir Moncada seferi bu kez daha da büyük bir deniz faciasıyla sonuçlandı, 'yirmi altı büyük ve çok sayıda daha küçük gemi parçalandı.'⁵⁹

Cezayir kıyıları Hristiyan haçlıları açısından lanetli bir yazgının sürekli acıya yol açan topraklarıydı sanki. İspanyollar uzaktan bir hayal gibi gözüken Penon Kalesi'deki varlıklarıyla kent üzerinde az da olsa denetimi koruyordu, ama Berberi Kıyıları'ndaki kale zincirinde moraller tehlikeli derecede düşüktü. Kuzey Afrika unutulmuş bir sınırdı; daha acil ilgiyi dayatan başka öncelikler ve ödülleri vardı. Oradaki kimsenin içinde yer almayı istemediği bir savaştı. Askerlerin eline geçen para (elbette ki ödeme yapıldığı takdirde) çok azdı. Kalelere ayrılan kaynaklar öylesine düşüktü ki, insanların zaman zaman açlıktan öldüğü bilinmeyen bir şey değildi. Herkes Yeni Dünya'dan gelen

58 ölenlerden herhangi birinin... Seyyid Murad, sy. 121

59 yirmi altı büyük... Lopez de Gomara, sy. 135

haberleri gıptayla izliyordu. Bir kumandan, ‘Burası Peru değil ki, gidip değerli mücevherleri toplayabilesin; Afrika’dayız ve dışarıda Türkler ve Moriskolardan başka şey yok,’⁶⁰ diye sızlanmıştı. Askerler kendilerine biçilen yazgıyı reddedip firara kalkıyor, sonra da ya Amerika’ya gitmek için yeniden askere yazılıyor ya da kaçakçılara kendilerini İspanya’ya geri götürmesi için para veriyordu.

Doğu Akdeniz için de benzer bir durum doğmuştu; doğunun Yeni Dünya’sı eski Mağrip idi artık. Hayrettin’in ünü yayıldıkça batıya olan korsan akını büyüyordu. Yani İspanyollar açısından bölgeye ilgi yönelme nedenleri ortadan kalkmış değildi. Tarihyazıcı Diego Hiedo, ‘Berberi Kıyıları’ndan büyük zenginlikler derlendiğini anlatan öyküler nedeniyle insanlar oraya, İspanyolları kaynak arayışıyla Hint Adaları’ndaki madenlere yönelmeye zorlayacak şekilde akın etmeyi sürdürüyordu,’⁶¹ diye yazar. Hayrettin 1520’lerin sonuna doğru en az kırk korsan gemisi kaptanını Hristiyan denizini bizar etmek üzere Berberi Kıyıları’na yaymıştı.

Hayrettin’in kendisiyse dehşet veren bir figür olarak tasavvur ediliyordu: Yenilmez, korku salan ve zeki. Kendini Allah’ın emrinin ve Süleyman’ın emperyal otoritesinin yansıması konumuna koymuştu ki, ileri görüşlülüğü pusulardan kurtulmasını, fırtınaları atlattırmasını ve kentleri ele geçirmesini sağlıyordu. Hiris-

60 Burası Peru değil... Heers, sy. 171

61 Berberi Kıyıları’ndan... Haedo, sy. 26

tiyan filolarının üzerine (kendi sözleriyle ifade etmek gerekirse) ‘yıldızların arasından doğup onların ışığını silen bir güneş gibi’⁶² vuruyordu. Bayrak gemisi 180 kürekçi tarafından hareket ettiriliyordu, ana direğinde gümüşü üç hilal işlenmiş kırmızı bir bayrak vardı ve kış bodoslamasına girift Arap hat sanatında iki yazı vardı. Bunlardan biri, ‘Fethedeceğim,’ diğeryse, ‘Allah en kalın zırhtan ve en yüksek kuleden daha iyi esirger,’⁶³ diyordu. O yaklaştığında Hristiyan gemileri savaşmadan teslim oluyor ya da çabuk bir ölümü kadırgalardaki alabildiğine uzatılacak işkenceye yeğleyerek kendini güverteden denize atıyordu.

Barbaros’un taktiklerinin çeşitli olduğu söyleniyordu; zulmü incelikli, öfkesi volkanikti. Denize dair, binlerce seyirle edinilmiş bilgisi rakipsizdi ve düşmanın niyetlerine yönelik haberalma sistemi yakalanan mürettebatın sorgulanmasına ve İspanyol Müslümanlarından gelen bilgilere dayanıyordu ki, bu edinimler onun en beklenmedik anda, en etkili şekilde vurmasını sağlıyordu. Yılda bir ya da iki kez on sekiz gemilik bir filotilla ile denize açılıyor, ticari gemileri kısıtıyor, kıyı köylerini basıyor ve kim varsa toplayıp götürüyordu. On yıllık bir zaman dilimi içinde sadece Valensiya ile Barselona arasındaki kıyıda 10.000 kişi kaldırmıştı ki, iki liman arasındaki mesafe 350 kilometreyi bulmuyordu bile. Hayrettin’in yetenekleri ve propaganda gücü, canlı bir imajı Hristiyan Avrupa’nın popüler düş gücüne derinlemesine dağlamıştı.

62 yıldızların arasından... Seyyid Murad, sy. 96

63 Fethedeceğim... Allah en kalın zırhtan... Belachemi, p. 222

Oruç'un ünü geçmişe gömülürken Hayrettin, sadece Barbaros adıyla anılmaya başlanarak canlı bir öyküler ve şarkılar külliyyatının konusunu oluşturdu. O dönemin *basın* olarak adlandırılabilir kurumunun onun coşkun terörünü tam sayfa ve tahta kalıpla basılmış estamp görüntüleri eşliğinde besliyordu. Fransız yazar Rebelaïs bu oymabaskılardan birini 1530 yılında bir arkadaşına gönderirken 'görüntünün sahneye bizzat tanık olan kişi tarafından çizildiği'⁶⁴ güvencesini veriyordu. Baskılar başında sarık olan, zengin işlemeli bir kaftana bürünmüş, kocaman ellerinden biriyle kâğıt rulosunu, ötekiyle kabzasının ucunda kartal başı olan bir palayı kavramış olan heybetli bir adamı betimliyordu. Gözlerinde derin ve ışıltılı bakışlar vardı; kıvrıkcık sakalları bir gorgonun⁶⁵ saçını, yüz ifadesi tilkiye haz bir kurnazlığı ve doymazlığı çağırıyordu. Yeni teknoloji, yani matbaa Avrupa'nın efsane korsanı tanınmasını ve sıfatında bir zalimlik şablonunu benimsemesini sağlıyordu. İspanya kıyılarında insanlar, 'Barbarossa, Barbarossa, sen kötülüğün kralısın!'⁶⁶ diye şarkılar söylüyordu.

Barbaros'a eşlik ve çelikten iradesine itaat eden (ve kazançlarının %20'sini ona veren) korsanlar kendi daha küçük, yine de dehşet yaratan efsanelerinin deniz-

64 görüntünün sahneye bizzat... Heers, sy. 226

65 Saçları yılanlardan oluşan ve yüzüne bakan herkesin taş kesildiği mitolojik karakter. (ç.n.)

66 Barbarossa, Barbarossa... Belachemi, sy. 400

de yayılmasından ötürü heyecan duyuyordu. Çoğu dine tekrar asla yönelemeyecek olan Hristiyan dönme-leriydi; anayurtlarından ya işledikleri suçlar nedeniyle sürgün edilmiş ya da korsanlar tarafından kaçırılmış, sonuçta en azından görüntüde İslamiyet'i kabul etmiş-ti. Denizde yaşayıp denizde ölüyor, gemilerine İnci, *Neptün'ün Kapısı*, *Altın Limon Ağacı*, *Cezayir Gülü* gibi amaçlarıyla pek uyuşmayan latif isimler koyuyor-lardı. Kısa, ama renkli kariyerleri Akdeniz dünyasın-daki yoksulluğu, şiddeti ve istikrarsızlığı özetliyordu. Tutsaklarını bir topun ağzına bağlatıp paramparça eden Salih Reis vebadan öldü. Karamanlı 'Yaralıyüz' Ali'nin bir elinin iki parmağı yoktu ve İtalya kıyılarında ken-disinden öylesine nefret ediliyordu ki, Cenevizler ele geçirilirse onu demir bir kafeste teşhir etmeye ant iç-mişti. El Moro kürekçilerini kopuk bir kolla döverdi. Tunuslu köylüler herhangi birinin acımasızlığını anla-mak için, "El Moro'dan⁶⁷ daha mı zalim?" kıyaslama-sını yapardı. Deniz pusularının üstadı olan Korsikalı Elie kendi gemisinin direğinde çarmıha gerildi; 'Şey-tandöven Aydın Reis bir Cezayir ırmağında boğularak öldü. Hayrettin'in kutsal savaşında görev alan filotilla kumandanları işte bu adamlardı ve hiçbir kural tanıma-dan dövüşüyor, hatıra olarak çuvalla insan burnu, eli biriktiriyordu.

Deniz yağmacılığının düzeyi 1520'ler boyunca sürekli yükseldi, Karl ise durumu kendi açısından daha

67 Bu Cezayir korsanı olasılıkla lakabını Morisko kökenli olduğu için almıştır. (ç.n.)

da güçleştirmekten başka şey yapamadı. Engizisyon döneminde İspanya'nın Müslüman nüfusunun kalıntıları tamamlanmamış bir projeydi. Valensiya'nın Morisko sakinleri 1520'lerin başında patlak veren bir isyan sırasında imparatora kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sadık kalmıştı. Zalimce ödüllendirildiler. Karl doğuştan fanatik biri değildi, ama Kutsal Roma İmparatoru olarak Hristiyanlığa karşı sorumluluklarının bilincindeydi. 1525'de Aragon'un Artılması olarak anılacak olan ve İspanya'nın o kesimindeki tüm Müslümanların din değiştirmesini ya da sürgüne gitmesini dayatan emri yayımladı. Seçenekler açıktı: Hristiyan ol ya da öl. Barbaros, Valensiya Moriskolarının içine düştüğü kötü duruma anında tepki verdi. Büyük sayıda Müslüman, korsan savaşlarına katılmak ve intikam saldırılarına uygun hedefler göstermek üzere Mağrip kıyılarına aktı. Kıyılarda ziyaret edilmedik koy, köy, ada kalmadı. İspanyol tabasının kralına yönelttiği şikâyetler daha da yükseldi.

Bu sorunlar İspanya'nın ileri karakol konumundaki kalelerini ihmalıyla de birleşince 1529 yılının Mayıs ayında büyük bir felaket patlak verdi. Kenti ve limanını koruyan küçük Penon de Argel kalesi barut sıkıntısına düşmüştü. Casuslar bunu Hayrettin'e bildirdi, O da derhal çıkıp geldi. Kale kumandanı Martin de Vargas'a İslamiyet'i ya da ölümü seçmesi söylendi. Ölümü seçti. Yeniçerilerin karşısında dövülerek infaz edildi, yani sonu yavaş ve acılı geldi. Kısa zaman sonra dokuz parçalık bir yardım filosu yaşanan felaketten habersiz halde Penon'a ulaştı ve teslim alındı.

Batı Akdeniz açısından uzun vadeli sonuçları olacak bir kayıptı bu. Hayrettin kaleyi yıktırdı, üzerinde konuşlandığı adayı deniz doldurularak yapılan bir yolla karaya bağladı ve muazzam stratejik önemi olan korunaklı bir liman oluşturdu. Korsanların durumu böylece son derece güçlenmiş oluyordu. Denizin üzerinde ışıldayan Cezayir böylece korsanların krallığı, Mağrip'in Bağdat'ı ya da Şam'ı haline geldi. Gemiler güven içinde limana giriyor, yağmalanan mallar paylaşıyor, insanlar alınıp satılıyordu. Cezayir artık karada Tuna'ya kadar uzanan savaşın en batıdaki sınırını teşkil ediyordu ve artık Karl için kalıcı bir sorun haline gelmişti.

Penon'un düşmesinden on gün önce Süleyman, 75.000 kişilik ordusuyla İstanbul'dan çıkıp Viyana'ya doğru ilerlemeye koyulmuştu. Yaklaşan büyük saldırıyı karşılamaya hazırlanan kişi Karl'ın kardeşi Ferdinand idi, çünkü kralın kendisi bu kez daha iç açıcı işlerle meşguldü. Sekiz yıl süren savaştan sonra Fransa ile kalıcı olacağını umduğu bir barış antlaşması imzalamaya hazırlanıyordu. Savaşın yükünden hiç değilse bir süreliğine kurtulur kurtulmaz hayatının en önemli olgusuna, Hristiyanlığın savunucusu Kutsal Roma İmparatoru olarak taç giymeye hazırlandı. Baş amiral Rodrigo de Portuondo'nun kumandasındaki imparatorluk kalyonları top atışları eşliğinde Barselona'dan denize açıldı.

Bunun aşırı kibirle girişilmiş bir hareket olduğu anlaşılacaktı. Karl kendini dünyanın hakimi ola-

rak görüyor, toprakları Peru'dan Ren Irmağı'na kadar uzanıyor olabilirdi, ama İspanya kıyılarında durumu korkunç denecek kadar hassas ve etkilere açıktı. 1529 yılı yazında denizde herhangi bir koruma armadası kalmamış, Hayrettin de bunu hemen haber almıştı. Derhal en deneyimli korsanı olan Şeytan Döven Aydın'ı on beş kalyonla Balear Adaları'nı ve İspanya kıyılarını yağmalamaya gönderdi. İntikam Valensiya üzerinde odaklanacaktı. Aydın'ın korsanları bir süre gelip geçen ticaret gemilerini avladıktan sonra, ansızın dini içerikli bir festivali bastı ve hatırı sayılır sayıda hacıyı esir etti; ardından da aynı kıyılarda tutsak edilmiş iki yüz Müslüman'ı kurtarıp çekildi.

Haber ulaştığında Portuondo, imparatoru Cenova'ya bırakmış geri dönüyordu. Müslüman vasallların geri alınmasıyla kazanılacak on bin escudo'nun kamçılmasıyla Aydın'ın üstüne gitmek için rota değiştirdi. Korsanların gemilerini Mayorka'nın kuzeybatısındaki iskân edilmeyen küçük bir ada olan Formentera'da kıyıya yanaştırılmış ve tamamıyla hazırlıksız halde yakaladı. Daha ufak olan kadirgalar ağır silahlı dokuz savaş kalyonunun insafına kalmıştı; Portuondo onları topa tutup batırabilirdi ve öyle yapması gerekirdi. Ama askerlerinin yarısını imparatora eşlik etmeleri için Cenova'da bırakmıştı ve on bin escudo'luk ödül Müslümanların canlı teslim edilmesine bağlıydı. Gemilerdeki topları kullanmamaya karar verdi, ardından biraz bocaladı ve şansını yitirdi. Aydın'ın kadirgaları kıyıdan ayrılmayı, kalyonları yandan yakalamayı

başardı ve karşı saldırıya geçti. Bu kez İspanyollar gafil avlanmıştı. Portuondo bir arkebüz mermisiyle öldürüldü, sancak gemisi teslim alındı. Panik hızla filonun geri kalanına yayıldı. Öteki yedi kalyon da düştü, sekizinci öyküyü anlatmak üzere kürek çekerek uzaklaştı. Aydın'ın şimdi iki misli genişlemiş olan filosu Cezayir'de top atışları ve dalgalanan bayraklarla karşılandı. Gemilerin güverteleri aralarında Portuondo'nun oğlunun da olduğu tutsaklarla öylesine doluydu ki, kimse kıpırdamıyordu.

Barbaros'un korsan filosuna karşı verilen ilk açık deniz savaşı İspanyolların utancıyla sonuçlanmıştı. Lopez de Gomara dramatik bir ifadeyle, 'İspanyol kalyon filosunun uğradığı en büyük kayıptı bu,'⁶⁸ diye yazacaktı.

Üslubunun yanlı olduğu kabul edilen İspanyol tarih-yazıcı mürettebatların yazgılarını dehşet verici bir anlatımla aktarır: 'Barbaros başka birçok tutsakla birlikte Portuondo'nun oğlunu da kazığa geçirtti (....) Ve denilene göre başka kimilerini yeni olduğu kadar zalimce bir işkenceden geçirtti. Ovada insanların göğsüne gelecek derinlikte çukurlar kazdırdı ve İspanyolları içine koyup canlı canlı gömdürdü, sadece kollarını dışarıda bıraktırdı. Sonra atlar onları toynakları altında çiğnedi.'⁶⁹

Barbaros'un kendi tarih-yazıcısının anlatımıysa farklıdır: 'Hayrettin namını ve şanını hem Hristiyan, hem de Morisko olan bütün diğer topraklara duyurdu ve

68 İspanyol kalyon filosunun... Lopez de Gomara, sy. 399

69 Barbaros başka birçok... a.k.a.

biri Portuondo'nunki olmak üzere iki kalyonu içine önde gelen Hıristiyanları doldurarak sultana gönderdi.⁷⁰

Mesele büyük korsanın edimlerine geldiğinde, gerçeğin sınırlarını saptamak zordur.

Tüm bunlar olurken, Portuondo'nun yazgısında değişiklik yaratabilecek askerler de Bologna'da Karl'ın onuruna yapılacak kutlamalara katılıyordu. İmparator 5 Kasım 1529 günü iki ay sonraki taç giyme törenine hazırlanmak üzere zafer alayıyla kente girdi. Roma imparatorlarının zaferle dönüşü model alınarak dikkatle hazırlanmış bir emperyal sahneydi bu ve Karl'ın kararları üzerindeki iddiasının olağanüstü bir dışavurumuydu. Papa ve egemen olduğu ülkelerin tümünün ileri gelenlerinin eşliğinde zafer taklarının altından geçerek ilerledi. Müzisyenler enstrümanlarını çalıyor, bedenleri dövmeyle kaplı davulcular gerili derileri tokmaklarıyla dövüyor, yaklaşan şölenle neşeye boğulan halk, 'Karl, Sezar, İmparator!'⁷¹ diye bağırarak tezahürat yapıyordu. Karl ise sorguçlu dört şövalyenin taşıdığı brokar tente altında ciddi bir ifadeyle ilerliyordu. İşlemeli tolgasının tepesinde altın bir kartal vardı ve sağ elinde imparatorluk asasını taşıyordu. İmparator'un ve Papa'nın amblemi işlenmiş, bir deniz gidi dalgalanan bayrakların arasında çarmıha gerilmiş İsa Mesih figürüyle süslenmiş bir Haçlı bayrağı da vardı. Ressam Parmigiano o günü izleyen ve kutlamalarla geçen aylar boyunca

70 Hayrettin namını... Seyyid Murad, sy. 164

71 Karl, Sezar, İmparator! Necipoğlu, sy. 174

İmparator'un muazzam bir alegorik tablosu üstünde çalışmaya koyuldu. Tabloda bebek Herkül elindeki yer-küreyi Karl'a uzatıyordu ve kürenin gözüken yüzünde Hint Adaları ya da Karl'ın Avrupa'da egemen olduğu ülkeler değil, Sezar'ın egemenliği altındaki dünyanın merkezi, yani Akdeniz vardı.

Gerçekteyse, imparatorluk kalyonlarının daha on gün önce uğradığı utanç verici yenilgi o pantomimin sığığını olanca gerçekliğiyle ortaya koyuyordu. Karl'ın Barbaroslar ile on iki yıl savaştıktan sonra kazandığı elle tutulur tek edininim, Oruç'un şimdi Kurtuba katedralinde dehşetle karışık bir saygı yaratacak şekilde sergilenen kafatası ve kızıl pelerinininden öteye gitmiyordu. İspanyolların Mağrip'teki durumu netameliydi; denizlerse daha önce hiçbir zaman o kadar tehlikeli olmamıştı. Batı Akdeniz yeni dalga Osmanlı akıncılarının denetimi altına düşme tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Karl 15 Kasım günü Bolonya'da, Toledo Başpiskoposu'ndan gelen ve durumu hiçbir saptırmaya yönelmeyen açık sözlerle ifade eden bir mektup aldı. Derhal harekete geçilmesi son derece önemliydi. Başpiskopos, 'Bu felaket telafi edilmezse, Cebelitarık'tan Doğu Akdeniz'e kadar olan tüm ticaretimizi kaybedeceğiz,'⁷² diyordu. Ve öyle bir noktaya gelinmişti ki, sadece sonuç almaya yönelik önlemler duru-

72 Bu felaket telafi edilmezse... Tracy, p. 137

mu değiştirebilirdi. Yaşlı din adamı imparatoru yirmi gemilik yeni bir filo kurmaya ve ‘büyük bir armadaya-la denize açılıp Barbaros’u kendi evinde [Cezayir’de] avlamaya’ yöneltiliyor ve ‘sırf savunma için harcanacak paranın boşa israftan öte olmayacağını’⁷³ açıkça vurguluyordu. İmparatoriçe Isabella da aynı üslupta bir mektup yazmıştı. Hristiyanlarının huzurunun anahtarı Cezayir’de idi, ama Cezayir’in anahtarlarını da Barbaros elinde tutuyordu.

Bu mektuplar üstünde derinlemesine düşünürken Karl için dengeleyici iki avunma kaynağı vardı. Birincisi  nemsenmeyi hak edecek kadar büyüktü. Süleyman’ın Viyana kuşatması sonbahar yağmurlarıyla durma noktasına gelmişti. Ekim ayının başına gelindiğinde hava soğumuştu, ikmal yolları uzundu ve mevsimin sonu yaklaşmıştı.

Ayın 14’ nde Süleyman sefer jurnaline kendi tarzında, sanki herhangi önemli ayrıntı yokmuşçasına kayıt düştü: ‘Patlamalar ve surlarda yeni gedikler. Konsey. Sonuçsuz hücum. İstanbul’a dönüş emri verildi.’ Kısa notlar acı bir geri çekilişin eskizleri gibiydi: ‘17. Ordu Bruck’a vardı. 18. Altenburg yakınındaki köprüleri geçiyoruz. Ciddi miktarda hamule ve top unun bir bölümü bataklıklarda kaybedildi. 19. Tuna’yı geçişte

73 büyük bir armadaya... a.k.a.

ciddi zorluklar. Kar düşmeye başladı.’⁷⁴ Bu Osmanlı’nın iki yüzyıldan beri yaşadığı ilk ciddi başarısızlıktı. Süleyman itibarını kurtarmak için İstanbul’a girişinde zafer kutlamaları düzenletmek zorunda kalmıştı.

Karl’ın ikinci avuntusu daha acil önem taşıyordu. Toledo’dan gelen öğütler doğrultusunda karşı darbe indirme kararı almıştı. 1528’de çağın büyük Ceneviz amirali Adrea Doria’nın hizmetini rakibi Fransa kralından kaptı. Doria doğup büyüdüğü Cenova kentinin en eski asil ailelerinden birinden geliyordu ve bir *condottiere*,⁷⁵ yani macera için askerlik yapan biriydi. I. Francis tarafından hayal kırıklığına uğratılınca hatırı sayılı bir bedel karşılığında taraf değiştirmişti, ama kimi değerlere önem veren ve kesinlikle sadık bir asker olduğunu kanıtlayacaktı. Amiral beraberinde Cenova’nın stratejik limanını kullanan, deniz savaşında ve korsanlara karşı mücadelede muazzam deneyimi olan kendi kalyon filosuyla gelmişti. Ama çekinceleri vardı. Kalyonlar kendi özel malı olduğundan kullanımları konusunda aşırı dikkatliydi. Yine de imparatorun egemenliği altındaki ülkelerin en akıllı ve kurnaz deniz kumandanıydı. İspanya ile İtalya arasındaki deniz yolları tek bir hamlede güvenli hale gelmişti ve Karl artık tatminkâr bir güç derlemeye yönelebilirdi. Haps-

74 Patlamalar ... 17. Ordu Bruck’a... Hammer-Purgstall, cilt. 5, p. 452

75 Avrupa’da 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlayan, prenslerin ve hükümdarların tuttuğu paralı askerlerin kumandanlığını yapan kişilere verilen ad. (ç.n.)

bugların Akdeniz’de geçtiği düşüşü Doria aracılığıyla frenledikten sonra saldırgan bir savaş tarzına yönelmek niyetindeydi.

Karl bunun yanı sıra İtalya’nın güneyindeki savunma noktalarını da güçlendirdi. St. John şövalyeleri Rodos’un düşüşünden o yana Akdeniz’de dolanan yurtsuzlara dönmüştü. L’Isle Adam Avrupa devletlerinin hükümdarlarına kutsal savaşa yönelik misyonlarını sürdürebilecekleri yeni bir üs sağlanması için teker teker müracaatta bulunmuştu. VIII. Henry yaşlı adamı Londra’da itibar göstererek kabul etmiş ve silah sağlamıştı, ama maddi yardım sadece Karl’dan geldi. Onlara Sicilya’nın güneyinde, İtalya kıyılarına akın yapacak her korsanın yolunun üstünde duran çıplak ve yoksullaşmış Malta adasını teklif etti. Bu armağan koşullarıyla birlikte sunuluyordu; Karl hiçbir şeyi karşılığında bir şey almadan vermezdi. Şövalyeler imparatorun Berberi Kıyıları’ndaki Tripoli kalesini de savunmak zorundaydı. Bu L’Isle Adam için pek çekici bir olasılık değildi, ama başka seçeneği de yoktu; korsanlığa girişilecek bir üs bulunmazsa Düzen çökmeye mahkumdu. Karl 1530 yılında kaderleri belirleyecek olan belgeyi L’Isle Adam’a gönderdi. Şöyle deniyordu:

‘Malta, Gozo ve Comino adaları Hristiyanların esenliği için Dine’e yönelik görevlerini huzur içinde yerine getirmeleri ve tüm güçlerini ve silahlarını Kutsal İman’ın düşmanı kâfirlere karşı seferber etmeleri kaydıyla ve her yıl Azizler Günü’nde Sicilya İmparatorluk

Valisi Karl'a bir av şahini sunulması karşılığında ihsan edilmiştir.⁷⁶

Bu anlaşma şövalyeleri denizin tam ortasına, başka deyişle kopacak fırtınanın merkezine yerleştiriyordu.

76 Malta, Gozo ve Comino adaları... Attard, p. 12

Tunus

4 Tunus Yolculuğu

1530-1535

Karl'ın karşı darbe indirmek istediği yerler sadece İspanya ve İtalya kıyılarını kapsamıyordu. Sultan ile imparator arasındaki savaş 1530 yılına gelindiğinde tüm Avrupa'ya diyagonal şekilde yayılmıştı ve Hıristiyanlık her yerde gerilemenin eşiğinde olduğunun bilincindeydi. Martin Luther'in ünlü Protestan ilahisi 'Kudretli Kalemiz Tanrı'dır başlığı rastgele bulunmuş bir metafor değildi; Süleyman o sıra Viyana kapılarına dayanmıştı. Osmanlı'nın ilerleyip kuşattığı yerlerde Hıristiyan eğilimi savunmaya geçmekti. Macaristan ovalarına muazzam maliyetli kaleler serpiştirilmişti;

İtalyanlar etkilere açık kıyıları boyunca nöbetçi kuleleri inşa etmekle meşguldü; Mağrip'teki İspanyol kaleleri gemileri hırpalayan kıyılarda pamuk ipliğine bağlı gibi tutunuyordu. İslam'ın tehdidi her yerde bastırır gibi görünüyordu.

Sürtüşmenin ölçeği önceden varılmış hükümlerin hepsini geçersiz kılmıştı. 16. Yüzyıl'ın başları emperyal güçlerde yepyeni yoğunlaşmalara tanıklık ediyordu; Avusturyalı Habsburglar ile Osmanlı İmparatorluğu o zamana dek görülmemiş ölçekte insan ve kaynak toplayabiliyor, bunların bedelini karşılayacak parayı da buluyordu. Savaşın ana mekanizmalarını Madrid ve İstanbul'da merkezileşmiş, vergileri ve bunları toplayacak tahsildarların sayısını arttıran, gemiler yaptıran, kaynak akışını organize eden, top imal ettiren, değirmenlerde barut çektiren bürokrasiler oluşturuyordu; üstelik bunları Ortaçağ savaş sanatına kıyasla düşünilemeyecek eşgüdüm içinde yapıyorlardı. Ordular büyüdü, toplar güçlendi, lojistik ve kaynak tahsisatı (sadece iletişim ve yolculuk sürelerine bağımlı olarak) çok daha sofistike hal aldı.

İmparatorluklar arasında küresel ölçeğe yayılmış bir mücadele idi bu. 1530'lar Pizzaro'nun Peru'yu fethetmesi, Osmanlıların ise Hindistan'a hücum ettiğini gösterecekti. Uzak diyarlar arasında kurulan iletişim ağları mesafeleri kısaltıp dünyayı küçülttü. Avusturyalılar Perslerle, Osmanlılar Fransızlarla ittifak yapma yolları aradı. Cermen Luteranlarının amaçları İstanbul'da alınan kararları

etkiler, Yeni Dünya'nın altın ve gümüş külçeleri Kuzey Afrika'daki savaşı finanse eder hale geldi. İmparatorlukları harekete geçiren mekanizma kutsal savaşsa, işbaşında olan başka güçler de vardı. Latinlerin Avrupa'da düşüşe geçmesi, ulusal kimlik anlayışındaki değişiklikler ve Protestan ayaklanması, mutlak kabul edilen kimi eski kavramları sarsıyordu. Tüm bölge gizemli güçlerin göz diktiği bir av haline gelmişti. Nüfus büyük hızla arttı, kentler büyüdü, nakit para kullanımı yerini takasa bıraktı, enflasyon sınırları zorlayacak şekilde patladı.

Bu küresel huzursuzluk 1530 yılında Akdeniz havzasında geniş ölçekte hissediliyordu. Binyıl beklentileri popüler bir imajla sıkı sıkıya örtüşüyordu. İslam dünyasında Müslümanlığın ortaya çıkışının bininci yılında tarihe noktayı koyacağına inanılıyor, Hristiyanlıkta ise 1533 tarihi İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinin bin beş yüzüncü yıldönümü kabul ediliyordu; yani her iki taraf için de coşku yaratacak kehanetler mevcuttu. Süleyman ile Karl'ın dünyaya egemen olma mücadelesi sürdürdüğüne yaygın olarak inanılıyordu. Erasmus 1531 yılında bir arkadaşına şöyle yazıyordu:

'Buradaki söylenti şudur ve aslında dedikodudan öte bir genel inanışı dile getirir ki, Türklerin olanca gücüyle Almanya'yı istila edeceği, büyük ödül için savaşacağı, ya Karl'ın ya da Türk'ün tüm dünyanın hakimi olacağı, çünkü o dünyanın gökte iki güneş parlamasına artık tahammülü olmadığı yönünde.'⁷⁷

77 Buradaki söylenti şudur... Tracy, p. 27

Dünya hakimiyeti kavramı her ne kadar Karl'ın danışmanları düzeyinde tartışılıyorsa da, o tür iddiaların Fransa ya da Protestan Almanya'da nasıl karşılanacağı konusunda daha sağğörölü olan imparator meseleye tedbirli yaklaşıyordu. O hem İslamiyet, hem de Protestanlık karşısında imanın savunucusuydu. Süleyman ise kıyasla daha birleşik yapı sergileyen İslam dünyasında açık sözlü davranabiliyordu. Sadrazamı İbrahim Paşa ziyaretine gelen büyükelçilere gayet net konuşuyor ve 'Her nasıl ki tek bir Allah vardır, dünya yüzünde de tek bir imparatorluk olabilir,'⁷⁸ diyor ve devam ediyordu: 'İspanya orada burada bir buğday tanesi bulmak için burnunu tozun toprağın içinde gezdiren kertenkele gibiymiş, bizim sultanımız ağzını açtığında dünyayı yutan ejdere benzer.'⁷⁹

Aslında bu abartılı böbürlenmenin gerisinde, Karl'ın saldırgan niyetleri konusunda İstanbul'da yaygınlık kazanmaya başlayan bir korku yatıyordu. Macaristan'daki başarısızlıkla körüklenen bir heyecan ve kötümserlik çökmüştü kentin üstüne; kadehin bir kez daha öteki yüzünü göstereceği Hıristiyan Konstantinopolis'in tekrar kurulacağına dair kehanetler kendini her yerde göstermeye başlamıştı. Bunlar da veba ve kıtlık gibi zor zamanların belirtisiydi, ama iki tarafta da benzer evhamlar yansıtıyorlardı. Karl'ın

78 Her nasıl ki tek bir... Clot, p. 79

79 İspanya orada burada... Finlay, p. 12

rüyası Konstantinopolis'i yeniden kurmaksa, Süleyman'ınki de Roma'yı almaktı. İki adam da ordularına kendi önderlik etmekte kararlıydı, bu nedenle de savaş alanının dikkatli seçilmesi gerekiyordu.

1530 yılına gelindiğinde rekabet büyük ölçüde kişisel hal almıştı. 'Sezar' ve 'dünyanın merkezinin hakimi' gibi belirleyici unvanlar çevresinde döneniyordu. Hiçbir şey Süleyman'ı Karl'ın taç giyme töreninin anlatımı kadar öfkeliendiremezdi. Fransa kralı I. Francis onun için, 'İmparator'dan ve kendi almayı amaçladığı Sezar unvanından şiddetle tiksiniyor,'⁸⁰ der. Sultan sadece 'İspanya Kralı' olarak andığı adamla kozunu yüz yüze paylaşmaya yöneltiliyordu. 1532 yılında ordusunu bir kez daha Tuna boyunca ilerlemeye hazırladı ve müthiş bir meydan okumada bulundu:

'İspanya'nın kralı uzun zamandan beri Türklerin üzerine yürüme emelini beyan eder. Ve ben de Allah'ın izniyle ordumu onun üzerine kaldırıyorum. Yüreği pekse beni savaş alanında bekler ve o vakit Allah'ın dediği olur. Lakin karşıma çıkmak istemezse haracımı göndermesi yeterlidir.'⁸¹

Karl'ın yanıtı da başka herhangi bir anlama çekilemeyecek kadar netti. Eşine şöyle yazıyordu: 'Görevimin ışığı altında, iman ve Hristiyanlığı bizzat savunmalıyım.'⁸²

80 İmparator'dan ve... Necipoğlu, p. 173

81 Merriman (1962), cilt. 3, p. 114

82 Görevimin ışığı altında... Tracy, p. 138

Rekabet güç simgeleri üzerine odaklandı. Karl'ın Bolonya'ya girişi sultana dakikası dakikasına rapor edildi. Onun kuzeye yürüyüşü karşısında Süleyman, bu girişime aynı sıklette karşılık verecek bir ikonografiye başvurdu. Venediklilerden bir Roma imparatoruna ya-
 raşacak bir dizi törensel objeyi kabul etti: Bir asa, bir taht ve İtalyanların Büyük İskender'e ait olduğunu iddia ettiği mücevher kakmalı, tolga şeklinde bir taç. Geniş ölçekli bir savaş propagandası örneği idi bu. Süleyman bunun ardından şükran ve zafer şarkılarının eşlik ettiği bir geçit töreniyle Belgrad'a girdi. 'Büyük debdebe yaşandı ve boruların ve başka müzik aletlerinin sesleri de katılınca ortaya hayranlıkla izlenecek olağanüstü bir şey çıktı ve sultan Romalıların eski gelenekleri uyarınca caddelerdeki zafer taklarının altından geçip ilerledi.'⁸³ Alman Protestanların alıngan tavrıyla gereğinden fazla zaman kaybeden Karl yine de oldukça tatminkâr bir ordu toplamıştı ve bunu Tuna boyundan aşağı göndermeye hazırlanıyordu. Görünüşe bakılırsa, sahne nihai karşılaşma gerçekleşecek şekilde kuruluyordu.

O belirleyici savaş hiç gerçekleşmedi. Süleyman haftalar boyunca Orta Macaristan'daki küçük bir kale olan Güns'te karşılaştığı kahramanca direniş nedeniyle oylanmak zorunda kaldı; zaten Karl da olasılıkla meydan savaşı riskini almayacak kadar tedbirli ve hesabını bilen birisiydi. Yağmurun yarattığı batağa saplanan Süleyman bir kez daha çekilmek zorunda kaldı. Dağ geçitleri ve kaban ırmaklar boyunca yapılan dönüş yol-

83 Büyük debdebe yaşandı... Necipoğlu, p. 173

culuğu zahmetli ve yıpratıcıydı. Sefer jurnali önceden bildik tariflerle doluydu: ‘Kesintisiz yağan yağmur... Zorlu ırmak geçişleri... İnsanın karşısındaki kişiyi tanımasını olanaksız kılacak kadar kesif bir sis...’⁸⁴

Süleyman İstanbul’a dönüşünde mutat şekilde karşılandı; İspanya’ya karşı girişilen savaşta alınan sonuç zafer alaylarıyla, gece karanlığında yapılan fener alaylarıyla kutlandı. ‘Sefil korkak hayatını kurtarmak için imansız yandaşlarını geride bırakarak’⁸⁵ kaçmıştı. Hapsbuglar da kendi kendi kurgusal zaferlerine dair öyküler düzüyordu; ressamı Karl’ın Viyana’yı Türklerden kurtarma sahnelerini resmetmeye koyuldu. Süslü emperyal söylemle gerçekler arasındaki uçurum her iki tarafta da eşit derecede derindi. Gerçek şuydu ki, Osmanlılar sefer mevsimi boyunca erişim olanaklarının limitlerinde operasyon yapıyordu ve Karl’ın dünyasının merkezi de Akdeniz idi. Tuna havzasını hiçbir zaman kendi isteğiyle operasyon alanı olarak seçmemişti. Süleyman direniş gösteren Güns’te iken o 350 kilometre uzaktaydı. Bu ara iki adamın birbirine en fazla yaklaştığı mesafe olarak kaldı.

Karl karadaki gelişmelerle eşzamanlı olarak rekabetin odağını başka yöne kaydırmaya karar vermişti. Süleyman ile hükümdar Tuna boyunda gölge boksu

84 Kesintisiz yağan yağmur... Hammer-Purgstall, cilt. 5, pp. 480-1

85 Sefil korkak... Clot, p. 86

yaparken, bir taraftan da dikkati başka yöne çekecek bir harekâtı başlatıyordu. 1532 yılı baharında Andrea Doria'ya Yunanistan kıyılarını yağmalama emrini verdi. Kırk dört kalyon Sicilya'dan doğuya yelken açtı ve Doria vahşice bir etki yaratmaya koyuldu. 12 Eylül tarihinde, Süleyman başkentine geri dönerken Mora Yarımadası'nın güneyindeki stratejik Osmanlı kalesi Koron'u aldı ve çevresindeki kıyı şeridini altüst etti. Süleyman öfkeliydi. Ertesi bahar kaleyi geri alması için alelacele bir filo gönderdi, Doria düşmana verdiği utancın yenilenmesini sağladı. Koron'u altmış Osmanlı kalyonu ablukaya almış, ama Doria kuşatmayı yarıp aralarından geçmişti.

Bu olaylar Doğu Akdeniz'e şok dalgaları gönderdi. Osmanlılar Yunanistan'ı anayurt suları içinde sayıyordu, ama orayı korumakta başarısız olmuşlardı. Doria eğer Koron'u alabiliyorsa, onu İstanbul'u vurmaktan ne alı-koyacaktı? Resmi Osmanlı donanmasının yetersiz kaldığı yönler fena halde afişe edilmiş, korkunç bir zaaf ortaya çıkarılmıştı. Süleyman hem ülkesinin güvenliği, hem de kendi onuru açısından Akdeniz'deki mücadelenin asıl gösterinin yanı sıra süren bir şov olmadığını, savaş sahnesi halinde düzenlendiğini ve artık o sahnede bir şeyler olması gerektiğini kabullendi.

Tepkisi son derece hızlı geldi. Yapılanlara aynı hızla ve eşit becerilikle yanıt verebilecek deneyime sahip tek kişi olan Hayrettin'i Cezayir'den çağırdı. Efsanevi korsan 1533 yılı yazında on dört kalyonla ve 'sayısız

selam atışı altında' Haliç'e girdi; 'yanına kaptanlarından on sekizini ve getirdiği ihtişamlı hediyeleri alarak asil elini öpmek için sultanın huzuruna çıktı ve orada kendisine çokça lütuf ihsan edildi.'⁸⁶ Barbaros hemen Sadrazam İbrahim Paşa'nın da desteğiyle sultanın amirali ilan edildi ve yeni bir filo hazırlanması, Koron'un hesabının sorulması ve küstah İspanya kralına karşı darbeye cevap verilmesi görevlerini aldı. Hayrettin'e resmen 'kapudan-ı derya' unvanını vermekle kalmayan Süleyman, onun için yeni bir eyalet valiliği de tesis etti: Adalar Denizi Eyaleti. Bölge Osmanlı Akdeniz'i kıyılarından başlıyordu. Süleyman'ın denizdeki mücadeleyi artık ne kadar ciddiye aldığının kanıtıydı bu.

Hayrettin o tarihte altmış yedi ya da altmış sekiz yaşındaydı, ama enerjisinden hiçbir şey kaybetmemişti. 1533-1534 kışında Haliç'teki tersanede Osmanlı donanmasını yeniden kurmaya girişti. İmparatorluğun tüm doğal kaynaklarını derleyebilecek konumdaydı.

Gemi yapımı hammaddeyi yutarcasına tüketen bir işti; muazzam miktarda kereste, zift, donyağı, demir ve yelken bezi gerektiriyordu. Bu malzemelerin tamamı imparatorluğun kendi sınırları içindeki kaynaklardan karşılanabiliyordu ve (Hıristiyan donanmaları için her zaman sorun olan) tersane işçisi, yelkenci ve kürekçi olarak kullanılacak işgücünü derlemek, erişeceği yerler

⁸⁶ sayısız selam atışı... yanına kaptanlarından... Kâtip Çelebi, p. 47

ve etkinliği başka hiçbir ülkeninkiyle kıyaslanamayan merkezi yönetimin işiydi. Tüm bu olanaklar emrine verilen Hayrettin Akdeniz'e hükmeden kişiye yaraşır bir imparatorluk donanması kurmak için aralıksız çalıştı. Avrupalı casuslar ve diplomatlar çalışmaları yakından izliyordu ki, bu hiç de zor bir şey değildi, çünkü tersane duvarla bile çevrilmemişti. Batı'ya 'Barbarossa daima tersanede ve zaman kaybetmemek için orada yiyip içiyor,'⁸⁷ haberi gitti.

23 Mayıs günü, Süleyman (İran Şahı üzerine) yeni bir sefere çıkmak üzere atına binerken, Barbaros'un donanması da top atışlarıyla selamlanarak Haliç'ten çıkıyordu. Flaman diplomat Cornelius de Schepper armadanın yelken açışını izledi ve Karl'a hiç de hayırlı olmayan bilgiler içeren bir rapor gönderdi. Kış fenerleri bulunan üç kumanda gemisi de dahil olmak üzere hizmete konulabilir toplam yetmiş kalyon vardı filoda. Hayrettin'in gösterişli sancak gemisi 160 Hristiyan kölenin çektiği küreklerle ilerliyordu. 'Toplamda 1.233 Hristiyan köle vardı (...) Kürekçilerin büyük bölümü Sırlar ve Bulgarlardan oluşuyordu ki, hepsi Hristiyan oldukları için zincire vurulmuştu.' Her kalyonda taş gülle atan bronz bir top ve 'çoğu sefere para almadan, ün ve talan beklentisi içinde katılmış'⁸⁸ yüz ila yüz yirmi savaşçı vardı. Filo maaşlı adamlara ödenmeye yetecek hazineyi taşıyordu: 50.000 altın duka ve 40.000 duka değerinde değerli taş, ilaveten 300 bolt altın sır-

87 Barbarossa daima tersanede... Bradford (1969), p. 129

88 Toplamda 1.233 ... çoğu sefere... Lopez de Gomara, p. 522

malı kumaş. Süleyman yine muazzam bir kaynak derlemeyi başarmıştı.

Durumun önemini sonradan kavrayan Fransız büyükelçisi, o an gerçekleşmekte olan şeye dair on yıl sonra, 'Türklerin üstünlüğü Hayrettin'in kentin rıhtımlarında geçirdiği o ilk kıştan sonra başladı,'⁸⁹ diye yazacaktı. Şık ve zarif bir şekilde Gelibolu açıklarından geçen donanma deniz gücündeki ciddi yükselişi temsil ediyordu. Tam hızla yaşanacak bir deniz savaşları dönemi açılıyordu. Sonraki kırk yıl boyunca neredeyse her bahar Avrupalı casuslar etkilere açık Hristiyan kıyılarını perişan etmek üzere hazırlanan devasa armadalara dair meşum haberler gönderecekti.

Hayrettin'in filosu bir intikam rotasında ilerliyordu. Yaz aylarında Karl'ın Güney İtalya'daki kıyılarının üstüne bir gelgit dalgası gibi çöktü. Sultanın yeni amiralinin iyi bilgilendirildiği belliydi. Adriyatik kıyılarının gözetleme kuleleriyle donatıldığını bildiğinden, İtalya'nın oluşturduğu çizmenin topuğunu dolanmış, köyleri vurarak, gemileri batırarak, tüm yerleşimlerdeki herkesi tutsak alarak kıyı boyunca Napoli'ye doğru ilerlemeye koyulmuştu. Aniden bastırışı ve kütleli çıkartma harekâtları, korunmasız sahillere salınarak yaklaşan kalyon filotillalarının yarattığı etki Osmanlı sınır akınlarının yürek durduran terörünü oluşturacaktı. Doria'nın Messina'daki donanmasının tek yapabildiği, limanın güvenliğine sıkı sıkıya sarılmak ve Osmanlı armadasının gelip geçişini izlemektir.

89 Türklerin üstünlüğü... Bradford (1969), p. 123

Sicilya'nın tam karşısındaki Reggio ise kendi başına bırakılmıştı; Barbaros altı nakliye gemisini teslim aldı, kenti yaktı; San Lucido kalesini ateşe verdi ve 800 kişiyi tutsak etti. Citrero'da on sekiz kalyonu yaktı. Napoli'den geçerken balıkçı köyü Sperlunga'yı yağmaladı, ardından karaya yanaşıp yirmi kilometre kadar içlere girdi ve güzel Fondi Kontesi Julia Gonzaga'yı hediye olarak sultanın haremine göndermek için ele geçirmeye teşebbüs etti. Ödülü tarafından atlatılınca Fondi'yi alevler içinde bıraktı, 'erkeklerin çoğunu kılıçtan geçirip kadınların ve çocukların hepsini tutsak aldı.'⁹⁰ Seksen kilometre ötede insanlar toparlanıp Roma'ya doğru kaçmaya başlamıştı. Geriye dönüp Napoli'de yapım halinde olan altı imparatorluk kalyonunu yaktı. Ve filo bunun ardından, kimsenin soluk bile almasına fırsat vermeden yok oldu; Stromboli'nin yakınından geçip Tunus'a gitmek üzere maviliklere açıldı. Hayrettin bir bölümünü İstanbul'daki Süleyman'a göndereceği 11.000 tutsak götürüyordu yanında.

Terör salma ve intikam alma kumanda talimi kabilinden bir şey olmuştu, ama bu sadece başlangıçtı. Hayrettin'in Mağrip kıyılarında kendi kişisel amaçları vardı. Filo 16 Ağustos'ta Tunus'ta demir attı ve yeni-çerileri karaya çıkarttı. Sevilmeyen Hafsi hükümdarı Mevlây Hasan tek bir el silah sıkmadan kenti terk etti. Tunus'un düşmesi Karl'ın telaşını misliyle arttırmıştı. Kent, Mağrip kıyılarındaki konumu itibariyle tüm Akdeniz eksenine hakimdi; Kuzey Afrika ile Si-

90 erkeklerin çoğunu... Sandoval, cilt. 2, p. 474

cilya arasındaki, biraz doğusunda, ama tam karşısında Malta'nın yer aldığı yüz mil genişliğindeki dar boğaza bakıyordu. İmparatorun topraklarından yirmi seyir saati uzaklıktaydı. Tunus kütleli akınlar, hatta belki İtalya'nın işgali için bir çıkış üssü oluşturabilirdi ki, doğal atlama hedefi Malta'yı St. John şövalyelerinden almak olacaktı. Güney Afrika'ya uzanan geleneksel güzergâh oradan geçiyordu ve Araplar da Dokuzuncu Yüzyıl'da aynı yolu kullanmıştı. Hayrettin'in meşhur 'işsel sesi' o hamleyi çoktan öngörmüştü. İtalya'ya akın yaptığı sıralarda bir düşünde adanın kendisine vaat edildiğini görmüştü.

1534 yılının sonlarına gelinene dek Batı Akdeniz'in tamamı Barbaros'un yeni armadasının yaydığı dehşetin etkisi altına girmişti. Gitgide artan terdirginlik İspanyol ve İtalyan kıyılarını da ele geçirdi. Deniz ticaretine uygulanan sigorta ücretleri fişek gibi yükseldi, kıyı kentleri tahkim edildi, köyler boşaltıldı ve yeni gözetleme kulesi zincirleri inşa edildi. Doria ile İspanyol amirali Alvaro de Bazan, Barbaros'un hareketlerine dair en ufak söylentiye dahi izliyor ve kalyonlarını bir haber geldiği anda yola çıkmak üzere hazırliyordu. İspanyol Sandoval, 'Messina Boğazı'ndan Cebelitarık'a kadar Avrupa'nın o bölgesinde yaşayan tek bir kişi bile ne huzur içinde yemek yiyebiliyor, ne de güvende olduğuna inanarak uyuyabiliyordu,⁹¹ diye yazar. Tarafsız Venedik bile kendi sularının güvenliği içinde huzursuzlanmış, yeni gemiler yapmaya başla-

91 Messina Boğazı'ndan... a.k.a.

mişti. Karşı karşıya olunan şey artık cüretkâr korsanların girişeceği akınlar değil, denizlerin yüreği üstüne açılmış bir imparatorluklar arası savaşın getireceği kapsamlı saldırılardı.

Karl Güney İtalya'ya yapılan saldırılarla yara aldıysa da, asıl Tunus'tan yönelen yeni tehdit karşısında tamamıyla alarma geçmişti. Bunun Süleyman tarafından Macaristan ve Doria olaylarına karşı verilen, son derece hızlı ve yerini bulan bir tepki olduğu açıktı. Ve yanıtı bırakılamazdı. Her eyleme daha kapsamlı bir karşı eylemle karşılık verilmeliydi. İmparator 'düşmana saldırmakta ve onu Hıristiyan denizlerinden sürmekte'⁹² kararlıydı. Barbaros'a karşı bir Haçlı Seferi düzenlemeye ve hayatına mal olsa dahi başına bizzat geçmeye karar verdi.

Karl böylece 1534-1535 kışında kendini Tunus'a karşı açılacak deniz seferiyle bizzat ilgilenmeye verdi. İmparatorluğunun her tarafından asker ve gemi istedi. Antwerp'ten kalyonlarda kürek çekmek üzere zincire vurulmuş Protestanlar gönderildi. Almanya, İtalya ve İspanya'dan gelen askerler kıyılarındaki toplanma noktalarına yığıldı. Doria filosunu Barselona'da topladı, Bazan ise Malaga'dan o yöne doğru yelken açtı. St. John şövalyeleri dünyanın en hacimli gemisi olan büyük kalyonları *St. Anne* ile geldi. Portekizliler yirmi üç kara-

92 düşmana saldırmakta... Tracy, p. 147

vel ile bir başka büyük kalyon gönderdi. Papa ise özel bir birliği finanse etti. Cenova ile Barselona gemilere peksimet, su ve barut fıçıları, atlar, toplar ve arkebüzler yükleyen, bekleyen insanların gürültüsüne boğulmuştu. Karl yetkin bir askeri planlamacı olduğunu ortaya koyuyordu. Sefer muazzam ölçekte tasarlanmış ve bu kez Habsburg standartlarına göre iyi koordine edilmişti. En azından mevsim geçmeye yüz tutmadan başlatılacaktı.

Armada 1535 yılının Haziran ayı başlarında Sicilya açıklarında toplandı. 74 kalyon, 300 çeşitli türden yelkenli gemi ve 30.000 adamdan oluşuyordu. Donanmanın sunduğu görüntü, dinsel ikonografiyle imparatorluk ihtişamının gayet hesaplı şekilde tanzim edilmiş bir karışımını yansıtıyordu. Karl kendisine Hristiyanlığın savunucusu konumuna yaraşır, her sırasında dört kürekçinin oturduğu muazzam bir *quadrirème* hazırlamış, kale burcu gibi mazgallı pupasını yaldızla kaplatmış, güvertesine altın sırmalı kıvıllı kadifeden kapılma bir tente çekirtmiş ve direklerine güvertesinde kimi barındırdığını vurgulayan flamalar astırmıştı. Bu bayraklardan birinde çarmıha gerilmiş İsa Mesih, Karl'ın kişisel şiarı olan, 'İleri!' yazısıyla birlikte görölüyordu; bir başkasında ise oklarla çevrili parlak bir yıldızla 'Bana yolunu aç, Tanrım!'⁹³ yazısı vardı.

Sefer böylece 14 Haziran günü Sardinya'da büyük bir şovla başladı. Kürekçiler muhteşem sancak gemisini demir atmış donanmanın içinden kayar gibi geçirdi, o

93 Bana yolunu aç... Merriman (1962), cilt. 3, p. 114

ilerleyişe trompetlerin bağırtısı ve insanların gök gürültüsünü andıran tezahüratı eşlik etti. Karl kazanılması yakın zaferi ölümsüzleştirmesi için yanına resmi savaş ressamı Jan Vermeyen'i de almıştı. İmparator kendine bir imaj yaratmakta kararlıydı. Donanmanın Kuzey Afrika kıyılarına ulaşması iki günden az zaman aldı. 15 Haziran sabahı eski Kartaca kentinin açıklarına demir atılmış, kıyısında Tunus'un da yer aldığı iç liman olan boğaza hakim kale La Goletta'ya, yani yerel anlamıyla 'gırtlak'a yapılacak kuşatmanın hazırlıklarına başlanılmıştı.

Hayrettin'in kentten yaptığı kesintisiz sortiler nedeniyle o engeli aşmak tam bir ay aldı. 14 Temmuz'da, büyük kalyondan açılan kesif ateş ve dalga dalga gelen öteki gemilerin pruva toplanıyla savunma hatlarını dövmesi sonucunda surlar gedik verdi ve kale büyük can kaybına rağmen ele geçirildi. İspanyollar harabeler arasında Fransız *fleur-de-lys*⁹⁴ damgası taşıyan güller bulunca şaşıracaktı.

Hayrettin ordunun Tunus'a doğru ilerleyişini hayret ve tedirginlikle izliyordu. Durumu gitgide hassaslaşıyordu ve özellikle de binlerce zincire vurulmuş Hristiyan kölenin başlatacağı bir ayaklanmadan korkuyordu. Hepsini öldürmeye niyetlendi, ama bu çevresindeki insanlar tarafından ciddi bir muhalefete karşılandı. Katliamı engelleyen öyle bir şeye duyulan tiksinti değildi; köle sahipleri servetlerini oluşturan şeyin yok edilmesine karşı çıkmıştı. Olayların geliş-

94 Fransız kraliyet sembolü olan zambak. (ç.n.)

mi Barbaros'un haklı olduğunu ortaya koydu. Şiddetli çarpışmalardan sonra Barbaros ordusunu Tunus surlarının gerisine çekti. Kent içindeki bir grup dönme güc dengesinin kaydığını hissederek yan değiştirdi ve köleleri zincirlerinden serbest bırakmaya koyuldu. Hıristiyanlar cephaneliği ele geçirdi, silahlandı ve sokaklara döküldü. Sırtını dayayacak güvenli hiçbir yer kalmayan Barbaros'un kaçmaktan başka çaresi yoktu. Kuşatmadan sıyrılıp, yanındaki birkaç bin Türk ile Cezayir'e doğru uzaklaştı. Karl da 21 Temmuz sabahı engellenmeyen bir zafer havasıyla, Müslüman cesetlerini atının ayakları altında çiğneyerek kente girdi.

Sonrası kanlı oldu. Karl askerlerine kentin teslim olmaması halinde uygulanacak geleneksel yağmanın sözünü vermişti, onlar da Tunus'ta dehşet verici bir kıyıma girişti. Camiler yağmalanıp içlerindeki her şey alındı; Hayrettin'e Mevlây Hasan'a olduğundan daha derin bir sevgi beslemeyen ve aslında teslim olan binlerce Tunuslu sokaklarda kılıçtan geçirildi, on bin kadarı tutsak edildi. Vahşet İtalya'ya yapılan akınlar, alınan köleler ve Barbaros kardeşlerin Hıristiyan kıyılarına saldığı sefaletin doğurduğu kişisel ve ulusal intikam isteğiyle ateşlendi. İnsanların iç uzuvlarında hissettiği türden bir nefretti.

Karl bu kan banyosundan ünü Katolik Avrupa'da muazzam yükselmiş olarak çıktı. Tunus'a yapılan hücumda hayatını ortaya koymuş ve cesaretini, kararlılığını, askeri alandaki yeterliliğini kanıtlamıştı. Çağdaş

bir İspanyol yazarının anlatımına göre en ön saflarda savaşmış, ‘elinde mızrağıyla kendini yoksul ve sıradan askerle aynı tehlikeye’⁹⁵ atmıştı. Atı altında vurulup devrilmiş, silah uşağı yanı başında ölmüştü. İspanyol tarih yazarları bu edimlerin gerektiği gibi yayılmasını sağladı. Karl *savaşın imparatoru* olarak anılmasının haklı nedenlere bağlı olduğunu hissedebiliyordu artık.

Pratik kazanımlar da hayli fazlaydı: Kukla hükümdar Mevlây Hasan tekrar Tunus tahtına geçirilmiş, İspanyol askerleri La Goletta garnizonuna yeniden yerleşmişti. Hepsinden önemlisi, Karl önceki yaz İstanbul’dan gururla yola çıkan donanmanın neredeyse tamamını yakmıştı. Tunus önlerinde seksen iki gemi yok edilmişti.

Karl aslında hemen Barbaros’un peşine düşüp Cezayir’i de almak istemiş, ama ordu dizanteriden kırılmıştı. 17 Ağustos’ta şaşaalı ve rakibinin çürümeye terk edildiğine inanmış bir şekilde Napoli’ye yelken açtı. Savaşa yönelik kararlarından sadece maliyetler nedeniyle vazgeçecek bir adam değildi, ama Tunus seferinin açtığı masraf da muazzamdı. Kalyon filoları perişan edici düzeyde pahalıydı ve imparator, Süleyman’a karşı giriştiği Tuna seferinde daha yeni 900.000 düka altın harcamıştı. Tunus’a giden armadaysa sefer sonuçlandığında 1.000.000 dükaya daha mal olacaktı ve Karl bu paraların toplamına sahip değildi. Barbaros’a karşı açılacak bir seferin bütçesini denkleştirmek, ancak dünyanın öte yanındaki olayların gelişimine bağlıydı.

95 elinde mızrağıyla... Tracy, p. 147

Hernando Pizarro bu beklentiye 29 Ağustos 1533 günü And Dağları'ndaki Cajamarca'da İnkaların son kralı olan Atahualpa'yı fidyesi karşılığında inanılmaz miktarda altın aldıktan sonra öldürerek cevap verdi. İspanyol kalyonları Karl'a hiç beklemediği anda 'Türklerle, Luther'e ve imanın öteki düşmanlarına karşı verilecek kutsal savaşta kullanılmak üzere'⁹⁶ 1.200.000 düka değerinde Güney Amerika altını getirdi. Karl'ın haçlı seferini Atajualpa'nın hazinesi finanse edecekti. Yeni Dünya'nın Eski Dünya'daki olguları ilk değişti-rişiydi bu.

Karl'a göreyse zafer belirtilerini gören Tanrı sağlamıştı o olanakları kendisine. Böylece Tanrı'nın atadığı savunucu olarak dönecekti yurda. Dalkavukluk etme fırsatını kaçırmayan Paolo Govio, 'Tunus'ta kazandığınız ışıltılı ve başka herhangi biriyle mukayese kabul etmez zafer, Hıristiyan imanına sahip bendenize göre unutulmaz sayılan tüm diğerlerini geride bırakacak bir itibara sahip olmuştur,'⁹⁷ diye yazıyordu. İmparatorun ressamı Jan Vermeyen ise Karl'ı gittiği her yerde izliyor, seferlerinden sahneler yansıtan on iki parçalık bir goblen seti hazırlıyordu. İmparator askeri kariyerinin doruğundaydı.

Barbaros'un konuşlandığı üssün ortadan kaldırılması ve Mağrip ile İstanbul arasındaki bağlantının

96 Türklerle, Luther'e ve... a.k.a. sy. 156

97 Tunus'ta kazandığınız... Clot, p. 106

kopartılması tüm Batı Akdeniz’de ön plana çıkan bir gelişme olmuştu. İmparator Napoli’ye halkın kutlamaları sürerken ulaştı. Barbaros’un öldüğüne dair yaygın söylentiler vardı; kıyıları şenlik havasına dalmıştı ve bu haber kilise ayinleriyle, top atışlarıyla, geçit alayları ve festivallerle müjdeleniyordu. Toledo ve Granada’da insanlar dini ilahiler söyleyerek, Bakire Meryam’ın önünde yerlere kapanarak şükranlarını sunuyordu. St. John şövalyeleri Malta göklerine havai fişekler atar ve şükran ayinleri yaparken, olası sonuçlardan kendilerini artık daha da uzak hisseden ve genelde daha hoppaca eğilimlere sahip olan Venedikliler karnavallar ve maskeli balolar düzenlemek için yeni bir bahane bulmuştu.

Neşe hiçbir yerde Balear Adaları’nda olduğu gibi kendinden geçme düzeyinde değildi. Mayorka ile Minorka korsanlardan çok çekmişti. Mayorka adasındaki Palma kentinde kendilerine eziyet eden kişinin devrilmesini canlandıran neşe dolu bir temsil sahnelendi. Sakalına kına yakılmış ve dili kesilmiş bir hükümlü Türk kıyafeti giydirilip ite kaka kent meydanına çıkartıldı. Dehşete düşmüş olan adam halkın bağırışları arasında diri diri yakıldı. Neşe, acımasızlık, intikam duygusu, dinsel coşku, kendinden geçme hali, mistik hararetlilik... Tüm bu rasyonel olmaktan uzak ve birbirinden güçlü duygular deniz üzerinde yayılıp gidiyordu.

Ekim ayı içinde bir gün, işte tam bu karnaval havası içinde direklerinde İspanyol bayrakları dalgalanan bir kalyon filotillası ağır kürek temposuyla Minorka adası-

nın Mahon limanına girdi. Kıyıdan izleyenler Doria'nın Afrika kıyılarını vurup geri döndüğünü düşünerek teza-hürata koyuldu. Güvertelerdeki Hıristiyanları kıyafetlerinden tanımışlar, gemiler yaklaşırken kilise çanlarını onların gelişini selamlamak için çalmaya başlamışlardı. Limanda demirli duran bir Portekiz kalyonu selam atışı yaptı. Gelen gemilerin hepsi birden buna ateşle karşılık verdi, ama onlarınki selamlama amaçlı değildi. Şaşkınlığın da ötesinde bir dehşete kapılan Portekizliler silah başına koştu, ancak Barbaros'un doğrudan üstlerine gelen kalyonlarına karşılık vermek için artık çok geçti.

Ölüm yaşlı korsanın yakınından bile geçmemişti. Tunus'tan kurtulmuş, toparlanmış, on beş kalyonunu epey batıdaki Bone'de bir araya getirmişti. Sonra da Doria'yı atlatıp Cezayir'e yönelmiş, filosuna orada daha da fazla gemi katmıştı. Ve şimdi Hıristiyan denizine dehşet salmak üzere geri gelmişti. Kimliğini gizleyerek yaklaşan kalyonlar Mahon'un üstüne Tanrı'nın gazabı gibi çöktü. Barbaros kenti kapsamlı şekilde yağmaladı, 1.800 kişiyi aldı ve savunmasını tamamen yıktı. Cezayir'in köle pazarlarında mal bolluğu yaşanacaktı.

Hıristiyan denizinin kâbusu baş döndürücü bir sarsıntıyla geri dönmüştü. Bir ürperti savunmasız kıyılar ve adalar boyunca, gemiden gemiye, İtalya ve İspanya'daki limanların birinden diğerine geçerek yayıldı. Karl'ın muazzam güç ve para harcayarak giriştiği sefer neredeyse tamamen boşa çıkmıştı. İmparator, Barbaros'u sadece tökezletmişti.

Sultanın amirali o yıl sona ermeden İstanbul'a varmıştı bile. Genelde hoşgörüsüz olan Süleyman onu gemilerin kaybından ötürü affetti ve yeni bir filo hazırlaması emrini verdi.

Andrea Doria

Barbaros

5 Doria ile Barbaros

1536-1541

Karl ile Doria, Süleyman ile Barbaros. Tunus'tan sonra bir şey net olarak anlaşılmıştı ki, o da iki hükümdarın şampiyonlarını seçtiği ve güçlerini toplamakta olduğuydu. Barbaros sultanın *Kapudan-ı Derya'sı* ise, Doria da Karl'ın *Grand Amiral'i* idi. İki denizci efendilerinin savaşlarına onlar namına kumanda edecekti. Deniz artık korsanların birbiriyle rekabet ettiği uzak bir sınır değil, Macaristan ovalarıyla rekabet edecek bir imparatorluklar arası çatışma sahnesiydi. Şiddet yıldan yıla yükseldi. Barbaros 1536'da İtalya'yı tekrar vurunca, Doria ertesi yıl buna Yunanistan kıyılarında-

ki Osmanlı kalyonlarını ele geçirerek karşılık verdi. Ve filolar da gitgide büyüyordu. Barbaros 1534'de 90, 1535'de 120 kalyon yapmıştı.

İki kumandan birbirinin yakınından geçiyor, diğerinin filotillalarını İtalya'nın koyları ve burunları etrafında izliyor, ama asla savaşa tutuşmuyordu. Deniz savaşı dövüş sırasında bellek yitimine uğramış boksörlerin gerisi gelmeyecek şekilde savurduğu yumrukları andırır bir hal almıştı. Tutarlı ve eş evreli bir savaşı engelleyen unsurlar vardı: Denizin dayattığı koşullar, sefer mevsiminin sınırları, denize açılma hazırlıklarının gerektirdiği uzun süreler, düşmanın konum ve koşullarını belirlemekteki güçlükler ve deneyimli denizci sıkıntısı. İki kumandan da deniz savaşının risklerinin bilincindeydi. Birden fazla dezavantajın etkileşmesi ciddi sonuçlara yol açabilirdi ve bunları rüzgârdaki en ufak bir değişiklik bile tetikleyebilirdi. Güvenli akınlar yapmak her zaman sonucu büyük ölçüde şansa kalmış bir açık deniz savaşından iyiydi. Yine de, 1530'ların ortalarına gelindiğinde her iki taraftaki imparatorluk hırsları ve daha büyük donanmaya sahip olmak için girişilen yarış iki armada arasındaki mesafeleri gitgide azaltmaya başlamıştı.

La Goletta düştüğünde savaş alanında bulunan Fransız zambağı motifleri Karl açısından gelecekte yaşanabilecek kimi gelişmelere dair kötü bir belirti oluşturmuştu. 1536'da Valois Hanedanı'ndan gelme Fransız kralına karşı iki yıl sürecektir yıpratıcı bir savaşa daha girişti. Katolik kralın Fransızlar ve Protestanlar

ile savaşmaya Süleyman'a yönelik savaştan daha fazla para ve enerji harcaması dönemin bölünmüş Avrupa'sının yaralayıcı bir gerçeğiydi. Habsburgların o dönemki yaklaşımı Hristiyanlığın birleştirilmesinin daha önemli olduğu yönündeydi ve Süleyman da o ortamı Akdeniz'deki dengeleri gayet yetenekli bir şekilde etkilemek için kullanıyordu.

Fransızlar aslında yıllardan beri gerek gizli elçiler, gerekse Barbaros vasıtasıyla Osmanlılarla flört ediyordu. 1520 gibi erken bir tarihte korsanları 'İmparator'un Napoli krallığında yaşadığı zorlukları körüklemeye ikna etmek üzere'⁹⁸ Tunus'a elçiler göndermişlerdi. Bir taraftan da Hayrettin'e askeri teknoloji, top, barut ve gülle, hepsinin ötesinde imparatora dair istihbarat veriyorlardı. Francis bir Venedik elçisine şöyle diyecekti:

'Türk'ü savaş için olabildiğince güçlü ve hazır görmek istediğimi inkâr edemem. Kendine hayrı olsun diye değil, çünkü o bir imansızdır. Ama imparatorun gücünü zayıflatması, onu büyük masraflara sürüklemesi ve öylece aşılmaz bir düşmana karşı koyan tüm öteki hükümdarlıkları bir yola getirmesi için isterim öyle olmasını.'⁹⁹

Francis ile Süleyman 1536 yılı başında iki ülkeye karşılıklı ticaret hakları veren bir antlaşma imzaladı ki, bunun gerisinde İtalya'nın üstüne bir kerpeten harekâtıyla çöküp Karl'ı yok etme amacı yatıyordu. Akdeniz böylece sultanın merkezi savaş alanı konumu-

⁹⁸ İmparator'un Napoli krallığında... Heers, p. 73

⁹⁹ Türk'ü savaş için... Clot, p. 137

na geliyordu. Ve Francis anlaşıldığı kadarıyla bu birincil amaçtan gayet iyi haberdardı, çünkü Venediklilere, ‘Sultan Süleyman her zaman, ‘*Roma*’ya! *Roma*’ya!’ dediğine göre, Türk bir ihtimal o şehre kadar uzanacak bir deniz seferine çıkacaktır,’¹⁰⁰ demişti.

Sultan ise artık İstanbul’a dönmüş olan Barbaros’a ‘kendi başına kalkıştığı işi tamamlamak üzere Apulia üstüne sefere çıkacak 200 gemilik bir armada hazırlama görevi vermişti.’¹⁰¹ Deniz gücünün bir üst aşamaya yükselmesi anlamına geliyordu bu.

Adriyatik’in en tepe noktasında Venedikliler tüm bu gelişmeleri derin bir kaygıyla izliyordu. Roma’ya yönelik bir sefer kesinlikle onların karasularını da etkileyecekti. Venedik iç bulandırıcı bir denge politikası uyguluyor, tehditkâr iki süper güç arasında bağımsızlığını korumaya çalışıyordu. Karl çevresindeki İtalya’nın tamamını yutmuştu, Süleyman’ın donanmasıysa denizlerdeki varlığını tehdit ediyordu. Cumhuriyet’in tutkuyla bağlandığı tek amaç sakın bir deniz üstünde kârlı ticaret yapmaktı. Askeri olarak rekabet imkânı olmadığından, güvenliğini ustaca yapılan politik manevralar üstüne kurmuştu. Başka kimse Büyük Türk’e öyle dikkatli ve sürekli kur yapamaz, vezirlerine öyle dolgun rüşvetler veremez, casusları onları öylesine takıntıyla izleyemezdi. Venedikliler diplomatlarını Türkçe konuşan memurlarından seçiyordu ve İstanbul’da şifre uz-

100 Sultan Süleyman... Necipoğlu, p. 175

101 kendi başına kalkıştığı... Kâtip Çelebi, p. 66

manlarından oluşan, sürekli şifreli raporlar gönderen bir ekip bulunduruyordu. Onlara otuz yıllık barış dönemini sağlayan işte bu politikalarıydı.

Yapının kilit taşını bir Venedik yurttaşından Adriyatik kıyılarında doğma güçlü vezir İbrahim Paşa oluşturunuyordu. Paşa sultanın nezdinde çok güvenilir bir konuma yerleşmişti, ama Süleyman dikkatli bakışlarını denizlere çevirince durumu hızla çözdü. İbrahim Paşa 15 Mart 1536 akşamı her zamanki gibi Süleyman ile yemek yemek üzere saraydaydı. Giderken kapıda Bostancıbaşı ile sağır ve dilsiz cellatlardan oluşma müfrezeyi karşısında bulunca şaşırdı. Vezirin hırsları kendini aşmıştı ve şimdi bunun sonuçlarıyla yüzleşiyordu. Parçalanmış bedeni ertesi sabah bulunduğunda, dibine devrildiği duvardaki kan lekelerinden dövüşerek öldüğü anlaşıldı. Kanlı oda uzun yıllar hırslı vezirleri *makbul* durumdan *maktul* duruma düşmek için tek bir sessiz harfin değişmesinin yettiği konusunda uyarmak için olduğu gibi bırakıldı.¹⁰²

Bu idam Süleyman'ın hükümranlılığında bir dönüm noktası oluşturacaktı. O günden sonra tarzı daha sade hal alacak, Sezar olmaya kararlı kişinin parlak törensel gösterileri yerini bir İslami dindarlık havasına bırakacaktı.

102 İbrahim Paşa, 'Pargalı' ve 'Frenk' lakaplarının yanı sıra 'Makbul' ve 'Maktul' lakaplarıyla da anılır ve hayatı Osmanlı tarihinde bir ibret öyküsü olarak gösterilir. *Makbul*: Kabul edilen; beğenilen, hoş karşılanan; geçer, geçerli. *Maktul*: Öldürülmüş, öldürülen. (ç.n.)

İbrahim Paşa'nın ölümü Venedik'i tek bir darbede Saray'da etkili bir yandaştan etmişti. Süleyman'ın 'Venedikliler, zenginlikleri, yaygın ticaretleri ve her icraatlarında hilekârlık ve kalleslikleriyle namlı kâfirler'¹⁰³ konusundaki müsamahasının azaldığı açıkça anlaşıyordu. Venedik gemileriyle Tük korsanlarının Adriyatik'teki kritik sürtüşmeleri Osmanlı'nın sertleşmesi için bahane oluştuyordu. Süleyman 1537 yılı başında Fransızların da desteğiyle İtalya'ya iki uçlu bir çatal harekâtı yapmaya hazırlanıyordu ve istilanın atlama taşı olarak Venediklilerin elindeki Korfu'yu gözüne kestirmişti. Venedik senatosuna cumhuriyetin Fransız-Osmanlı ittifakına katılması talebi iletili. Senato kendini sert bir zemin üstünde ve inmeye hazırlanan kayanın altında bulmuştu; dile getirilmekten bile çekinilen seçenekler Karl ya da Süleyman'dan birinin yanında yer almaktı. Tedirgin bir şekilde kıpırdandılar, tarafsızlıklarını ilan ettiler, sultanın talebini nezaketle reddettiler, ardından 'dünyadaki diğer prenslerin yaptığı gibi' yüz kalyonu silahlandırdılar. Ve ne olacağını beklemeye koyuldular.

Fransa kralının öngörüsü doğru çıkacaktı. Süleyman 1537 Mayıs'ında Adriyatik'in Arnavutluk kıyısındaki Valona'ya doğru büyük bir orduyla yola çıktı; Barbaros da aynı zamanda denize açıldı. İstanbul'dan çıkan 170 kalyon İtalya'nın Adriyatik kıyılarına dayandı; bir ay boyunca 'Apulya sahilini salgın hastalık

103 Venedikliler... a.k.a. sy. 56

104 dünyadaki diğer prenslerin... Setton, cilt. 3, p. 410

vurmuş gibi perişan etti',¹⁰⁵ kaleleri yaktı, tutsak aldı; saldığı panik Roma'ya kadar uzandı. Doria'nın donanması bu şok gücüyle karşılaşmak için çok küçüktü; Sicilya'ya çekilip bekledi.

Ağustos sonunda sultan bir taktik değişikliği yaptı ve Barbaros'a Korfu'yu almasını emretti. Adaya çıkartılan 25.000 asker kaleyi kuşattı, ama savunma Venediklileri bile şaşırtacak şekilde direndi. Fransızlar ile kurulması çok önceden planlanmış olan bağlantı oluşturulamamıştı. Kuşatma topları sonbahar yağmurlarıyla çamura gömülünce, Venedikliler kale burçlarını sağgörülü bir kararla sağlamlaştırdı. Süleyman üç hafta sonra kuşatmanın kaldırılması emrini verdi, ama Venedik artık dönülmez şekilde savaşın ve imparatorun amaçlarının içine çekilmişti.

Papa III. Paulus 1537 kışı boyunca 'ortak düşman olan Türk tiranlarına'¹⁰⁶ karşı kurulacak Kutsal Birlik'in koşullarını oluşturdu. Nihai amaçları İstanbul'u almak ve Karl'ın Konstantinopolis İmparatoru yapmak olan bir deniz Haçlı seferi olacaktı bu. Uzun vadede kapsamlı amaçlar yerine her zaman anın koşullarına uygun ve pratik edimleri tercih eden Venedikliler, fazla yüksek sesle dile getirmeseler de Barbaros'un hızla yenilmesini ve böylece İslam dünyasıyla yaptıkları ticarete olabildiğince çabuk dönmeyi tercih ediyordu.

Kritik bir andı; Güney Avrupa kendini bir denge

105 Apulya sahilini... Bradford (1969), p. 152

106 ortak düşman olan... Setton, cilt. 3, p. 433

konumunda bulmuştu. Tek bir Hıristiyan yenilgisi tüm denizi Osmanlı donanmasının acımasız akınlarına açık halde bırakabilirdi. 1538 baharında müttefikler hâlâ manevralar yapıp organize olmaya çalışırken, Barbaros çoktan denize açılmıştı ve Venediklilere başarısızlık halinde neler olabileceğini örnekleriyle göstermeye koyulmuştu. Venedik, Kıbrıs ile Girit'in yanı sıra, Ege'nin Anadolu'nun karşı kıyısındaki bir dizi küçük limanı (Mora'da Naplion ile Monemvasia) ve Skiathos, Skopelos, Skyros, Santorini gibi büyüklerin yanı sıra birçok küçük adayı denetimi altında tutuyordu. Bunların hepsinin derli toplu bir limanı, Katolik kilisesi ve kapısının üzerine St. Marko aslanı kazınmış sağlam bir hisarı vardı. Hayrettin bunları birer birer yağmaladı, garnizonları kılıçtan geçirdi, bedensel olarak uygun bulduklarını kürek mahkumu olarak aldı ve yelken açmadan önce her birini dumanı sıcak gökyüzüne yükselen harabeler haline koydu. Osmanlı tarihçacılar Cumhuriyet'in kayıplarının hesabını kısa ve öz kayıtlarla tutuyordu:

‘Venediklilerin bu yıl beheri bir, iki yahut üç kaleye sahip yirmi beş adası vardı ki, hepsi alındı; on ikisi vergiye bağlandı, geri kalan on üçü talandan geçirildi.’¹⁰⁷

Bir kadirga Hıristiyanların Adriyatik'te ciddi bir donanma toplamakta olduğu haberini getirdiğinde Hayrettin güneyde Girit kıyılarını altüst etmekle meşguldü. Armadayla karşılaşmak için hemen kuzeye yöneldi.

Kutsal Birlik'in Korfu'da toplanması kimilerine bir asır kadar uzun gelmişti. Venedik ve Papalık kalyonları Haziran ayından beri oradaydı ve savaşmak için sabırsızlanıyordu. Ama üç ay boyunca başkumandan konumundaki Doria'nın Cenova'dan yola çıkıp gayet ağır bir seyirle İtalya'nın çevresini dolaşmasını beklemek zorunda kaldılar. Doria ancak Eylül başında geldi ve o arada havalar da değişmeye başladı. İtalyanlar ile İspanyollar arasında hemen bir atışma yaşandı. Venedikliler sabırsız ve büyük gecikmeden ötürü sinirliydi. Kalyonların masrafı Cumhuriyet'i fena hırpalıyordu; ayrıca Barbaros adalarda daha büyük zarara yol açmadan belirleyici darbeyi vurma isteği ön plana çıkmıştı.

Atmosfere Hristiyan Avrupa politikaları hakim olmuştu; tarafların birincil stratejik amaçları birbirinden öylesine farklıydı ki, iyimser biri olan Papa III. Paulus bile durumu toparlamayı başaramıyordu. Venedik Doğu Akdeniz'deki edinimlerini korumak için istiyordu savaşı. Karl içinse denizdeki sınırı Sicilya'da idi ve Venediklilerin doğudaki çıkarlarıyla pek az ilgileniyordu. Doria'nın yolda işi ağırdan alması da zaten büyük olasılıkla imparatorun isteğinden kaynaklanmıştı. Doria'ya gelince: Cenova ile Venedik arasındaki çok eskilere dayanan kıskançlık ortamında doğmuştu, o nedenle de duyduğu güvensizliği pak az gizliyordu.

Bunların hiçbirisi iyiye alamet değildi.

Birleşik filonun Barbaros ile kader tayin edecek bir karşılaşma için denize açılması Eylül'ün ortasını buldu. Rakamlar onlardan yanaydı: Düşmanın 90 ağır kalyonu ve 50 hafif kadırgasına karşı 130 ağır kalyon. Ama başka bir şey daha vardı; Osmanlılar Yunanistan'ın içeriye doğru girinti yapan batı kıyısındaki Preveze Körfezi'ne yerleşmişti ve kıyı bataryaları tarafından çok iyi korunuyorlardı. Mevsimin sonu gelmiş, filoyu harap edecek bir fırtına kopması olasılığı Doria'nın zihnini meşgul etmeye başlamıştı. Barbaros'u kendi tayin edeceği zamandan önce dışarıya çekmenin olanaksızlığı da alenen ortadaydı.

Sonunda 27 Eylül günü, sahne nihai yüzleşme için hazır görüntüsü verdi. Doria ile Barbaros yıllardan beri Akdeniz'de kedi-fare oyunu oynuyordu; denize kimin egemen olacağını anlama zamanı artık gelmişti.

27 Eylül şiddetli rüzgârın hakim olduğu bir sonbahar günüydü. Osmanlılar savaşmak üzere konumunu terk ederken, açık deniz tarafındaki Hıristiyan filosu kötü bir diziliş içindeydi; ulusal filoların birleşimi ve kalyonların yelkenlilerle yaptığı karışım zayıf eşgüdüm nedeniyle düzensizdi. Savaşa hevesli Venedikliler, 'Dövüşün! Dövüşün!' sesleriyle kürek çekerek ileri atıldı; Doira ise anlaşılma- z şekilde kendi kanadını geri tuttu. Baştaki gemiler armadanın geri kalanından yalıtılmış halde kalmıştı. Venediklilerin filosunda ağır silahlandırılmış bir kalyon vardı ki, bu gemi etrafında arı gibi

dolaşan Osmanlı kadırgalarına karşı tek başına tutunmayı başarıyordu. Ötekiler ele geçirilip batırıldı. Doria savaşa girdiğinde gemilerini epey açıkta tuttu ve sadece uzun menzilli top muharebesine girdi. Büyük Venedik kalyonu Osmanlı filosuna bütün gün dayandı, ama gece çökerken rüzgâr değişti; Doria savaşı bıraktı, takip edilmesini engellemek için kış fenerlerini söndürüp çekildi. Osmanlı tarih yazıcılarına göre, ‘sakalını yolarak kaçmaya başladı ve tüm küçük kalyonlar da onu izledi’.¹⁰⁸

Barbaros ünlü bir zafer kazandı ve Preveze’den muzaffer döndü. ‘Kabakuşluktan¹⁰⁹ gün batıncay? de-ğın acayip savaşlar oldu ki, denizde benzeri geçmemişti’¹¹⁰ diye yazacaktı Katip Çelebi. Haber Süleyman’a ulaştırıldığında, ‘Divan kurulup fetihname kazanılan zaferin sevinciyle Allah’a hamd ve şükrederek ve saygı gösterisi olarak ayakta okundu. Kapudan Paşa haslarına yüzbin akçe terakki ferman olundu ve etrafa fetihnameler gönderilip, şehirlerin bu mutlu olayı kutlama sevinciyle bayraklar ve fenerlerle süslenmesi tembihlendi.’¹¹¹

Olguların ölçeği açısından bakıldığında, pratikte yaşanan savaş yumuşaktı; kütleli kalyonlar birbirini parçalayacak şekilde kıyasıya kapışmamıştı. Kutsal Birlik olasılıkla on iki gemi kaybetti ki, bu sayı iki gün sonra bir fırtınada parçalanacak olan 70 Osmanlı gemi-

108 sakalını yolarak... a.k.a. sy. 64

109 Gün ortasına yakın vakit (ç.n.)

110 A.k.a. sy. 64

111 A.k.a. sy. 64

siyle karşılaştırılınca çok küçüktü, ama ittifaka verdiği psikolojik hasar muazzamdı. Hristiyanlar taktik ve teknik manevralarda tamamen geride kalmıştı. Ve kayıplarının büyük bölümü Venediklilerindi. Gemileri Doria tarafından desteklenmemişti ve öfkeliydiler. Ceneviz amiralin yaptıklarında ihanet, kötü niyet ya da korkaklık seziyorlardı. Sonuçta Doria, ya savaşa girmek için fazla istekli değildi ya da Osmanlılar daha üstün denizcilik yetenekleriyle yapılmış manevralarla onu etkisiz bırakınca kalyonlarına gelecek zararı en alt düzeyde tutmak için kaçmaya mecbur kalmıştı. Barbaros'un üstünlük sağlamış olması daha büyük olasılıktır, çünkü Preveze Körfezi'nin güvenliğindeydi ve vurmak için düşmanın rüzgârın insafına kaldığı anı bekleyebilirdi, ama iki adamın da ölümüne savaşma isteğini dindirecek başka faktörler de vardı.

Venediklilerin bilmediği, Barbaros'u Tunus'ta ortadan kaldırmakta başarısız olan Karl'ın başka yöntemlere başvurduğuydu. 1537'de sultanın amiraliyle onu taraf değiştirmeye ikna etmek üzere gizli görüşmelere başlamıştı ve bunlar savaştan önceki gece bile sürüyordu. 20 Eylül'de Barbaros'un gönderdiği bir haberci Doria ve Sicilya genel valisiyle bir toplantı yaptı. Barbaros'un önerdiği şartlar kabul edilemez türdendi, çünkü her şeyden önce Tunus'un iadesini dayatıyordu. Öte yandan, bu tür görüşmelerin yapılmış olması iki amiralin ortak noktaları nedeniyle hiç değilse belli bir düzeye kadar uzlaşımında olduğu düşüncesi yaratıyordu: İkisi de görevlerine dışarıdan getirilmişti, ikisinin de itibarı söz konusuydu; yani

dikkatli davranmak için gerekli nedenleri vardı, çünkü rüzgârın durumuna bakarak atılğan bir kumara giremeyecek kadar çok şeyi tehlikeye atıyorlardı. İspanyolların, ‘Karga karganın gözünü oymaz!’ atasözü doğruluğu anlaşılmıştı. Doria açısından iş konularını da kapsayan çekinceler vardı; kalyonların çoğu kendi kişisel malıydı ve onları tiksindiği Venedikliler için harcama düşüncesi bile kabul edilmesi güç türcendi. Daha az deneyimli kumandanlar otuz yıl sonra aynı sularda ihtiyat faktörünü rüzgâra bırakarak her şeyi riske edecekti.

Barbaros’un bu manevralar sırasında ne kadar açık ve samimi davrandığını kestirmek olanaksızdır. İbrahim Paşa’nın halli sultana yüksek rütbelerde hizmet etmenin tehlikelerini göstermiş ya da Mağrip’te bağımsız bir krallık kurmaya yönelik düşleri Karl tarafından körüklenmiş olabilir. Ama en kuvvetli olasılık, bunun Karl ve Doria ile oynama, düşmanlarını şüphe ve tereddüde sürüklemenin bir yolu olmasıdır. Zaten İstanbul’daki haberalma kaynaklarının da bundan hiç şüphesi yoktu. Fransız Dr. Romero şöyle yazıyordu: ‘Onun [Barbaros] Muhammas’tan da Müslüman olduğunu garanti ederim. Görüşmeler [düşmana] açılmış başka bir cepheydi.’¹¹²

Preveze’nin askeri sonuçları ilk bakışta fazla büyük görünmüyordu, ama siyasi ve psikolojik sonuçları müt-hişti. Sadece birleşik bir Hristiyan donanması Osmanlıların tasarrufunda olan kaynaklarla boy ölçüşebilirdi.

Ve 1538’de Türklere karşı koordine bir Hıristiyan deniz seferi açmanın işe yaramayacağı en açık şekilde kanıtlanmıştı. Kutsal Birlik çöktü; Venedikliler 1540’ta sultan ile aşağılayıcı koşulları olan bir anlaşma imzaladı. Esaslı tazminat ödediler ve Barbaros tarafından alınan yerlerin kaybını kabullendiler. Tam anlamıyla vasal statüsüne indirgenmişlerdi, ama her iki taraf da antlaşmanın koşullarını tam olarak yerine getirmenin peşine düşmedi.

Venedikliler, yani o suların en deneyimli denizcileri duydukları öfke nedeniyle yirmi beş yıl boyunca, yani Doria klanına olan güvensizlikleri tekrar kabarna dek kızağa tek bir gemi bile koymayacaktı. Preveze tüm Akdeniz’i Osmanlı hakimiyetine açmıştı. Venediklilerin o savaştan yanına kâr kalan tek şey, büyük kalyonlarının gösterdiği performanstı. Onu sağlam yapılı yüzer top platformlarının değerini vurgulayacak, gerektiğinde kullanılacak bir tedbir unsuru olarak sakladılar.

Karl ise batı denizindeki Osmanlı hakimiyetini kırmak için kişisel bir girişimde daha bulundu. Tunus zaferini unutmadığından, Cezayir’e karşı da benzer bir operasyon yapmakta kararlıydı. Süleyman 1451 yılı yazında Macaristan’da idi, Barbaros da aynı seferin Tuna’daki deniz harekâtlarını yönetiyordu. Darbeyi indirmek için ideal andı.

İmparatorun risk almaya açık bir yanı vardı. 1541’de hazinesi son derece büyük baskı altındaydı.

Masrafları kısmak için Cezayir'in üstüne yılın geç dönemlerinde gitmeye karar verdi. Böylece maaşını ödemesi gereken asker sayısı azalacak, İstanbul'un kış şartlarının hakim olduğu deniz boyunca destek donanması gönderme olasılığı ortadan kalkacaktı. Doria kalkıştığı kumar konusunda onu uyardı, ama Karl şansını denemekte kararlıydı.

Sonuç felaket kabilinden oldu. Oldukça büyük bir donanma Eylül'ün sonuna doğru Cenova'dan yelken açtı. Sefere eşlik eden beyler arasında şansını bu kez de Eski Dünya'da deneyen Meksika fatihi Hernando Cortez de vardı. Tüm birimler Cezayir'de ancak 20 Ekim'de bir araya geldi, ama hava alışılmadık kadar iyiydi. Ne var ki, askerlerin tamamı gemilere binip mühimmatı beklemeye koyulduğunda Karl'ın şansı döndü. 23 Ekim gecesi bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Mürettebatlar barutu kuru tutmakta başarısız oluyordu ve birden kendilerini dezavantajlı durumda bulmuştu. Kentin valisi Hasan bir çıkış harekâtı yaptı ve ordusunu savaşa sürdü. Topyekun bozgunu ancak St. John şövalyelerinden kurulu küçük bir birlik önleyebildi. Sonra daha da kötüsü geldi. Rüzgâr gece boyunca sertleşti, gemiler birer birer demir tarayarak kıyıya vurmaya başladı. Kurtulanlar çalkantılı denizin ve zifiri karanlığın içinde debelenirken yerel halk tarafından kıyımdan geçirildi.

Karl düzensiz bir çekilişle kıyının yirmi mil kadar aşağısına, Doria'nın onu beklediği yere ulaşmayı denedi. Ordunun geri kalanını bindirmek için geride pek az gemi kalmıştı. Kalyonu sulara tehlikeli şekilde batıp

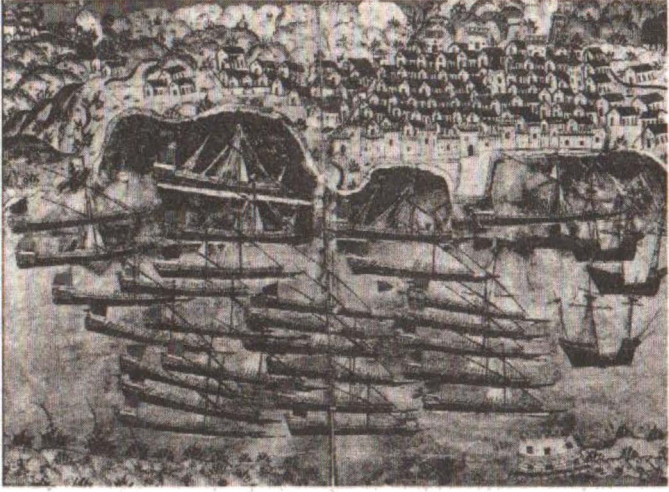
çıkarak kıyıya doğru sürüklenmeye başlayınca atlarını güverteden denize attı ve terk ettiği ordusunun lanetler yağdıran bağırışları rüzgâr tarafından kulağına taşınırken Berberi Kıyıları'nı geride bırakıp uzaklaştı. 140 yelkenli gemi, 15 kalyon, 8.000 asker ve 300 İspanyol aristokrati kaybetmişti. Deniz ona topyekun bir aşağılama armağan etmişti. O dönem Cezayir'de öyle bir köle bolluğu yaşandı ki, 1541 yılı beher Hıristiyan'ın bir baş soğana karşılık verildiği yıl olarak anıldı.

Karl bu felaketi olağanüstü bir ruh haliyle karşıladı. Kardeşi Ferdinand'a şöyle yazıyordu: 'Her şey için Tanrı'ya şükretmeliyiz. Ve bu felaketten sonra bize erişilmez inayetini ve iyi yazgılarını bahşedeceğini ummalıyız.'¹¹³ Ve denize çok geç açıldığına yönelik kaçınılmaz yargıyı da kabul etmiyordu. Aniden bastıran fırtına konusunda da şunları yazacaktı: 'Öyle bir şeyi kimse önceden bilemezdi. Fazla erken harekete geçmek de zamanında harekete geçmek kadar önemlidir ve sadece Tanrı neyin ne zaman yapılması gerektiğini şaşmaz şekilde bilebilir.'¹¹⁴ Doğrusu, Mağrip kıyısında yaşananlara tanıklık eden herhangi biri yaşananların tersi olması için Tanrı'ya yakarırdı.

Karl bir daha deniz seferine çıkmadı. Ertesi yıl bir türlü halledilemeyen Protestan meselesinin ayaklanmaya dönüşmesiyle Hollanda'ya doğru yola çıktı ve Fransa ile bir savaşa daha tutuştu.

113 Her şey için Tanrı'ya... Brandi, p. 459

114 Öyle bir şeyi kimse... a.k.a. sy. 459

Toulon

6 Türk Denizi

1543-1560

1540'lara gelindiğinde, Karl'ın denizdeki savaşı kaybetmekte olduğu açıkça anlaşılmıştı. Preveze'de alınan kötü yenilgi etkili Hıristiyan işbirliğine açılan kapıyı sertçe kapatmış, Cezayir felaketi kentin Müslüman korsanlarının başkenti konumunu pekiştirmişti. Maceracılar ve Hıristiyan devşirmeleri Avrupa kıyılarını, ticaret yollarını yağmalamak için artık denizin her tarafına yelken basıyordu.

Bu atmosfer içinde Hıristiyan Avrupa'yı hiçbir şey 1553-1554 yıllarında Fransa kıyılarında yaşanan

bir sahne kadar şok edemezdi. Fransa yine Karl ile savaşıyordu ve Francis bir hamle yaparak Süleyman ile olan ittifakını güçlendirmişti. Barbaros, Fransız güçlerine katılmaya davet edildi, onlarla birlikte Karl'ın vasallıklarından biri olan Nice'yi yağmaladı. 1543 kışındaysa Barbaros'un ince yapılı akıncı kadırgaları Hristiyan dünyasında bir skandal yaratacak şekilde Fransız limanı Toulon'da demirlemiş halde keyifle salındı.

Kentte 30.000 Türk askeri vardı, katedral camiye dönüştürülmüştü ve kimi Hristiyan kabirlerine hürmetsizlik edilmişti. Osmanlı sikkesinin geçerliği dayatılmıştı ve kentte günde beş vakit ezan sesi duyuluyordu. Bunlara tanık olan bir Fransız, 'Toulon'u gören kendini Konstantinopolis'te sanır,' diye yazacaktı. Sanki Orient anlaşılmayan bir karmaşa sonucunda Hristiyan kıyılarını işgal etmişti. Kendini 'En Hristiyan Kral' olarak gören ve gösteren Francis, Barbaros'un filosuna kış boyunca gıda ikmalini yapmayı kabul etmişti ki, bunu yaparken amacı gücünü arttırıp 'denizlerin hakimi olmak',¹¹⁵ karşılığında Karl'ın egemenlik alanındaki kıyıların yağmalanmasını kolaylaştırmaktı. Pratikteyse, istenmeyen misafirlerin faturasını ödemek Toulon halkına düşmüştü.

Tuhaf ortak yaşam biçimi kısa zamanda iki tarafa da sıkıntı verecek şekilde tatsızlaştı. Francis bütün Avrupa'yı şoka sürükleyen ittifakın gereklerini yerine getirme konusunda kaçamaklara başvurmaya ve ayak

115 Toulon'u ... En Hristiyan... denizlerin ... Bradford (1969), p. 197

sürümeye başladı. Müttefikinin yüreksizliğini hakir gören Barbaros ise bunun üstüne Fransız donanmasını tümüyle kaçırp fidye için alıkoydu. Fransızlar birden Şeytan ile antlaşma yaptıkları hissine kapılmaya başlamıştı. Francis sonunda çekip gitmesi için Barbaros'a 800.000 altın ecu ödemek zorunda kaldı; yoksulluğa düşen, ama kurtulan Toulon halkı ancak öyle huzura erdi.

1544 yılı Mayıs'ında İstanbul'a hareket eden Osmanlı filosuna diplomatik görevle Süleyman'a giden beş Fransız kalyonu eşlik ediyordu. Diplomatlar arasında Fransız rahibi Jerome Maurand da vardı. Klasik bakış açısına sahip olan din adamı, yolculuğa ordu papazlığına gönüllü olarak katılmıştı; Konstantinopolis'i ve yol üstünde geçecekleri, klasik dünyadan arta kalan yerleri görme heyecanıydı.

Maurand tuttuğu günceye bir kalyonun güvertesinden gördüğü kadarıyla Akdeniz'in doğal ve insan eliyle yapılmış harikalarını kaydetti. Denizde kopan dehşetengiz yıldırım fırtınalarına, geminin direğinin tepesinde tekinsiz bir şekilde parlayan St. Elmo ateşine tanıklık etti. Hâlâ parlak mavi ve altın yaldıza boyalı olan Roma villalarının kalıntılarını gördü, gece karanlığında 'aralıksız ateş ve korkunç alevler kusan Stromboli'nin yakınlarından geçti. Volcanello adasının 'mürekkep kadar kara'¹¹⁶ kumlarına hayran oldu ve ona cehennem kanyonunu anımsatan ve köpürerek kaynayan sülfürlü kraterini dikkatle gözledi. Güney Yunanis-

116 aralıksız ateş... mürekkep kadar kara... Maurand, p. 109

tan'daki Osmanlı limanı Modon'da Hıristiyan cesetlerinin kemiklerinden yapılmış bir anıt kümbet gördü, sonunda 'eskinin ünlü imparatorluğu ve çok büyük kent olan Konstantinopolis'e varıp sultanın sarayının önünden top atışlarıyla selamlanarak geçmeden önce eski Truva'nın olduğu yerde karaya çıktı. Yol boyunca isteksizce de olsa Osmanlı deniz gücünün kudretini görmek zorunda kalmıştı.¹¹⁷

Süleyman'ın Barbaros'un emrine verdiği imparatorluk donanması (yani 120 kalyon ve destek gemileri) İtalya'nın batı kıyılarını engellenemez bir güçle yakıp yıkmaya koyuldu. Karl'ın kıyı savunmaları o kadar ağır silahlandırılmış ve mobilize olmuş bir düşmana karşılık verecek durumda değildi. Yaklaştıkları haberi gelir gelmez insanların kaçmaktan başka yapacak şeyi yoktu. Boş köyler yakılıp yerle bir edildi; işgalciler zaman zaman kaçan halkı karanın içlerine doğru kilometrelerce kovaladı. Güvenli bir kıyı kalesine kaçsalar, kalyon kaptanları gemilerinin pruvasını o yöne çeviriyor ve surları ya denizden yapılan top atışlarıyla darmadağın ediyor ya da topları kıyıya çıkartıyor ve kale düşene dek adamakıllı bir kuşatma koyuyordu. Herhangi bir karşı saldırıya uğrama korkuları yoktu. Birbirinden yalıtılmış kuleleri sadece küçük İspanyol birlikleri tutuyordu. Denizdeyse Doria'nın yeğeni Gianetto yirmi beş kalyonuyla donanmayı izliyordu, ama herhangi bir karşılaşma belirtisinde alelacele Napoli'ye dönmek zorundaydı.

117 eskinin ünlü imparatorluğu... a.k.a. sy. 183

Maurand her gün filoyu işbaşındayken gözlemleme fırsatına sahipti. Cihad, imparatorluk adına savaş, kişisel yağma isteği ve ateşli bir kinle tetiklenen intikam isteğinden oluşan patlayıcı karışım yerleşimlerde neden olunan hasarı üst düzeye taşıyordu. Her saldırıdan sonra kıyıya birbirine zincirlenmiş, denizin tehlikelerine diğerleriyle birlikte maruz kalmaya zorlanacak uzun erkek, kadın ve çocuk dizileri getiriliyordu. Bazen bir sahil köyü nüfusu üstüne acımasız bir lotarya oynamaya kalkışıyordu. Portercole yerleşimi Barbaros tarafından seçilecek 80 kişi vermeyi önerdi, ama bunun karşılığında 30 kişi serbest kalacaktı. Barbaros öneriyi kabul edip gereğini yerine getirdi, ama köyü yine de yaktı. Tek bir ev ayakta kaldı. Ischia adasında filo birçok köyü yakıp 2.000 kişiyi tutsak aldı. Tahkimat-larsa usul gereği yıkıldı. Giglio'yu tamamen terk edilmiş halde bulunca yerle bir ettiler, ama kale direndi ve boyun eğdirilip yıkılması gerekti. Teslim olan 632 Hristiyan tutsak edildi, direnişi yüreklendiren önderlerle papazın başları Barbaros'un huzurunda kesildi. Tüm bunlar hesaplı ve etkili maneviyat kırma yöntemleriydi. Maurand yol boyunca gördüklerine, 'Türklerin Hristiyanların sadece gücünü değil, maneviyatını da yitirmesi için nasıl korkunç ve dehşet verici mesajlar gönderdiğini izlemek olağanüstü bir şeydi,'¹¹⁸ diye tanıklık edecekti.

Barbaros, Cengiz Han'ınkiyle bir tutulacak bir acımasızlık uyguluyordu. Yaptığı misillemelerin kimi

kendi kişisel intikam edimleri idi, ama mezarın bile ötesine uzanan türdendi. Kıyı kenti Telamona'yı bastuktan sonra yeni toprağa verilmiş olan Bartolome Peretti'yi mezarından çıkarttırdı, cesedini bir ayın ciddiyeti içinde parçalattı ve subayları ve hizmetkârlarıninkilerle birlikte kent meydanında yaktırdı. Barbaros oradan ayrılırken havada hâlâ yanık et kokusu vardı. Dehşette düşen halk saklandığı yerlerden korku ve hayretle titreyerek çıktı. Bu Peretti'nin Barbaros'un anayurdu olan Midilli'ye birkaç yıl önce yaptığı saldırının karşılığıydı.

Osmanlılar yelken açıp gezinmeyi sürdürdü. Napoli karaya yerleştirilmiş toplarının arkasına sindi, donanma güneşi gölgeleyen kara bir kanat gibi önünden geçip gitti. Daha güneydeki Salerno'yu bir mucize kurtardı. Kalyonlar karanlıkta pencerelerdeki ışıkların görülebileceği kadar yaklaşmıştı ki, Maurand'ın anlatımıyla 'Tanrı'nın merhameti' olarak andığı şey gerçekleşti. Aniden bir fırtına patladı, 'güneydoğudan patlayan acımasız bir deniz ve gökten aralıksız yağan yağmurla birlikte çöken, kalyonların birbirini görmesini engelleyecek kadar kesif bir sis durumu dayanılmaz hale koydu'. Açık güvertede birbirine 'boğulmanın eşiğindeki ördekler gibi' sokulmuş olan zincirli Hıristiyan köleler acımasızca dövüldü. Tutsaklarla dolu bir kadirga fırtınada battı, 'yüzerek kurtulmayı başaran kimi Türkler haricinde içindeki herkes boğuldu'.¹¹⁹

119 Tanrı'nın merhameti... güneydoğudan patlayan... boğulmanın eşiğindeki... yüzerek kurtulmayı... a.k.a. sy. 97

Gitgide daha fazla hayret ve dehşete düşen Fransızlar için bardağı taşıran son damla Sicilya kıyıları açığındaki volkanik adaların en büyüğü olan Lipari'de geldi. Liparililer yaklaşan filonun haberini almıştı. Savunmalarını güçlendirdiler, ama kadınları ve çocukları göndermeyi reddederek iyi tahkim edilmiş kalenin surları gerisine çekildiler. Hayrettin karaya 5.000 askerle 16 top çıkartıp uzun sürecek bir kuşatma için yerleşti. Saldırı başlayınca savunmacılar pazarlık etme çareleri aradı; Hayrettin 15.000 düka altın teklif edilince 30.000 altın ve 400 çocuk istedi. Sonunda ada sakinleri her kişi başına belli bir ödeme yapılacağı konusunda anlaşıldığına ikna olarak kentin anahtarlarını teslim etti. Ama Barbaros tatminkâr fidye ödemeye gücü yeten varlıklı ailelerin üyeleri dışında herkesi tutsak aldı. Sıradan insanlar yatıştırılamayan bir öfkeye sahip olan paşanın önünden teker teker geçmeye zorlandı. Yaşlı ve işe yaramaz olanlar değnekle dövülüp serbest bırakıldı. Geri kalanlar zincire vurulup kendi limanlarına götürüldü. En yaşlılardan birkaçı kilisede saklanır halde bulundu. Korsanlar onları aldı, soydu ve 'ibret için' canlı canlı iç organlarını döktü.

Maurand bu edimleri kavramakta, yapılanlara anlam vermekte tamamen yetersiz kalmıştı. Şöyle yazdı: 'Türklere yoksul Hristiyanlara neden öylesine zalimce davrandıklarını sorduğumuzda, öyle bir davranışın fazilet gereği olduğu söylendi ve aldığımız tek yanıt buydu.'¹²⁰ Rahibin anlayamadığı başka bir şeyse, Tanrı'nın o tür acıların yaşanmasına nasıl izin verdiğiydi. Vara-

bildiği tek sonuç bunların Hıristiyanlıkça günah kabul edilen şeylerin karşılığı olduğuydu ki, Liparililer örneğinde ada halkı oralarda yaygın olduğu söylenen ‘oğlancılığın cezasını çekmişti’.¹²¹

Derinden sarsılan Fransız rahibi, parasını cebinden karşılayarak birkaç tutsağın serbest bırakılmasını sağladı ve geri kalanların götürülmesini izlerken şu kaydı düştü: ‘Zavallı Liparililerin köle edilmek üzere kentlerinden alınırken döktüğü gözyaşlarını gördüm; inlemeleri, hıçkırıkları işittim. Babalar oğullarını, anneler kızlarını arıyor, kimse acı dolu gözlerinden dökülen yaşları engelleyemiyordu.’¹²²

Tunus’ta Karl, Lipari’de Hayrettin. Akdeniz için verilen savaş sivillere yönelmişti. Kaleler, katedraller, kiliseler, evler altüst edilip yakılıyordu. Lipari üzerinde dumanlar tüten bir harabeydi artık. Barbaros bir ateşkes ayarlayıp yeni tutsaklarını Sicilya’da satmak isteyince Fransız kalyonları mazeret belirtti, böylece yola yalnız devam etti.

Barbaros 1544 yazında İtalya kıyılarından ve çevresindeki denizden 6.000 tutsak topladı. Dönüşte geçildiğinde gemiler öylesine tehlikeli bir şekilde yüklendi ki, mürettebatları diğerlerine kıyasla zayıf olan yüzlerce kişiyi denize attı. Hayrettin limana top atışları arasında girdi ve gece havai fişek gösterileri yapıldı.

121 oğlancılığın cezasını çekmişti... a.k.a. sy. 127

122 Zavallı Liparililerin... a.k.a. sy. 133

Binlerce insan ‘denizin kralının’¹²³ muzaffer dönüşüne tanıklık etmek için kıyıda toplanmıştı. Ve bu onun son yolculuğu olacaktı.

1546 yazında, seksen yaşındayken ateşlendi ve Türklerin eşine az rastlanır üzüntüsü eşliğinde İstanbul’daki sarayına götürüldü. Boğaz kıyısındaki, sefere çıkan her filonun önünden geçerken ‘çok sayıda top ve musket salvosuyla büyük bir azize yakışır şekilde’¹²⁴ selamlamanın adet haline geleceği mozolesine gömüldü. Terörle geçen onyıllardan sonra Hristiyanlar ‘Kötülüğün Kralı’nın artık gittiğine inanmakta zorlanıyordu; adıyla birlikte anılan batıl dehşet öylesine büyüktü ki, efsaneler kalkıp mezarından çıkacağını ve ölümsüzlerle birlikte yürüyeceğini dayatıyordu. Sonradan anlaşıldığına göre, Grek bir büyücü meseleyi halletmişti: Mezara kara bir köpek gömerek huzursuz ruhu yatıştırmış ve Hades’e göndermişti.

Ve Barbaros bir anlamda Hristiyan kıyılarını teröre boğmak üzere denizlere döndü. Onun ölümüyle birlikte yeni nesil korsan kaptanlar ortaya çıktı ki, bunların en büyüğü Anadolu kıyılarında doğan ve akıl hocasının kariyerini aynen taklit edecek olan Turgut idi. Turgut da Mağrip kıyılarında iyice yaygınlaşan serbest korsanlıktan gelmeydi; Preveze’de savaş deneyimini geliştirmişti ve Süleyman’a 1546’dan başlayarak yirmi yıl hizmet edecekti. Barbaros kendinden sonra yetişecek olan ejderin dişini tohum olarak tuzlu suya ekmişti.

123 denizin kralının... Kâtip Çelebi, p. 69

124 çok sayıda top... Haedo, p. 74

Hayrettin'in 1544'deki son büyük seferi Müslüman filolarının denizde artık istediği gibi gezindiğini ortaya koymuştu. O silip süpürme harekâtları Akdeniz'de yapılan ve Osmanlı'nın kazanmakta olduğu tam ölçekli bir savaşın bölümleriydi. Köle toplamak imparatorluk politikalarının uygulamalarından sadece biriydi ve etkisi muazzamdı. Barbaros'un ilk imparatorluk armadasının 1534'te denize açılmasını izleyen dört on yıl boyunca çok büyük sayılarda insan İspanya ve İtalya kıyılarından alınıp kaçırıldı: 1535'te Minorka'dan 6.000, 1544'te Napoli Körfezi'nden 7.000, 1551'de Malta açıklarındaki Gozo adasından 6.000, 1554'te Calabria'dan 6.000, 1566'da Granada'dan 4.000 kişi. Osmanlılar önceden belirlenmiş noktalara çok ani ve boğucu güç uygulayabiliyor, karaya çıkartma yapıp hatırı sayılır büyüklükteki kentleri yakıp yıkabiliyor, hatta İtalya'nın büyük kentlerini tehdit ediyordu.

Andrea Doria'nın yeğeni 1540'ta Turgut'u Sardinya kıyılarında tuzağa düşürüp ele geçirerek küreğe mahkum ettiğinde, Barbaros korsan reisinin fidye karşılığında salıverilmesi kabul edilmezse Napoli'yi ablukaya alma tehdidi öne sürmüş ve Cenevizler ılımlı davranmanın akıllıca olacağını düşünmüştü. Turgut on bir yıl sonra Cenova'yı kendisi ablukaya aldı. Hristiyanların Preveze'den sonra o tür tehditlere karşılık verebilecek büyüklükte donanması kalmamıştı. Karl başka savaşlarla yeterli deniz gücünü oluşturamayacak (ya da buna para ayıramayacak) kadar meşguldü. Doriaların tek yapabildiği biraz karşı baskı uygulamaktı.

Saldırıları artık çok geniş filolarla yapılmıyordu. Karl ile Süleyman arasındaki savaş sürtüşmelerin zamanlamasına bağlı olarak met ve cezir gibi yükselip alçalan karakter gösteriyordu. Sultan, İran'a karşı sefer açabilmek için 1547'de antlaşma imzalamaya yanaştığında büyük deniz seferleri dönemi geçici olarak kapanmıştı; savaş şimdi başka bir isim altında sürüyordu. Mağrip'in girişimci korsanları bu boşluğu doldurdu ve Hristiyan kıyılarını başka tür bir sefaletle cezalandırmaya koyuldu. İmparatorluk filoları yerel savunmaları alenen ezerek gelirken, bu daha küçük çaplı avcılar pusu ve gizlilik yöntemiyle yaklaşıyordu. Terörün daha incelikli zekâ yansıtan bir türüydü yani. Kaba kuvvetin yerini şaşırtma unsuru almıştı.

Uygulanan taktikler kısa zamanda dehşet verecek şekilde tanındık olup çıktı. Birkaç kadirga ufuk çizgisinin hemen gerisinde aylak aylak dolaşıyor, günün sıcağının dinmesini bekliyordu. Ele geçirilen bir balıkçı teknesi kıyıyı keşfe gönderiliyor, belki yerel bir dönme uygun hedefleri gösteriyordu. Gece yarısını izleyen saatlerde harekete geçiliyor, kara, alçak bordalı gemiler yıldızların ışığında denizi yararak ilerliyordu. Fenerler yakılmıyordu; Hristiyan kürek kölelerinin ağzı uyarı göndermelerini önlemek için tıkanıyordu. Pruvalar kumsala temas eder etmez korsanlar hızla köye giriyordu; kapılar tekmelenerek açılıyor, içerideki insanlar yataklarından cırılçıplak alınıp sürükleniyordu; o arada alarm verilmesini olanaksız kılmak için kilise çanlarını çaldıracak ipler kesilmiş oluyordu. Köy meydanında

sadece birkaç çığlık ve köpek havlaması duyuluyor, derlenen insanlar karmakarışık bir kalabalık halinde ite kaka kıyıya götürülüp gemilere bindiriliyordu. Hepsi o kadardı.

Öyle bir akından kurtulan Sicilyalı bir köylü, ‘Genç kadınları ve çocukları, tüm değerli eşyaları ve parayı aldılar, göz açıp kapayıncaya kadar kadırgalarına binip yok oldular,’¹²⁵ diye anlatıyordu. Terör artık sürprizle birlikte bastırıyordu.

Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Akdeniz bir kayıp insanlar denizine dönüşmüştü; kıyı sınırlarında çalışan insanların apansız yok olduğu bir yerdi artık. Teknesiyle denize açılan bir balıkçı, koyunlarını kıyıda otlatan bir çoban, bağlarda üzüm toplayan ya da mısır tarlalarından hasat kaldıran insanlar, ada kıyılarında değiş tokuş yoluyla ticaret yapan denizciler... Hepsi ya kendini birkaç gün içinde Cezayir’deki köle pazarında buluyordu ya da başka ödüller karşılığı teslim edilmek üzere daha uzun yolculuklara çıkartılıyordu. Yolculuk sırasında zayıf düşüp, ölenler güverteden denize atılıyordu.

Kimi acımasızca örneklerdeyse kaçırılan insanlar birkaç gün sonra köylerinde ortaya çıkabiliyordu. Akıncılar kıyının açığında beliriyor, beyaz bayrak açıyor ve fidye karşılığı geri verecekleri kurbanlarını gösteriyordu. Acılı akrabalara parayı denkleştirmeleri için

birkaç gün veriliyordu; aileler tarlalarını ya da teknelelerini yerel tefeciye ipotek ediyor, böylece kurtulmaları olanaksız bir borç döngüsüne giriyordu. Para bulamazsa rehine bir daha görülmemek üzere gidiyordu. Fidyesi karşılanamayacak kadar fakir, okuması yazması olmayan köylü ailelerden gelenlerin doğdukları yeri tekrar gördüğü enderdi.

Bu ziyaretlerle ansızın bastıran terör Hristiyan denizini dehşete boğmuştu. Denizden ya da karadan alınan insanlar yaşadıkları travmayı asla atlatamıyordu. Bir Fransız olan Du Chastelet karabasanı andıran o anı ürpertilerle anımsıyordu:

‘İriyarı, kolları omuzlarına kadar sıvanmış ve dört parmağı kalmış kocaman elinde pala olan bir Moriskonun bana doğru geldiğini gördüm. Dilim tutulmuştu. Kömür karası yüzünün çirkinliği fildişi gibi parlayan ve sürekli meşum bir şekilde sağa sola dönen iki gözle daha da vurgulanmıştı ve içime Cennet’in kapısında alevden kılıçla karşılanan ilk insanların kapıldığından daha büyük bir korku salmıştı.’¹²⁶

Bu ırk farklılıklarıyla da keskinleşmiş bir terördü. Dar denizin iki kıyısındaki insanlar ansızın gelen şiddet ve intikam edimleriyle iletişim kuruyordu. Köleliğin veren tarafını oluşturan Avrupa, şimdi Batı Afrika’yı cezalandırmaya başlıyordu. Her ne kadar İslamiyet’e verilen kölelerin sayısı 16. Yüzyıl’da alınan siyahi kölelerinkin-

den az idiyse de, mesele Akdeniz’de karşılıklı bir dinsel nefretten kaynaklanırken, Atlantik köleciliği soğukkanlılıkla yapılan kârlı bir ticaret konumundaydı. İslami akınlarsa hem İspanya ile İtalya’nın altyapısını yıkmayı, hem de düşmanın gündelik yaşamındaki ruhani ve psikolojik yapıyı bozmayı amaçlıyordu. Mezarların Jerome Maurand’ın 1544’te tanık olduğu şekilde harap edilmesi ve kiliselerin törensel denebilecek şekilde saygısızlığa uğraması kesinlikle belli amaçlara yönelik edimlerdi.

İtalyan şair Curthio Mattei, ‘Tanrı’ya büyük hakaretlerde bulunuldu,’ diye ağıt yakıyordu; kutsal sıfatlar hançerlerle yere çakılmış, kutsanmış ekmekler, mihraplarla alay edilmişti. Şair gömüldüğü yerden çıkartılan cesetler ve eski nesillerin insanlarına yapılanlar karşısında da dehşete düşmüştü; ‘Ölülerimizin kemikleri, onyıllar sonra bile toprağın altında yattığı yerde güvende değil,’ diyordu.¹²⁷ Korsanlar İtalyan folkloruna Cehennem’in temsilcileri olarak girmişti ve durumu daha da dayanılmaz yapan, Şeytan’ın askerlerinin çoğunlukla durum ya da seçim gereği İslamiyet’i kabul etmiş dönme Hristiyanlar olması, konumlarına doğdukları topraklarda yaratılan hasarı en üst düzeye çıkartmak üzere yerleştirildiklerinin anlaşılmasıydı.

Karl’ın 1541’de Cezayir’i almakta başarısız olması işte bu atmosferde çok daha büyük önem kazanmıştı.

127 Tanrı’ya büyük... Ölülerimizin kemikleri... a.k.a. sy. 41-42

Şimdi bir mendirekle korunan ve daha güçlü istihkâm edilmiş olan kent, korsanlığın merkezi haline gelmişti. Çok sonraları Amerika'da yaşanacak olan 'altına hücum' dönemindeki gibi bir fırsatlar beldesi haline gelmişti ve insanlar Barbaros kadar zengin ve namlı olmayı bile düşleyebiliyordu. Maceraperestler, çapulcular, toplumun dışına itilmişler yoksullaşmış kıyıların her tarafından geliyor, her iki dine de mensup olanlar 'Hıristiyan yağmasında'¹²⁸ şansını denemek istiyordu. Kent bir yanıla insanların ve çapulun alınıp satıldığı aşırı süslemeli bir pazarı, başka bir yanıylaysa Sovyetler birliğinin ünlü sürgün yeri Gulag takımadalarını andırıyordu.

Binlerce tutsak hamamların dönüştürülmesiyle oluşturulmuş karanlık, kalabalık, pis kokulu ve ahır andıran yerlere tıkılıyor, her gün zincire vurularak çalışmaya götürülüyordu. Cezayir'de beş yıl tutulan İspanyol yazarı Cervantes gibi varlıklı esirler daha dayanılır koşullarda yaşıyor, fidyelerinin ödenmesiyle özgür kalmayı bekliyordu. Yoksullarsa ocaklardan taş çıkartıyor, ağaç kesiyor, tuz kazıyor, saraylar ve kaleler inşa ediyordu. En beteriye salgın hastalık, kötü muamele ve yetersiz beslenme nedeniyle ölene dek kalyonlarda kürek çekmekti.

1540'tan sonra köle edilen insanların sayısını bilmek imkânsızdır, ama bu tek yanlı bir ticaret değildir. İki taraf da denizin her tarafından insan kaldırıyordu ve eğer Müslümanlar bu konuda sayıca öndeyse bile,

128 Hıristiyan yağmasında... a.k.a. sy. 27

o küçük de olsa ıslah edici önlemler uygulanıyordu. St. John şövalyeleri, özellikle de gençliğinde Rodos'ta savaşmış olan La Valette pervasız ve acımasız birer köleciydi. Malta'dan ağır silahlı küçük kalyon filotil-lalarıyla çıkan şövalyeler Ege'deki eski av alanlarına dönmüş, Mısır ile İstanbul arasındaki deniz yollarını vurmaya başlamıştı. Denizlerdeki herhangi bir korsan kadar da acımasız olabiliyorlardı.

Jerome Maurand bir şövalyenin gemileriyle yaptığı ziyaretin hemen ertesinde Venedik adası Tinos'a uğramıştı. Adalılar şövalyeyi bir sabah tarlalarda çalışmak için kentten çıkana kadar 'dost ve Hristiyan' olarak kabul ederek karşıladı. 'Ama o şövalye ve adamları kalede sadece birkaç kişinin kaldığını görüp hepsini öldürdü, yağmaya girişti ve kadınları, oğlanları, kızları köle olarak alıp götürdü.'¹²⁹ Bu ihanet kısa zaman içinde hak ettiği cezayı bulacak, şövalye Türk korsanları tarafından yakalanıp, idamına Maurand'ın da tanıklık edeceği İstanbul'a gönderilecekti. Talih kimilerine yüzünü hızla ve beklenmedik anda çevirebiliyordu.

Şövalyeler kölecilik işinde yalnız değildi; fazla büyük ölçekli olmasa bile Hristiyan korsanları da doğu denizine akınlar yaparak şansını deniyordu ve İtalya kıyılarındaki Livorno ile Napoli'de aktif köle pazarları oluşmuştu. Müslümanlar da Malta'nın köle ağlarına tıklamak ya da papanın kalyonlarında kürek çekmek üzere alınıp götürülüyordu, ama Mağrip ya da

129 dost ve Hristiyan... Ama o şövalye... Maurand, p. 165

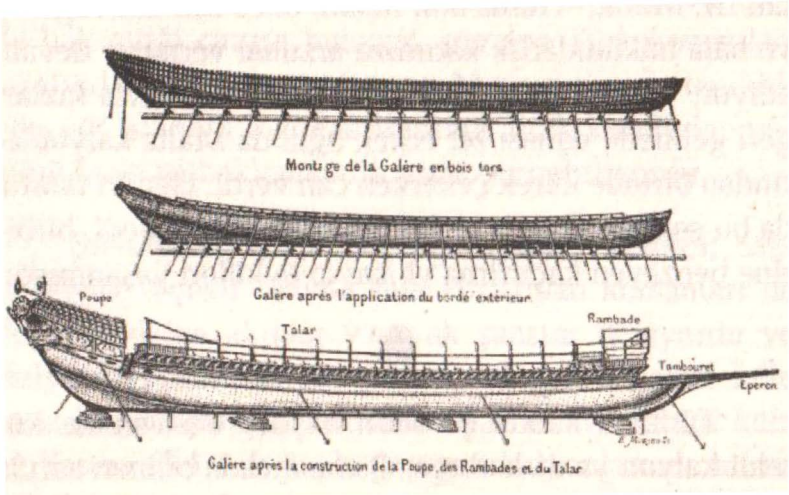
İstanbul'a kaçırılanlara kıyasla sayıları azdı. Öte yandan, Hristiyan kölelere dair muazzam bir literatür varken, Müslümanlara dair yazılmış neredeyse hiçbir şey yoktur. Arada sırada bastırılmış bir ses keskin olmayan bir anlatımla genel suskunluğu bozar, o kadar.

Örneğin Süleyman 1550'lerin sonuna doğru Huma adındaki bir kadının hac yolculuğu sırasında St. John şövalyeleri tarafından köle edilen çocuklarının kurtarılmasına yönelik arkası kesilmez başvurularına maruz kalmıştır. Kadının iki kızı Fransa'ya kaçırılmış, Hristiyanlığa döndürülmüş ve evlendirilmişti. Üzüntüsünden çılgına dönen ve hayli ısrarcı olan Huma, zamanın İstanbul'unda sultana bizzat arzuhal vermek için çırpınan tanıdık bir figür olup çıkmıştı. Çocukların kaçırılışının üstünden yirmi dört yıl geçerken Sultan III. Murat, 'Huma adlı hanım onca zamana rağmen ve hâlâ hükümdarlık katımıza arzuhal vermeye devam ediyor,'¹³⁰ diye yazacaktı. Bildiğimiz kadarıyla kızları geri gelmedi, dahası bir erkek oğul da Malta kalyonlarından birinde kürek çekerken can verdi. Her iki tarafta da bu şekilde sayısız ve küçük addedilen trajedi, birbirine benzeyen kaçırılma ve kayıp öyküleri yaşanmıştır.

Tüm bu kaotik şiddetin başlıca enstrümanı kürekli kalyon ya da kadirga, Osmanlıcada bilinen adıyla çekdiri sınıfı gemilerdi. Hızlı, narin, alçak bordalı bu

teknele üstünde seyrettikleri denizin koşulları tarafından belirlenmiş özelliklere sahip savaş makineleriydi. Savaşın nerede ve ne şekilde yapılacağını belirleyen unsur bu gemi sınıfıydı. Alçak su kesiminin sağladığı avantaj amfibi operasyonlar yapmak üzere kümsallara kolayca yanaşmalarını sağlıyordu; pusu için sahile yakın seyredebiliyorlardı; manevra yetenekleri denizin güvenilmez rüzgârlarına bağlı, hantal hantal yol alan yelkenlilerin etrafında fırdolayı dönebiliyorlardı. Ama aynı zamanda denize hiç elverişli değillerdi ve kürekçilere sürekli taze su sağlanması gereği nedeniyle karaya sanki göbek kordonuyla bağlıydılar. Birkaç günde bir karaya yanaşmaları gerektiğinden harekât menzilleri kısıtlıydı ve yayılımları mevsime katı katıya bağımlıydı; kış fırtınaları savaşın her yıl Ekim ve Nisan ayları arasında durmasına neden oluyordu.

Denizciliğin belirleyici ve vazgeçilmez dinamosu insan gücüydü ki, bu da 16. Yüzyıl'da köleciliğin en önemli motivasyonunu oluşturuyor, kürekçi sıraları için insan kaçırma önemli bir olgu olarak kabul ediliyordu. Venedik deniz gücü 15. Yüzyıl'da altın çağını yaşarken, kalyonlarda gönüllüler kürek çekerdi. 16. Yüzyıl'da ise bu işi donanmaya zorla alınmış insanlar yapıyordu. Osmanlı donanması bu konuda ağırlıklı olarak Anadolu ve Avrupa'daki yıllık derleme sistemine dayanıyordu ve köleler, hükümlüler, herkes zincire vurulmuş halde kürek çekiyordu. Hristiyan gemilerindeyse kendilerini kalyon kaptanlarına satacak kadar umutsuz sefillerden yararlanılıyordu. Bu zavallılar otuz santim genişliğindeki sıralara üçlü ya da dörtlü olarak zincirleniyordu. Denizde savaşmayı mümkün kılan işte o insanlardı. Tek işlevleri ölene dek çalışmaktı. Ellerrinden ve ayaklarından zincirlendiklerinden, boşaltım ihtiyaçlarını oturdukları yerde görüyor, yetersiz miktarda kara peksimetle besleniyor, zaman zaman deniz suyu içecek kadar susuzluk çekebiliyorlardı. Bir kadirga kölesinin hayatı acıyla dolu ve kısa olurdu. Kasıklarındaki bir avuç pamuklu kumaş haricinde soyulup derilerinin güneş tarafından kavrulacağı sıralara zincirlenirlerdi; mahkum edildikleri daracık yerde çektikleri uyku bozukluğu onları yavaş yavaş çıldırmanın eşiğine getirirdi; altlarındaki gemi bir başkasından kaçmak ya da yakalamak için olabildiğince hızlı hareket ederken başlarındaki gözetmenin katrana bulanmış urgandan ya da boğa penisinden yapılma kırbacı onları yorgunluktan ölme raddesine getirene dek sırtlarına inerdi. Tam

hızla yol alan bir çekdiri mürettebatının yaşadıkları insanın görmekten esirgenmesini isteyeceği kadar zalimceydi.

Joseph Morgan adlı bir İngiliz tanık olduğu manzara karşısında ürperdiğini gizlemeden gördüklerini yazıyordu:

‘Özgürlüğünden mahrum edilmiş bir insanın yaşayabileceği hoşgöründen en uzak ve dehşetengiz manzaraydı. Yarı çıplak, yarı aç, güneşte yarı kavrulmuş insan dizileri, o cılız zavallılar aylarca ayıramayacakları bir tahta parçasına zincirlenmişti (....) Ve çıplak tenlerine zalimce ve aralıksız inen kırbaç darbeleri altında insan gücünün ötesine geçerek tüm işlerin en şiddetlisini, üstelik aralıksız yapmaya zorlanıyorlardı.’¹³¹

Ve bir Hristiyan limanından açılan gemilere yapılan geleneksel veda, ‘Tanrı sizi Tripoli’nin kadırgalarından esirgesin!’ idi.

Salgın hastalık bir filonun tamamına yakın kısmını birkaç hafta içinde yok edebilirdi. Bir kalyon amipli ölüm tuzağı, kokusunu üç kilometre uzaktan alabileceğiniz pislik dolu bir lağım çukuru gibiydi. Tekneleri insan dışkısı ve farelerden temizlemek için periyodik olarak sığıllıklarda batırmak gerekirdi. Kürekçiler bir savaşa girecek kadar dayanabilirse, o zaman yapabilecekleri tek şey sıralarda zincire vurulmuş ve korun-

masız olarak oturup, kendi anayurtlarından gelen ve onlarla aynı dine hürmet eden insanlar tarafından öldürülmeyi beklemekti.

Osmanlı donanmasının kürekçilerinin ağırlığını oluşturan (sözün gelişi nitelendirme itibariyle) ‘özgür’ insanların koşulları kıyasla daha iyiydi. Sultan tarafından imparatorluğun denizden uzak iç kesimlerinden büyük sayılarda derlenirlerdi ve çoğu denizi daha önce görmemiş insanlardan oluşurdu. Deneyimsiz ve dola-yısıyla etkisiz kürekçiler olarak korkunç koşullar altında bocalarlardı.

Kürekle yürütülen bir kalyon, yani çekdiri öyle ya da böyle yakıt olarak insan hayatını kullanırdı. Ölüp güverteden denize atılan her zavallının yerini yenisinin alması gerekirdi ve o kayıpları ikmal edecek kaynaklar hiçbir zaman yeterli olmazdı. Resmi İspanyol ve İtalyan durum değerlendirme raporları tekdüze bir tonda kürekçi sıralarına dağıtılan (hayvan yemi kabilinden) yiyeceğin yetersizliğini bildirirdi, yani gemileri hareket ettirecek güce ayrılan kaynaklar çoğu zaman gerekenin çok altındaydı ve bu da kalyonları ansızın gelecek bir felaket tarafından yutulmaya açık hale koyuyordu. Tıpkı 1555’te St. John şövalyelerinin kalyonlarına olduğu gibi.

22 Ekim gecesi dört gemi Malta’nın güvenli limanında demirlemiş halde salınıyordu. Kalyonların kumandanı ve Düzen’in en deneyimli kaptanı olan Romegas hava akımlarının oluşturduğu çılgın bir bur-gaç denizin yüzeyini kırbaç gibi süpürerek gelip filoyu

vurduğunda, direklerini kırıp teknelerin hepsini alaborsa ettiğinde gemisinin kış tarafındaki kamarasında uyuyordu. Şafak söktüğünde dört kalyon tepesi aşağı gelmiş halde gri sularda yüzüyordu. Kurtarma ekipleri hayat belirtisi aramak ve hasarı tespit etmek için küçük teknelere doluştu. Alabora olmuş gemilerden birinin göğe bakan karinasından belli belirsiz bir tıkırtı geldiğini duyunca ahşap kabuğu kırdılar ve aşağıdaki karanlığa baktılar. Birden dışarıya geminin maymunu fırladı, onu geceyi sintinede oluşturan hava cebinin içinde omuzlarına kadar suya batmış halde geçiren Romegas izledi. Ama yaşanan dehşet ancak gemiler hava dolu fiçılar yardımıyla ters döndürölüp yüzdürölünce ortaya çıktı: Kürekçi sıralarına zincirli 300 Müslüman kölenin cesedi güverteleri kaplayan suda beyaz hayaletler gibi salınıyordu.

Gemilerin onarımı ve yerlerine yenisinin koyulması üstesinden gelinebilir bir meseleydi, ama asıl sorun yeni mürettebat bulmaktaydı. Papa çözüme katkıda bulunmak için Napoli'deki piskoposlarca yönetilen hapishanenin kapılarını açtı; şövalyelerse boşlukları doldurmak için insan kaçırmaya koyuldu. İki taraf için de durum aynıydı: Akınların çoğu sadece o tür akınları mümkün kılmak için yapılıyordu. Şiddet kendi kendini besleyerek sürekliliğini sağlıyordu. Kalyonlar savaş için gereksindikleri güç kaynağını kendi başlarına sağlıyordu.

1550'lerde Karl'ın girişilen rekabeti santim santim kaybetmekte olduğu açıkça anlaşılmıştı. Almanya ve Benelüks ülkelerindeki Protestanların bitmeyen dertleriyle, Fransa ile girilen ve bitmek bilmeyen savaşla, artık Amerika'dan gemilerle gelen altın ve gümüşün kontrol edemediği, sarmal şeklinde yükselen borçla uğraşan imparator, denizlerle gereğince ilgilenemeyecek kadar meşguldü. Süleyman ile yapılan kesik ve aralıklı barışların da duruma fazla katkısı olmuyordu, çünkü Osmanlı imparatorluk donanması denize açılmadığı zaman bunu Mağrip korsanları yapıyordu. İtalya kıyılarının, Sicilya'nın, Balear Adaları'nın ve İspanya'nın yağması aralıksız sürdürülüyordu. Harap haldeki ekonomi ve demografik çöküş özellikle Güney İtalya'yı etkiliyordu. Bazı durumlarda (örneğin 1566 yılında Adriyatik kıyılarında olduğu gibi) yerel vali halkı Osmanlı akınlarından korumak için bölgenin tamamen boşaltılması emrini veriyordu. O örnekte bile 500 milkarelik bir alan altüst edilmekten kurtulamamıştı. İspanya ile İtalya arasındaki kesintilerle süren ticaret felç olmanın eşiğine gelmişti. İspanya İmparatorluğu'nun Akdeniz'e kıyısı olan bölgeleri tamamen insafsız akınların tehdidi altındaydı.

Bir Fransız piskoposu 1561'de şöyle yazıyordu: 'Turgut, Napoli Krallığı'nı öyle bir idam ilmeğinin içinde tutuyor ki, Malta'dan, Sicilya'dan ve başka komşu limanlardan çıkan gemiler onun tarafından kontrol ve taciz edilmeden bir yerden diğerine gidemiyor.'¹³²

Saldırıların İtalya'ya yönelik geniş kapsamlı bir işgal harekâtının ön girişimleri olduğu söylentileri batı denizinde tekrar yayılmaya başladı. Birbiri ardından gelen papalar bu söylentilerle Roma'da ürperiyor, birlikte eyleme geçilmesi için ricalar yayınlıyordu. Mağrip'te ise İspanyol kaleleri teker teker düşüyordu. St. John şövalyeleri tarafından Karl adına korunan Tripoli 1551'de gitti ve Müslüman korsanlar için bir Klondike oluşturdu.¹³³ Bougie ise 1555'te düştü.

Artık seksenlerinde olan Andrea Doria etkileri farklı olan kimi karşı darbeler indirmeye çalışıyordu; Turgut'u Cerbe'de kısırdı, ama deneyimli korsan gemilerini karadan aşırarak onun parmaklarının arasından hiç zorlanmadan kayıp geçti. Ertesi yıl Süleyman'ın imparatorluk filosunun başında tekrar ortaya çıkarak Malta'ya saldırdı. Bunun ardından Afrika kıyılarına yapılan İspanyol seferlerinin hepsinin sonucu felaket ve ölüm oldu.

1550'lerin başına gelindiğinde Karl kalbi kırık bir adamdı ve imparatorluğun yükü altında yorgun düşmüştü. Hristiyan dünyasını idare etmeye yönelik vazife edinilmiş çabaları onu sinirsel çöküşün eşiğine taşımıştı. Gut hastasıydı, mali durumu tamamıyla Alman bankerlerin insafına kalmıştı ve kendi minyatürleştirilmiş dünyasında takıntı halinde düzen arıyordu.

133 Kuzey Amerika'da 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Klondike ırmağında altın bulunmasıyla birlikte yaşanan altına hücum dalgası kastediliyor. (ç.n.)

Bu duruma tanık olan biri şöyle anlatıyordu: ‘Günler boyunca kapkara bir mizah duygusuyla sarmalanmış halde yaşırdı. Bir eli felçli olmasına rağmen ayağını altına alıp oturur, ziyaretçi kabul etmez ve bütün zamanını saatleri parçalarına ayırıp tekrar birleştirmekle geçirirdi.’¹³⁴

Karl 1556’da tacını oğlu Felipe’ye devredip, ruhunu Tanrı’ya adamak üzere manastıra çekildi. Dini kitapların ve kişisel güncesinin yanı sıra beraberinde dünya haritaları ve Julius Caesar’ın çalışmalarını anlatan kitaplar da götürmüştü. Onun hükümdarlık döneminin son deniz felaketi 1558 yazında yaşandı ve bir İspanyol donanması Mağrip’te yok edildi. Haber İspanya’ya ulaştığında Karl ölüm döşegindeydi. Kimsenin yüreği bunu ona söylemeyi kaldırmadı.

O zamana gelinene dek Süleyman büyük rakibiyle giriştiği mücadelede galibiyetini ilan etmişti bile. Karl ve kardeşi Ferdinand 1547’de Macaristan’daki toprakları için yıllık vergi ödemeyi kabul ettikleri bir antlaşma imzalamıştı ki, bu durum onları Süleyman’ın gözünde vasal statüsüne indiriyordu ve belgede Karl’ın adı sadece ‘İspanya Kralı’ unvanıyla geçiyordu. Ferdinand ile Karl antlaşmaya bizzat imza koydu. Kendini kâfirlerle aynı seviyede görmeyen Süleyman ise imparatorluk mührünü bir memuru vasıtasıyla bastırdı. Sultan için unvanlar ve koşullar ve tarz muazzam sembolik önem taşıyordu. O zamandan sonra kendini ‘Romalıların İmparatoru’ yani Sezar olarak kabul etti.

Karl'ın ölümünü Akdeniz'de belirleyici bir zafer izledi. II. Felipe İspanya tahtına geçtiğinde, imparatorluğun kıyı bölgelerindeki gitgide kötüleşen durum Akdeniz sorununu bir baskı unsuru haline getirmişti. Kuzey Afrika korsanları şimdi artık Atlantik'e açılıyor ve Hint Adaları ile Avrupa arasındaki kalyon trafiğini aksatıyordu. Fransa ile aralıklarla süren savaşın 1559'da bir duraksamaya daha girmesi, Mağrip meselesini çözmek için uygun fırsat sunar gibiydi. Stratejik Tripoli limanını geri almak ve denizde kontrolü yeniden ele geçirmek için bir plan yapıldı.

Hazırlıklar tüm İspanyol deniz seferlerinde olduğu gibi zahmet gerektiren türdendi ve bir şekilde Felipe tarafından da yavaşlatılıyordu. Yeni kral babası gibi değildi. Karl risk alan birisiyken, Felipe dikkatliydi; Karl ordularına kendisi kumanda ederken, Felipe kendisine vekâlet edecek kumandanlarını Madrid'deki kraliyet sarayından vereceği emirlerle yönetecekti. Kumandan seçimi de tartışmalıydı. Görünüşte dinç gibi duran Andrea Doria doksan üçüne gelmişti ve artık savaşta yer alamayacak kadar yaşlıydı; amirallik asası yirmi bir yaşındaki deneyimsiz ikinci kuşak yeğeni Gian'Andrea'ya geçti. Sonuç yine felaket kabilinden olacaktı.

Filo sonunda, 1559 yılı Aralık ayında elli kalyon ve 6.000 adamla denize açıldı. Hedef seçimi konusunda bir bocalama yaşandı, sonra Turgut'un Cerbe'deki korsan barınağında karar kılındı. Ada 1560 baharında kolayca alındı, bir kale yapıp istihkâm edildi. Ama korsanlar ha-

beri İstanbul'a yetiştirince, Piyale Paşa'nın kumandasındaki 86 kalyonluk bir filo hemen yelken açtı. Cerbe'ye rekor sürede, tam yirmi günde indiler. Gian Andrea'nın filosu ufuk Osmanlı gemilerinin yelkenleriyle kaplanınca tamamıyla gafil avlandı. Toparlanmak için yakışsız bir telaş yaşandı, ardından da bir savaş hattı oluşturma girişiminde bulunulmadı. Piyale gemileri birer birer avladı. Gian Andrea kendi malı olan kalyonları kurtararak ve zor duruma düşen kaleye yardım getireceğine dair nafile vaatler savurarak sahneden çekildi.

Yardıma gelen olmadı; Felipe bir zaman sonra karakteristikleşecek bir kararsızlıkla davrandı, önce hızla yardım filosunu hazırlamaya girişti, ardından daha fazla gemiyi riske etmekten çekinerek harekete geçme emrini son anda iptal etti. Adamlarını kaderleriyle baş başa bıraktı. Kuşatılan ve su kaynaklarından mahrum edilen kale düşmeye mahkumdu. Beş bin kişinin tamamı ya dövüşürken öldü, ya da idam edildi; sadece aristokrat kumandanlar hayatta bırakıldı ve ele geçirilen kalyonlarla birlikte zafer nişanı olarak Süleyman'a gönderildi. Müslümanlar Cerbe'de ölümlerin kemiklerinden bir piramit yaptı. 'Kafatası Kalesi' 19. Yüzyıl'ın sonunda hâlâ oradaydı.

Yaşanan felaket İspanya açısından kaybedilen gemilerin ve insanların sayısından daha önemli şeyler ifade ediyordu; mesele 30 kalyon, 5.000 asker ve (her ne kadar yerleri çok zor doldurulacaksa da) 6.400 kürekçi-de değildi. Önemli olan, 600 deneyimli denizci, 2.000

arkebüzücü, savaşın içinden, yani yılların deneyiminden geçerek gelmiş, kalyon savaşlarını bizzat yaşayarak yetiştirmiş kumandanlara, kısacası herhangi bir miktar İnka altınının yerine koyamayacağı tüm bir asker nesliydi. Cerbe girişimi İspanya ile İtalya'yı etkilere eskisinden de fazla açık hale koymuştu.

Yenilginin haberi ulaştığında Hıristiyan kıyıları şiddetle sarsıldı. İslamiyet'in merkez denizde yaşanan savaşı kazanmak üzere olduğu gerçeği Cerbe galibiyetiyle kesinleşiyordu. 1 Ekim 1560 günü Piyale Paşa'nın muzaffer filosu Sarayburnu'nu döndü ve muazzam kutlamalarla Haliç'e girdi.

Flaman diplomat Busbecq manzarayı izlemek üzere oradaydı: 'Süleyman Türkleri mutluluğa Hıristiyanları elem ve kedere boğan, Hıristiyan kumandanları güvertelerde sergileyen armadayı daha yakından görmek üzere saray bahçelerinin en ucundaki çinili köşke gitti.' Gemilerin yaptığı geçit resmi Osmanlı deniz gücünün üstünlüğünü sergileyecek şekilde düzenlenmişti. Osmanlı kalyonları parlak kırmızı ve yeşile boyanmıştı; zapt edilmiş olan Hıristiyan gemilerininse direkleri ve arma donanımı sökülmüş, kürekleri çıkarılmış 'Türk gemileriyle kıyaslandıkları zaman küçük, şekilsiz ve acınacak tekneler haline koyulmuştu'.¹³⁵ Hıristiyan kumandanlar Piyale Paşa'nın sancak gemisinin pruvasında bir aşağılama dersi verilmek üzere debdebe ve gürültüyle dolaştırılıyordu.

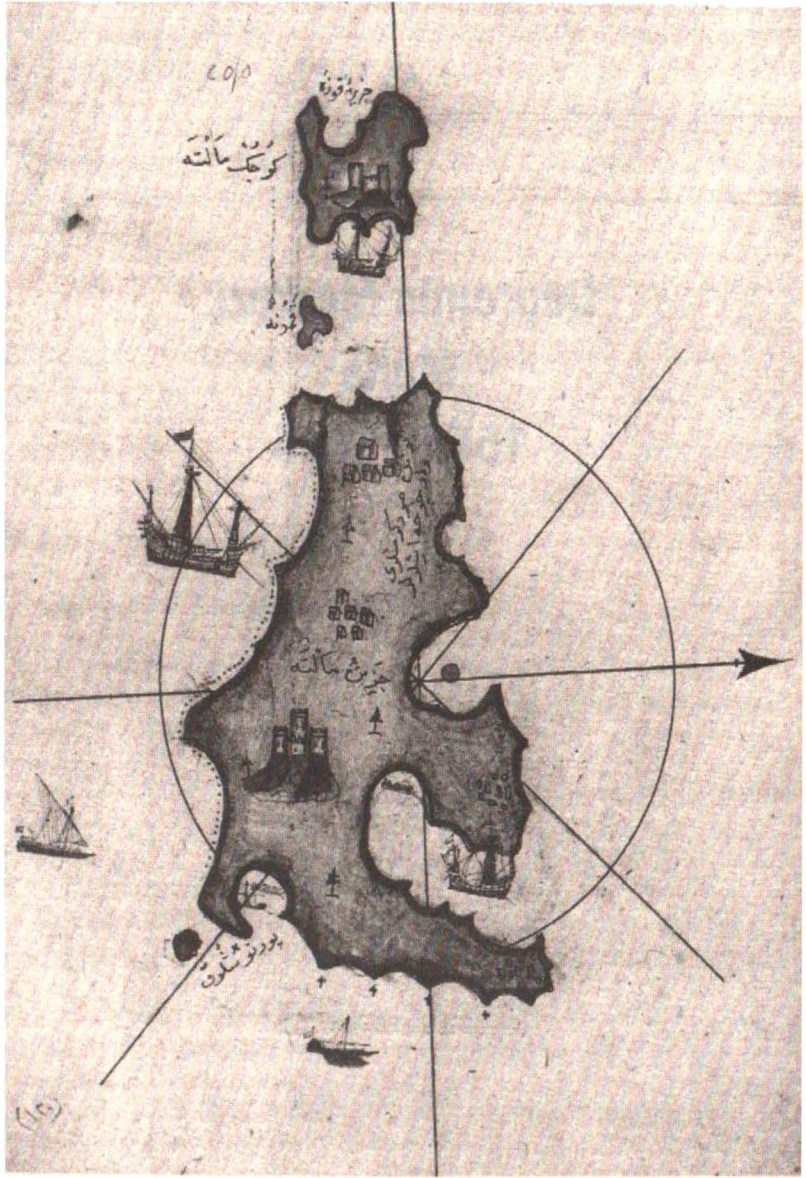
135 Süleyman Türkleri ... Türk gemileriyle... Setton, cilt. 4, p. 765

Osmanlı deniz gücünün doruğundaydı. Taraflardan birinin hakim olunamaz denizi tamamıyla denetimi altına aldığını iddia edebileceği bir an varsa, o gün yaşanmaktaydı. Yine de, o erken sonbahar gününde yakından gözlemleyen biri sultanın yüzünde herhangi bir zafer ya da mutluluk ifadesi algılayamazdı. Tavrı ciddi, keskin ve amansızdı.

Cenova'da ise Andrea Doria doksan dördüncü doğum gününe dört gün kala yüzünü utançla duvara döndü ve öldü.

II

**Depremin Merkezi:
Malta
1560 - 1565**

Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesi'nde Malta

Malta

7 Yılan Yuvası

1560-1565

Cerbe yenilgisinin haberi Hristiyan kıyılarından ardında ürpertiler bırakarak geçti. Orta Akdeniz’de durumun artık iyice kritik olduğu açıktı. Kötü biten girişimi planlayan (ve sonuçlarına katlanmak zorunda kalan) Sicilya genel valisi, 9 Temmuz 1560 günü Felipe’ye kesin bir ifadeyle şöyle yazıyordu: ‘Zaafımızı güce döndürmeliyiz; denizlerin hakimi olmasını sağlayacaksa, majesteleri başta ben olmak üzere hepimizi köle olarak satsın. Kendileri ancak bu denizlerin lordu olursa huzur ve sükûna erecek ve tabası da ancak

o şekilde korunabilecek; ama bu gerçekleşmezse, hepimizin sonu kötü olacak.’¹³⁶

İstila korkusu İtalya ve İspanya’da sinsi bir düşman gibi dolaşıyor, insanlar kendini yeni sefer mevsimine hazırlıyordu. Görünüşe göre artık Osmanlı deniz saldırılarına direnme kapasitesinde bir karşı güç kalmamıştı ve Süleyman’ın tekrar ve alabildiğine şiddetle saldırması sadece zaman meselesiydi. Akdeniz bir söylentiler denizi haline gelmişti; her mevsimin başında İstanbul’dan büyük bir filonun kısa zaman sonra yola çıkmasından korkulduğuna dair gizili haberler geliyor, ama bir şey olmuyordu. Sahneyi Türklerin tarafından izleyebilenler için bile durum çapraşıktı. Süleyman’ın başka sorunları ve öncelikleri vardı: Oğulları arasında doludizgin süren iç savaş, İran sorunu, vezirleri arasındaki güç mücadelesi, salgın hastalık ve kıtlık.

Böylece çoktan açılmış olan, ama yapılmayan bir savaş denizin üzerine asılıp kalmıştı. Felipe’nin egemenlik alanındaki kıyı kesimlerinde her yıl savunma önlemleri alınıyor, sonra bölge yatışıyordu; İspanya’nın denizden gelecek etkilere ne kadar açık olduğunu bilen Felipe de o arada durmaksızın kalyon yaptıırıyordu. Fransızlar onu yakından ve dikkatle izliyordu. Fransa kralına 1561’de gönderilen bir raporda, ‘İspanya kralı iki aydan beri Barselona’daki tersanelerini çok sayıda kalyonun ve yardımcı sınıf tamamlanması için gayretle

çalıştırıyor,'¹³⁷ deniyordu. Felipe kaçınılmaz olana hazırlanmak için çabalıyordu.

Orta Akdeniz'deki fırtına sonunda 1564 yılında koptu. O yaz St. John şövalyeleri yankıları Süleyman'ın sarayındaki çinili köşkte hissedilecek bir dizi olayı tetikledi ve denizin yüreği için yapılacak mücadeleyi hiç de akıllıca olmayan bir şekilde başlattı.

Malta'ya konuşlanmalarından sonra Düzen'in kalyonları neredeyse her yıl kendi deniz Haçlı seferlerinin gereğini yerine getirmek, Müslümanları yağmalayarak kol gezmek ve din adına köle almak için denize açılır olmuştı. Haçlı görevini yerine getirmekle doyurucu korsanlık yapmak arasındaki çizgi son derece inceydi; örneğin şövalyeler Venedikliler için 'dar deniz geçitlerinde avlanan korsanlar'¹³⁸ olmaktan öteye geçmiyor, Müslüman karşıtlarından farklı yere koyulmuyorlardı. Ve eylemleri sonu gelmeyecek sorunları provoke ediyordu.

Bu korsanlar arasında en fazla öne çıkan, 1555'teki büyük fırtınadan kurtulmuş olan Romegas idi. Alabora olmuş teknenin altında, su içinde geçirdiği uzun saatler sınır sisteminin öylesine hırpalanmasına yol açmıştı ki, denildiğine göre ellerinin titremesi nedeniyle içindekini etrafa saçmadan bir bardak su bile içemiyordu. Öte yan-

137 İspanya kralı... a.k.a. sy. 1010

138 dar deniz geçitlerinde... Mallia-Milanes, p. 64

dan Romegas, denizciliği, cesareti ve koyvermeye hazır olduğu şiddetle korku yaratan bir ün yapmıştı kendine. Müslüman analar yatağa gitmeyen çocukları öcü olarak onu göstererek korkutuyordu. Hıristiyanların moralini yükseltme açısından bir umut olup çıkmıştı. Yunanistan kıyılarında ansızın ortaya çıkacağına yönelik söylenti yayılınca yerel halk meyve ve kümes hayvanlarından oluşan hediyelerle sahilde toplanıyordu.

Romegas'ın akınları kıyasla küçük ölçekli kabul edilecek eylemlerdi. Şövalyeler denize sadece ağır silahlı beş kalyondan oluşan minyatür bir filo indirebiliyordu, ama onun Filistin kıyılarına kadar olan erişiminin yarattığı etkiler bile dramatik olabiliyordu. Romegas'ın eylemleri 1564 yazında gerçekten kimi önemli olaylara yol açabilecek düzeye ulaştı.

Kanuni

Roksalena (Hürrem)

4 Haziran günü Düzen'in bir filotillasıyla Yunanistan'ın batı kıyısından denize açılan deneyimli korsan Osmanlı kadırgalarının eşlik ettiği devasa bir kalyona saldırdı. Büyük ödülü sezen şövalyeler olanca gücüyle yüklendi ve şiddetli bir savaştan sonra gemiyi ele geçirdi. Zafer kupası gerçekten de değerliydi; gemi sarayın önemli karakterlerinden biri olan Haremağası için iş yolculuğuna çıkmıştı ve Venedik'e gidecek 80.000 düka değerinde malla yüklüydü. Kalyon Malta'ya götürüldü ve kısa zaman içinde incinen Osmanlı onurunun etkili bir simgesi haline geldi.

Romegas da o arada La Valette'den aldığı emirle sultanın deniz yollarına musallat olmak üzere tekrar yola çıktı. Hedeflerini şaşmaz bir isabetle seçiyordu. Anadolu kıyıları açıklarında silahlı bir ticaret gemisini top ateşiyle yaraladı ve üst düzey yolcuları gemiyi terk etmek üzereyken yakaladı. Bunların arasında Mekke'ye yaptıkları hac yolculuğundan dönen Kahire valisiyle Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın¹³⁹ çok sevdiği,

139 Kanuni Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'ın tek kızı (1522–1578) ve 16. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde önemli rol oynamış prenses. Kanuni Sultan Süleyman kızını çok sever, bütün isteklerini yerine getirirdi. Mihrimah iyi bir eğitim görerek yetişti. Yaşamı boyunca devlet işlerinde epeyce söz sahibi olduğu, babasıyla birlikte savaş meydanlarında görüldüğü, onu Malta'ya sefer düzenlemeye ikna etmek için kendi parasıyla 400 gemi yaptıracağına söz verdiği bile söylenir. Annesi 1558 yılında öldükten sonra onun danışmanlık rolünü üstlendi ve adeta bir Valide Sultan rolü oynadı. 1566 yılında tahta geçen kardeşi II. Selim'in saltanatı boyunca da danışmanlığını sürdürdü. (ç.n.)

107 yaşındaki sütannesi de bulunuyordu. Bu önemli kişiler hatırı sayılır fidye demekti. Romegas'ın ilave 300 tutsakla dolu kalyonları Malta'ya dönerken, yapılan olağanüstü hakaretten kaynaklanan öfke İstanbul'a ulaşmıştı bile. Mihrimah'tan utanç ve öfke feryatları yükseldi, sarayda yankılanarak Süleyman'ın kulağına kadar ulaştı. Kızı tarafından aziz tutulan ve şimdi Malta'da ölmeye mahkum edilen yaşlı hanımın kaçırılması başlı başına bir üzüntü kaynağıydı. Alenen dile getirilen dayatmalar ve İki Deniz'in Efendisi ve Müminlerin Koruyucusu'na yönelik bu hakaretin cezasız bırakılmaması gerektiğine yönelik istekler yükseldi saraydan.

Ağıtlara ve gözyaşlarına yanıt veren Süleyman, şık giyi niş tarzı ve 1521'de Rodos'taki Hıristiyan tutsaklara yönelik şövalyece davranışıyla çok etkileyici olan genç ve enerjik sultandan çok farklıydı artık. Yetmiş yaşındaydı ve dünya yüzündeki en büyük imparatorluğa neredeyse yarım asır boyunca hükümdarlık etmişti.

Doğuda ve batıda imparatorluk düzeyindeki rakiplerine karşı bir düzine kapsamlı sefere bizzat önderlik ve Korkunç İvan dışında hepsinin göçüp gidişine tanıklık etmişti. İmparatorluk arenasının en fazla korkulan hükümdarıydı. Fetihte atası Mehmet kadar cüretkâr ve acımasız, ihtişam gösterisinde V. Karl kadar şaşıaalı olabilm işti ve en büyük rakibi süreç içinde tükenmişti.

Avrupa'da yapılan matbaa baskıları yaşlı sultanı zayıf ve bitkin, kimi ruhsal güçlerin etkisi altındaymış gibi boş bakışlara sahip bir adam olarak yansıtıyordu.

Gerçekten de kederin ağırlığını hissedeceği çok şey yaşamıştı. Batıda din düşmanlarına ve doğuda Müslüman rakibi İran Şahı'na karşı verdiği bitmek bilmez savaşlar bir yana, Osmanlı sistemi içindeki sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştı. Yeniçeriler içindeki huzursuzluk, vezirlerinin karıştığı yolsuzluklar ve tutuştukları güç mücadeleleri, oğulları arasında kopan iç savaş, patlak veren dinsel sapkınlıklar, salgın hastalık ve kıtlık...

Kimi zaafılar, hatalı kararlar ve trajediler Süleyman'ın kişisel yaşamına da damgasını vurmuştu. Sultanlar arasında daha önce örneği görülmedik bir şey yaparak en sevdiği köle kız olan ve Hürrem adını alan Roxalena ile evlenmişti, ama acımasız Osmanlı hanedan geleneği nedeniyle sadece bir oğlunun başa geçmek üzere yaşaması gerekiyordu ve bu da ailesini darmadağın edecek bir unsur olup çıkacaktı. Yürek parçalayıcı anlar yaşanacaktı. Süleyman en sevdiği oğlu Mustafa'nın (aslında tam anlamıyla kanıtlanmamış olan) komplo kurma suçlaması nedeniyle boğazlanmasını izlemek zorunda kaldı. Suçlamaların düzmece olduğu ancak sonradan anlaşıldı. Bir başka oğul olan Bayezit bütün çocuklarıyla birlikte idama mahkum edildi. 1560'lara gelindiğinde yerine geçecek tek oğlu kalmıştı, o da Selim idi.

Süleyman'ın erken dönemlerinde Avrupa hükümdarlarıyla dünyevi olgularda rekabet eden hükümranlılığı artık gitgide yükselen bir dindarlık ve ağırbaşlılık göster-

riyordu, kendisi de ortodoks İslamiyet'in önderi ve koruyucusu olarak Halife konumunu daha fazla benimsiyordu. Saray'a katı, sade, süssüz ve konforsuz bir tarz hakim olmuştu. Sonra Hürrem öldü ve Süleyman dünyadan elini eteğini çekti. Halkın arasında ender olarak gözüküyor, divan toplantılarını kafes gerisinden sessizce izliyordu. Sadece su içiyor, yemeğini topraktan yapılma kaptan yiyordu. Çaldığı müzik aletlerini kırmış, alkol satışını yasaklamış, tüm enerjisini cami ve vakıf inşa edilmesine yöneltmişti. Gut hastalığı hareket etmesini kısıtladığından, sağlığının gitgide kötülediği yönündeki haberler Avrupa'da dolaşmaya başlamıştı. 1550'lerin sonunda ve 1560'ların başında ölümünün yakın olduğu konuya takıntı düzeyinde ilgi gösteren Avrupa saraylarında konuşulur olmuştu. 'Türk hâlâ sağ, ama ölümü yanındır,'¹⁴⁰ yorumu 1562'de gayet kesin bir tonda İngiltere'ye kadar ulaşacaktı. Süleyman'ın sevgili kızı Mihrimah Sultan'ın ve saraydaki dindar çevrelerin etkisi altına tamamen girdiği düşüncesi gitgide ağırlık kazanıyordu.

Malta'daki şövalyelerin yaptıkları 1564 yazının sonuna doğru, öyle bir ortamda iletildi kendisine. Hristiyan tarih yazıcılarına göre, hasta sultanı Malta'yı işgal etmeye yönelten etken (Haremağası'nın gemisinin kaybı, Mihrimah'ın sütannesinin kaçırılması gibi) kayıplarının derdine düşmüş harem çevresinin bitmek bilmeyen yakınmalarıdır. Öte yandan, Osmanlı stratejilerinin iç dinamiği yabancılardan özenle saklanırdı. Süleyman'ın şövalyeleri dünya yüzünden kaldırma

kararı Romegas'ın pervasızca giriştiği akınların doğurduğu bir tepki değildir. Bu olsa olsa bardağı taşıran son damladır. Akdeniz'in İmparatoru olarak Mekke'ye hacca giden hacıları koruyamamak elbette ki dindar sultanın gururunu incitmişti ve Mihrimah'ın kâfir kayasının zaptının bir dindarlık görevi olduğunu dayatmaktan vazgeçmediği de doğrudur, ama Malta'nın alınması ve bunun derhal yapılması için çok daha derin stratejik gerekler vardı.

Adaya vurulacak bir darbe deniz stratejilerinden anlayan her Hristiyan tarafından yıllar önce öngörülmüştü. Barbaros adayı fethetmeyi 1534'te düşlemişti. Turgut bu konuda iznini almak üzere 1551'de sultana bizzat çıkmış ve 'O yılan yuvasına duman tutmadan yapacağınız her şey nafile kalır,'¹⁴¹ demişti. Malta sonsuza dek görmezden gelinemeyecek kadar merkezi, stratejik ve sorunlu bir yerdi. Hem denizin yüreğini kontrol etme olanağı sunuyor, hem de Süleyman'ın Kuzey Afrika'daki topraklarına kalıcı bir tehdit oluştuyordu. Ayrıca, Rodos'tan sürerken toz içinde yok olmaya mahkum ettiğini düşündüğü şövalyeler sultanın gücünü her geçen gün biraz daha cüretkar şekilde alaya alıyordu. Casuslar sarayı şövalyelerin kalenin içinde kalan limanı yeni tahkimatlarla güvenceye alma yönünde planları olduğundan haberdar etmişti. Rodos'ta yaşadığı deneyimi anımsayan Süleyman, evlerine sıkı sıkıya yerleşirlerse şövalyeleri oradan sökmenin imkânsız olacağını biliyordu.

141 O yılan yuvasına... Bradford (1999), p. 17

1564 yazına gelindiğinde her iki tarafta da tehlikeye girebilecek önemli stratejik konular vardı. Osmanlılar Cerbe yengisini daha öte konuma taşımakta başarısız olmuştu ve oluşan hiç beklenmedik soluklanma arası İspanya'nın toparlanmasını sağlamıştı. Felipe'nin gözü şimdi kader belirleyici savaş alanı olarak gördüğü Akdeniz'de idi. Olabildiğince hızlı şekilde kalyon yaptırıyordu. 1564 Şubat'ında deniz kuvvetlerinin başına bilge bir kişi ve deneyimli denizci olan Don Garcia de Toledo'yu getirmişti. Eylül ayında, İstanbul henüz Romegas'ın son akınlarının haberini sindirmeye çalışırken, Don Garcia hızla Güney İspanya'dan çıktı ve Afrika kıyısındaki tahkimatlı korsan üssü olan Penon de Valez'i geri aldı. Bu küçük zafer İspanyollar tarafından tüm Avrupa'ya gereğince büyütülerek ve Süleyman'ın öfkesini kabartacak şekilde duyuruldu.

Emperyal üstünlüğe yönelik karşılıklı iddialar savrulurken, Felipe ile Süleyman'ın sonucu belirleyecek bir karşılaşmaya doğru körlemesine ilerlediği açıktı. İki taraf da Malta'yı Orta Akdeniz'in kilidi konumunda görüyordu. Don Garcia 1564 güzünde Felipe'ye Osmanlı deniz gücünün İspanyol üslerine yönelttiği tehdidi teker teker irdeleyen bir rapor gönderdi. Malta listenin başındaydı. Elde tutulması İspanya'nın Güney Avrupa kıyılarındaki riskini azaltacak bir strateji oluşturunca ve Osmanlıları batı denizinden etkin şekilde uzak tutacaktı. Kaybıysa, 'Hristiyanlığın zararına çalışacak bir etken'¹⁴² olarak görülüyordu. Malta

Avrupa'nın göbeğine vurulacak daha derin darbeler için üs oluşturacak; Sicilya, İtalya ve İspanya kıyıları, hatta Roma bile Osmanlı ilerlemesi karşısında etkilere açık hale düşecekti.

Böylece Süleyman, 6 Ekim 1564 günü toplanan divanda Malta'ya gitme kararı aldı. Bu karar Hristiyan tarihyazıcılarının kayıtlarına şöyle yansdı:

‘[Sultan] rakibi olan İspanya kralının gücünü kırmak ve imparatorluğunu genişletmek amacıyla (...) ve Afrika'nın yöredeki tüm krallıklarını ve İtalya'yı kendisine yıllık vergi ödemeye mecbur etmek ve hem ticari, hem özel Hristiyan deniz yollarını denetim altına almak üzere donanmayı, en azından büyük bir kalyon filosunu göndermeye karar verdi.’¹⁴³

Bu tam kalbe yönelmiş bir vuruştı.

Bir ay sonra sultan kumandanlarını atadı ve sefere daha sarıh bir dini anlam kattı:

‘Malta adasını fethetmeye karar verdim ve bu sefere kumandan olarak Mustafa Paşa'yı tayin ettim. Malta adası kâfirlerin baş karargâhıdır. Malta'lılar Müslüman hacıların ve tüccarların Mısır'a giderken Doğu Akdeniz'de tuttuğu yolları nicedir engellemektedir. Piyale Paşa'ya da İmparatorluk Donanması ile sefere katılması emrini verdim.’¹⁴⁴

143 [Sultan] rakibi olan... Bosio, cilt. 3, p.493

144 Malta adasını fethetmeye... Cassola (1995), p. 19

Osmanlı savaş makinesi harekete geçmişti. Resmen ilan edilmiş, ama yapılmadan sürüncemeye bırakılmış savaş sona ermişti.

Süleyman imparatorluğunun kaynaklarını Akdeniz'in Haçlılardan o yana gördüğü en büyük harekât için seferber etmeye hazırlanıyordu. Bu son derece karmaşık ve uzak ikmal yolları açısından da uzun menzilli bir operasyon olacaktı. Malta adası Rodos değildi. Rodos, Süleyman'ın kendi topraklarının hemen yakınındayken, Malta, Hristiyan Sicilya'ya çıplak gözle görülebilecek, yani büyük bir kalyon filosunun çıkış yaparak kolayca vurabileceği kadar yakındı. Rodos verimli ve iyi sulanan topraklara, bir işgal ordusunu barındıracak ve kışlamayı göze almasını sağlayacak arazi olanaklarına sahipti. Malta ise hiçbir olanak sunmuyordu. Afrika ile Sicilya arasındaki su yolunun ortasına konuşlanmış, rüzgârla altüst edilen, acımasız güneş tarafından kavrulan bir yerdi; yakınındaki küçük adası Gozo ile birlikte, Akdeniz sahanlığının yetmiş milyon yıl önce kıyamet gününü andırır bir şekilde çökmesinden arta kalan çıplak ve erozyona uğramış kaya kütlelerinden öte değildi. Neolitik sertlik ve zorluklar sunan, kasvetli, kavruk, taşlı bir antikite diyarıydı. Üstünde tek bir ırmak yok, ancak birkaç ağaç vardı. Kış yağmurlarının kayalara oyulmuş sarnıçlara toplanması gerekiyordu ve kereste o denli kıttı ki, odun bile kiloyla satılıyordu.

Yaz iklimiyse alabildiğine sertti; nem yüklü rüzgârlar denizden suyu kaldırıyor ve adanın zırhlı bir adam için ölümcül olabilecek ekvator iklimiyle sarmalanmasına neden oluyordu. Minyatür denebilecek ölçüleri (yaklaşık elli kilometre uzunluğunda ve otuz kilometre genişliğinde olması) zorlukları daha da arttırıyordu. Karaya çıkmak için sadece birkaç nokta vardı, çünkü batısı yüksek uçurumlarla savunuluyor, geriye doğuda askerin toplanması için elverişli olmayan birkaç küçük koy kalıyordu. Bir de şövalyelerin denetimi altında olan muhteşem derin deniz limanı vardı ki, tüm denizde bir eşi daha yoktu.

Kısacası, istila için gelen bir ordu orada kaldığı sürece gereksineceği her şeyi, yiyeceği, keresteyi, kuşatma malzemelerini yanında getirmek zorundaydı. Osmanlılar her ne kadar Kuzey Afrika korsanlarından gelecek kısıtlı malzemeye güvenebilirse de, bu konuda yine de uzun ve hassas ikmal yollarına bağımlıydı. Zamanlama da kritikti; ne çok erken yelken açılması gerekiyordu ne de çok geç. Fırsat penceresi sadece birkaç aylığına aralanıyordu.

İşgal kuvvetleri yerel halktan destek almayı düşümezdi. Maltalılar Akdeniz havzasının Basklılarıydı, yani adalarının konumu nedeniyle Akdeniz tarihinin tamamında her istilanın, göç dalgasının ve ticaret girişiminin ortasında kalmış, böylece diğerlerinden tamamiyle farklı karakteristikler gösteren bir mikro-halk oluşturmuşlardı. Geçmişin genetik bir özetini sunuyor-

lardı sanki. Akın edip geçen Fenikeliler, Kartacalılar, Bizanslılar, Romalılar, Araplar, göçebeler ve Sicilyalıların aşıladığı kökler tamamen kendi kimliğine sahip bir halk yaratmıştı ki, 1536'da adayı ziyaret eden bir Fransız bunu, 'Bir Afrikalı'nın kiyle karışmış Sicilya karakteri,'¹⁴⁵ olarak tarif etmişti. İslami sözcüklerle büyük benzerlikler taşıyan bir Arap diyalektiyle konuşuyorlardı ve örneğin Tanrı sözcüğü onların dilinde 'Alla' idi, ama Katolik inanca ateşli bir şekilde sahip çıkıyor, St. Paul'un gemisinin kazaya uğrayışını, adanın tarihine yönelik eski anlatımları özenle nesilden nesle aktarıyorlardı. Koşulların sertleştirdiği bu insanlar yoksullukla yoğrulmuş yaşamlarını ince toprak katmanını kazıyarak çıkartıyor, Akdeniz havzasındaki genel sıkıntıları çekiyordu.

Genel karakterleri nedeniyle Maltalıları egemenliği altında oldukları şövalyelerden kopartmaya yönelik bir olasılık var idiyse, o da korsanların adayı yıllardan beri soluk aldırmadan bizar etmesi nedeniyle ortadan kalkmıştı. Turgut'tan özellikle korkuluyordu. 1551'deki akınında 5.000 insanı köle almış, Gozo adasını iskân edilmeyen bir kara parçası haline koymuştu. Öylesi bir teröre karşı en iyi korunma yine şövalyelerden gelebilirdi.

Osmanlılar bunların hepsinden gayet iyi haberdardı. Hiçbir Osmanlı seferi ayrıntılı hazırlıklar tamam-

145 Afrikalı'nın kiyle... *The Great Siege: 1565 (Büyük Kuşatma: 1565)*, p. 4

lanmadan başlamazdı. Harem'den gelen telaşlı çağrılara rağmen, Malta'nın işgali yönünde verilen karar anlık bir galeyandan kaynaklanmamıştı. Yıllara dayalı bir keşif ve haberalma çalışmasının sonucuydu. Malta konunun ustası Piri Reis tarafından *Kitab-ı Bahriye*'de tarif edilip haritalandırılmıştı ve Turgut adaya yaptığı sayısız akınla bu bilgilere ayrıntı katmıştı.

Tüm bunlara rağmen, kuşatmadan kısa zaman önce balıkçı kılığına girmiş Osmanlı mühendisleri Malta'yı ziyaret etti, ellerindeki olta kamışlarını surların ölçüsünü almakta kullandı ve tahkimatların güvenli verilere dayalı planlarıyla geri döndü. Bir deyişe göre Süleyman kalenin gerçeğe çok yakın, ölçekli bir maketini yaptırdı. Osmanlı yüksek komutası su kaynaklarının, güvenli demirleme konumlarının, savunmanın zayıf ve güçlü noktalarının nerelerde olduğunu biliyordu. İstanbul'da bu bilgilere dayanarak ve tamamen durumun özeline yönelik bir strateji yapıldı: Liman her şeyden önemli olan donanmanın korunması açısından birincil öneme sahipti, bunu su kuyularının denetim altına alınmasını izliyordu. Şövalyeler sağlam zırh içinde savaştığından, sefere çok sayıda arkebüzücü götürmek şarttı. Adada orman olmaması kuşatma için gerekli kerestenin gemilerle taşınması gerektiği anlamına geliyordu. Alışıldık kuşatma yöntemlerine gelince... Tüm arazinin zemini kireçtaşından oluşuyordu ve tünel kazılamayacak kadar kayalıktı. Bu durumda geriye surlarda açılan gediklerden girmek kalıyor, bu da topçu sınıfının önemini ön plana çıkartıyordu. Umutlar ağır

bombardımanın şövalyelerin su sarnıçlarını zedelemesi ve onları yaz sıcağının da etkisiyle çabuk gelecek bir teslimiyete zorlamasından yanaydı.

İnsan ve malzeme toplanması işi sofistike planlama ve lojistik destek gerektiriyordu, ama sefer organizasyonu söz konusu olduğunda hiçbir şey Osmanlı merkezi yönetimiyle yarışamazdı. Tartışılmayacak derecede kesin emirler imparatorluğun her köşesine gönderildi. Askerlere İstanbul ve Güney Yunanistan'da teslim olacakları yerler bildirildi. Seferi organize etmekle görevli memurların eyalet valilerine ve yöneticilerine bitmek bilmez bir nakarat gibi, takıntı düzeyinde tekrarladığı noktalar vardı:

‘Hububat meselesi son derece önemlidir (....) Barut kıt olacaktır (....) Gülle, barut ve ateşli silahlarda kullanılan diğer mühimmat ihmaliniz nedeniyle elimize ivedilikle eriştirilemezse, Allah muhafaza siz de kendinizi kurtaramayacaksınız (....) Kaybedecek tek bir dakikanız olmayacaktır (....) Mevkiinizde her ne çeşit meyve ya da yiyecek bulunuyorsa, tüccarlara onları donanmaya teslim etmesi için eşlik ediniz (....) Emrim size erişince, gemiler için hızla peksimet kavrulmasını sağlayın, dikkatle yükleyin ve gönderin (....) İhmalden sakının (....) Malta seferine katılacak gönüllü kaptanlar bulun.’¹⁴⁶

Tüm imparatorluk telaşlı bir devinime girmişti.

İstanbul'da ise yabancı casuslar ve ajanlar Türklerin savaşa hazırlandığını hemen anlamıştı. Bunun kanıtları elle tutulabilecek şekilde karşılarındaydı. Yabancıların kentin ana kesimlerine giriş çıkışı yasaklanmıştı. Hepsi İstanbul'un güvenli derin su limanını oluşturan Haliç'in karşısındaki surlarla çevrili küçük yerleşim olan Galata'da ikamet ediyordu. Haliç'in girişine bakan dik bir yamaç üstünde konuşlanmış olan Galata, aşağıdaki deniz trafiğine hakim bir görüş açısına sahipti ve Haliç'in içine doğru sadece üç yüz metre uzaklıkta olan bir yapıyı görebiliyordu ki, burası içinde kentin tersanesini oluşturan karmaşık ahşap hangarları ve küçük koyun etrafında kümelenmiş gemi kızaklarını barındırıyordu.

Gemi yapımı ağır ilerleyen, gürültülü, emek-yoğun bir işti ve hareketliliği izleyenlerin büyük bir askeri girişimin hazırlıklarının sürdüğünü gözden kaçırmasına imkân yoktu. Karadeniz'den aldığı havaleli keresteyi, urganı, yelken bezini, zifti ve güllerleri taşıyarak yavaşça burnu dönen mavnalar durumu olanca açıklığıyla ortaya koyuyordu. Kalyonların kabuğunu yağlamakta kullanılan donyağıyla dolu fıçılar yuvarlanarak kağınlara yükleniyordu. Yüzlerce mevsimlik işçi marangozlara, kalafatçılara, kürek yapıcılara ve demircilere amelelik etmek için tersanenin kapılarına yığılıyordu.

Hava 1564-1565 kışı boyunca testere sesleri, çek-iç ve örs çınlamaları, balta gürültüleriyle yankılandı. Katran kaynatılan kazanlardan yükselen duman hayvan

yağının ve talaşın kekremsi kokusunu bastırdı. Galata tersanesindeki kızaklara koyulan omurgalar gemi kabuğuna dönüşüyor, marangozlar güverteleri kaplıyor, armacılar direkleri yerine oturtuyor, yelkenlerin ölçüsünü alıyordu.

Operasyonun lojistiği tüm kente ve ötelere yayılmıştı. Dökümhanelerde ve demir işliklerinde el silahları, toplar, kılıçlar, mızrak uçları yapılıyor, dövülüyordu. Fırınlara çifte pişirilmiş peksimet imalatına çalışıyor, imparatorluk memurları gerekli insan gücünü derlemek için eyaletleri bir ucundan diğerine aralıksız tanyordu. Bu çabaların sonucunda İstanbul'a ve Gelibolu'ya insan grupları ulaşmaya başladı; kıyı kesimlerinden gelen deneyimli denizciler, Balkanlar ve Anadolu'dan gelen ve daha önce deniz görmemiş olan, ama kürekler için gerekli ham kas gücünü oluşturacak dayanıklı köylüler akın edip geldi. Hristiyan kölelerse bir kez daha kürek sıralarına zincirlenmek üzere kapatıldıkları yerde bekliyordu.

Çalışmalar gittikçe kızışan bir aceleyle sürdü, Şubat ayında bir İspanyol'un raporunda vurgulandığı gibi 'öfkeli' hal aldı. Turgut erken yelken açıp bahar başı rüzgârlarından yararlanmayı amaçlıyordu. Venedikliler 'Bir an önce yola çıkılmasını isteyen (...) çalışmaların nasıl gittiğini kendi gözleriyle görmek için tersaneye bizzat gelen ve seferin üstünde fevkalade ısrarla duran'¹⁴⁷ sultanın konuya ayrı bir önem verdiği haberini gönderiyordu. Masraf muazzamdı, hatta olasılıkla

hazine gelirlerinin %30'unu kapsayacaktı. Bu yüzden öteki seferler için gerekli askeri destek kısıldı.

Ancak tüm bunlar olurken hiçbir Avrupalı henüz hedefin neresi olduğunu tam olarak bilmiyordu. Malta tahmin ediliyordu, ama Sicilya da vurulacak olabilirdi. İspanyollar, Tunus yakınlarındaki stratejik tutunma noktaları olan La Goletta'dan korkuyordu. Tarafsız Venedik bile Kıbrıs'ı güçlendirmeye hazırlanıyordu. Türkler karakteristik olarak kartları avuçlarının içinde tutuyor, bir taraftan da hazırlanıyordu.

Aralık ayında sultan kumanda yapısı konusundaki kararlarını verdi. Sefere şahsen katılmayacak, ona İran ve Macaristan seferlerinde bulunmuş, gençliğinde şövalyelerle Rodos'ta çarpışmış olan Mustafa Paşa vekâlet edecekti. Paşa deneyimli bir generaldi, ama kendini ansızın parlayan öfke ve zalimlik nöbeti olarak gösteren bir ruh haline sahipti ve Hristiyanlardan da özellikle nefret ediyordu. Ona donanmadan sorumlu olan Cerbe kahramanı Piyale Paşa eşlik ediyordu ki, Hristiyan tarih yazıcılara göre Süleyman başkumandan konumundaki Mustafa Paşa'ya 'Piyale'yi oğlu yerine koyma, diğerineyse Mustafa'yı babası gibi onurlandırma ve hürmette kusur etmeme'¹⁴⁸ emrini vermişti.

Ayrıca Turgut da Tripoli'den gelip Malta'da onlara katılacak, adayı yakından tanıyan biri olarak yardım edecek, danışmanlık yapacaktı. Sultan ona şöyle yazmıştı: 'Askeri tecrübene güvenimiz tamdır (...) Mustafa Paşa'ya denizden yardım etmen ve donanmamızı

başka ülkelerin Malta'ya yardıma göndereceği düşman donanmasından koruman gerekir.'¹⁴⁹

Mustafa Paşa'nın başkumandanlık konumunun açıkça anlaşılmasına rağmen, gücün üç adam arasında ve o şekilde bölünmesi daha sonra Hristiyan tarih-yazıcılar tarafından seferi büyük zora sokan bir unsur olarak yansıtılacaktı.

Mart ayı boyunca kalyonlar, kadırgalar ve mavnalar hazırlanıp yüklendi. Bir kuşatma için gerekli her şey tamamlanmıştı. Aralarında devasa taş güller atan iki bazilikanın da olduğu 62 top, 100.000 gülle, 2.000 ton barut, arkebüz ve musket mermileri, oklar ve tolğalar, siper ve tünel kazma gereçleri, 'kurşun, halat, bel, kürek, küskü, kereste', askeri korumak üzere hazırlanmış ahşap paravanlar, 'savunmada kullanılacak çok sayıda hayvan derisi, yün balyası, eski çadır ve yelken'¹⁵⁰ inanılmaz miktarda çifte kavrulmuş peksimet ve başka her türlü besin maddesi, çıkılan her seferin belkemiğini oluşturan imparatorluk saymanları tarafından kaydı tutularak gemilere yüklendi.

Yola çıkış günü olan 30 Mart'ta Osmanlıların sergilemekte herkesten üstün olduğu emperyal tiyatro gösterilerinden biri daha sahnelendi. Mustafa Paşa sancağı ve kumandanlık kılıcını teslim alıp büyük bir

149 Askeri tecrübene... Cassola (1995), p. 7

150 kurşun, halat, bel... savunmada kullanılacak... Balbi (2003), p. 33

gürültü eşliğinde sancak gemisi *Sultana*'ya adım attı. Dörderli ya da beşerli oturulacak yirmi sekiz kürekçi sırası olan, incir ağacından yapılma ve kızıl-beyaz sancak taşıyan gemi sultanın kişisel hediyesiydi.

Piyale Paşa'nın da Amiral olarak kendi baştardası vardı ki, kıç tarafı denizcilikte otoriteyi simgeleyen (üç fener, ipekten yapılma yeşil sancak, üstüne hilal işli, yaklaşık bir metrekare büyüklüğünde dövme gümüş plaka gibi) unsurlarla süslüydü ve imparatorluk gücünü simgeleyen, tepesinde altın küre olan at kuyruğu kılından yapılma tuğu taşıyordu. Sultanın kendisi de üçüncü bir bayrak gemisiyle, kıç tarafı yine hilaller ve altın varakla yazılmış Kuran ayetleriyle bezeli Baştarda-i Hümayun ile temsil ediliyordu. Yanlı ya da yansız, izleyen herkes için olağanüstü bir manzaraydı.

Armada sabah namazından sonra yola çıktı. Üstlerine Kuran'dan ayetler, hilaller ve palalar işlenmiş bayraklar rüzgârda dalgalanıyordu. Kürekler Haliç'in durgun sularını yardı. Kıyı tabyalarındaki toplar selam atışlarıyla gürlledi, kösler vuruldu, zurnalar çığlık attı. Beyaz başlıklı yeniçeriler, yeşil sarıklı din adamları, beyaz urbalı derleme askerler gemilerin güvertelerinde dimdik ve taş gibi hareketsiz duruyordu. Devasa armada imamların hayır duası mırıltıları, tempo davullarının gürültüsü arasında Sarayburnu'nu dönüp batıya, Akdeniz'e yöneldi. Osmanlı deniz tarihinin en büyük seferi bir anlatıma göre 'bir zafer atmosferi içinde'¹⁵¹ başlamıştı.

Ve tüm bu şaşaaya rağmen tedirginlik tonu yansıtan mırıldanmalar da vardı. Derinlemesine yapılan planlara ve hassas uygulamaya karşın sefer bahar rüzgârını yakalamak için biraz aceleye gelmişti. Osmanlılar riskleri iyi hesaplamış mıydı? Yeterli asker derlemişler miydi? Tüm bunlar biraz acele mi olmuştu?

Nitekim birkaç gün içinde gemilerin bazılarının yeniden kalafat edilmesi ve karinalarının yağlanması gerekecekti. En büyük gemilerden biriye Yunanistan açıklarında yüzlerce insan ve değerli barut kargosunun kaybına neden olarak battı. Ayrıca kürekçi sayısını tamamlamakta da artık alışlagelen zorluklar vardı.

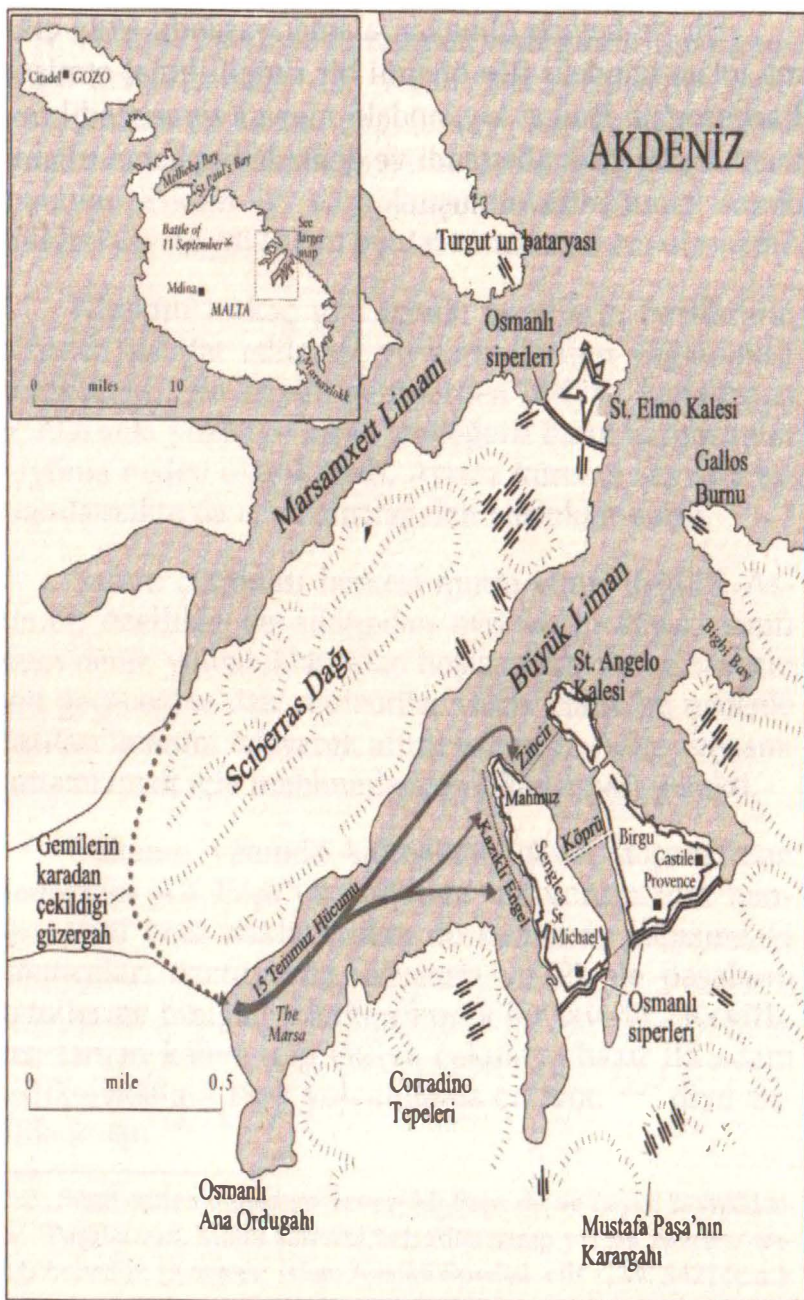
Sefere çıkılması herkesi mutlu etmiş değildi. Askerler, özellikle de atlarından ayrı kalan süvari sınıfı uzun deniz yolculuklarından hoşlanmıyordu ve savaşın sert geçeceğine dair söylentiler vardı. Hatta bu nedenle bazıları ücretini ödeyerek affını istemişti. Asker sayısını tamamlamak için mahkumlara af çıkartılması gerekti.

Sultanın yanında kalmaktan gayet hoşnut olan Sadrazam Ali Paşa'ya atfedilen bir yorum tüm bunları, yani hem riskleri, hem de kumanda yapısındaki sakıncaları özetliyordu. Mustafa ve Piyale paşaların gemilerine binişini izlerken ironik bir tavırla, 'Keyifli, her zaman kahve içip enfiye çekmeye hazır iki adam birlikte adalara zevk yolculuğuna çıkıyor,'¹⁵² diye mırıldanmıştı.¹⁵³

152 Sözü edilen sadrazam Semiz Ali Paşa'dır ve başka kaynaklarda, 'Paşalarımız Malta kalesini helvadan sanıp yemek isterler,' dediği belirtilir. [Kaynak: İslam Ansiklopedisi, cilt 1, sy. 342] (ç.n.)

153 Keyifli, her zaman... Peçevi, p. 288

Bir de hayırlı olmayan alamet yaşandı: Yola çıkma telaşı içindeki filo önemli bir ritüeli ihmal etmişti. Barbaros'un Boğaz kıyısındaki mezarı ziyaret edilmemişti ki, bu artık adettendi ve denizde başarının tılsımı olarak kabul edilir olmuştu.

8 İstila Filosu

29 Mart-18 Mayıs 1565

İstanbul'daki Avrupalı profesyonel gözlemciler batıya gündelik rapor gönderir haledeydi artık. O arada kentte bankerlik yapan Fuggers'ten telaşlı bir haber gelmişti: '29 Mart sabahı donanma amirali ile başkumandan Mustafa sultanın elini öpmek ve yetki almak üzere saraya gitti. Donanmanın nereye yöneldiği henüz bilinmiyor, ama duyumlar Malta'yı kuşatmaya gittiği yönünde.'¹⁵⁴

Osmanlı başkentindeki hareketliğin haberleri 800

mil ötedeki Malta'da bulunan La Valette'ye aslında 1564 yılının sonundan önce ulaşmaya başlamıştı, çünkü şövalyelerin denizdeki kilit noktalarda kendi haberalma kaynakları vardı. Ocak ayında Büyük Üstat da harekete geçti. Ya savaşın yıllardan beri fiiliyata dökülmeden sürüncemede kalmış olması, ya Müslümanların La Golatta'ya yöneleceği olasılığının kabul görmesi, hatta belki de parasal darlık (veya La Valette'nin kendi kararsızlığı) nedeniyle adanın savunulması için gerekli her türlü hazırlık neredeyse telafi edilemeyecek kadar gecikmişti.

İspanyol askeri Francesco Balbi kuşatmada kilit rol oynayacak olan La Valette'yi şöyle anlatır:

'Uzun boyludur ve kumandan olarak varlığını iyi hissettirir, Büyük Üstat'a özgü vakarı layığıyla taşır. Yüz ifadesi genelde hüznölüdür, ama yaşına göre sağlam bir yapıya sahiptir (...) çok dindardır, iyi bir hafızaya sahiptir, bilgedir, zekidir ve hem karada, hem de denizde geçirdiği kariyeri ona büyük tecrübe sağlamıştır. İlimli ve sabırlıdır ve birçok lisan bilir.'¹⁵⁵

Büyük Üstat 1565 yılı baharında yetmiş yaşındaydı. Geride Düzen'e kesintisiz hizmete adanmış bir yaşam bırakmıştı. Şövalyeler arasında tek bir istisna oluşturacak şekilde, Düzen'in cübbesini kuşandığı yirmi yaşından o yana Fransa'daki aile evine hiç dönmemişti. Her şeyini Hristiyanlık için savaşmaya adanmıştı;

Berberi Kıyısı korsanlarıyla savaşıırken fena halde yaralanmış, yakalanıp yıllarca kalyonlarda kürek çekmek zorunda kalmış, esaretten kurtulduktan sonra kalyon filosu amirali ve Tripoli valisi olarak hizmet vermişti. 15. Yüzyıl'da doğmuş biri olarak La Valette, feodal Haçlı ruhuna kulak veren bir insandı; sert mizaçlıydı, asla vazgeçmezdi, ateşliydi, Venedikleri epey rahatsız eden bir Hristiyan misyonu sorumluluğuna sahipti.

Ama Balbi'nin iyimser anlatımına karşın artık genç biri değildi; büyükçe ve biraz titrek imzası incelemeyi bilen gözlerde ileriye fazla iyi seçemeyen biri olduğu kanısı yarattı. Ve gerçekten de, ne zaman tekrar patlak vereceği kestirilemeyen savaşa yönelik hazırlıklara başlanması kararının altına imza atmakta aşırı tedbirli davranmıştı. Artık bunun için neredeyse çok geçti ve adanın savunmasına panik düzeyinde bir telaşla hazırlanmaya çalışılıyordu. Malta'nın selameti de Rodos'ta olduğu gibi aşılmaz tahkimatlara bağlıydı, ama 1565 yılının başında bunlar hiç de arzu edildikleri durumda değildi.

Doğu tarafındaki olağanüstü doğal limanı Malta için kilit konumdaydı ve bir dizi karmaşık girintili koy adanın içine doğru dört mil kadar giriyor, eksiksiz korumaya sahip demir atma yerleri sağlıyordu. Limanın iki tarafındaki burun kıyıya bağlanmış iki taş kalyon gibi çıkıntı yaparak uzanıyordu ve şövalyeler kalelerini bunların üstüne kurmuştu.

Kalelerden birincisi olan Birgu (yani kent) şövalyelerin geleneksel burçlar ve derin bir hendekle çevrili kendi tahkimatıydı. 1.000 metre uzunluğunda, uca

doğru daralan, denize hakim ve dayanıklı St. Angelo iç hisarını da barındıran küçük bir yerleşimdi. İkinci burun olan Senglea ise diğerinden 300 metrelik bir su şeridiyle ayrılıyordu, daha az tahkimatlıydı, ama karanın içine bakan olan ucundaki St. Michael kalesiyle Birgu'ya benzer şekilde korunuyordu.

Karanın denize doğru yaptığı bu diller savunma sistemi açısından birbirine bağımlıydı. Aralarında kalan körfez şövalyelerin kalyonlarını tuttuğu güvenli bir liman oluşturunuyordu. 1565 yılı baharında Haremağası'nın kalyonu da orada bekleyen gemilerin arasındaydı. Limanın ağzı bir zincir çekilerek kapatılabilirdi ve iki uçtaki yerleşim arasında ulaşım dubalar üzerine kurulacak bir köprüyle sağlanabilirdi. Ama mesele, bahar aylarına gelindiğinde Birgu'nun da, Senglea'nın da kara tarafındaki tahkimatlarını hâlâ tamamlamamış olmasındaydı.

Daha da kötüsü, arazi savunma için son derece elverişsizdi. Sadece yakınlardaki yüksek topraklar değil, karşıda yer alan ve yarımadaı boydan boya geçen, bütün liman için stratejik önem oluşturan Sciberas Tepeleri de her iki yerleşime hakim konumdaydı. Bu tepelerin bulunduğu yarımada'nın bir tarafı Birgu ile Senglea'ya, bir tarafıysa Marsamxett adı verilmiş olan simetrik derin su limanına bakıyordu. Yıllar boyunca adayı ziyaret eden İtalyan askeri mühendisleri şövalyelere Sciberas üstünde yeni bir başkent ve kale inşa etmelerini öğütlemişti. Öyle bir şey yapıldığı takdirde,

adanın yegâne güvenli limanlarının ikisi de topyekun denetim altına alınacak, şövalyeleri her türlü saldırıdan etkilenmez hale koyacaktı. Bu öğütleri hayata geçirmeye yönelik herhangi bir girişimde bulunulmamıştı; tek yapılan şey limanları biraz daha güvenli hale koymak amacıyla ortadaki yarımadanın ucunda küçük, yıldız planlı St. Elmo kalesini alelacele inşa etmekte.

La Valette savunmaları teftiş ederken açık ve kesin olan bir şey vardı ki, o da kalelerin üçünün de, yani Birgu, Sanglea ve St. Elmo'nun tahkimatlarının olması gerektiği gibi tamamlanmadığı, Osmanlı kuşatma topçularına direneceklerse acil şekilde ilgilenilmeleri gerektiği idi. Şövalyeler 1565'in ilk aylarında yavaşça işe girişti. Ve yapılacak çok iş vardı.

Düzen'in savunmada bulundurabileceği toplam şövalye sayısı 600 civarında, yani yarım yüzyıl önce Rodos'ta olduğundan pek fazla değildi ve bunların çoğu Avrupa'ya dağılmış, durumdaydı. 10 Şubat günü Üstat tüm şövalyelere adada toplanma emri gönderdi; bunlardan 500 kadarı kuşatma başlamadan gelmeyi başardı. Şövalyeler savaş durumunda ilave güçleri geleneksel olarak para karşılığı ve zoraki hizmete alınmış askerlere dayandırır. La Valette de bu doğrultuda Ocak ayında asker kiralamak üzere harekete geçti ki, gelmesi beklenen güçleri İspanya kralı tarafından terhis edilmiş İtalyan ve İspanyol kıtalarının yanı sıra paralı askerlerin oluşturması bekleniyordu, ama İtalya

ile Sicilya’da toplanmaları ve adaya nakilleri sırasında süreç beklenmedik derecede yavaş işleyince, bu güçlerin pek azı zamanında gelebildi.

Savunma gücünü oluşturacak üçüncü unsursa, La Valette’nin fazla güvenmediği, ‘cesareti top ve arkebüz atışları karşısında kolaylıkla çözülecek kadar zayıf,’¹⁵⁶ olarak nitelendirdiği Maltalı milislerdi. Bu küçümseyen yorumun tamamen haksız olduğu zaman içinde anlaşılacaktı. Savaş gücünün ağırlığını oluşturan Maltalılar nihayetinde son derece güvenilir olduklarını kanıtladı.

Erzak sağlama girişimleri de hızlanmıştı. Birgu ile Senglea’ya ada içinden çömleklerle muazzam miktarda su taşındı ve gemiler gıda maddesi almak üzere İtalya’ya gönderildi. Bu kolay bir iş değildi, çünkü o dönemde Akdeniz havzasında kuraklık vardı ve tahıl darlığı çekiliyordu. Romegas denize açıldı ve denetimine takılacak talihsiz yük gemilerini Malta boğazında çevirip yüklerini sorgulamaya başladı. Nüfusun yaşamayacak bölümü, kadın ve çocuklar, yaşlılar, özgürlüğü verilmiş Müslümanlar ve fahişeler zoraki göçe tabi tutularak Sicilya’ya nakledildi, ama Maltalı sivillerin önemli bir bölümü başvuruda bulunarak yerlerinde kalma izni aldı.

Sivilleri tahliye etmek için giden gemiler kuşatma gereçleri, silah ve gıda maddesi yüklü halde geri dönüyordu; ‘çapalar, kazmalar, kürekler, bilumum hır-

davat (....) ekmek, tahıl, ecza malzemesi, tuzlanmış et ve daha ne lazımsa'¹⁵⁷ adaya yığılıyordu. Hububat gemilerden indirilip muazzam yeraltı ambarlarına döküldü ve bu yerlerin girişi taş kapaklarla hava almayacak şekilde kapatıldı. O arada Hıristiyanlık namına yapılan çağrılara yanıt veren gönüllü maceracılar ve Düzen'in İtalya'daki memurları tarafından toplanmış paralı askerlerden oluşan az sayıda İtalyan ve İspanyol da adaya ulaştı. Malta ile Sicilya arasındaki gemi trafiği yoğundu.

Senglea'yı çevreleyecek sur inşaatıyla Birgu'daki burçları güçlendirme işi tamamlanmaya yaklaştı, ama çalışmalar hâlâ yavaş ilerliyordu. Malzemenin tamamının İtalya'dan getirilmesi gerekiyordu, işgücüye yetersizdi. La Valette kadın, erkek ayırt etmeden Maltalılardan insan gücü derledi, kendisi de dahil olmak üzere şövalyelerin hepsi örnek teşkil etmek için günde birkaç saat inşaat çalışmalarına katılmaya başladı. La Valette ayrıca kendini dünyevi anlamda bağlı kabul ettiği olan İspanya Kralı'na ve manevi anlamdaki ege-menliğini idrak ettiği Papa'ya yazarak asker ve para talebinde bulundu.

Akdeniz'in Hıristiyan kesimindeki her devlet Türk armadasının ilerleyişini nefesini tutmuş halde izliyordu. Haberci tekneleri denizde mekik dokuyordu.

157 çapalar, kazmalar, kürekler... Bosio, cilt. 3, p. 499

Felipe açısından çıkılan sefer her nereye yönelikse, aslında İspanya'nın kendisine açılmıştı. 7 Nisan günü, 'Türk filosu geçmiş yıllardan daha fazla kalyonla gelecek,'¹⁵⁸ diye yazıyordu güncesine. Barselona tersaneleri tam kapasiteyle çalışıyordu ve gitgide yükselen panik dalgasının etkisiyle son savunma mevzii oluşturması düşünülen özel gemilerin envanterinin çıkartılması emredilmişti.

Osmanlı donanması hedefini yılın erken aylarında vurmak için hızlı davranıyordu ve Yunanistan'ın etrafını dolaşırken önceden belirlenmiş noktalardan su ve erzak ikmali yapmıştı. 23 Nisan'da Atina'da, 6 Mayıs'ta Yunanistan'ın güneyindeki Modon'da idi ve 17 Mayıs'ta Sicilya'daki Sirakuza'nın yerel kumandanı genel valiye özel ulakla ivedi bir mesaj gönderiyordu: 'Sabah saat birde Casibile'deki muhafızlar otuz salvo yaptı. Bu şekilde atış yapmalarına neden olan şey korkarım ki geçen Türk donanmasıydı.'¹⁵⁹

Denizin her tarafında panik yükseliyordu. Hedef Malta ise, adanın öneminin herkes bilincindeydi. Diplomatik görüşmeler ancak büyük bir kriz karşısında rastlanacak şekilde yoğunlaştı, ama Avrupa eski bildik nakaratla çınılıyordu: Ayrılık ve karşılıklı şüphe. Büyük Kâfir'e birleşik bir tepki verme olasılığı 1565'te de 1521'de Rodos'ta ya da ve 1537'de Preveze'de olduğu kadar uzaktı. Papa V. Pius imansızlara karşı oluşturula-

158 Türk filosu... Braudel, cilt. 2, p. 1015

159 Sabah saat birde... a.k.a. p. 1016

cak bir kutsal birliği teşvik etmek için gürültülü söylevler verdi ve sonuç karşısında hayal kırıklığına uğradı. Felipe'ye kalyon yaptırması için önemli paralar hibe etmişti, ama ortaya çıkan fazla bir şey yoktu. 'İspanya kralı ormanlara çekildi, Fransa, İngiltere ve İskoçya'ya kadınlar ve oğlan çocukları hükmediyor,'¹⁶⁰ diye yakınıyordu. Tehlike devasa, tepki en alt düzeydeydi. Papa bunu şöyle değerlendiriyordu: 'Armada'nın gücüne bakılırsa, ya bize ya da Katolik krala [II. Felipe] zarar vermek üzere geliyor ve Türkler zafer için, imparatorluk için ve dahi kendi sahte dinleri için savaşan cesur insanlardır. Zaten küçük güçlerimiz ve Hristiyanlık içindeki bölünme düşünülürse, korkmalarını gerektirecek bir şey de yoktur.'¹⁶¹ Aynı zamanda şövalyelere de elinden gelen her şekilde yardım etme vaadinde bulundu.

Ancak doğasında varolan tedbirliliğin kösteklemesine rağmen Felipe de tamamen pasif değildi. İspanyollar Cerbe'deki felaketten sonra donanmayı yeniden kurmak için sıkı çalışıyordu. Felipe 1564 yılının Ekim ayında deniz kuvvetleri kumandanı konumundaki amirali Don Garcia de Toledo'yu Sicilya genel valiliğine atadı. Yeni göreviyle Don Garcia, tüm Orta Akdeniz üzerinde ve Malta'nın savunulmasında stratejik sorumluluk almış oldu.

'Ciddi, yerinde yargıları olan ve deneyimli'¹⁶²

160 İspanya kralı ormanlara... Setton, cilt. 4, p. 847

161 Armada'nın gücüne bakılırsa... a.k.a. p. 852

162 Ciddi, yerinde yargıları olan... Bosio, cilt. 3, p. 497

yeni bölge valisi meselelere sağlam stratejik kavrayışlarla yaklaştı, ama başa çıkılması zor güçlükler tarafından engelleniyordu. Eşgüdüm içinde kullanılabilecek kaynaklardan ve Osmanlı devletinin merkezi bürokrasisinin etkinliğinden yoksundu. İspanyol donanması dört filonun (Napoli, İspanya, Sicilya, Cenova gemilerinin) birleşiminden oluşuyordu ve hâlâ Doria ailesi gibi özel kalyon sahiplerine bağımlıydı. Bu güçleri gerekli tüm kürekçi ve asker, savaş gereci ve erzak ikmal edilerek bir yerde toplamak insanın gözünü yıldırarak kadar güç bir işti; dahası aynı zamanda İspanya ile Güney İtalya'nın rastgele yapılan korsan saldırılarından korunması gerekiyordu. Osmanlılar sakın bir denizde batıya doğru seyrederken, toplanan İspanyol güçlerinin doğuya doğru çok daha zorlayıcı rüzgârlar altında denize açılması gerekiyordu.

1565 yılının Haziran ayına gelindiğinde, Don Garcia henüz 25 kalyonu bir araya getirmeyi başarmıştı ve Osmanlılar 165 kalyonla üzerine gelmeye devam ediyordu. Felipe'nin kumandanının dikkatli olması gerekiyordu, çünkü yeni oluşmaya başlayan filonun çekirdeğinin yok edilmesi tüm Hristiyanlık için felaket boyutlarında sonuçlara yol açabilirdi. Bir Osmanlı saldırısına karşı Sicilya'dan insan ve kaynak toplamaya başladı.

Don Garcia sonunda 9 Nisan'da beraberindeki 30 kalyonla Sicilya'dan yola çıktı ve aradaki kısacık 30 mili aşarak La Valette ile görüşmek üzere Malta'ya gitti. İki kumandan Birgu ve Senglea'daki savunmaları

birlikte teftiş etti. Son olarak Don Garcia, Sciberas'ın ucundaki yıldız planlı St. Elmo kalesini görmek için üsteledi. Hırçın ve yaşlı İspanyol o küçük tahkimatın önemini anında kavramıştı. Onun görüşüne göre hisar, tüm savunmanın anahtarı konumundaydı. Düşman kendi filosu için güvenli bir demirleme konumu arayacak ve Birgu ile Senglea'ya denizden gelecek yardımı engellemek isteyecekse, en baştan o noktayı hedef alacaktı. St. Elmo 'adanın derinlerinde doğru konuşlanmış öteki kalelerin selameti açısından bir eksen görevi yapacaktı' ve düşmanı yıpratmak, gelecek ciddi bir destek gücüne zaman kazandırmak açısından 'olabildiğince uzun süre elde tutulması'¹⁶³ şarttı.

Öte yandan yapı öyle bir amaç için tamamıyla yetersizdi; içinde yeterince asker ve top barındırılmayacak kadar küçüktü, zayıf inşa edilmişti ve parapet yapısı kapsamlı savunmaya uygun değildi. Don Garcia araziye neredeyse mikroskobik ayrıntılarına inecek şekilde inceledi ve özellikle bir konudaki zaafı saptadı: Batı yakasındaki, denize yüksekte bakan bir sırt saldırıya aşikâr şekilde açıldı, 'düşman oraya hiçbir zorlukla karşılaşmadan ulaşabilirdi.'¹⁶⁴ O noktada daha öte bir savunma tahkimatının, kuşatma mühendisliğindeki tanımıyla bir *ravelin* inşa edilmesi emrini verdi ki, bu surların bir bölümünü dıştan destekleyecek, üçgen şekilli bir güçlendirme duvarıydı. Bu işe nezaret etmesi için kendi askeri mühendisini adada bıraktı. Ertesi gün

163 adanın derinlerinde doğru... elde olabildiğince... a.k.a. p. 499

164 düşman oraya hiçbir... a.k.a. p. 499

La Goletta'daki güvenlik önlemlerini denetlemek için yola çıktı, ama öncesinde Malta'ya bin İspanyol askeri gönderme sözünü verdi, oğlunu da bir anlamda bu vaa-din teminatı olarak geride bıraktı.

La Valette denizin tüm kaynaklarını tarayıp derleyen Don Garcia'nın beraberinde beklediği destek güçlerini getirmemiş olmasından ötürü hayal kırıklığına uğramıştı. Vali ayrıca ondan ikisi kendi malı, beşiyse şövalyelere ait olan yedi geminin emaneten emrine verilmesi talebini yöneltmişti. Ne de olsa, Türkler bastırıldığında gemiler limanda hiçbir yarar sağlamayacak şekilde kısılp kalacaktı. La Valette bu isteği gemilerin hâlâ malzeme ve surlarda çalışacak köle temini için kullanıldığını ileri sürerek nazikçe reddetti.

İki adam birbirine veda ederken Don Garcia diğerrine üç öğüt verdi: Büyük Üstat savaş konseyini emirlerini gizlice ve kesinkes yerine getireceğinden kuşku duymadığı kumandanlarıyla sınırlamalıydı, çabuk galeyana gelen şövalyelerin kendilerini ve diğerlerini boşuna tehlikeye atacak şekilde surların dışında çarpışmalara dalmasını engellemeliydi ve son olarak da savaşta kendi yaşamını asla riske atmamalıydı. 'Deneyimler göstermişti[r] ki, bir liderin ölümü sık sık bozguna ve yenilgiye yol açar[dı].'¹⁶⁵ Sonra adadan ayrıldı.

Adada hazırlıklar hızlanmıştı, ama La Valette düşmanın ne kadar süratli olduğundan ve ne kadar az zama-

nı kaldığından olasılıkla hâlâ habersizdi. St. Elmo surlarına dıştan vurulacak yeni desteği oluşturmaya yönelik çabalar panik düzeyinde bir telaşla sürüyordu. Senglea ile Birgu arasındaki limanı dış denize karşı güvenceye alacak olan zincir koyun ağzına 7 Mayıs günü çekildi. Savunmaya güç katacak olan İspanyol birlikleriyle paralı askerlerse adaya 10 Mayıs günü ulaştı. Asker içtimaları ve donanım sayımı yapıldı; Maltalı milisler ateşli el silahları eğitimine tabi tutuldu, 'her adamın belli hedeflere üçer mûsket atışı yapacağı ve en iyi sonuçların ödüllendirileceği talimler'¹⁶⁶ yapıldı. Barut değirmenleri malzemeyi öğütüp hazırladı, duvarcılar surlar için taş kesti. Şövalyelerin silahlığında tolgaları, göğüslükleri onaran demircilerin örsleri susmak bilmedi.

Savunma sektörlerinin ve buralara sağlanacak su, barut, köle türünden kaynakların sorumluluğu belli başlı şövalyeler arasında paylaştırılmıştı. Planlar düşmanın yaklaştığını top atışları ve ateş işaretleriyle olabildiğince önceden haber vermek üzere yapılmıştı ki, kırsal alandaki su kaynaklarına zehir katılması, yerel halkın mevcut tahılı ve hayvan stokunu toplayarak tahkimatlı bölgelere çekilmesi ancak o şekilde mümkün olacaktı. Her şey Türklerin çıplak, her şeyiyle elverişsiz ve düşman bir arazi tarafından karşılanacağı şekilde planlanmıştı. Şövalyeler çelik miğferleri ve kızıl cübbeleri içinde görkemle yer aldıkları, morali yükseltecek geçit törenleri düzenledi.

Limanın gerisinde Malta için son derece büyük

stratejik konuma sahip iki yer daha vardı. Birisi hemen yakındaki Gozo adası üstünde yer alan küçük hisar, diğeryse adanın ortasındaki tahkimatlı Mdina kalesiydi. Yerel halk arasında Eski Şehir olarak anılan kent Malta'nın eski ve asıl başkentiydi. Dar erişim hatlarının, yılankavi geçitlerin ve etkileyici surların çevrelediği bu dayanıklı Ortaçağ kalesi adanın ortasındaki yükseltilere hakim konumdaydı. Mdina akınlar döneminde ilticacılar için geleneksel bir sığınak olup çıkmıştı, ama aslında tahkimatları eski tarz ve ateşli silahların etkilerine açık türdendi. La Valette kalenin ve adanın geri kalanının kumandanlığına Portekizli şövalye Pedro Mezquita'yı atamıştı. Tüm savunmanın limanda yoğunlaşacağından korkan asabi ve atılgan yerel halkı rahatlatmak için hem Gozo'ya, hem de Mdina'ya asker gönderildi; şövalyelerin çıkış harekâtları yapabilecek olan süvari kolu da Mdina'da konuşlandı.

Ve tüm bu hazırlıklara rağmen ada yine de şaşkınlığa kapılacaktı. 18 Mayıs sabahı St. Angelo ve St. Elmo'dan duru şafak ışığında güneydoğuya bakanlar, yelkenlerin otuz mil kadar ötedeki ufuk çizgisinden belirmeye başladığını gördü. Ekinler ve hayvan sürüleri hâlâ tarlalardaydı, sivillerin barındırılması meselesi henüz tam netlik kazanmamış, şövalyelerin görev yerlerine aktarılması işi bitmemiş, tahkimatlardaki çalışmalar tamamlanmamış, surların dışında bulunan ve düşmanın barınabileceği evler henüz yıkılmamıştı. Osmanlı savaş makinesinin hızı, etkinliği ve lojistik yetenekleri Orta Akdeniz'i bir kez daha hazırlıksız yakalıyordu.

Kalenin topları üç uyarı atışı yaparken, nöbetçi kulelerinde yakılan ateşler, çalınan borular ve trampetler haberi hızla adanın her tarafına yaydı. Sivil halk paniğe kapıldı. İnsanlar Mdina'ya doğru akın etti; limana yakın olanlar 'yanlarında çocuklarını, hayvanlarını ve sahip oldukları değerli şeyleri de götürerek'¹⁶⁷ St. Elmo ile Birgu'ya doluştu. Kentin kapılarında çok fazla insan yığılınca, La Valette şövalyelerin bir birlik oluşturması ve insan akınını karşı yarımada olan Senglea'ya yöneltmesi emrini verdi.

Osmanlı filosunun ne denli muazzam olduğunu savunmacılar ancak gün ortasına doğru kavrayabilecekti. Gören herkes için olağanüstü bir manzaraydı. Giacomo Bosio bunu, 'Türk donanması Malta'ya on beş ya da yirmi mil kadar yaklaştığında net şekilde görülebilir hal almıştı; tüm yelkenler açık olduğundan, doğuya doğru ufkun yarısı beyazla kaplanmıştı,' diye anlatır.¹⁶⁸ Manzara soluk kesiciydi. Yüzlerce gemi sakin deniz üstünde ve dev bir hilal şeklinde ilerliyordu. 130 kalyon, 30 kadirga, 9 büyük nakliye mavnası, 10 büyük kalyon ve daha küçük 200 hizmet gemisi 30.000 insan taşıyarak geliyordu.

Saatler ilerleyip işgal filosu tüm görüş alanını kapladığında, sancakları rüzgârda dalgalanan üç baştarda daha iyi seçilir oldu. 'Her birinin sıralarında beşerli oturan kürekçiler vardı ve son derece süslüydü;

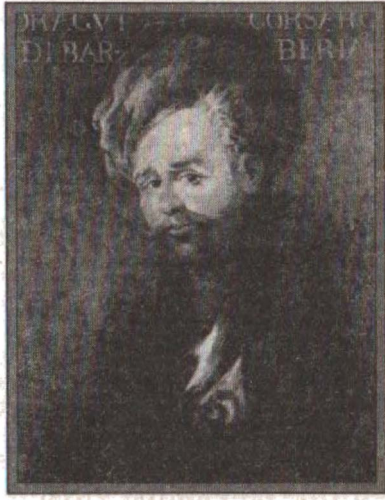
167 yanlarında çocuklarını... Balbi (1961), p. 50

168 Türk donanması Malta'ya... Bosio, cilt. 3, p. 512

sultanın 28 sıralı gemisinin yelkenleri kırmızı ve beyazdı. Başkumandanınkinde sultanın kendi eliyle teslim ettiği ve Mustafa Paşa'nın göndere bizzat çektiği kumandanlık sancağı dalgalandırıyordu ve ayrıca paşanın iki oğlu da gemideydi. Piyale'ninkinin kış bordasında üç fener vardı ve gemilerin her üçünün pruvası hilallerle ve karmaşık bezemeli Türkçe yazılarla, zengin dokumalı ipeklerle, şaşaalı brokarlarla süslüydü.¹⁶⁹

İnsanlar St. Angelo'nun burçlarında, kalyonlarda toplanmış, hayatlarının değişmekte olduğu anı izliyordu. Kırk dört yıl, yani neredeyse bir yaşam kadar uzun süre önce La Valette aynı şekilde Rodos mevzilerinde de aynı manzarayı izlemişti; hatta şimdi Malta'da olanlar arasında genç Süleyman'ın doğan güneşle birlikte Asya kıyılarından kopup gelen işgal donanmasını anımsayan Grekler de bulunuyordu.

Mustafa Paşa da o donanmadaydı ve bir kış sabahı şövalyelerin sultan tarafından affedilerek adadan ayrılmak üzere yelken açışına tanıklık etmişti. Yaklaşık yarım yüzyıllık süreç boyunca Akdeniz'deki savaş batıya doğru bastırmaya devam etmiş ve sonunda gerçek merkezde odaklanmıştı. Güzel bir Mayıs günü denizde ağır ağır salınan kalyonları dolduran türbanlı savaşçılar limanı çevreleyen kireçtaşından oluşma yarlara bakıyor, metal zırhları ve kızıl cübbeleri içindeki şövalyeler de yukarıdan onları izliyordu. Onyıllardır süren rekabetin uzun süreli temposu içinde gelinmiş son derece kritik bir andı bu.

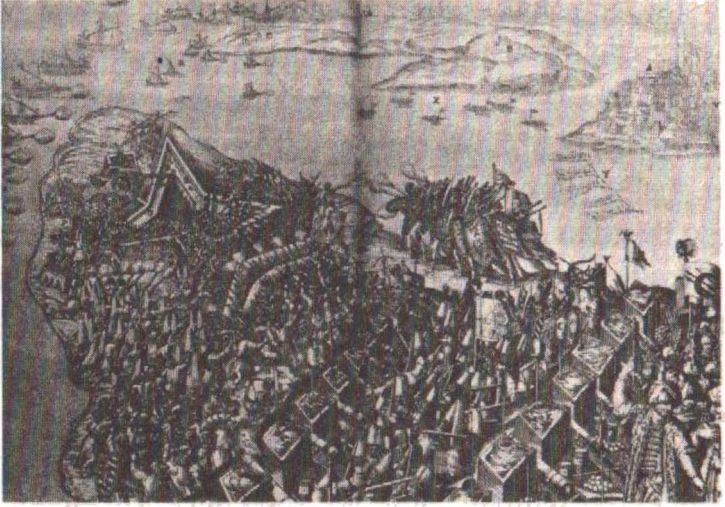

Turgut Reis

Son mücadelenin planlamacıları ve önderleri zamanın standartlarına göre hayret edilecek kadar yaşlıydı. Malta için girişilen rekabet otoritesini nesiller boyunca kabul ettirmiş hükümdarları, amiralleri ve generalleri bir araya getirmişti ki, bunların yaşadığı yolculuk, savaş ve akıncılık deneyiminin toplamı yüzlerce insan yaşına ancak sığacak düzeydeydi. Süleyman, La Valette, Don Garcia ve Mustafa Paşa yetmişlerindeydi; korsan liderlerinden Ali Fartas onlardan çok geri kalmıyordu; Tripoli'den yelken açmaya hazırlanan Turgut'un ise sekseninde olduğu hesaplanıyordu. Hepsinin hayatları 15. Yüzyıl'a uzanıyordu. Yolu, izi olmayan deniz için verilen savaşların oluşturduğu deneyimin tamamı sanki şimdi tek bir noktaya toplanıp kalmıştı. Başrol oyuncularının hepsinin yazgıları denizi bir uçtan ötekine geçip duran gemilerin dümen sulannın oluşturduğu

örgü gibi birbirine bağılıydı şanki; zafer ve yenilgi, gurur ve hayal kırıklığı, esaret ve fidye karşılığı serbest kalma anılarını paylaşıyorlardı. Turgut, La Valette ile ünlü korsan Andrea Doria'nın yeğenine tutsak düşüp kalyonlarda fidyenin ödenmesini bekleyerek kürek çektiği zamanlarda karşılaşmıştı ve Cerbe fatihi Piyale Paşa'nın yendiği kumandan da Don Alvare Sande idi. Malta özellikle Turgut için bir kader noktasıydı. Adaya yedi kez akın düzenlemişti ve kardeşi Gozo'da öldürülmüştü; cesedi adanın kumandanından almayı başaramayınca halkın tamamına yönelik olağanüstü bir intikam ve köleleştirme harekâtına girişmişti. Yıllar önce bir falcı kendisinin de Malta'da öleceğini söylemişti.

La Valette ilk şok dağılır dağılmaz Sicilya'daki Don Garcia'ya hızlı bir kotra gönderdi ve savaş konseyinin toplanmasını istedi. Karşı tarafta da çıkartma hazırlıkları hızlanmıştı. Haremağasının önceki yaz şövalyeler tarafından ele geçirilen kalyonu iç limanda bir alay ve aşağılama simgesi gibi salınıyordu.

St. Elmo Kuşatması

9 Ölüm Görevi

18 Mayıs-2 Haziran 1565

Adanın çevresini dönerek güneye inen Osmanlı filosunun ilerleyişi uyarı atışları ve nöbetçi kulelerinde yakılan ateşlerle izleniyordu. Birgu'dan bin kişilik bir kuvvet çıkartılıp, ilerleyişi denetim altında tutmak üzere Maltalıların Marsaxlokk adını verdiği koya gönderildi. Hristiyan askerlerin kıyıda dizilmesi Piyale'yi bir çıkartma yapmaktan caydırdı, böylece filo kireçtaşı yarların altından adanın batı kıyısına doğru ilerlemeye devam etti. Gece çökerken bir dizi küçük koyun berrak sularına demir atıldı. Karadaki gözcüler demirli gemilerin meşum bir şekilde salınışını gece boyunca izledi. Kimi keşif kolları karanlıkta kıyıya çıktı.

Ertesi sabah şafak sökmeden önce Mdina'dan Fransız şövalyesi La Riviere'nin kumandası altındaki bir grup süvari çıktı. Görevleri düşmanı pusuya düşürmek ve tutsak almaktı. Her şey felaket düzeyinde kötü gitti. La Riviere ve birkaç adamı gayet iyi saklanmış halde düşman öncü kollarının hareketini izliyor ve zaman kolluyordu ki, başka bir şövalye yerini terk edip dörtnala onlara doğru gelmeye başladı. Akıllı karışan La Riviere saklandığı yerden çıktı ve Türkler tarafından görüldü. Sürpriz faktörü ortadan kalkınca Fransız şövalyesinin düşmana doğrudan saldırmaktan başka seçeneği kalmamıştı, ama atı vurulunca yakalandı ve hemen kalyonlara götürüldü. Savunmacılar bunun açacağı sonuçları biliyordu; savaşta işe yarar her tutsak olabildiğince fazla bilgi almak için işkenceden geçirilirdi. Kötü bir başlangıç olmuştu bu.

Bir Pazar sabahıydı ve Osmanlı donanması sessizce tekrar Marsaxlokk'a doğru yelken açarken, Hristiyan halk kurtuluş duaları için tahkimatlı yerleşimlerdeki kiliselere akın ediyordu. Çıkartma başladı. Uzaktan izleyen biri için hem dehşet verici, hem de muhteşem, olması açısından olağanüstü bir manzara vardı kıyıda. Sanki tüm Asya rengârenk bir görüntü sunacak şekilde Avrupa kıyılarına saçılmıştı. Alışılmadık giysiler, parlak renkler, tuhaf şapkalar dalgalanıyordu; etkileyici bıyıklara sahip yeniçeriler pantolon ve uzun ceket, süvariler hafif zırh, din adamları beyaz urba, paşalar kavuniçi ve yeşil ve altın sırmalı rop giymiş, yarı çıplak dervişler postlara sarınmıştı; türbanlar, soğan şekilli tolğalar, ördek yeşili ko-

nik şapkalar, beyaz yeniçeri başlıkları ve elbette ki çeşit çeşit silah her tarafta hareket halindeydi. Yeniçeriler fil-dişi kakmalı uzun arkebüzler taşıyordu; Macaristan'dan gelen hasır örgülü ve yaldızlı pirinçle kaplı, ortası sivri yuvarlak kalkanlar, Asya steplerinden gelen kavisli palalar ve esnek yaylar vardı; üstüne nazarlıklar, akrepler, hilaller ve Arap harfleriyle yazılı ibareler işli ipek bayraklar çingirak seslerinin, müziğin ve gürültünün içinde dalgalanıyordu.

Osmanlılar ertesi güne kadar gemi ambarlarının büyük bölümünü ve ağır silahları boşaltıp, şövalyelerin Birgu ve Senglea'daki kalelerine hakim bir konumda kamp kurmak üzere harekete geçti. Manzara İtalyan Francisco Balbi'yi tekinsiz bir ürküntüyle karışık hayranlığa sürüklemişti: 'Santa Margarita tepelerinde iyi düzenlenmiş ve her tarafında bayraklar ve sancaklar olan bir kamp kuruluyordu şimdi. Manzara kadar müzik aletlerinin sesleri de bizi hayrete sürüklemişti, çünkü ananeleri gereği çok sayıda boru, trompet, davul, tulum ve başka enstrüman getirmişlerdi'¹⁷⁰

Bu gürültülü ve coşkulu karmaşayı yaratan kalabalık olasılıkla 22.000 savaşılan asker ve 8.000 hizmet sınıfı mensubundan oluşuyordu ki, şövalyelerin tarih-yazıcıları bu rakamı her zaman çok daha yüksek tutmuştur. Çekirdek niteliğindeki kuvvet sultanın kendi askerleri olan 6.000 yeniçeriden oluşuyordu ve Avrupalılara yabancı, doldurulması daha yavaş, ama keskin

170 Santa Margarita tepelerinde... Balbi (2003), p. 49

nişancılar için tasarlanmış denebilecek kadar hassas atışlı ve zırh delme kapasitesine sahip arkebüzlerle donatılmıştı. Onlarla birlikte kalabalık bir sipahi gücü de vardı ve bu genellikle yaya savaşan, yağmanın cazibesıyla gönüllü yazılmış denizcilerin ve maceraperestlerin oluşturduğu süvari sınıfıydı.

Aktif olarak savaşacakların yanı sıra topçular ve destek sınıflarında görev yapacak olanlar, yani zırhçılar, mühendisler, lağımıcılar, sancaktarlar, marangozlar, aşçılar vardı ve hepsine ilaveten orduyla birlikte dolaşan başkaları, hatta anlaşıldığı kadarıyla Hristiyan köle derlemeyi uman Yahudi tacirler bile sefere katılmıştı. Bu adamlar Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafından derlenmişti: Mısır'dan tüfekçiler, Anadolu, Balkanlar, Selenik ve Mora'dan süvariler; çoğu Grek, İspanyol, İtalyan dönmesi olan, özgürlükleri askere yazılmaları kaydıyla verilmiş köleler ya da İslam'ın hilali altında doğacak şansları değerlendirmek isteyen profesyonel askerler. Osmanlı İmparatorluğu çok çeşitli sadakat bağlarının ve motivasyonlarının bir arada eridiği potayı andırıyordu. Kimi İslamiyet namına savaşmak üzere, kimi zorlamayla, kimiye kazanç umuduyla gelmişti Malta'ya.

Şövalyelerin Birgu'daki kalesindeyse, halkı dinsel bir gayret sarmıştı. Büyük Üstat ile Malta Başpiskoposu dar sokaklarda başını papazların çektiği ve insanların 'barbarların öfkeli saldırılarına karşı ilahi yardım gelmesi için olanca samimiyetiyle yakardığı'¹⁷¹ bir

171 barbarların öfkeli saldırılarına... Bosio, cilt. 3, p. 521

tövbekârlık alayı düzenlemişti. Zamanında Tripoli’de korsanlara esir düşmüş bir Fransiskan biraderi olan Eli-boli kökenli Robert ise manastır kilisesindeki sunağın önünde kırk saat sürecek epik bir söylev vererek insan-ları hem hayrete sürükledi, hem de ilhama boğdu.

Şövalyelerin en derin Haçlı güdülerini uyaracak bir ortamdı bu. Yaklaşık 500 yıldan beri İslamiyet’e karşı savunacakları sağlam burçların arkasına çök-müş vaziyette bekliyorlardı. Kendilerine yakıştırdık-ları şövalyelik söylencesi Crac de Chevalier, Hattin, Akra, Rodos geleneğinden kaynaklanıyor, inanılmaz niceliksel farklar, katliamlar, ölüm ve şahadet öyküle-riyle dolu bir kanının son damlasına kadar şerefli sa-vaşım edebiyatıyla destekleniyordu. Mensup oldukları Düzen’in varlığı o yenilgiler dizisiyle haklı gösterili-yor, hatta neredeyse dayatılıyordu. Ama Malta’nın son dayanma tabyası olduğu La Valette için açıktı. Yenilgi sadece Hristiyan Avrupa’nın kalbini etkilere açık hale koymakla kalmayacak, St. John Şövalyeleri Düzen’ini bir daha ortaya çıkmayacak şekilde yok edecekti.

Malta’da sayısı günümüzde kesin bilinmeyen, ama 6.000 ile 8.000 arasında değişen savaşan asker ko-numunda personel vardı. Bunların arasında dayanıklı zırhları, sivri tepelikli tolgaları içinde savaşacak kon-kistadorlara benzeyen, İsa Mesih’e yakarı olarak beyaz haçla işaretlenmiş kızıl cüppeler giyen (ve bu şekil-de düşman nişancılarına mükemmel hedef oluşturan) Avrupa’nın aristokrat ailelerinden gelme şövalyelerin

sayısı en fazla 500 idi. Onların yanı sıra Don Garcia tarafından gönderilmiş profesyonel İspanyollar ve İtalyanlar vardı. İspanya kralının adamları olan bu askerler iyi silahlanmış ve motive edilmişti, ama Malta'ya geliş nedenleri zafere ulaşmak değildi. Çoğu askerle ortak beklentilere sahiplerdi. Kendilerine para ödendiği ve ödül olasılığı olduğu için savaşıacak, fazladan bir gün daha hayatta kalmak için çabalayacaklardı. Bu açıdan karşı ordudaki çoğu Müslüman'dan farklıydılar.

Bu son grubun içinde altmış yaşında olmasına ve savaşa arkebüzcu olarak katılmasına rağmen kuşatmaya dair deneyimlerini ilk ağızdan aktarma şansına sahip olacak kadar yaşayan bir de İtalyan vardı: Francisco Balbi.

Profesyoneller bir yana bırakılırsa, tarihe yansıyacak bir olgunun şerefini paylaşmak üzere gelmiş kimi Grek, kimi Rodoslu bir avuç maceraperest centilmenin yanı sıra salıverilmiş hükümlüler, kalyon köleleri ve güvenilmez Müslümanlıktan dönmeler de vardı Malta'da. Oradaki çatışma Akdeniz'in her türden insanını merkezi bir noktaya toplamıştı. Ada yazgıların ve amaçların karşı karşıya geleceği, sadakat ve bağlılıkların ansızın yan değiştirebileceği, her iki tarafın da yaşanabilecek ilticaların, kölelikten kurtulma, kendi öz dinine dönme, sonuçtaki ödüllere yönelik kumar oynama gibi motivasyonların sıkıntısını çekmeye açık olduğu bir ortama dönüşmüştü. Ama Hristiyan direnişinin sarsılmaz temelini derme çatma tolgaları ve pamuklu kapitone tunikleri içindeki her anlamda azimli Maltalı 3.000 milis

oluşturuyordu. Hristiyan amacına yıldırılmaz, Katolik inancına şaşmaz bir şekilde bağlı olan bu güç, evleri ve kıraç tarlaları için şövalyelerin yanında son evladına kadar dövüşmekteki kararlılığını gösterecekti.

Osmanlılar 20 Mayıs günü Marsaxlokk'daki limandan karanın içlerine doğru harekete geçip ana limanı sıkıştırmaya girişti. La Valette de buna karşılık olarak saldırganları çevreleri taş duvarlarla çevrili tarlalarda ve dar patikalarda pusuya düşürecek birlikler gönderdi. İlk karşılaşmaların harareti fazla yüksek değildi. Zafer düşleriyle ateşlenmiş genç şövalyeler içme suyu toplamak için ağır aksak yayılan orduya karşı saklambaç oynuyordu. Birgu kalesine eğderlerinden düşman askerlerinin kafatasları sallanır, ölümlerden ele geçirilmiş sancakları ve mücevheratı sergiler halde dönüyorlardı. Biri üstünde hâlâ altın yüzük olan kesilmiş bir parmak, başka biri öldürdüğü subayın cesedinden alınmış, üstünde 'Malta'ya zenginlik ve onur peşinde değil, ruhumu selamete ulaştırmak amacıyla geldim'¹⁷² ibaresi kazılı altın bilezikle döndü.

Yerel halkın, aristokratların güttüğü amaçlara yönelik umutları her neyse, o aşamada çabucak sönüp gitti. Maltalılar diğerleri tarafından hor ve hakir görülen pusular düzenlemeye başladı. Bir Türk öldürdüklerinde çevredeki domuzlardan birini yakalayıp kesiyor, hayvanın uzun burnu cesedin ağzından çıkacak şekilde bir sahne yaratıp saklanıyorlardı. Müslüman askerler man-

zarayı görüp ölen yoldaşlarını o son aşağılamadan kurtarmak üzere dehşet ve öfke çılgınlıklarıyla ileri atılınca onları avlıyorlardı.

Bu ufak tefek ve yerel başarılarla rağmen Osmanlı ordusunun ağırlıklı ilerlemesi durdurulamaz türdendi. Kamplar kurulup muhafazaya alındı; bayraklar direklerde ve çadırların üstünde dalgalanmaya başladı; mühimmat taşındı, toplar Maltalıların tarlalarda bıraktığı öküzlerle çekildi; küçük çaplı Hıristiyan operasyonları püskürtüldü. Mustafa Paşa karargâhını büyük limana bakan tepelerde kurdu ve Marsa'da bulunan, savunmacıların acı baharat ve ısılikle kullanılmaz hale getirmeye çalıştığı su kuyularını ele geçirdi. Adanın güneyinin tamamı birkaç gün içinde istila kuvvetlerinin eline geçmişti ve alevler içindeydi. Arazideki kullanılabilir her türlü malzemeyi, ekini, hayvan sürülerini hatta çalıları toplayan Osmanlılar kalan her şeyi Birgu ve Senglea'dan bakıldığında 'adanın o kısmının tamamen alev ve dumana boğulduğu'¹⁷³ düşüncesini verecek şekilde tutuşturmuştu.

Kampın kurulması tamamlanınca Mustafa Paşa olasılıkla çoktan işkenceden geçirilmiş olan La Riviere'yi Birgu'ya yukarıdan bakan tepeye getirtti. Fransız şövalyesinden savunmanın zayıf olduğu sektörleri göstermesini istedi, karşılığında serbest kalacağı vaadinde bulundu. La Riviere iki pozisyona dikkat çekti: Auvergne ve Kastilya savunma bölgeleri. Paşa şövalyelerin o noktalardaki savunmalarını yoklamaya karar verdi.

21 Mayıs sabahı ordunun tamamı harekete geçti. Uzak mesafedeki savunma mevzilerinden bakanlar için olağanüstü, o dünyaya ait olamayacak ihtişamda bir manzaraydı. ‘Türk ordusu surların dışındaki tüm kırsalı kaplayacak, tek parçadan oluşan muazzam bir hilal şeklide düzenlenmişti. Şatafatlı giyimli ve aşırı gösterişli askerlerin Birgu’dan bakanlara sunduğu manzara görülmeye değerdı. Işıldayan silahlarının ve sancaklarının ve bayraklarının yanı sıra gökkuşağının bütün renklerini üstünde barındıran, uzaktan bakıldığında muazzam bir çiçek tarlasının hareket ettiği hissiyi veren üçken şekilli flamalar vardı ve manzara göze olduğu kadar kulağa da hitap ediyordu, çünkü insan onlar tarafından çalınan çeşitli ve acayip müzik aletlerinin sesini duyabiliyordu.’ Ordu iyice yaklaşıncı izleyicilerin duyguları ‘topların dehşetengiz gürlemesi ve savunmacıların musketlerin takırtısı’ tarafından boğuldu.¹⁷⁴

Ordu yaklaşıncı savunmacılar da davullarını dövmeye başladı, St. John’un kızıl-beyaz sancağını açıldı. Adamlarının düşmanla temasa geçmek için kendini zor dizginlediğini gören La Valette, onların moralini sınamaya karar verdi. Düşman ordusunun menzile girmesini bekledikten sonra yedi yüz arkebüzücü ve bir süvari birliğini davul sesleri ve dalgalanan bayraklar eşliğinde kalenin kapılarından çıkarttı. Yedek güçlerin de çatışmaya katılmak için ileri atılmasını önlemek için elinde mızrakla önlerinde beklemesi gerekmişti, çünkü bunu yapmasa ‘düşmanla kapışma arzusu her şeyin

önüne geçen adamların tamamı Birgu'dan dışarıya boşalacaktı.'¹⁷⁵ Beş saatlik şiddetli çatışmanın sonunda Hristiyanlar kendi tanıklarının anlatımına göre yüz düşman öldürmüştü ve on kişi zayıf vermiş şekilde kaleye geri çekildi. Yaşanan şey savunmacıların yavuzluğunun ve gözü pekliğinin belirtisiydi. Kastilya ve Auvergne mevzilerinden Mustafa Paşa'nın kendi hayatını dahi tehlikeye atacak kadar şiddetli bir ateş açılmıştı. Paşa böylece La Riviere'nin yalan söylediğine kanaat getirdi. Bir kalyona çekildi ve şövalyeyi Hristiyan kölelerin önünde dayanılmaz acılar verecek, dozu çok iyi ayarlanmış bir dayakla öldürttü.

Osmanlılar ertesi gün, yani 22 Mayıs'ta benzer bir yoklama gücüyle bu kez de karşı yarımada'daki Senglea'ya saldırdı. Don Garcia'nın öğütlerini anımsayan La Valette surların dışında girişilecek her türlü çatışmayı yasakladı. (Önceki gün aynı öğütlere ters düşen bir tedbirsizlikle Birgu mevzilerine bizzat dikilmiş, kurşunlar etrafında vızıldarken hemen yanındaki iki adamın vurulmasına tanıklık etmişti.) Savunmacılar o aşamadan öte kaderlerini tahkimatların gerisindeki konumlarına bağlayacaktı. La Riviere'nin verdiği yanıltıcı bilgilere rağmen savunma hatları tehlikeli derecede zayıftı. Francisco Balbi'ye göre hendeğin dikine kesiti 'bir noktada öylesine alçaktı ki, düşmana engel teşkil etmekten çok uzaktı'.¹⁷⁶ Öyle sorunlu noktalardaki çalışmalara yirmi dört saat aralıksız devam ediliyordu.

175 düşmanla kapışma arzusu... Balbi (1961), p. 53

176 bir noktada öylesine... Balbi (2003), p. 48

Osmanlı yüksek komuta heyeti de o arada Marsa'da kurulmuş olan karargâhta durum değerlendirmesi yapıyordu. Malta deneyimli sefer ve kuşatma düzenleyicileri için bile *sorun* teşkil edecek ya da başka deyişle birçok değişkenle birleştiğinde bir *sorunlar kümesi* oluşturmaktı. Aşılması gereken çok şey vardı: Karmaşık liman yapısının sunduğu bilmece kabilinden harita, alınlmadık ve tanınmayan Malta rüzgârları, arazinin çıplaklığı, içme suyu meselesi, donanmayla kamp arasındaki uzun ikmal yolu. İstila güçleri Rodos'ta olduğu gibi zapt edilmesi çok zor bir kaleyle karşılaşmış değildi; belki daha zayıf, ama birden fazla noktaya yayılmış, hepsi de özel ilgi isteyen hedefler vardı bu kez karşılarında.

Birbiriyle bağlantısı olan Birgu ve Senglea burunları Hristiyan direnişinin çekirdeğini oluşturuyordu, ama bunlar aynı zamanda Sciberras Tepesi'nin ucunda konuşlanmış, adanın en elverişli limanının kilidi durumundaki St. Elmo kalesiyle de karşılıklı dayanışma içindeydi. Osmanlı ana kampıysa, Marsaxlokk'da demirlemiş filoya on kilometre uzaklıktaydı ve girilen ilk çatışmalar ikmal yollarının kurulacak pusulara karşı bu mesafenin tamamı boyunca korunması gerektiğini ortaya koymuştu. Ayrıca göz önüne alınması gereken, gözetim dışında bırakılırsa gerilla savaşına merkez, sürpriz çıkışlara üs oluşturabilecek iki kale daha vardı: Mdina ve Gozo. Bu hedeflerden birinin ön plana alınması, diğerleriyle zamanı geldiğinde uğraşılması gerekiyordu. Orduyu bölmek gerekecekti. Belki de 22.000 kişilik güç başlangıçta göze görüldüğü kadar büyük değildi.

Kumandanların aklını meşgul eden başka şeyler de vardı. Piyale Paşa yaz aylarında Akdeniz'in doğu kesimlerindekilere kıyasla daha az güvenilir olan rüzgârlardan ötürü tedirgindi. Filoyu güvende tutma zorunluluğu onun açısından mutlak öncelik arz ediyordu. Bir fırtınanın ya da kundakçı gemilerin açacağı hasar belki seferi topyekun tehlikeye atmazdı, ama düşmanın yardım alma halinde büyük zayıat verdirmesi çok uzak bir olasılık değildi. Malta, Hıristiyan Sicilya'nın açılmış haldeki kartal kanatlarının altındaydı ve o topraklarda da İspanya kralının egemenliği hüküm sürüyordu, yani bir karşı saldırı er ya da geç gerçekleşecekti. Uzun iletişim hatları, sınırlı zaman, harekâtı kışın kesmenin kaçınılmazlığı... Tüm bunlar güçler dengesini etkileyen unsurlardı.

22 Mayıs günü seçenekler tartışılırken Piyale ve Mustafa paşalar arasındaki ilişki de gerildi. Amiral ile generalin kendine göre öncelikleri ve yetki üstünlükleri vardı; her ikisi de Süleyman'ın omuzlarının üzerinden durumu izlediğinin bilincindeydi. Orada sultanın sancağı ve baştardasının kumandasına vekâlet ediyor, kişisel habercilerinin gündelik olarak ona bilgi gönderdiğini biliyorlardı. İki kumandanın da Osmanlı sarayıyla ilişkileri sağlamdı, ikisi de zafere iştahla bakıyor ve itibardan düşme riskini kabul etmiyordu. Birleştikleri tek nokta, Tripoli'den gelmesi her an beklenen ve kumanda mekanizmasının üçüncü ayağını oluşturacak olan Turgut'a besledikleri kıskançlıktı. Hıristiyan kaynakları yaşanan tartışmalara, yapılan seçimlere ve güne damgasını vuran oylamalara yönelik canlı ve olasılık-

la büyük ölçüde hayali anlatımlar içerir. Yazılanların gerçeğe yakın olması ihtimali uzaktır, çünkü o gün taktikler üzerine görüşmeler yapılırken herhangi bir Hristiyan'ın Paşa'nın otağına girmesine izin verilmesi mümkün görünmemektedir.

Sonunda Don Garcia'nın öngördüğü seçenekte karar kıldılar: Küçük St. Elmo kalesi, yani 'tüm Malta kalelerinin kilidi'.¹⁷⁷ Aslında bu kararın donanmanın yola çıkmasından aylar önce, mühendisler planlarını ve St. Elmo'nun maketini 5 Aralık 1564 günü İstanbul'da toplanan Divan'da sultanın önüne koyduğunda ve kalenin 'çok dar bir yerleşimde, saldırıya uygun konumda'¹⁷⁸ olduğunu açıkladığında alınmış olması çok muhtemeldir. 7 Aralık günü kentteki İspanyol casusları Madrid'e okuyanı tedirgin edecek düzeyde kehanet kabilinden, ama gerçekliği sonradan anlaşılabilecek bir rapor göndermişti: 'Planları ilkin St. Elmo kalesini almak, böylece limanı denetim altında tutarak tüm gemilerini kıışlamak üzere oraya getirmek, sonra da kuşatma yoluyla St. Angelo kalesini zapt etmektir.'¹⁷⁹

Ve şimdi Mustafa Paşa'nın mühendisleri araziye bir kez daha kontrol etmiş, işin kolay olacağına, 'dört ya da beş gün kadar süreceğine' ve 'St. Elmo'yu kaybetmenin düşmanın her türlü kurtuluş umudunu ortadan kaldıracığına'¹⁸⁰ hükmetmişti. Ama her ne kadar

177 tüm Malta kalelerinin kilidi... Bosio, cilt. 3, p. 526

178 çok dar bir yerleşimde... a.k.a. p. 525

179 Planları ilkin St. Elmo... Setton, cilt. 4, p. 842

180 dört ya da beş gün... Bosio, cilt. 3, p. 525

kalenin kolayca alınacağını belirtiyorlarsa da, raporda savunma tedbirlerinin önemini vurgulayan, hatta endişe kabul edilmesi gereken bir ton da vardı. St. Elmo 'donanmanın denizin güvenilmez rüzgarlarından ve muhtemel felaketlerinden ve her türlü düşman saldırısından ve hatta kurtulma umudu kalmayarak adada ölmekte olanların akınından korumak üzere çekileceği Marsamxett limanını güvence altında tutacaktı[r].'¹⁸¹ Başından beri her şey anayurttan o kadar uzaktaki bir hareketin zorluklarına göre düşünülüp planlanıyordu. Özellikle Piyale için filoyu korumak her şeyin önündeydi. Kumandanlar aldıkları kararı teyit etmesi için Turgut'u beklememeye karar verdi. Zaman faktörü bastırıyordu. Doğruca işe koyuldular.

Zaman La Valette için de kritik bir parametreydi. Kaçak dönmelerden Osmanlıların planını öğrendiğinde Tanrı'ya şükranlarını sunduğu söylenir. St. Elmo'ya yapılacak ağırlıklı bir saldırı Birgu ile Senglea'daki savunma hatlarının onarımı açısından nefes aldırarak, Don Garcia, Felipe ve Papa'ya yardım filosu için gönderilecek ricalara zaman kazandıracaktı. Tahkimatlardaki çalışma da aralıksız sürüyordu; surların dışında yer alan, düşmana saklanarak ateş etme olanağı sağlayacak her türlü unsur (ağaç, ev, ahır) yerle bir edilmişti; yerleşimlerdeki tüm halk top atışlarından hasar görecektir surların onarımında kullanılmak üzere muazzam miktarlarda toprak taşınması işine verilmişti. Artık yapılması gereken tek şey, St. Elmo garnizonundakile-

ri hayatlarından düşmana olabilecek en yüksek bedeli ödettikten sonra vazgeçmeye ikna etmekte.

Osmanlılar 23 Mayıs günü arabalı ağır toplarını filodan indirip Sciberras Yarımadası'na taşımaya başladı. Kayalık arazide çok sayıda insan ve hayvanın katılımıyla sürdürülecek zahmetli bir işti bu ve on kilometreyi aşkın bir mesafe boyunca yapılması gerekiyordu. Demir çemberli tekerleklerin, böğüren öküzlerin ve yorgunluktan bitap düşmüş insanların sesi çıplak arazi boyunca yankılanıyordu. Manzarayı Senglea'dan izleyen Balbi, 'Her topu urganlara koşulmuş on ya da on iki öküzün yanı sıra çok sayıda insanın çektiğini görebiliyorduk,' diye kayıt düşecekti.¹⁸²

Savunmacılar da kendi hazırlıklarını yapıyordu. Türkler yarımadadaki konumunu pekiştirirken, St. Elmo'dan güvenli tek çıkış yolu Birgu'nun karşısında ve 500 metre kadar uzağındaki kayalık kıyıdan tekneye binmekti. La Valette oraya sığınmış olan kimi kadınların ve çocukların tahliyesini emretti, Albay Mas'ın kumandası altındaki yüz askerle altmış azad edilmiş kürek mahkumunu yiyecek ve cephaneyle oraya gönderdi. Böylece St. Elmo'da ağırlığını Juan de La Valette Cerda'nın komutası altındaki İspanyolların oluşturduğu 750 adam olacaktı.

St. Elmo Türklerin top platformlarını kurmakta olduğu kara tarafında düşük bir profil gösteriyor, kaya-

lık sırtın ucunda yüzen taş bir denizaltı gibi görünüyordu. Dört köşeli yıldız şeklindeki kalenin iki ucu Türklerin konuşlanmakta olduğu tepeye bakıyordu. Önden kaya kesilerek oluşturulmuş bir hendekle, arkadan, yani deniz tarafından da mevzilerin üzerinde denizaltının kulesi gibi yükselen müstakil iç kaleyle korunuyordu. Kalenin merkezinde önü mazgallı bir istihkam tarafından tutulan, içinde bir su sarnıcı ve insanların ruhani gereksinmelerini karşılayan şapeli barındıran bölge vardı. Alelacele inşa edilen ve kaleyi kanat saldırılarından koruyacak olan üçken şekilli raveline ahşap köprülerle ulaşılıyordu.

Tüm güçlendirme çabalarına rağmen St. Elmo, karşısındaki Sciberras tepelerinden bakan deneyimli bir kuşatma mühendisinin gözünde küçük ve etkilere fazlasıyla açık bir kaleydi. Birçok dezavantajı vardı; her şeyden önce tasarımı zayıftı ve o bile fazla alelacele uygulanmıştı. Parapetleri alçaktı, insanları koruyacak mazgallardan yoksundu, yani savunmacı kendisini açık hedef haline koymadan ateş edemiyordu; küçük-lüğü mevzilere yerleştirilecek top sayısını kısıtlıyordu; askerlerin düşmanın hendeğe yaptığı dolguları temizlemek ya da karşı atakta bulunmak için çıkış harekâtları yapabileceği ani çıkış noktaları da yoktu. En kötüsü de, yıldızın köşelerinin açıları öylesine keskindi ki, mevzilerin aşağısında savunmacıların ateş edemeyeceği geniş ölü alanlar kalıyordu. Osmanlı mühendislerinin değerlendirmeleri mantıklı görünüyordu: St. Elmo her hal ve koşulda taştan yapılma bir ölüm kapanıydı.

Dünya yüzündeki hiçbir ordu Osmanlının kuşatma araçlarına hakimiyetiyle, pratik mühendislik becerileriyle, hassaslıkla belirlenmiş amaçlara yönelik muazzam insan gücü aktarımıyla, titizlikle plan yapma, ama gereğinde kurnazca doğaçlamalara başvurma becerisiyle boy ölçüşemezdi. İran'da kaleleri yerle bir eden, Macaristan sınır boylarındaki tahkimatları yıkan, Rodos'ta baş döndürücü bir hızla siper kazan, düşmanlarının deyişiyle 'toprak tabya ve siper yapmakta üstüne olmayan'¹⁸³ Türkler bu kez de işe ürküntü veren bir maharetle girişmişti. Yapılanlar hem kalenin kendisinden, hem de suyun öte yanındaki Birgu ile Senglea'dan korkuyla karışık bir hayranlık içinde izleniyordu.

Kayalık arazi, üstünde hiç ağaç ve toprak katmanı olmaması nedeniyle siper kazmayı zorlaştırıyordu, ama sıçanyolu kazıcıları örümcek ağını andıran bir siper şebekesini 'hayret verici bir gayret ve hızla'¹⁸⁴ ilerletiyordu. Dikkatle seçilmiş yaklaşım açıları çalışmanın büyük bölümünü kaleye karşı maskeliyordu. Tabyaların yapılması için gerekli toprak bir buçuk kilometre öteden taşınıp getiriliyordu. Yüzlerce insan uzun yürüyüş kolları oluşturarak tepenin eteklerinden yukarıya toprak dolu çuvallar ve kalaslar taşıyordu. Operasyondaki planlamanın derinliği hayret vericiydi; tabyalarda kullanılan kimi malzemeyi İstanbul'dan getirmişlerdi, hatta bazı parçaların önceden hazırlandığı anlaşıyordu. Siperler meşum niyetler yansıtarak ilerliyordu.

183 toprak tabya ve siper... Bosio, cilt. 3, p. 539

184 hayret verici bir... p. 528

Osmanlılar birkaç gün içinde St. Elmo'nun hendeğine altı yüz adımdan biraz fazla mesafeye kadar yaklaşmıştı. Sonunda ön hatlar hendeğin kendisine ulaştı. Bir taraftan da toprakları yerleştirmek için iki sıra yükseltilmiş platform oluşturmuş ve bunları içi toprak doldurulmuş üçgen şeklinde ahşap çerçeveli siperlerle korumaya almışlardı. İleri hatlarında bayrakları ısıltılarla dalgalanıyor, toplar büyük zahmet gerektiren çabalarla bayır yukarı taşınıp yerlerine koyuluyor, kimi tabyalarla karşıdaki Birgu'yu dövecek şekilde hazırlanıyordu. Geceleri St. Elmo'yu koruyan hendeği doldurmakta kullanılacak çalıları taşıyan nakliye mavnaları sessizce kıyılara yanaşıyordu. La Valette ise suyun öte yanından bu hareketliliği alarına geçmiş halde ve Sicilya'daki Don Garcia'ya ivedi mesajlar göndererek izliyordu.

28 Mayıs günü Osmanlı topları tepelerden St. Elmo'yu dövmeye başladı. Hristiyan takviminde İsa Peygamber'in göğe yükselme gününe denk gelen Perşembe günü iki katman halinde konuşlanmış yirmi dört top aktıftı ve bunlar delici etkisi olan demir güller atan tekerlekli topraklarla, dev taş güller atan, birisi Rodos gazisi olan diğerlerinden oluşuyordu. İlk bombardıman herhangi bir savunmacının burçlar üstünde başını gösterecek kadar doğrulmasını engelleyecek bir arkebüz baraj taramasından sonra başladı. Toplar tam güçle ateş açmıştı. Yıldızın hendeğe doğru uzanan iki ucunu ve raveline bakan zayıf tarafını toza dönüştürmeye koyuldular.

La Valette ise St. Angelo'ya yerleştirdiği toplarla karşı taraftaki çıplak gözle görülebilen tabyalara ateş açıp, onların atış düzenini bozmaya çalışarak üstüne düşeni yapmaya çalışıyordu. Ve tamamen başarısız da olmuyordu; Piyale Paşa daha 27 Mayıs'ta taş bir şarapnelle hafif yaralanmıştı, ama bir gerçek daha vardı ki, o da barut mevcudunun o atışlara uzun süre devam etmeye izin verecek durumda olmadığıydı.

Gidişat başlangıçta savunmacılar açısından fazla parlak belirtiler göstermiyordu. Başlarını parapetlerin gerisinden neredeyse hiç kaldıramıyorlardı, çünkü siperlerdeki yeniçeri keskin nişancıları uzun namlulu arkebüzleriyle her an surlarda hayat belirtisi arıyordu. Sabırları olağanüstüydü; bazen beş, altı saat gözleri namlunun ucunda, parmakları tetikte olduğu halde avını bekleyen avcı gibi hiç hareket etmeden ve çok iyi gizlenmiş halde bekliyorlardı. Bir günde otuz adam vurdukları oldu. Savunmacılar derme çatma korunma parapetlerini yükseltmek için elinden geleni yapıyor, bir yandan da top ateşiyle ufalanmaya başlayan surları toprakla ve buldukları başka her türlü malzemeye onarmaya çalışıyordu.

Yoğun top ateşi altında büyük çabayla geçen birkaç gün içinde moraller çökmeye başladı. Ne zaman mevzilerine tepeden bakan Osmanlı topçusunun durumunu görme girişimde bulunsalar vurulma riskini de göze alıyorlardı. Siperlerin yakınlığı, güllerin surları dövüşü ve kalenin yetersizliklerinin açık şekil-

de anlaşılması bulundukları durumun fazla uzun süre korunamayacağını ortaya koyuyordu. Savunmacılar 26 Mayıs günü karanlıktan yararlanarak limanın karşı kıyısına birini göndermişti. Juan de La Cerda adlı bu kişi Felipe'nin İspanyol kumandanlarından birisiydi ve şövalyelere herhangi bir bağlılık yemini yoktu. La Vallette ile savaş konseyine sözünü hiç sakınmadan ve kaçamağa yönelmeden durumu açıkça anlattı ki, Büyük Üstat da zaten söylenenlerin hepsinin bilincindeydi. St. Elmo kalesi zayıf ve küçüktü, ayrıca kanat savunmaları yoktu; yani 'hayatta tutulması için sürekli ilaç gerektirecek, tüketmeye eğilimli bir beden gibiydi'.¹⁸⁵ Destek gelmezse en fazla sekiz gün daha dayanabilirdi. Mutlaka daha fazla kaynak sağlanmalıydı.

Bunlar Büyük Üstat'ın duymak istediği şeyler değildi. Yaptığı hesaplarda her şey St. Elmo'nun Birgu ile Sengla'ya savunmalarını güçlendirmesi ve sadece otuz mil uzaktaki Don Garcia'nın bir yardım filosu göndermesi için zaman kazandırmasına dayalıydı. İspanyol'a ironik bir şekilde teşekkür etti ve savunmacıların onurunu övdü. Aynı zamanda gerekeni yapacağına dair söz de verdi. Ertesi gün ayaklanmaya hazır İspanyol askerlerinin tamamının kumandasını alacak olan Kapitan Medrano beraberinde 120 asker, ilave yiyecek ve savaş gereciyle karşıya gönderildi. Yaralıların hastanesinde bakılmak üzere Birgu'ya getirildi. Savunmacıların morali bu hiç gecikmeden alınan önlemlerle güçlenmiş, ama durumun genelinde değişiklik

olmamıştı. İçin için yanan bir tatminsizlik kısa zaman içinden tekrar kendini hissettirmeye başlayacaktı.

La Valette ile Sicilya'daki Don Garcia arasındaki mesaj alışverişini gerçekleştiren küçük tekneler anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı donanmasının engellemesinden sıyrılarak sürekli gidip geliyordu. Ancak genel valini gönderdiği mesajlar yüreklendirici olmaktan epey uzaktı. Asker ve gemi toplamakta sürekli gecikmeler oluyordu. Bir görev gücü oluşturmanın lojistik yanının ne kadar karmaşık olduğu artık daha da iyi anlaşılmıştı. Kimi kalyonlar hâlâ Barselona'da donatılma aşamasındaydı; Gian'Andrea Doria ise Cenova'da, Lombardiya'dan gelecek askerleri beklemekteydi; dahası yoğun yağmurlar yağmıştı ve deniz açılma riski göze alnamayacak kadar kabarıktı. Don Garcia'nın Sicilya'da 5.000 adamı, ama buna karşılık sadece otuz kalyonu vardı ve Osmanlılar da bunu biliyordu. Kendi kalyonlarının büyük bölümünü personelden arındırıp elde edecekleri işgücünü karada çalışmaya gönderebilir, yine de yetmiş kalyonu kıyılarda devriye gezmeye ayırabilirlerdi. Tüm bu avantajlardan olabildiğince yararlanmanın yanı sıra, bombardımana yüklenmeye devam ediyorlardı. La Valette tüm bu bilgileri küçük savaş konseyine ayrıntılarıyla aktarıyordu.

Havalar ısınmaya başlamıştı; geceler parlak ay ışığı altında yaşanıyordu, ama Osmanlı sıçanyolu kazıcıları günün yirmi dört saati çalışıyor, siperleri surlara her dakika biraz daha yaklaştırıyor, Sciberas'ın

taşlı yarlarından yukarıya mevzilerini güçlendirecek malzemeyi kesintisiz taşıyordu. Malta Şövalyeleri'nin tarih-yazıcısı Giacomo Bosio, 'Gerçeği vurgulamak gerekirse, Türklerin çıplak bir arazide neredeyse göz açıp kapayana kadar toprak tepeleri oluşturmaktaki ve o yığınlardan müstahkem mevkiller ve St. Elmo'yu dövecek tabyalar yaratmaktaki ve siperlerini ve üstü örtülü geçiş yollarını açmaktaki hızını izlemek olağandışı bir şey,' diye yazıyor.¹⁸⁶

Medrano ise çalışmaları aksatmak ve çalışanları öldürmek için beklenmedik çıkışlar yapıyordu, ama 29 Mayıs günü bu hücumların birinde yeniçeriler karşı atağa geçip bayraklarını hendeğin karşı kıyısına dikti, sur dışındaki savunma güçlerini zorlayarak raveline doğru bastırmaya başladı.

31 Mayıs günü Osmanlı topçusu yirmi dört topuyla daha da şiddetli, adeta St. Elmo surlarını tekrardan kaya yığınına dönüştürmekte kararlıymış gibi ateş açtı. Bombardıman gece boyunca kesintisiz sürüyordu. Savunmacılar top namlularının atışlar arasında temizlenmediğini ve soğutulmadığını hesap etmişti ki, bu o tür silahlar ve kullananlar için oldukça riskli bir uygulamaydı. Ertesi sabah şafak vakti bir top güllesi St. Elmo'nun bayrak gönderini bayrakla birlikte alaşağı etti. Türk askerlerinden büyük bir bağırıtı koptu; yakında kazanılacak bir zaferin işareti olarak alınmıştı bu.

186 Gerçeği vurgulamak gerekirse... Bosio, cilt. 3, p. 531-532

Öte yandan, karşı kıyılardaki Birgu ve Senglea'da küçük kalenin dayanarak kazandırdığı zaman iyi değerlendiriliyordu. St. Elmo'nun düştüğü gün topların kendi tahkimatlarına döneceğini bilen askerler ve sivil halk hararetle çalışıyor, duvarları yükseltiyor, parapetler ve tabyalar oluşturuyordu. Gece boyunca süren top sesleri yerleşimdeki köpekleri ulumaya sevk edince La Valette (kendi av köpeği de dahil olmak üzere) hepsinin ortadan kaldırılması emrini verdi.

O arada kaleyle ilişkiyi sürekli kılacak düzenli bir tekne gidiş gelişi de oluşturuldu. Ancak öte yanda Türkler de bu faal sızıntı üzerinde durmaya başlamıştı. Birgu ile olan hayati alışverişi engellemek üzere kıyıya hafif topçu tabyaları ve arkebüzcular yerleştirdiler.

2 Haziran sabahı durum daha da kötüleşmeyi beraberinde getirecek bir dönüm noktasına girdi. St. Elmo'daki gözcüler gün doğarken güneydoğu istikametinde beliren bazı yelkenler görmüştü. Bunların Don Garcia tarafından gönderilen destek donanması olduğuna yönelik iyimser umutlar doğdu, ama gerçek çok daha katıydı. Gelen Turgut idi ve beraberinde on üç kalyon, otuz kadar başka gemi ve tüm o denizin en deneyimli ve en bilgili denizcisinin emri altındaki 1.500 Müslüman savaşçı vardı. Gelişi belki de hali hazırda orada bulunan kumandanlarla Turgut arasındaki (uçurum boyutlarını bulan) yetenek farklılığının bir anlamda altını çizecekti. Onun üstünde etki bırakmakta kararlı olan Piyale gelişini selamlamak için kendi kal-

yonlarını ‘son derece düzenli bir şekilde’¹⁸⁷ harekete geçirdi. Gemiler St. Elmo’nun önünden geçerken kaleye salvolar yaptı. Bu atışlar fazla yüksek olduğundan kaleyi aşip siperlerdeki kendi askerlerinin ölümüne neden oldu, açılan karşı ateş kalyonlardan birinin tam ortasına isabet edince, tamamen kaybedilmeden önce geminin yedekte çekilmesi mecburiyeti doğdu.

Süleyman ‘bilge ve deneyimli savaşçı’ olarak gördüğü Turgut’a büyük güven besliyordu, Mustafa ve Piyale paşalar da bunun farkındaydı. ‘İslamiyet’in çekili kılıcı’¹⁸⁸ Malta’yı herkesten daha iyi biliyordu ve sadece en üst düzey denizci değil, aynı zamanda deneyimli bir topçu ve kuşatma uzmanıydı. Yaşlı korsan karaya ayak basar basmaz durumu ayrıntılarına kadar kavradı. Ve keyfi kaçtı. Girişimin o ana kadar gösterdiği gelişme olasılıkla hiç hoşuna gitmemişti ve yine olasılıkla kendi Kuzey Afrika zeametlerini rahatsız eden La Goletta’ya yönelecek kolay bir girişimi Malta ile uğraşmaya tercih ederdi.

Konuya yönelik Hristiyan anlatımlarının tamamının yansıtmayı yeğlediği şekilde, ilkin St. Elmo’ya saldırılmasını onaylamamış olabilirdi, ama kuşatma halihazırda o şekilde başladığı ve yol alındığına göre olabildiğince çabuk şekilde sonuca kavuşturulmasının en iyisi olduğuna karar verdi. Hızlı davranmanın en büyük zorunluluk olduğunu görmüştü. Daha fazla

187 son derece düzenli... a.k.a. p. 532

188 bilge ve deneyimli... İslamiyet’in... a.k.a. p. 531

top getirilmesi ve daha yakına konuşlandırılması gerekiyordu. İkinci bir ağır top ön cepheye aktarıldı ve batı kıyısına en zayıf kanadı dövecek dört top daha yerleştirildi. Turgut kaleyi olabilecek en büyük ateş gücüyle ve en kısa zamanda darmadağın etmekte kararlıydı. Bu düşünceyle ravelini ve iç kaleyi Marsaxett üzerinden gülle yağmuruna tutacak bir batarya oluşturdu, aynı amaca yönelik bir başka bataryayı da karşı istikamette kurdu. St. Elmo artık 180 derecelik bir ateş açısı altındaydı ve bombardıman o derece şiddetliydi ki, Bosio'nun notlarında vurguladığı gibi, 'o küçük ve her türlü etkiye açık kalenin bir kül yığınınına dönüşmemesi olağanüstü bir şeydi'.¹⁸⁹

Turgut'un nihai önerisiyse, ravelinin 'çok sayıda seçkin askerin hayatı pahasına da olsa'¹⁹⁰ bir an önce ele geçirilmesiydi.

189 o küçük ve her türlü... a.k.a. p. 539

190 çok sayıda seçkin... a.k.a. p. 533

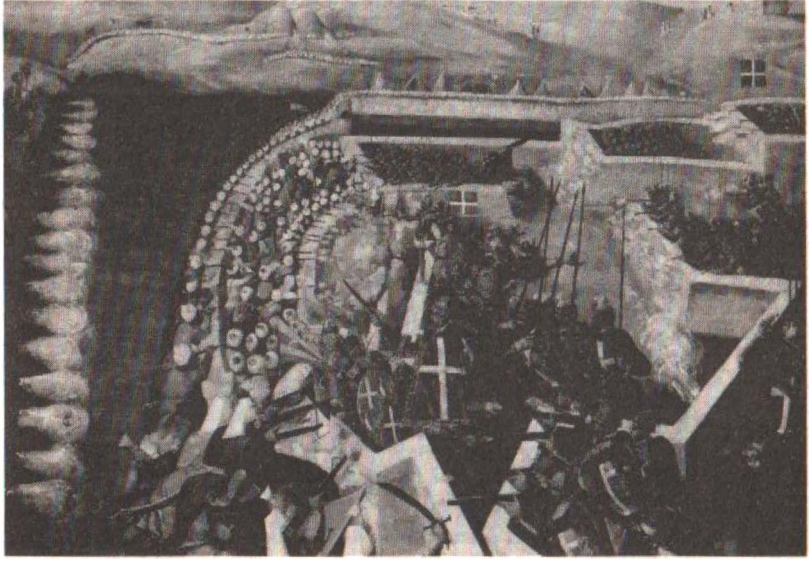

10 Avrupa'nın Ravelini

3-16 Haziran 1565

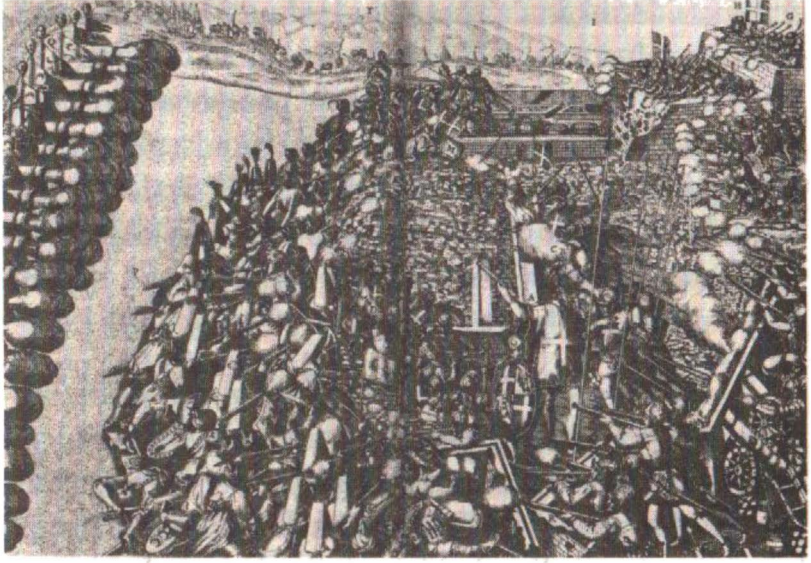
La Valette kıta İtalya'sına ve Sicilya'ya neredeyse her gün gönderdiği mektuplarda Malta'nın stratejik önemini vurgulamayı asla ihmal etmiyordu. Adanın kaybı Hristiyan Avrupa'yı 'ravelinsiz bir kale'¹⁹¹ halinde bırakacaktı. Bu öylesine kullanılan bir metafor değildi. Konstantinopolis'in düşüşünden beri İtalyan kale mühendisliğinin teknik lisanı Hristiyan hükümdarların ve din adamlarının ağzından eksik olmuyordu. Hristiyan Akdeniz'i Tanrı'nın kalesi Roma'nın etrafını

191 ravelinsiz bir kale... Cigni, 63

çevreleyen, barbar güruhlarının sürekli saldırısına uğrayan uçsuz bucaksız bir ortak merkezli savunma sistemi olarak görüyorlardı. Ve dış katmanlar şimdi birbiri ardından ufalanıp dağılıyordu.

1453'ü izleyen yıllarda Avrupa'nın dış surunu Venedik oluşturmuş, Osmanlılar onu elli yıl içinde tarafsız hale koymuştu. Sonra Hristiyanlığın kalkanı konumunu Rodos üstlenmişti. Ve o da düşmüştü. Her mevzile birlikte Türk tehlikesi bir adım daha yaklaşıyordu. Şimdi de Malta kıtanın ravelini konumuna geçmişti. Roma'daki Papa, Madrid'deki Katolik Kral, Sicilya'daki Don Garcia, herkes gayet iyi biliyordu ki, ravelin düşerse kalenin sonunun gelmesi de yakındı. 1565 yılı Mayıs ayının sonu ve Haziran'ının başında Hristiyanlığın savunulmasına yönelik kaygılar tek bir noktada odaklanmıştı. Malta eğer Avrupa'nın kilidiyse,

onun kilidi de St. Elmo idi ve kalenin kaderi zayıf yanını koruması için alelacele yapılmış üçgen şekilli raveline bağlıydı. Turgut bunu La Valette gibi ilk bakışta anlamıştı. Ve harekete geçmekte kararlıydı.

Osmanlı askerleri 3 Haziran sabahı, bütün gece süren yoğun bombardımanın ardından hendeğin yakınındaki siperlerde toplanmıştı ve ravelinin surlarından sadece on metre uzaktaydılar. Hristiyan takvimlerinde o günün denizcilerin koruyucusu olarak bilinen St. Elmo'ya adanmış olması ironi kabilindendi. Sonrasında yaşananlarsa ani ve gizemlidir.

Geceki baraj ateşinin etkilerini yakından incelemeye niyetlenen Osmanlı mühendisleri kalenin önündeki hendeğe süzüldü ve raveline ulaştı. Üstlerindeki mevzilere sessizlik hakimdi; ne tehdit vardı ne de ateş

açılmıştı. İstihkâmdan tepki gelmemesi üzerine ayağa kalktılar. Her nasıl olduysa, o kesimdeki nöbetçi tek bir arkebüz atışıyla vurulmuştu ve parapette karın üstü yatıyordu. Toplam kırk kadar silah arkadaşının bulunduğu yerden ‘hâlâ görevdeymiş gibi’¹⁹² algılanıyordu. Başka kimi anlatımlarsa o askerlerin korkaklığına dayandırılır. Mühendisler usulca çekilip Mustafa Paşa’yı durumdan haberdar etti.

Merdivenler taşıyan bir yeniçeri birliği geldi, sessizce ve görünmeden parapete tırmandı. Sonra küçük kalenin içine naralar atarak doldular ve karşılaştıkları ilk askerleri vurup öldürdüler. Geri kalanlar dönüp, ana kaleye geçişte kullanılan köprüyü arkalarından kaldırmayı bile düşünemeyecek kadar paniklemiş halde kaçtı. Yeniçerilerin St. Elmo’ya girmesini ancak küçük bir şövalye grubunun yaptığı çıkış harekâtı engelleyebildi. Düşmanı ravelinden atmak için hemen kararlı karşı saldırılar düzenlendi; bunların ikisinde ya da üçünde başarı sağlanır gibi oldu, ama hendekten artık akın akın insan geliyordu ve savunmacılar çekilmek zorunda kaldı. Türkler ravelinin içinde yıldırım hızıyla konuşlandı; getirdikleri yün balyaları, toprak dolu çuvallar ve çalımlarla kaleden yapılacak karşı saldırılara direnmek üzere göz açıp kapayana kadar bir mevzi oluşturuldu. Haki-miyetin kritik belirteçleri olan bayraklar derme çatma setin üstünde dalgalanmaya başladı.

Hendekten gelenlerin merdivenlere tırmanarak St.

Elmo'yu alma umuduyla girişeceği çılgınca bir saldırının girizgâh faslıydı bu sadece. Başarıdan eminlerdi, ama girişim intihar türünden oldu. Savunmacılar yukarıdan kayalar yuvarladı ve tırmananların korumasız başlarına sıvı halde ateş döktü. Savaşın sesleri ve gürültüsü olağanüstüydü; Hristiyan tarih yazarlarının anlatımıyla, 'topların ve arkebüzlerin kükremesi, tüyler ürpertici çığlıklar, duman ve ateş ve alevler arasında tüm dünya patlamanın eşiğine gelmiş gibi görünüyordu'.¹⁹³

Büyük ziyana yol açan beş saatlik çatışmanın sonunda Türkler en seçkin askerlerinden beş yüzünün cesedini hendekte bırakarak çekilmeye zorlandı. Savunmacılar altmış asker ve yirmi şövalye kaybettiklerini öne sürdü ki, bunların arasında kalenin şapeline kadar sürünerek giden ve sunağın önünde son nefesini veren Fransız şövalyesi La Gamparde de vardı. Osmanlılar büyük kayıp vermişti, ama sonuçta ravelin yine düşman elindeydi.

Bu kaybın sonuçları kendini tüm ciddiyetiyle ve hemen gösterdi. Osmanlılar ravelinin içindeki konumunu sağlamlaştırmak için öfkeyle çalışmaya başladı ve toprakla doldurulmuş keçi derilerini yüksekliği ana kalenin surları seviyesine gelen bir platform oluşturmakta kullandı. Artık saldırı mevzileri kaleden sadece metrelerle ölçülebilecek uzaklıktaydı, yani o arada ele geçirilen iki topla az zaman sonra hedefin tam yüreğine atış yapmaya başlayabileceklerdi. Ayrıca lağımcılar da

aşağıdaki hendekte surların temellerine ulaşmak için çalışırken taciz edilmeyecekti.

4 Haziran günü günbatımına doğru, Türkler konumlarını pekiştirmek için şevkle çalışırken küçük bir teknenin kalenin aşağılarındaki burna yanaştığı görüldü, mevzilerdeki nöbetçiler alarma geçip ateş açmaya hazırlanırken alacakaranlıkta bir ses duyuldu: “Salvago!”

Gelen İspanyol şövalyesi Raffael Salvago idi. Sicilya’dan Don Garcia’nın mesajlarını taşıyarak yola çıkmış ve limanın çevresindeki ablukayı yarmıştı. Beraberinde deneyimli Yüzbaşı Miranda vardı. İki adam kıyıya çıkıp kaleyi çabucak inceledi ve sonra hemen gemiye döndü. O zamana gelinene dek St. Elmo ile Birgu arasındaki surlar keskin nişancıların tehdidi altına girmişti. Tekneler artık günışığında yaşanamıyordu, hatta gece geçişleri bile tehlikeye girmişti. Salvago da sessizce limanı geçerken bir salvo kopup tekneyi vurdu ve mürettebattan birkaç kişinin ölümüne neden oldu.

La Valette verilen raporu kasvetli bir suskunluk içinde dinledi. Ravelini öylesine basit bir ihmalkârlık sonucunda kaybetmek ağır darbeydi. Sicilya’dan gelen haberler de adadakilerden daha iyi sayılmazdı: Don Garcia destek güçlerini toparlamak için didiniyordu, ama bir yardım filosunun ancak Haziran’ın 20’sinde kadar yola çıkabileceğini umuyordu. Mesele şimdi St. Elmo’nun ne kadar süreyle elde ve mücadele eder halde tutulabileceğindeydi.

Miranda özellikle savunmadaki askerlerin moralini daha dikkatli gözlemlemek üzere tekrar kaleye gönderildi. Verdiği ikinci rapor kimi gerçekleri daha da net şekilde vurgulayacaktı: ‘Türkler ısrarla yüklenirse kale uzun zaman dayanamaz, çünkü burçlarda mazgal olmaması savunmacıların ateş gücünü olumsuz etkiliyor. Dahası savunmacıların gereğinde çekileceği güçlü bir dayanak noktası yok.’¹⁹⁴

La Valette bu bilgilerin geçerliliğini yine de sınamak istedi. Ravelini geri alma olasılığını tartmak üzere gönderilen başka bir inceleme grubu da aynı sonuca varmış halde döndü: ‘Ravelin’i geri almak imkânsız’ idi ve ‘savunmanın olabildiğince desteklenmesi’¹⁹⁵ gerekiyordu. O andan itibaren St. Elmo günümüz deyişiyle uzatmaları oynuyordu. Düşman toplarına direnilmesi ve kalenin ayakta tutulması için bir gece sevkiyatıyla asker ve mühimmat gönderildi. Bu sadece kaleyi hayatta tutmaya yönelik bir destektir.

St. Elmo’da yaşanan kaybın ertesinde La Valette kendi garnizonunda moralleri yüksek tutmakta zorlanır hale gelmişti; bu konuda bir şeyler yapma çabasıyla Miranda’yı St. Elmo kumandanlığına atadı. Bu subay İspanyol aristokrat şövalyelerden biri değildi, ama deneyimli olmanın yanı sıra askerlerinin ruh halinden

194 Türkler ısrarla yüklenirse... Balbi (2003), p. 68

195 Ravelin’i geri almak... Bosio, cilt. 3, p. 542

anlayan bir cephe kumandanıydı. Ve o askerlerin kararlılığını pekiştirecek şey dini telkin ve teselli vaatleri değil, somut ödüller olabilirdi. ‘Askerleri başka hiçbir şeyin daha fazla mutlu kılmayacağı’¹⁹⁶ düşüncesiyle para gönderilmesini istedi ve yanında şarap fıçılarının olması gerektiğini eklemeyi ihmal etmedi. Askerlerin maaşını ödedi, kalenin geçit alanı olarak kullanılan kolonlu meydanında bir meyhaneye kumar masaları kurdurdu. Kısa vadede etkili olacak bir yaklaşımdı bu.

Osmanlılarsa sonun yakın olduğunu hissediyordu. Ravelinin gerisindeki tabyalarını yükseltmeyi sürdürdüler ve kalenin iç kısımlarını top ateşiyle hırpalamaya başladılar. Dışarıdaki askerlerse hendeği çalılarla, yün balyalarıyla ve toprakla doldurmak için hummalı faaliyete devam ediyordu. O arada kimi kalyonların direkleri sökülüş, hendeğin üstünden ravelinin kıyısına uzanacak yapı iskelesi tarzındaki bir köprünün kurulması için oraya getirilmişti ki, bunun anlamı inşaatçıların arkebüzcular tarafından korunacağı, parapetlerden başını kaldıran herkesinse oracıkta vurulacağıydı. Surların dibine uzanan ikinci bir köprü daha kuruldu. Ancak köprülerin yapımı öfkeli bir tepkiyi de üstüne çekiyordu. İlk köprüyü yakmaya yönelik bir çıkış harekâtı kısmen başarıya ulaştı, ama verilen hasar ‘Vesperler’¹⁹⁷ sırasında onarıldı.¹⁹⁸ Köprü çalışması devam etti, beş adamın omuz omuza geçebileceği geniş-

196 Askerleri başka hiçbir... Balbi (1961), p. 68

197 Akşam duaları. (ç.n.)

198 Vesperler... Bosio, cilt. 3, p.548

likte bir kazıklı yol inşa edilip atılacak yanıcı maddelere karşı toprakla kaplandı. Parapetlerin arkasına sinmiş olan savunmacılar açısından bu çalışmalarını engelleme imkânı yoktu, çünkü kalenin tamamı ateş altında tutuluyordu ve 'St. Elmo'da güvenli sayılabilecek hiçbir yer kalmamıştı'.¹⁹⁹

Durumun umutsuzluğu ve bir saldırının daha yaklaşmakta olduğu anlaşılınca kalede moraller bir kez daha en alt düzeye indi. Yüzbaşı Miranda ile St. John şövalyeleri oy birliğiyle bir başka kumandan olan Medrano'nun durumu La Valette ile savaş konseyine birinci ağızdan anlatmak üzere Birgu'ya gönderilmesine karar verdi. Medrano kalenin fazla uzun süre elde tutulamayacağını, 'savunmaların artık sendelediğini, düşman köprüsünün neredeyse hazır olduğunu ve ravelinin yükseltilmesinin Türklerin ateş gücünün artık kalenin tamamını kapsayacağı anlamına geldiğini, yani garnizonun artık kendini savunamayacağını'²⁰⁰ ifade etti.

La Valette bir şekilde İspanyol kumandanını müphem de olsa güvenceler vererek kaleye geri göndermeyi başardı, ama bu istihkâmın içinde büyümekte olan paniği yatıştırmaya yetmedi. İnşa edilmekte olan köprü bir taraftan son halini alırken, surların altından gelen kazma sesleri savunmacılara Türklerin patlayıcıları yerleştirmeye çok yakın olduğunu haber veriyordu. O arada topçu ateşi gün ve gece boyu durmadan sürüyor-

199 St. Elmo'da güvenli... Balbi (1961), p. 69

200 savunmaların artık sendelediğini... a.k.a. p. 71

du, ‘saldırganların kaleyi bir toz yığınınına dönüştürmek istediği hissini veriyordu’.²⁰¹ Topyekun bir saldırının yaklaştığı aşıkardı.

8 Haziran günü Birgu’daki savaş konseyi ikinci bir mektup aldı: Sona gelinmişti. Kaledelikler her an havaya uçurulmayı bekliyordu. Herkes kalenin merkezindeki şapele çekilmişti ve orada ve o şekilde ölmektense bir çıkış harekâtında can vermeyi yeğliyordu. Mektup elli şövalyenin imzasını taşıyordu.

La Valette’nin yanıtı bir kez daha zamana oynamaktan yana oldu; bu doğrultuda St. Elmo’ya bir komisyon daha gönderdi. Gelen üç şövalye kaleyi büyük bir curcuna içinde buldu. Savunmacıların sinirleri yay gibi gerilmişti. Kaleyi boşaltmaya yönelik panikle tetiklenmiş hazırlıklar vardı; toplar ve siper teçhizatı kuyulara atılıyor, kaleyi havaya uçurma hazırlıkları yapılıyordu. Gelen komisyon St. Elmo’nun hâlâ savunulabilir olduğunu ve masif kaya üstüne kurulu bir kalenin tünellerle yıpratılarak ele geçirilemeyeceği yönünde karar verince öfke kabardı. Kalenin merkezinde bir isyan patlak verdi ve insanlar denetlemeye gelen şövalyeleri kalenin tam olarak nasıl elde tutulabileceğini bizzat göstermeye davet etti. Kapılar kapanmış, durumu denetlemeye gelenler içeride kalmıştı. Neden sonra birileri aklını alarm çanlarını çalacak kadar başına topladı ve insanlar görev yerlerine dönünce gözlemciler denize açılma fırsatı buldu.

201 saldırganların kaleyi... Bosio, cilt. 3, p. 547

Savaş meclisi durumu yeniden değerlendirmek üzere Birgu'da tekrar toplandı, o sırada isyana kalkışan garnizon koyun öte yanından göndermekte gecikmediği bir yüzücünün taşıdığı haberle endişeleri pekiştirdi. Konsey yapılan gizli oturumda nasıl devam edilmesi gerektiği konusunda net karara varamadı; kimi insanları sakınmak için çekilmeyi, kimiyse dayanmayı öneriyordu, ama pratikte aslında seçenek yoktu. Liman artık Osmanlı topraklarının gözetimi altında olduğuna göre, o kadar fazla sayıda insanı güvenli şekilde aktarma olanağı bulunmuyordu. Savunmacıların zaman kazandırmaya devam etme konusunda ikna edilmesi gerekecekti.

La Valette sonunda bir dizi vaat ve şantajla ayaklanmayı bastırdı. Şövalyelerin gözlemcilerinden biri olan Don Constantino o aşamada St. Elmo'ya gitmek üzere gönüllü toplamayı önerdi. Derleme birlikler davullar çalınarak Birgu'nun ana meydanına toplandı. Konsey gayet sakin bir şekilde isyancılara isterlerse dönmekte serbest olduklarını bildirdi ve 'gelen her kişinin yerini almak için yalvaran dört kişi'²⁰² olduğunu vurguladı. O sırada La Valette de kaledeki şövalyelere İsa Mesih'e ve Düzen'e ettikleri yemini hatırlatan bir mektup yazıyordu.

Melchior de Monserrat yeni kale kumandanı olarak atandı, insanlarda ani ve büyük gayret, şevk yükselişi oldu. Hristiyanlar gönüllülerin büyük bölümünü Yahudi dönmelerin oluşturmasından ve o zamana dek

hep ilham aşılammış olan Ebolili vaiz Robert'in karşı kaleye gitmesinden çok etkilenmişti. Yüzbaşı Miranda 'askerlerin anlayacağı dilde' ve yeni bir gayret yaratacak bir konuşma yaparak, 'cesurca savaşmaları, hayatlarını o barbarlara olabildiğince pahalıya teslim etmeleri gerektiğini'²⁰³ söyledi. İkinci bir yüzücü kaleden gelerek karşı tarafta 'herkesin oradan ayrılmama ve St. Elmo'da hep birlikte can verme konusunda ağız birliğinde olduğu, ama mutlaka destek ve cephane gönderilmesi gerektiği'²⁰⁴ haberini getirdi. Geceleri asker ve malzeme sevkiyatına devam edildi; yanında büyük bir güç gönderildiği hissi verecek şekilde mevzilere çekilecek çok sayıda bayrak olan yüz kişi karşı kaleye aktarıldı. Artık görüş ayrılığı ve itaatsizlik yaşanmayacaktı.

Günden güne artan bir hışımla yaşanan savaşta barut çağının gelişmekte olan silahlarının hepsi kullanılıyordu. Osmanlılar elbette ki ölümcül okçu birliklerine sahipti (ve bunlardan yararlanıyordu) ama patlamaların hırpalanmış kalenin etrafında yankılanması bir Armageddon²⁰⁵ hissi yaratıyordu. Uzaktan bakıldığında yaşanan şey bir keskin nişancılar ve topçu sınıfı savaşı gibi algılanabilirdi; ustaca atılmış tek bir kurşun bir adamı andında öldürüyor ya da bir demir gülle kolların bacakların kopmasına neden oluyordu. Ama surlar için girişilen mücadele yakın temas haline dönüştüğünde

203 askerlerin anlayacağı dilde... cesurca savaşmaları... a.k.a. p. 553

204 herkesin oradan ayrılmama... Balbi (1961), p. 74

205 Tanrı'nın güçleri [iyiler] ile Şeytan'ın güçleri [kötüler] arasında kıyamet günü yaşanacak son savaş. (ç.n.)

kargaşa yaratacak bir dizi usta işi silahın kullanımını gündeme getiriyordu. Hristiyanlar el bombasının ilkel türü denilebilecek silahlara ve Grek ateşi çömlekleriyle katran kazanlarına sahipti; bunların yanı sıra çakmaklı tüfekler ve güvercin yumurtası büyüklüğünde taşlar astan daha çaplı arkebüzleri de vardı ki en tehlikeli ateşli silahlarından biri yakın düzen halinde saldırıya geçen düşmanı biçen zincir atışlarıydı. Osmanlılar da bunlara düştüğü yerde patlayan, ağır zırhlı savunmacıların üstüne yapışan alev bombalarıyla karşılık veriyordu. Bunların hepsi henüz tam gelişmemiş, deneme evresinde olan güvenilirmez silahlardı. Kullanımları ciddi riskler içeriyordu ve kuşatmaya dair anlatımlar kazara gelen ölümlerle doluydu: Barut fıçıları alev alıyor, bombalar fırlatılmadan önce patlayarak çevredekileri öldürüyor, askerler sık sık kendi silahlarının verdiği hasarla sakat kalıyor ya da yanarak ölüyordu. Ama bu silahların düzgün çalıştığında verdiği hasar muazzamdı.

Bu savaş laboratuvarında Hristiyanlar yeni bir düzeneği denemeye karar verdi. La Valette 10 Haziran'da kaleye şövalye Ramon Fortuyn tarafından tasarlandığı söylenen ateş kasnaklarını gönderdi. 'Bunlar kalafat malzemesiyle kaplanıp kaynayan bir kazanda zifte doyurulmuş fıçı kasnaklarıydı. Kaplama ve katrana batırma işlemi kasnağın etrafındaki sargının kalınlığı insan bacağıninkini bulana dek tekrarlanıyordu.'²⁰⁶ Amaç düşman saldırıya geçtiğinde o şeyleri parapetlerden üzerlerine savurmaktı.

Yeni silah hemen hizmete sokuldu, Osmanlılar da o gün şiddetli bir saldırıya kalktı; bol üstlükleri içindeki yeniçeriler köprülerden akın edip geldi ve merdivenleri surlara dayadı. Hücuma kalkanlar kalabalık yığınlar halinde bastırırken kasnaklar meşalelerle tutuşturuldu, demir maşalarla parapetlerin üstüne kaldırıldı ve dönerek, çarptığı yerde sıçrayarak yol alacak çılgın ateş çemberleri olarak aşağıya bırakıldı. Yaratıkları etki yıkıcıydı. Her üç askerden ikisinin giysileri ilerlerken daha da harlı yanan, dev birer ateş topuna dönüşen alev çemberlerine yakalanıyordu. İnsanlar üstündekiler tutuşmuş halde dönüp kaçmaya başlıyor, dehşet ve ateş tarafından kovalanarak denize koşuyordu. Kasnakların yarattığı psikolojik yıkım fiziksel etkisinden bile büyüktü.

Yeniçeriler çekildi, ama bu geçici oldu. Mustafa Paşa kalenin işini bitirmekte kararlıydı. Karanlık çökünce tekrar yüklendi. Tüm gökyüzü topların ve öteki ateşli silahların, surlar üzerinde uçuşan kasnakların, alev fırlatıcıların, Grek ateşi çömleklerinin aleviyle aydınlanmıştı. Hücuma geçen Müslümanlar düşünce patlayan alev bombalarını savuruyor, savunmacıları kendileri için hiç de iyi olmayacak şekilde aydınlıkta bırakıyordu. Gecenin karanlığı silinmişti; limanın karşı tarafından St. Elmo bir ateş volkanı halinde görülüyordu. Hava öylesine aydınlanmıştı ki, Birgu'daki topçular Türklerin çapraz ateş düzenini bozmak için tabyalardan atış yaparken hazırlıklar sırasında meşale ışığına bile gereksinmiyordu. Naralar ve bağırışlar, patlamalar ve o inanılmaz parlaklık Büyük Üstat'ı St. Elmo'nun düştüğüne inandırmıştı.

Ama küçücük kale bir şekilde yine tutundu. Türkler bir kez daha çekildi.

O arada şafak sökmeye başlamıştı. Günün ilk ışıkları doğuyordu ve savunmacılar yorgunluktan tükenmiş, yürüyen ölümlere dönmüştü. Mustafa Paşa bunun farkındaydı. Cinnet boyutuna varacak bir saldırıya daha kalkılması emrini verdi. Taze güçler savunmacıları tüfek ateşinden koruyan derme çatma mevzilere ip-lerle ve toprak dolu fıçılara bağlı tutunma kancalarıyla bir kez daha saldırdı. Bu kez surların üstüne çıkıp bayraklarını dikmeyi başardılar.

Tehlikeyi sezen burç kumandanı Albay Mas hafif toplardan birini o yana çevirdi ve yeniçerileri dar-madağın edecek, 'arkadan gelenleri dehşete düşürecek şekilde hendeğe dökecek'²⁰⁷ atışlar yaptırdı. Hücum duraladı, ardından çöktü. Müslümanlar günün geri kalanını cesetleri toplayıp toplu mezarlara gömmekle geçirdi. Ama savunmacıların kaybı da kabul edilemez bir düzeye yükselmişti. La Valette beraberinde cephane ve barikat oluşturulmakta kullanılacak 'sepetler, şilteler, halat kangallar'²⁰⁸ olan 150 adam daha gönderdi. Dört gün süreceği öngörülen kuşatma on dördüncü gününe girmişti.

O arada Osmanlı kampından kuşatmayı olumsuz etkileyecek sızıntılar olmaya başlamıştı. Kaçak Hristiyanlardan ve tutsak edilen Türklerden alınan bilgi kı-

207 arkadan gelenleri... Bosio, cilt. 3, p. 556

208 sepetler, şilteler... Balbi (1961), p. 76

rıntıları, St. Elmo savunması konusunda La Valette ile Birgu'daki savaş konseyine yararlı veriler sağlıyordu. Düşmanın önceki gece uğradığı kayıp göz ardı edilecek türden değildi; birçok deneyimli ve savaşta pişmiş asker hayatını kaybetmişti. Kampta salgın hastalık vardı ve yaralılar ölüyordu; tayın kısıtlamasına gidilmiş, ağır işlerde çalışanların günlük yiyeceği 300 gramla sınırlandırılmıştı. Paşalarla yeniçeriler arasında husumet doğmuştu; 'paşalar kendilerini Sultan'ın Oğulları olarak nitelendiren, daha birçok cesaret böbürlenmesi öne süren, ama bunlara rağmen küçük, zayıf ve harabeye çevrilmiş, üstelik bir köprüyle erişime açık hale konmuş bir kaleyi alacak ruha sahip olmalarından ötürü en yeniçerilere sitem ediyordu'.²⁰⁹

O arada Mustafa ve Piyale paşalar arasındaki rekabet atmosferi de yoğunlaşmış, orduyla donanma arasında gelişen bir mesele olarak yansımaya başlayarak kampın moralini daha da öte zedelemişti. Kuman- da kademelerinde birbirine muhalif iki gücün olması, utanca uğrama korkusu ve zafer arzusuyla birleşince, Mustafa Paşa üstünde ciddi itici etki yapıyordu. Ayrıca Don Garcia'nın Sicilya'da gemi ve adam toplamakta olduğu söylentileri paşanın kulağına kadar gelmişti. Piyale Paşa kalyon filosuyla Malta Boğazı'nda devriye gezmeye gönderildi.

St. Elmo da ise moraller yükseldiyse bile kaya gibi sağlam değildi ve Mustafa Paşa 13 Haziran günü nihai

sonucu vaat eder gibi görünen bir istihbarat almıştı. Kaçınılmaz sonun yakın olduğunu kavradığı yanılgıya yer bırakmayacak şekilde anlaşılan bir İtalyan askeri surlardan dışarıya süzülüp Osmanlı kampında ortaya çıktı. Bu kişi Mustafa Paşa'ya ravelini daha da yükseltmesini, savunmacıların kale etrafındaki her türlü hareketini engellemesini ve Birgu'dan destek akışını kesmesini öğütledi. Bunlar yapıldıktan sonra tek bir güçlü saldırı geri kalan birkaç kişinin işini bitirmeye yetecekti.

Savunmacılar ertesi gün kendilerine İtalyanca hitap eden bir ses duydu. Düşman kumandanı onlara 'başı üstüne'²¹⁰ söz vererek bir teklifte bulunuyordu. Paşa teslim olmaları halinde kaledeki herkesi istediği yere gitmekte serbest bırakacaktı. Bunun karşı seçeneğiye korkunç bir ölüme mahkum olmaktı. Çağırını yapan sese anında arkebüz atışları ve alev kasnaklarıyla yanıt verildi. Savunmacılar son adam can verilene kadar savaşmakta kararlıydı. Gelecek yeni bir hücumla hazırlanmaya koyuldular.

Mustafa Paşa önceki deneyimlerin hakkını verdiği Osmanlı taktiklerinin tamamını kullanacağı ve son olacağını umduğu hücumla hazırlandı: Gece ve gündüz aralıksız süren bombardıman, mevzi çatışmalar, belli noktalarda yoğunlaşan hücumlar ve sayısız yanlış atılma yol açacak girişimler. Bunların hepsi savunmacıları son saldırıdan önce uykusuz ve bitkin kılmaya yönelikti.

210 başı üstüne... Bosio, cilt. 3, p. 558

Sivil Türk işçilerse tepelerindeki parapetlerde arkebüzler patlarken aralıksız çalışıyor, hendeği toprak ve çalı çırpıyla doldurmaya uğraşıyordu. Savunmacılar onları ellerinden geldiği kadar engellemeye çalıştı, hatta çalılıklara ateş açarken önde gelen yeniçeri ağalarından birini vurdu ki, bu Osmanlı kampında ciddi rahatsızlığa yol açtı.

15 Haziran gecesi, parlak ay ışığı altında açılan bir başka şiddetli baraj ateşine tanık oldu. Ardından her taraf sessizliğe büründü.

16 Haziran günü seher vakti cephe üstünde uza-yıp giden bir seda sessizliği vardı. Müezzinler askeri namaza çağınıyordu. Karşı taraftaysa rahipler sonraki iki saat boyunca savaşımaya ve ölmeye hazırlamak için insanları ibadete davet etti. Savunmacılar hiç de tekin şeyler çağrıştırmayan ilahileri dinleyerek ve karşılardaki alacakaranlığa bakarak mevzilerinde konumlarını korudu.

La Valette ilave destek güçleri göndermişti ve savunma her ne kadar fena halde yıpranmışsa da hazırlıktan yoksun değildi. Her askerin yeri ve görevi belliydi. Bir arkebüzücü ve iki mızrakçıdan oluşan üçlü gruplar halinde düzenlenmişlerdi. Cesetleri çekip götürmekle görevli adamlar vardı ve üç mobil müfreze nerede daha fazla yardıma gerek duyulursa oraya gitmek üzere hazır bekleyecekti. Büyük miktarda ateşli silah yığınağı

yapılmış, kayalar toplanmış ve ekmekler şaraba yatırılmıştı. Parapetlerin gerisinde çevrelerini saracak ateşle giysileri tutuşacak askerler üstünde kullanmak üzere fıçılarca su bekletiliyordu.

Güneş doğarken baraj ateşi bir kerte daha yükseldi ki, ‘yer ve gök sarsılır oldu’;²¹¹ ardından Mustafa Paşa dev bir hilal şeklinde ilerleme emrini verdi. Süleyman’ın imparatorluk sancağı en önde dalgalanıyordu; onu temsil eden bir sarık mızrağa takılarak yükseltilmişti. Yaklaşmaya başlayan çok sayıda bayrağa öyle ‘olağanüstü desenler işlenmişti ki, kimisinde değişik kuşlar, akrepler vardı, kimindeyse Arap harfleri’. Ön saflarda yer alan, leopar derisi üstlük ve kartal tüyü başlık giymiş olan askerler surlara doğru çılgınca bir koşu tutturdu ve bir yandan da gittikçe yükselen bir bağırışla Allah’ın adını seslenmeye koyuldu. Hıristiyan mevzilerinden buna ‘her adamın kendi adanmışlığı doğrultusunda’²¹² İsa Mesih, Bakire Meryem, St. Michael, St. James ve St. George’ye yönelik naralar cevap verdi.

İlk anlarda köprüye doğru öfkeli bir akın vardı; ardından merdivenler surlara dayandı ve savaş başladı. Bütün cephe birbiriyle göğüs göğse mücadele eden insanların oluşturduğu bir kütleye dönüşmüştü. İnsanlar merdivenlerden döküldü, köprüden düştü. O kargaşa içinde savaşçılar hem düşmanı, hem de kendi adamlarını vuruyordu. Batı rüzgârı ateşli silahların dumanı-

211 yer ve gök... a.k.a. p. 561

212 olağanüstü desenler... her adamın kendi... a.k.a. p. 562

nı üstlerine taşıyınca, savunmacılar bir süre hiçbir şey görmez hale geldi, o arada surlardaki netameli kimi savaşı araçları alev aldı ve çevredeki askerlerin yanarak ölmesine neden oldu.

Birgu'dakiler tüm mevzilere yayılmakta olan savaşı 'öylesine büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan insanlara nasıl yardım edilebileceğini düşünerek'²¹³ izliyordu. Parlak, başka dünyadan kopup gelmiş hissi veren kimi ayrıntılar ön plana çıkmaya başlamıştı. Balbi alevlerle kıpkızıl kesilmiş göğün oluşturduğu fonun önünde 'ellerindeki alev fırlatıcılarla kendinden geçmiş gibi savaşı'²¹⁴ bir asker silueti gördü.

O sırada küçük bir Türk birliği kendini kargaşanın içine attı. Bunlar belli başlı otuz kalyon kaptanının ordu ile donanma arasındaki rekabet doğrultusunda 'ya kaleye girmek ya da hep birlikte ölmek'²¹⁵ için yemin etmiş adamlarıydı. Merdivenlere tırmanıp kalenin arka tarafındaki surlara çıktılar. La Valette bunun üzerine St. Angelo'daki topların saldırganlara ateş açmasını emretti. Atış hedefi şaşı ve savunmacılardan sekizini öldürdü. Mevzilerdeki diğerleri sakın bir şekilde topçulara yeniden nişan almalarını işaret etti. İkinci salvo doğrudan hücum edenlerin ortasında patlayarak yirmisini öldürdü; 'geri kalanlarsa soğuk çelik ve ateşle öldürülerek cesetleri surlardan atıldı, hiçbirisi kurtulamadı'.²¹⁶

213 öylesine büyük bir... Cirmi, 65

214 ellerindeki alev fırlatıcılarla... Balbi (2003), p. 82

215 ya kaleye girmek... Bosio, cilt. 3, p. 563

216 geri kalanlarsa... Balbi (1961)

Parlak kaftanları içinde kolayca seçilebilen Mustafa ile Turgut adamlarını saldırmaya teşvik ediyordu, ama mevzilere yapılan şiddetli hücum tüm gayretlerine rağmen başarısızlığa uğradı. Ateş kasnakları Osmanlı saflarını yardı, ‘askerlerin alevler tarafından çevrelendiklerini sanmasına neden oldu’;²¹⁷ insanlar surlardan aşağıya atıldı, hendek cesetle dolmaya başladı. Parapetlere dikiilen parlak Osmanlı sancakları yerlerinden söküldü. Yüzbaşı Medrano bunlardan birini ele geçirmişti, ama bir an sonra başından vuruldu. Yine de ikonik önemi olan sancaklardan ikisi parçalanmıştı. Sultanın kişisel sancağı ele geçirildi. Miranda yaralanmış, ama elinde kılıcıyla bir sandalyeye yerleşip kendisini parapete taşıtmıştı.

Sonunda, yedi saatlik yoğun bir çarpışmadan sonra savaş şiddetini kaybetmeye başladı; Osmanlılar çekildi. Limanın karşı tarafından zafer bağırıcıları yükseldi: ‘Zafer ve Hristiyan imanı için!’²¹⁸ Hırpalanmış ve yorgunluktan bitap düşmüş garnizon o günden galip çıkmıştı. Askerler düşmanın geri çekilişini izlerken ayakta zor duruyordu. Yüksek bedel karşılığında alınmış bir yengiydi bu: 150 asker, yani garnizon mevcudunun üçte biri ölmüştü.

Ve zafer bağırıcılarının arasından üstünde düşünülməsi gerekecek bir cevap verecek olan ve İtalyanca konuşan bir ses yükseldi karşıdan: ‘Susun! Sonunuz bugün gelmediyse yarın gelecektir.’²¹⁹

217 askerlerin alevler tarafından... Bosio, vol. 3, p. 563

218 Zafer ve Hristiyan imanı... a.k.a. p. 564

219 Susun! a.k.a. p. 564

O gün kalkılan hücumu teşvik eden İtalyan dönek kaçıışının tadını çıkartacak kadar yaşayamadı. Birkaç gün sonra Mdine'den gelen Maltalılara kırsal alanda Türk giysileri içinde yakalandı, bir atın kuyruğına bağlandı ve çocuklar tarafından değneklerle ölene kadar dövüldü.

Geçen her gün mücadelenin tarzını biraz daha çirkinleştiriyordu.

11 Son Yüzücüler

17-23 Haziran 1565

Yaşananlardan ders çıkarmış olan Osmanlı komuta kademeleri 17 Haziran'da bir türlü çözölemeyen St. Elmo problemini görüşmek üzere Mustafa Paşa'nın otağında toplandı. Turgut operasyonda kendileri yönünden açmaz oluşturan noktayı bir kez daha vurguladı: Kalenin limanın karşısından orayı sürekli ikmal eden Birgu ile irtibatı kesilmediğı takdirde başarısızlık kaçınılmazdı. Bu görüşün kabul görmesi üzerine Türkler kalenin altındaki kıyıya, Birgu'dan gelen botların genellikle yanaştığı yere doğru bir siper kazmaya girişti. Ve kaleyi döven bataryaları da güçlendirdiler.

Etkin önlem almaya yönelik bu girişimle sonun yakın olduğu biraz daha iyi anlaşılmıştı. Büyük Üstat'ın çalışmayı haber aldığıında Türkler kalenin can damarını kesmekte o kadar yavaş davrandığı için Tanrı'ya şükürlerini sunduğu söylenir. On iki şövalye kaleye yardıma gitmeye gönüllü oldu, ama La Valette bunu reddetti. Nafile bir amaç için daha fazla adam kaybetmenin anlamı yoktu. Don Garcia ile Papa'ya yazılmış, çaresizlik yansıtan yakarı mektupları taşıyan iki tekne çıkarttı. Bunlardan biri Osmanlıların eline geçti, ama ordusunda şifreyi kıracak tek bir Hristiyan bile bulamamak Mustafa'yı çok öfkeliendirdi. Birgu ile Senglea'da ise tahkimat çalışmaları olanca hızıyla sürüyordu.

Ertesi gün, taraflardan biri için mutlu haberlere vesile oldu. Olayı aktaran anlatımlar yine farklıdır. Osmanlı kumanda konseyi bir top tabyasını düzenlemek için siperlere inmişti. Toplardan birinin çok yükseğe ateş ettiğini gören Turgut daha alçağa nişan alınmasını emretti. Sonraki atış yine yüksekten gidince, açının tekrar ayarlanmasını istedi. Ve üçüncü atış fazla kısa düştü. Gülle koruma perdelerini aşamayıp çarptı ve tabyaya taş parçaları yağdı, bunlardan biri Turgut'un kulağının arkasına isabet etti. Bir başkası da ordunun kıdemli generallerinden Soli Ağa'yı bulup oracıkta öldürdü.

Başı sarığıyla korunan Turgut ağır yaralı olarak yere yığıldı. Yaşlı korsan konuşamaz, dili ağzından çıkmış ve başındaki yaradan kan fışkırır halde düştü-

ğü yerde yatıp kaldı. Çevresindeki yıkımın kargaşasına kapılmayan Mustafa Paşa soğukkanlı hareketlerle Turgut'u durumunu gizleyecek şekilde sarmaladı ve gizlice çadırına gönderdi. Amacı askerin moralinin bozulmasını önlemektir, ama haber hızlı yayıldı. Dönmeler de yaşanan kazayı Birgu'ya ulaştırmakta gecikmedi. Turgut hayattaydı, ama bilinci kapalıydı ve ne ölü denecek durumdaydı, ne de canlı.

Osmanlılar bastırmaya devam etti. Ertesi gün topçu ateşi burçların bir kesimi üzerinde öylesine yoğunlaştı ki, oluşan gediklerden biri içeriye geçilmesine olanak verecek kadar genişledi ve onarım neredeyse olanaksız hal aldı. İçeridekiler yoğun ateş altında toprak toplamak için çıkış harekâtı yapamıyordu; gedikleri battaniyelerle, eski yelkenlerle ellerinden geldiğince doldurup parapetlerin gerisine çöktüler.

Aynı gece muazzam bir patlama tüm liman havzasını sarstı. Birgu'daki bir barut değirmeni kaza sonucu havaya uçmuştu. Türk askerlerinden sevinç naraları yükseldi; La Valette de onların neşesini söndürmek için karşıya bir düzine top atışı yaptırdı, ama haberler savunmacılar açısından artık hep kötüye gitmeye başlamıştı. Limanı koruyan yeni top tabyasının yapımı 20 Haziran günü tamamlandı, yani artık limanın karşısına gece bile tekne gönderilemeyecekti. La Valette hiç istemese de ondan öte yapılacak bir şey olmadığını kabul etmek zorunda kaldı.

21 Haziran, Hristiyan takviminde önemli bir günü vurgulayan Corpus Christi²²⁰ yortusuydu. Balbi tuttuğu günceye Birgu'daki törenleri kastederek, 'Bu yüce günü olabildiğince iyi ve dindarca idrak etmek için elimizden geleni yaptık,'²²¹ diye not düşüyordu. Büyük Üstat'ın da katıldığı bir geçiş alayı düzenlendi, ama güzergâh limanın karşısından açılacak düşman ateşinden kaçınmak için dikkatle belirlendi. St. Elmo garnizonu son çan çekişmelerini yaşıyordu; artık ana kalenin çevresindeki yüksek yerlere de kalenin merkezine kadar hakim açılar bulabilecek keskin nişancılar yerleştirilmişti. Geçit alayındakiler bile hedef olabilirdi.

Savunmacılar buna rağmen hâlâ hendeği dolduran çalılar ateşe vermeye çalışıyordu. Pedro de Forli adlı bir İtalyan sırtına bağlı bir alev fırlatıcıyla surlardan iple indi ve kaleyi tehdit eden köprüyü yakma girişiminde bulundu. Başaramadı. Köprü toprakla çok iyi kaplanmıştı; Forli'nin kaleye dönüp dönmediğiye bilinmiyor. Ve bombardıman devam etti. Osmanlı topları dağılmış duvarları gece boyu dövdü; verilen sahate alarmlar zaten yorgun olan savunmacıların sürekli uyanmasına neden oldu. Artık parapetlerde dört ayak vaziyetinde hareket edebiliyorlardı ve görev yerlerini değiştirmelerine olanak yoktu. Rahipler yanlarında kutsanmış ekmekle onların yanına tırmandı.

220 Komünyon [Hz. İsa'nın bedenini ekmek, kanını şarapla anma] geleneğini onurlandıran yortu. (ç.n.)

221 Bu yüce günü... Bosio (2003), p. 86

22 Haziran sabahı şafak vakti Mustafa Paşa bir genel hücumla daha kalkıp işi bitirmekte kararlıydı. St. Elmo'nun tamamen kuşatma altına alındığından emin olmak için Piyale Paşa'yı hırpalanmış kaleyi kalyonlarıyla denizden de top ateşine tutmaya gönderdi. Arkebüzcularla doldurulmuş küçük botlarsa Birgu ile olan deniz bağlantısını kontrol ediyordu. Yeniçeriler bir kez daha köprüye hücum etti; kalenin çevresi merdivenlerini surlara kaldıran binlerce askerle kaynamaya başladı. Türkler bayraklarını dikmeye, Hristiyanlar onların korumasız başlarına kaya ve ateş çömleri atmaya çalışırken parapetlerde boğaz boğaza bir mücadele başlamıştı.

Savunmacılar şaşaalı zırhları içindeki şövalyeleri rastgele devirmeye başlayan Türkler tarafından arkadan da tüfek ateşine tutuluyordu. Kale kumandanı Montferat'ın başı bir top güllesiyle kopmuştu. Giacomo Bosio'nun anlatımına göre 'güneş canlı bir alev halindeydi'.²²² Hristiyanlar tolgaları ve göğüs zırhları içinde pişmişti ama saatler geçmesine rağmen savaşmayı sürdürüyordu. Manzara Birgu'dan dehşet ve karsızlıkla izleniyordu. Çığlıkları, top seslerini duymuş, 'kalenin alevle kaplandığını'²²³ görmüşlerdi. Ama belirsizlik ve kargaşayla geçen altı saatten sonra limanın karşısından İtalyanca ve İspanyolca bağrıışan insanların seslerini duydular: 'Zafer! Zafer!'²²⁴

222 güneş canlı bir alev... Bosio, cilt. 3, p. 571

223 kalenin alevle... a.k.a. p. 570

224 Zafer! Zafer! a.k.a. p. 570

Saldırı gücünü kaybetti, Osmanlılar çekildi. St. Elmo bu kez de tutunmuştu.

Hayatta kalanlar öğleüstü güneşi altında toparlandı. Savunmacıların kumandanlarının çoğu ölmüştü, aralarında Eguerras, Miranda, Mas gibilerinde bulunduğu geri kalanlarsa ayakta duramayacak şekilde yaralıydı. Parapetten dökülen cesetler düştükleri yerde, surların dibindeki meydanda yatıyordu. Duvarlar birçok yerden gedik vermişti ve onarım yapmak için gerekli malzeme yoktu. Üstüne düştüğü her şeyi kavuran yaz güneşi, toza dönüşen taşların ve aralarındaki toprak harcının kokusu, sineklerin vızıltısı, hemen bastıran ceset kokusu hakim olmuştu çevreye. Kuşatmanın yirmi birinci günüydü.

Hâlâ dayanabilecek halde olanlar küçük kilisede toplandı. Tarihyazıcıların aktardığına göre orada ‘herkes yaşamı öylece kapatmakta ve atalarına kavuşmakta söz birliği yaptı.’²²⁵ Yine de son bir yardım yakarısında bulunmaya karar verdiler. Bir yüzücü denize atladı, son tekne de onun hemen arkasından limandan ayrıldı. Tekne on iki Türk barkasının saldırısına uğradıysa da bir şekilde sıyrılıp kaçmayı başardı. O da, yüzücü de aynı mesajı taşıyordu: Kale son soluğunu vermek üzereydi. Geride çok az adam kalmıştı ve bunların çoğu yaralıydı; hiç savaş gereci olmadığı gibi barut da tükenmek üzereydi. Yardım alma umudu da yoktu.

La Valette habercilerin sözlerini taştan oyulmuş

gibi bir yüzle dinledi. Balbi o anı aktarmak için güncesine, 'Büyük Üstat'ın ne hissettiğini sadece Tanrı biliyordu,'²²⁶ yazmıştı. La Valette daha fazla gönüllü gönderme önerilerine şiddetle karşı çıktı; çünkü bu artık son derece değerli olan kaynakların ziyanı anlamına gelecekti, ama bir yandan da küçük bir filonun ikmal yapmak üzere ablukayı yarmasına izin verecek kadar anlayışlıydı. Aralarında Romegas'ın da bulunduğu beş kaptan karanlıkta denize açıldı. Nafile bir girişimdi; gemiler kıyıdan açılan ateşle dağıldı ve Piyale'nin üstlerine doğru gelen seksen kalyonunun arasına düştü.

Savunmacılar bu girişimin de sonuçsuz kaldığını görünce, kendilerini 'İsa Mesih hizmetinde ölmeye hazırlamaya koyuldu'. Kiliseye gitmek için görev yerlerini terk etmeyi göze alabilecek durumda olmadıklarından 'güneşin dünya üzerindeki son günlerine doğacağını bilen insanlar gibi birbirlerine günah çıkarttular'.²²⁷ Kalenin düşmesi ertesinde kutsal yerlere hürmetsizlikte bulunacağını öngören rahipler, Hıristiyan ayinlerinde kullanılan kapları ve aziz tutulan diğer gereçleri kilisenin zeminine gömdü; üstünde betimlemeler olan el işlemesi duvar panoları, tablolar ve ahşap eşya dışarıya çıkartılıp yakıldı.

Ve Osmanlı topları kaleyi gece boyunca dövmeye devam etti. La Valette sabaha kadar dairesinin penceresinden dışarıya baktı; kalenin ateşli silahların ışıyla

226 Büyük Üstat'ın... Balbi, (2003), p. 88

227 İsa Mesih hizmetinde... güneşin dünya... Balbi (1961), p. 86

çıplak gözle izlenebilecek kadar aydınlandığını görebiliyordu.

23 Haziran Cumartesi sabahı. Balbi güncesine şöyle yazıyor: ‘Bugün şafak sökerken, yani Azizimiz ve Düzen’in koruyucusu Vaftizci Yahya’ya adanmış yortunun arifesinde Türkler nihai hücumla kalktı.’²²⁸

Piyale’nin gemileri toplarının namlularını kaldırarak hırpalanmış kaleye yaklaştı ve denizden ateş açtı. Ordu surların önüne yığıldı. İçeride savaşacak durumda olan yetmiş ila yüz asker kalmıştı. Hepsi yorgunluktan bitaptı, çoğu yaralıydı. Arkebüzlerini son barut kırıntılarıyla bir kez daha doldurabilmek için yoldaşlarının cesetlerini yokluyorlardı. Ayakta duramayacak haldeki Miranda ile Eguerras kılıçları ellerinde olduğu halde bir kenara oturtulmuştu. Yine de dört saat boyunca hatları tutmayı başardılar.

Gün ortasına iki saat kala hücumda gözle görülür bir duraksama olmuştu. Yeniçeriler ile sipahiler tekrar saldırmak için saf kurarken karşı ateş açılmadı. Barut bitmişti. Meydanda ve surların dibinde 600 ceset yatıyordu. Hayatta kalan savunmacılar kılıçlarını ve mızraklarını kavrayıp mevzilerini tuttu, ama düşman arkebüzçüleri artık siper alma gereği görmüyordu. Savunmanın çöktüğünü hisseden yüzlerce asker hiçbir direnişle karşılaşmadan köprüye akın etti ve parapetlere tırmandı, karşılarına çıkan herkesi kılıçtan geçirdi. Botlardaki birlikler de karaya çıktı. Miranda ile Eguer-

ras oturduğu yerde vurularak öldürüldü. Küçük kalenin ortasındaki meydana çekilmeyi başaranlar orada son bir savunma hattı oluşturdu. Birileri davul çalarak bir müzakere ortamı yaratmaya çabaladı, ama bunun için artık çok geçti. Haftalardan beri küçük düşürüldüğü duygusu altında olan Mustafa kimsenin sağ bırakılmasını emretmiş, hatta getirilen beher savunmacı kellesine bizzat para ödeyeceğini duyurmuştu. Yeniçeriler küçük meydana ölüm bağırışlarıyla doldu. Etrafı çevrilen savunmacıların kimisi teslim olarak kurtulma umuduyla kiliseye çekildi, ‘ama Türklerin teslim olanları da acımasızca öldürdüğünü görünce tekrar meydana koşup hayatını pahalıya teslim etti’.²²⁹

Birgu’dan kalenin can çekişmesini yansıtan son görüntüleri net bir şekilde izliyordlardı. Burçlardan geriye kalan yıkıntının üstüne çıkan ve her iki elinde de birer kılıç olan uzun boylu biri kalenin kesin olarak düşmesi halinde yakılacak işaret ateşini tutuşturdu. Bu İtalyan şövalyesi Francesco Lanfreducci idi. Hemen ardından şövalyelerin bayrağı burçlardan indirilip, ‘Birgu’dan izleyenlerin tüylerini diken diken edecek şekilde’²³⁰ Osmanlı sancağı çekildi.

Merkezdeki küçük merasim meydanında çatışmanın son anları yaşanıyordu. Mustafa Paşa’nın bizzat nezaret ettiği askerler saf tutup yaylarını atış talimi yapar gibi boşalttı, kiliseye sığınmayı başarmış olan yaralıları içeride öldürüldü ve ana hedefi özellikle nefret edilen

229 ama Türklerin teslim olanları... Balbi (2003), p. 90

230 Birgu’dan izleyenlerin... Bosio, cilt. 3, p. 573

şövalyeler oluşturdu.

Kemerli geçitlerdeki demir halkalara baş aşağı asıldılar ve kafatasları açıldı ve göğüsleri yarıldı ve kalpleri çıkartıldı. Gururu fena halde yaralanan yenice-riler bir kan dökme cinnetine kapılmıştı. Hayatta kalan birkaç İspanyol ve İtalyan askeri dizleri üstüne çöküp şövalye olmadıklarını söyleyerek 'kendi Allah'ları adına'²³¹ bağışlanmaları için yalvardı. Sonuç değişme-di. Kıyıya tanık olan talihsiz bir kaçıp bir sandığın içine saklandı. Ağır sandığı bulan iki devşirme içinde yağmaya değer şeyler olduğu umuduyla alıp karşısın-da açılmasını emredecek olan Mustafa Paşa tarafından durdurulana dek taşıdı. Sersemlemiş adam sandıktan çıkartılıp öldürüldü. Kimse sağ kalmayacaktı.

Son engel de ortadan kalkınca, Piyale'nin filosu-nun tamamı dalgalanan sancaklar ve top atışları eşli-ğinde Marsamxett limanına girdi. Gemiler kale burçla-rındaki Osmanlı sancaklarının altına güvenli bir şekilde demirledi.

St. Elmo'daki herkesi öldürttüğünü düşünen Mustafa Paşa yanıliyordu. Kaleden denize doğru ka-çan bazıları intikam hırsıyla dolu Osmanlı ordusunun elinden kurtulmuş, ama Turgut'un korsanlarına yaka-lanıp fidye karşılığı değiştirilebilir ganimet olarak alın-mıştı. Bunlardan aralarında İtalyan şövalyesi Frances-co Landfreducci'nin de olduğu birkaç kişi yıllar sonra, sanki ölüp de dirilmiş gibi yeniden ortaya çıkacaktı.

231 kendi Allah'ları adına... Cirni, 71

Ağır zırhın kısıtlayıcı etkisine sahip olmayan dört ya da beş Maltalı da kapılardan çıkmayı başarıp Birgu'nun karşı sahilindeki mağaralara saklandılar. Karanlık basınca denize inerek sessizce karşı kıyıya yüzdüler ve gördükleri her şeyi Birgu'ya birinci ağızdan aktardılar.

Birgu'daki ahali duyduklarından eğer hayret ve dehşete düştüyse, ertesi gün daha da öte bir gösteriyle karşılaştı. Önde gelen kumandanların başı mızraklara geçirilmişti ve tüm limanın görebileceği bir şekilde sergileniyordu. Mustafa bununla da kalmayarak diğerlerinden hemen ayırt edilebilen kırmızı-beyaz cüppe giymiş Malta şövalyelerinin ve bir Maltalı rahibin 'kimi parçalanmış, kimi başsız, kiminin karnı yarılmış'²³² cesedini çarmıha geriliş durumunu taklit edilecek şekilde tahta haçlara çaktırdı. Cesetler sonra St. Elmo Burnu'ndan, akıntı tarafından Birgu'ya götürülecekleri bir noktadan suya bırakıldı. Bu korkunç yüzen cisimlerin amacı düşmana dehşet vererek direnmekten vazgeçmesini sağlamaktı, ama tam tersi etkiye yol açtılar.

La Valette geri adım atmamakta kararlıydı; Türklerin rahatlamasına izin vermeyecekti. Kalede bulunanlara yankılar doğuracak bir söylev verdi ve yas tutulmasını yasakladı. Koyun karşısından gönderilen cesetler hak ettikleri onur teslim edilerek gömüldü. Koruyucu aziz olan St. John'a adanmış yortu her zamanki gibi kutlandı ve Büyük Üstat bunun sonrasın-

da hiç gecikmeden misillemeye girişti. Bütün Türk tutsaklar zindanlardan getirildi ve burçlarda kıyımdan geçirildi. Ayrıca Mdina'daki garnizona ve öteki yerlere tüm tutsakların yavaş yavaş, her gün bir kişi öldürülecek şekilde idam edilmesi emrini gönderdi. Aynı günün ilerleyen saatlerinde St. Angelo topları ateş açtı. Karşı kıyıdaki Osmanlı kampı kesik insan başı bombardımına tutulmuştu. Rodos'taki şövalyece ateşkese benzer bir şey orada yaşanmayacaktı.

Derler ki, Piyale kaleye girip korkunç sahneyi görünce tiksintiye kapılmıştır. Ve Mustafa'ya, "Bunca zalimlik neden?" diye sormuştur. İster o gün sorulmuş, ister sorulmamış olsun, kanlı savaşla geçen onyıllar boyunca Akdeniz havzasında sürekli gündeme gelmiş bir sorudur bu. Mustafa'nın yanıtı, sultanın hiçbir yetişkin erkeğin tutsak edilmeyeceğini emrettiği olmuştur.

Paşa zafer haberini ve ele geçirilen armağanları taşıyan gemileri hiç zaman yitirmeden İstanbul'a doğru yola çıkardı. Venedikliler büyük bir riyakârlıkla kutlamalar yaptı ya da bunlar yetkililer tarafından Cumhuriyet'in sultana olan sadakati konusunda Osmanlı casuslarını ikna etmek için göstermelik düzenlendi.

St. Elmo'nun düşmesinden iki saat sonra Turgut 'şahadet şerbetinden içti ve bu nafile dünyadan göçtü'.²³³

12 Ödeşme Zamanı

23 Haziran-15 Temmuz 1565

23 Haziran, yani St. John orucu günü. Savunmacılar Birgu ve Senglea'daki tahkimatlı mevzilerinden karşı kıyıya baktıklarında Osmanlı bayraklarının St. Elmo harabeleri üstünde dalgalandığını görebiliyordu. Francisco Balbi güncesinde, 'Şövalyelerin koruyucu azizlerinin gününü onurlandıramaması ruhumuza bütün ağırlığıyla çökmüştü,'²³⁴ diye hayıflanıyordu.

Ama La Valette sıkıntıları olan tek kumandan değildi. Mustafa zaman ve çok değerli en az 4.000 asker

234 Şövalyelerin koruyucu... Balbi (1961), p. 88-89

yitirmişti ki, bu da kabul gören rakamlara göre ordusunun altıda biriydi ve önemli bölümü seçkin yeniçerilerden oluşuyordu. 18.000 top atışı yapmıştı; İstanbul'daki askeri planlama miktarı ne kadar bol tutarsa tutsun, barut hiç tükenmeyecek bir şey değildi. Turgut'un ölümüyle ayrı bir darbe olmuştu. Mustafa onun korsanlarına cesedi Tripoli'ye götürüp, bulabildikleri kadar barutla geri dönme emrini verdi. Ayrıca kaleden ele geçirilen bazı topları zafer nişanı olarak taşıyan bir kadirgayı da İstanbul'a doğru yola çıkardı ki, bu akıllıca bir hareketti. Olumlu haberlerin azlığı karşısında Süleyman'ın kaşlarının çatılmaya başladığını içten içe seziyordu. Nihai saldırıyı başlatması şarttı.

La Valette ise Birgu'da, St. Elmo'yu sonuna kadar savunmanın sonuçlarıyla yüzleşiyordu. 1.500 Hristiyan'ın, yani savaş gücünü oluşturan askerlerin dörtte birinin kaybı çok ciddi bir olguydu, ama hiç değilse her iki yarımadaadaki ince ve narin savunma hatlarının güçlendirilmesi için zaman kazanılmasını sağlamıştı. Öte yandan, kamuoyuna dönük azimli ve kararlı yüzünün gerisinde çaresizliğe yakın bir duruş vardı. Bir dizi acil mesaj adanın merkez kesimindeki Mdina'ya, ardından da küçük botlarla daha geniş çevrelere gönderildi.

İspanya'daki Felipe'ye durumu olanca açıklığıyla bildiriyordu: 'Tüm güçlerimizi St. Elmo'nun savunmasına göndermek zorundaydım [o nedenle de] buradaki sayımızı uzun süre tutunmamıza yetecek kadar çok

değildir.’²³⁵ Sicilya’daki Don Garcia’ya ise kendileri ‘ölüp gitmeden önce’²³⁶ tam kapsamlı bir kurtarma filosunu derhal göndermesi için yakarıyordu.

Mustafa Paşa da, Büyük Üstat da gençliklerinde Rodos’ta çarpışmıştı ve o karşılaşmadan alınan ders unutulmamıştı. Osmanlı mühendisleri henüz Birgu ile Senglea’ya yapılması kaçınılmaz bombardıman için uygun ateş açılarını ve tabyaların konumlarını saptamak üzere limanda inceleme yaparken, Mustafa tüm zorluklarının oluşturduğu düğümü tek bir vuruşta kesip atmayı denemeye karar verdi.

29 Haziran günü, ‘akşam duaları saatinde’²³⁷ küçük bir süvari müfrezesi beyaz bayrakla Senglea surlarına yaklaştı. Işıltılı bir kaftan giymiş olan süvari lideri görüşmek istediklerini bildirmek için havaya bir el ateş etti. Yanıt olarak hepsini kayaların arkasına kaçmaya zorlayan bir top salvosu geldi. Tek bir adam ite kaka öne çıkartıldı ve vurulmamayı umarak körlemesine surlara doğru koştu; bu talihsiz otuz iki yıldan beri Osmanlıların kölesi olan ve Türkçe konuşan yaşlı bir İspanyol idi. Şövalyeler adamı içeriye aldı, gözlerini bağlayıp Büyük Üstat’ın karşısına çıkardı. Süleyman tarafından kırk yıl önce yapılan teklif yinelenerek, kaçınılmaz ölümden kurtulmak için serbestçe ve ‘tüm insanları, sahip oldukları şeyler ve topraklarıyla birlikte’²³⁸ Sicilya’ya geçme

235 Tüm güçlerimizi... Spiteri, p. 606

236 ölüp gitmeden önce... Bosio, cilt. 3, p. 596

237 akşam duaları saatinde... a.k.a. p. 581

238 tüm insanları... Balbi (2003), p. 97

seçeneği sunuluyordu kendilerine. La Valette yanıtını derhal ‘korkunç ve haşın bir sesle’²³⁹ verdi: ‘Asın!’ Yaşlı adam ‘kendisinin sadece bir köle olduğunu, o mesajı getirmeye zorlandığını’²⁴⁰ söyleyerek dehşet içinde yere kapandı. La Valette paşalara başka elçi istemediği, sonrakinin mutlaka öldürüleceği haberini vermesini söyleyerek zavallı adamı serbest bıraktı.

Bunun gerisinde Rodos’tan alınmış açık bir ders vardı. La Valette halkın ve askerlerin moral düzeyinin 1522’de ulaşılan sonda belirleyici unsur olarak ortaya çıktığını biliyordu. Uzlaşma görüşmesinin en ufak belirtisi bile kararlılığın temelini havaya uçuracak bir bomba işlevi yapacaktı. Yenilgiyi kabullenme yönündeki konuşmalar ölüm fermanıydı. Birkaç gün sonra Malta’lı dönmeler surların önünde belirmeye başladığında La Valette çağrılara yanıt bile vermedi. Çağrılar sadece suskunluk ve ateşle karşılık buldu. St. Elmo’da yaptıklarıyla ve limana bıraktığı çarmıha gerilmiş rahip cesediyle Mustafa, Maltalıların sempatisini kazanma şansını yok etmişti. Çocuğundan kadınına kadar tüm ada halkı Türk esirleri turnaklarıyla parçalamaya hazırdı.

Hızlı bir yengiyeye ulaşmakta başarısız olan Mustafa çabucak bastırdı. İki yarımadayı da ablukaya alma, ama önce daha zayıf olan Senglea’a saldırma kararına vardı. Ardından da şövalyelerin asıl üssü olan Birgu’ya vurulacaktı.

239 korkunç ve haşın... Bosio, cilt. 3, p. 581

240 kendisinin sadece bir... Balbi (2003), p. 98-99

Senglea, Aziz Michael'in yarınadayı savunduğu ve küçük kenti güvence altına aldığı taraftan, yani kara yönünden bir kaleyle korunuyordu. Adanın içinden denize doğru uzanan burun çıplaktı; kalenin karşısında sadece üstünde birer yel değirmeni olan iki tepe vardı, arkasıysa limana bakıyordu ve üstünde sadece gaga gibi ileriye çıkmış, Mahmuz adı verilen bir savunma platformu bulunuyordu. Senglea'nın savunma hatlarının neredeyse tamamı tatminkâr olmaktan uzaktı. St. Michael burcu bitirilememiş kayadan kesme hendeğiyle incelikli kale tasarımı ve inşaatı açısından St. Elmo kadar zayıftı. Burnun batı kıyısı uçta Mahmuz'a bağlanıyordu ki, kıyıdan top ateşine tutulması kolaydı ve ciddi tahkimatlar barındırmıyordu. Sadece doğu kıyısı güvenli kabul edilebilecek durumdaydı. İç limana bakıyordu ve karşı kıyıdaki Birgu tarafından korunuyordu; ayrıca Senglea ile Birgu arasındaki liman girişi masif bir zincirle kapatılmıştı. Ama Mustafa batı yakasına denizden saldırmanın bir yolunu bulursa, kalenin sonu çabucak gelecekti.

Paşa Senglea'yı almak için Türklerin Değirmen-taşı olarak andığı atılğan ve cüretli bir stratejiyi uygulamaya karar vermişti. Ne var ki, bu planın ayrıntıları öyle şeylere kulak kabartan ve taraf değiştirmeye hazır biri tarafından hemen sızdırıldı. Osmanlı ordusunda çok sayıda Hristiyan devşirme, yani gerek kendi isteğiyle, gerekse zorlanarak din değiştirmiş asker vardı ve bu

insanların sadakatının kalıcılığını asıl dinlerinden olanlarla o kadar yakın ve kritik bir ilişki içindeyken sağlamak sürekli sorun olmuştu. 30 Haziran Cumartesi sabahı Francisco Balbi, Sanglea'nın ucundaki Mahmuz'dan limanın karşısına bakarken süvari zırhı içindeki yalnız bir adamın heyecanla el salladığını gördü. Adam zırhını çıkarttı, mintanını başına bağladı ve beceriksiz bir atlayışla suya girdi. Aynı anda Mahmuz'dan da üç denizci ona yardım etmek için denize daldı. Yorgunluktan bitap haldeki adama Türkler alarm verip kıyıya akmaya başladığı anda ulaştılar. Hristiyan tarafından açılan koruma ateşi onları kaçak sudan yarı ölü halde çekilip çıkartılana dek yerine mıhladı.

Bu iltica bir haberalma darbesi niteliğindeydi ve Mustafa'ya ciddi zarar verecekti. Adamın adı Mehmed bin Davud idi ve Moralı asil bir Yunan ailesinin Philip Lascaris adıyla dünyaya gelmiş oğluydu. Osmanlılar tarafından çocukken devşirip İslamiyet'e döndürülmüştü; elli beş yaşındaydı ve dindar tarih yazıcılara göre St. Elmo'nun kahramanca direnişi sırasında 'tekrar Katolik inancına dönmesi için Kutsal Ruh tarafından yüreğine dokunulmuştu'.²⁴¹ Mehmet ordugâhın önde gelen subaylarındandı ve Paşa'nın en kapalı toplantılarına bile katılırdı. La Valette'ye Mustafa'nın planlarını en ince ayrıntılarına kadar anlattı. Senglea'nın batı kıyısına kalyonları Hristiyan topraklarının tehdidi altında limana sokmak zorunda kalmadan saldırmak için daha küçük çaplı gemilerini aradaki yarımadanın üstünde

241 tekrar Katolik inancına... Bosio, cilt. 3, p. 587

yeralan Sciberras Dağı'ndan aşırılmayı planlıyordu. Bu paha biçilmez bilgiyi alan savunmacılar enerjik karşı önlemler planlamaya koyuldu. Ve Mustafa da böylece, Senglea'yı şiddetli bir bombardımana tutmak için tabyalarını hazırlamakla meşgulken, daha öte bir utancın sıkıntısına düştü.

3 Haziran gecesi kara siluetlerin oluşturduğu uzun bir yürüyüş kolu Malta topraklarında sinsice ilerliyordu. Sıcak yaz gecesi içinde hiç konuşmadan yürüyorlardı ve tek tük duyulan sesler, arada homurdanan atlardan, gürültüyü boğmak için sarılmış toynaklardan ve hafifçe tıkırdayan zırhlardan geliyordu. Askerler Osmanlı kampının gerisindeki dolambaçlı ve tozlu patikalarda yollarını kolaylıkla saptıyordu.

Bu 700 silahlı adam Sicilya'daki Don Garcia tarafından gönderilmiş küçük bir yardım gücüydü ve birkaç gün önce gizlice adanın kuzeyine çıkmıştı. Operasyon ayrıntılı bir ateş sinyali sistemi ve Türk kıyafetindeki Maltalı koşucular tarafından yürürlüğe koyulan plan doğrultusunda yapılıyordu. Yardım gücü kalın sis perdesinin yardımıyla Mdina'ya ulaşmış ve surların içine alınmıştı. Varlığı düşmandan başarılı bir şekilde gizli tutuldu, ama bu ancak şansın yardımıyla olabildi. Mevzilerden dışarıya bakan bir çocuk hayalete benzer bir siluetin sisin içine doğru kaydığını farkettiler ve 'Türkler! Türkler!'²⁴² diye bağırmaya başladı. Atlılar kaçan adamın peşine düşüp yakaladı ve kaleye getirdi. Bu özgür-

lüğünü kazanma umuduyla haberi iletmek için Osmanlı kampına giden bir Yunan köleydi. Paramparça edildi.

Yardım kolu şafaktan önce Büyük Üstat tarafından gönderilen teknelerle buluşmak üzere Birgu'nun gerisindeki kıyıya ulaştı. Yaklaşık kırk kilometrelik yürüyüş Osmanlı hatlarından kaçmak için geniş bir yarım daire çizmeyi gerektirmiş ve hemen hemen aksilik olmadan tamamlanmıştı. Sadece bir gece, 'ağır zırh kuşanmış ve çok şişman'²⁴³ biri olan Gravinallı Girolama bagajını taşıyan bir düzine kadar askerle birlikte yürüyüş kolundan ayrı düşmüş, yakalanıp Mustafa'ya götürülmüştü. Geri kalanlar tekneyle geçtikleri Birgu'ya muzafferane bir giriş yaptı. La Valette için keyifle kutlanması gereken bir andı bu. Marshal de Nobles'in kumandasındaki yeni alay ağırlıklı olarak Sicilya'daki garnizonda konuşlanmış profesyonel askerlerden oluşuyordu. Gelenlerin içinde La Valette'nin kendi yeğeniyle, Katolik oldukları için sürgün edilmiş İngiliz maceracılar John Smith ile Edward Stanley de vardı.

Gravina'dan gerçeği öğrenen Mustafa hem çok şaşırdı, hem de öfkелendi. Piyale ile aralarında yardım gücünün burunlarının dibinden aşağılayıcı şekilde geçip gitmesinin kimin kabahati olduğu konusunda büyük bir tartışma patlak verdi. Mustafa haberin Süleyman'a bir an önce ve kendisi tarafından iletilmesinin sağduyulu bir davranış olacağını düşünerek 4 Temmuz'da İstanbul'a bir gemi daha gönderdi. Ordu

ardından çılgınca bir tempoyla çalışarak sonunda Birgu ile Senglea'yı dış dünyaya tamamen kapattı. Bundan sonra mesaj gönderme iyiden iyiye riskli hal alacaktı; Maltalı yüzücüler ağzı balmumuyla kapatılmış öküz boynuzlarının içine koyulmuş şifreli mesajları taşıyarak geceleri suya süzülüyordu.

O arada Sengle'dakiler daha önce St. Elmo'nun yaşadığı tüm hazırlıklara teker teker tanık oluyordu. Ahşap top platformları iki burunda da birer eğri oluşturacak şekilde kurulmuş, St. Elmo'ya yüksekten bakan tabyalardaki toplar insanlar ve öküzler tarafından büyük çabalarla çekilerek getirilmiş, yeni konumlarına yerleştirilmiş ve ateşe hazırlanmıştı.

Osmanlıların ilk ciddi bombardımanı 4 Temmuz günü açıldı; toplar St. Michael kalesiyle etkilere açık batı kıyı hattını dövmeye başladı; bunlara başlatılacak saldırıya karşı mevzileri güçlendirmek için çalışan işçilerle askerleri hedef alan ve arkebüzlerle açılan keskin nişancı ateşi eşlik etti. Bombardıman aralıksızdı. La Valette ateşe açık yerlerde çalışmak üzere birbirine ikişerli zincirlenmiş Müslüman köleleri göndererek karşılık verdi. Bu bir şeyi değiştirmede; Mustafa her şeye rağmen bastırıyor, isteksiz işçileri yardan aşağı attırveriyordu. Balbi onların acınacak durumunu, 'Bu zavallı yaratıklar aralıksız çalışmaktan öylesine bitkin düşmüştü ki, yorgunluktan ayakta zor duruyor ve kulaklarının kesilmesini, hatta ölümü daha fazla çalışmaya yeğliyordu,'²⁴⁴ diye anlatıyor.

244 Bu zavallı yaratıklar... Balbi (1961), p. 104

Birkaç gün sonra ateş hattına düşen iki köle, yoldaşlarına surlardan Türkçe olarak seslenerek hallerine acıyıp ateşi kesmelerini istedi. Niyetleri surların zayıf yerlerini bildirdiklerini sanan Maltalılar tarafından yanlış anlaşıldı. Bağrıışan kalabalık bir kadın güruhu kölelerin üstüne çöktü, onları kent sokaklarında sürükledikten sonra taşlayarak öldürdü.

6 Temmuz Cuma günü Philip Lascaris'in verdiği istihbaratın doğru olduğu anlaşıldı. Limanın diplerinde altı gemi sanki yoktan var olmuş gibi belirdi; yarımada boyunca yağlanmış merdaneler üstünde, öküzlerle bir kilometre kadar çekilerek Scibberas Dağı üzerinden getirilmiş ve yüzdürülmüşlerdi. Ertesi gün altı tane daha çıktı ortaya ve sayıları ayın onuna kadar altmış, on dördünde sekseni buldu. Körfezdeki gemiler her nasılsa olduğundan iri algılanıyordu. Bunun nedeni aslında yan taraflarının arkebüz ateşine karşı korunma sağlamak amacıyla yükseltilmiş olmasıydı.

Her iki taraf da kesintisiz sürececek hazırlıklara girişti: Osmanlı bombardımanı ve taciz çatışmaları (8 Temmuz'daki Kurban Bayramı nedeniyle yaşanan tedirgin edici kesinti haricinde) aralıksız sürüyordu. Ayın 10'unda Mustafa'nın aşırı acele etmesi olağandışı bir kazaya yol açtı. Top namlularının atışlar arasında gerektiği gibi soğutulmasına izin verilmiyordu. Toplardan biri çatladı, çıkan alev dili barut ambarına kadar uzanıp tutuşturdu; 'patlama muazzam bir ışık ve dumanla kırk Türkü havaya uçurup öldürdü'.²⁴⁵

245 patlama muazzam bir... Bosio, cilt. 3, p. 597

Senglea ile Birgu'daki işliklerde de karşı önlemler için hummalı bir faaliyet sürdürülüyordu. Demirciler ve marangozlar küçük ateşli silahlar yapıyor, arkebüzler için fitil üretiyor, toplanı onarıyor, çivi dövüyor, ahşap koruma düzenekleri hazırlıyordu. Lascaris tarafından saldırı konusunda uyarılan La Valette iki büyük mühendislik projesi başlatmıştı. Hava sızdırmayan fiçilerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş, Birgu ile Senglea arasındaki iç limanda konuşlandırılmaya hazır bir duba köprü yapılacaktı ki, iki yerleşimi birbirine bağlayacak, birinden diğerine kolayca asker sevk edilmesini sağlayacaktı.

O arada Maltalı tersaneciler denizden yapılacak çıkartmalara açık denecek kadar zayıf kıyı hattını korumak için usta işi bir savunma önerisiyle çıkıp geldi. İlk denize tek güvenli çalışma saatleri olan geceleri inip, kıyıdan on iki adım kadar uzakta deniz tabanına gemi direklerinden yapılma uzun kazıklar çaktılar. Bu kazıkların her birine demir halkalar takıldı, bunların arasından zincirler geçirilerek Senglea'dan Mahmuz'a kadar tüm batı kıyısında, teknelerin sahile yaklaşmasını önleyecek sağlam bir bariyer oluşturuldu.

Bu sistem Osmanlı yüksek kumandasının anında tedirgin etti ve ertesi gün olağanüstü bir yarışa odaklanmasına neden oldu. Şafakla birlikte küçük baltalar taşıyan dört adam kıyının Osmanlı tarafında ilerleyip denize girdi ve suyun altından engele doğru yüzdü. Kazıklara tırmanıp tepelerinde denge sağlamayı ba-

şardılar ve zincir hizasından kesmeye koyuldular. Aynı zamanda arkebüzler de savunmacıların onları vurma-sını engelleyecek bir koruma ateşi açmıştı. Bu girişim derhal yanıt buldu. Ödül vaadiyle heyecana gelen bir grup Maltalı asker ve denizci soyunup denize atladı. Başlarındaki tolğalar haricinde tamamen çıplaklardı ve dişlerinin arasına kıştırdıkları kısa kılıçlar taşıyorlardı. Tarafların yüzerek katıldığı şiddetli bir çatışma koptu; çıplak adamlar birbirine girmiş, bir elle suyun yüzünde kalmaya çalışırken diğeriyle silahını düşmana sapla-maya koyulmuştu. Mavi sular kanla pembeye dönüş-meye başladı. Sonunda saldırganlardan biri öldürüldü, ötekiler yaralı halde kıyıya çıktı.

Aynı gece bir yüzücü grubu daha, bu kez farklı strateji denemeye kalkıştı. Gemilerin öteki ucu kıyıda-ki ırgatlara²⁴⁶ bağlı olan urganlarını kazıklara taktılar. Ekipler urganları gerginleştirmeye ve kazıkları saplı ol-dukları yerden çıkartmaya çalışırken Maltalı denizciler bir kez daha suya girerek halatları kesti.

Sabırsız, öfkeli ve sıkıntılı olan Mustafa nihai bir saldırıyla sonuca yönelmeye karar verdi. Bu kararın ge-risindeki dürtü Turgut'un damadı ve Cezayir valisi olan Hasan'ın yirmi sekiz gemi ve 2.000 adamla gelmesiyle daha üst düzeye çıkmıştı, çünkü katılan bu yeni güç sa-vaşa susamıştı ve ordunun gösterdiği çabaları hakir gö-rüyordu. Top ateşi bütün gün ve gece devam etti, kara surlarında gedikler oluşturdu.

246 Gemilerde çapayı çekmek için kullanılan düzenek. (ç.n.)

La Valette dubalı köprüyü Senglea ile Birgu arasındaki konumuna yerleştirmeye karar verdi ve bunda Osmanlı topçusunun bütün çabalarına rağmen başarılı oldu. Görev yerlerinde bekleyen askerlere cephaneye bomba dağıtıldı. Yaklaştığı kesin olan saldırı savunmayı gafil avlayamayacaktı. Mustafa'nın planı (kimi ayrıntılar gizli kalmış olsa da) genelinde açıkça anlaşıldığı gibi, karadan ve denizden aynı anda saldırarak savunmayı boğmaktı. Ayrıca kamptan kaçıp sığınan Hristiyanlar onun herkesi öldürmek niyetinde olduğu haberini getirmişti ki, bunun tek istisnası La Valette'nin kendisiydi. O Sultan Süleyman'a zincirlenmiş halde teslim edilecekti. Büyük Üstat'ın buna verdiği karşılıksa, asla canlı olarak ele geçmeyeceğine dair herkesin önünde yemin etmek oldu.

Görev gerilmiş halde bekleyen savunmacılar için tedirgin bir gece oldu. Ay gökte parlıyor ve Barbi arkebüzüyle Mahmuz'da bekliyordu. İmamların ve Allah'ın adını anan askerlerin sesleri limanın karşısından karanlıkta dalgalanarak geliyordu.

15 Temmuz Pazar günü, şafaktan bir saat önce.

Senglea'nın gerisindeki tepede bir ateş yakıldı, buna St. Elmo'da parlayan bir başkası yanıt verdi. Cezayirliler surların karşısındaki hendekte kümелendi, Osmanlı arkebüzcuları Senglea'ya bakan siperleri doldurup atış pozisyonu aldı, topçular silahları hazırladı.

Marshal de Robles ile Sicilya'dan henüz gelen destek gücü de surlar üstünde yerini almıştı. Mahmuz'da ise, İspanyol yüzbaşı Francisco de Sanoguera'nın komutası altındaki Balbi ile silah arkadaşları denizden gelecek bir saldırıyı karşılamak üzere alçak toprak tahkimatların gerisine çökmüştü. Koyun karşısında karanlıkta görülemeyen insanlar gürültüyle yine görülemeyen teknelere doluyordu. 'Allah!' sedası üç kez yükseldi. Kürekler suya dalıp çıkmaya başlayınca minyatür armada kıyıdan açıldı.

Şafak sökerken karşı kıyıdaki savunmacılar bir gemi kütlesinin durgun suda üstlerine doğru geldiğini görmeye başlamıştı. Yavaşça yükselen sabah güneşi olağanüstü bir görüntüyü aydınlatıyordu: Yüzlerce asker, palaları puslu ışıqla yanıp sönen yüksek başlıklı yeniçeriler, kızıl kaftanları içindeki Cezayirliler, 'altın ve gümüş sırmalı damaskolara bürünmüş, Fas'ın güzel musketlerini, İskenderiye ve Şam'ın enli palalarını ve muhteşem yaylarını kuşanmış'²⁴⁷ başka askerler yanları pamuk ve yün balyalarıyla desteklenmiş gemilerle geliyordu. İleri kolda Hristiyan anlatımlarına göre, 'garip kılıklarda, yeşil başlıklar giymiş ve çoğu ellerinde açık kitaplar taşıyan ve tilavetle beddualar okuyan'²⁴⁸ din adamlarıyla dolu üç gemi vardı. Hocalar askere savaşma şevki vermek için Kuran'dan ayetler okuyordu. Gemiler sabah rüzgârında uçuşan çok sayıda flama ve bayrakla donatılmıştı; vurmali çalgıların, boruların ve teflerin sesi

247 altın ve gümüş sırmalı... Balbi (2003), p. 111

248 garip kılıklarda... Bosio, cilt. 3, p. 603

denizin yüzeyinde dalga dalga yankılanıyordu. Bu muazzam etki küçük bir kayıkta oturmuş, elindeki flamayla orkestra şefi gibi sallayan Yunan kökenli korsan lideri Kandilisa tarafından yönetiliyordu. Savunmacılar için bu olağanüstü bir görüntü, 'öylesine tehlikeli olmasa'²⁴⁹ yaşadıkları dünyanın dışında bir güzellikti.

Gemiler yaklaştıkça dualar kesildi ve din adamlarını taşıyan tekneler geride kaldı. Kıyıdaki bataryalar ateş açıp filonun düzenini hırpaladı ve kayba neden oldu, ama 'diğerleri buna rağmen muazzam bir cesaret ve kararlılıkla hücumu devam etti';²⁵⁰ bağırışlar ve arkebüz takırtıları kesilmedi, kürekçiler daha da hızlı çalışıp gemilerin ileri atılmasını sağladı. Mahmuz'dakiler gemilerin denize çekilen engele dağıtıcı darbeyi vurmasını bekliyordu.

O sırada Hasan da Cezayirlileri kara surlarına doğru şiddetli bir hücumu kaldırmıştı. Taze kuvvetteki askerler cesaretlerini kanıtlama hevesiyle hendeği geçip merdivenlerini surlara dayadı. Savunmacılar onları arkebüz ateşiyle paramparça etti; kanatlardaki İspanyol arkebüzçülerin ateşi altında kalınca yüzlercesi biçilip devrildi, ama büyük bölümü bastırıp pârâpetlerde bir tutunma noktası oluşturmayı başardı. Tüm cephe muazzam bir velveleye kapılmıştı.

Tarihyazıcı Giovanni Bosio şöyle anlatıyor:

249 öylesine tehlikeli... Balbi (2003), p. 111

250 diğerleri buna rağmen... age. p. 112

‘Cehennemin manzaraları dehşet verici savaşı tasvire yeter mi, bilmem. Aralıksız gönderilen alev fırlatıcılarının ve ateş kasnaklarının neden olduğu yangınlar; o hararet, kesif duman ve koku; bağırsakları dökülmüş ve kolları bacakları kopmuş cesetler; silahların birbirine çarpmasından çıkan sesler, inlemeler, bağırışlar, naralar ve topların kükremesi (....) birbirini öldüren, yaralayan, tırnaklarıyla parçalayan, savuran, deviren ve karşılıklı ateş eden insanlar (....)’.²⁵¹

Akdeniz’i çevreleyen diyarların halklarının tamamı karmaşık kombinasyonlar halinde mücadelenin içinde yerini almıştı: Maltaca, Türkçe, İspanyolca, İtalyanca, Arapça, Sırpça ve Yunanca naralar duyuluyor, o arada bireylere yönelik kimi öyküler doğuyordu. Elibolili Fransiskan rahibi bir elinde haç, diğerinde kılıç olduğu halde bir mevziden ötekine koşuyordu; parapetlere tırmanan gayretli bir yeniçeri Fransız şövalyelerinden birini yakın mesafeden tek atışta başından vuruyordu; ateş kasnaklarının kuşatmasında kalan Cezayirliler çılgınlık atarak denize doğru koşuyordu. Ama hücumla geçen taraf arazinin darlığıyla engelleniyordu ve Hasan olanca gayretine rağmen sonunda Cezayirlilerini geri çekmek zorunda kalmıştı. Yeniçeri Ağası bir an duraksamadan düzenli birliklere saldırı emri verdi. İkinci bir dalga kendini surlara attı.

Kıyıdaysa gemiler hız kazandı ve koruma çembe-

rine bindirdi. Birbirine zincirlerle bağlanmış kazıklar bu şoka dayanınca askerler sığ suya girip, üstlerindeki giysi ve donanımın ağırlığıyla kıyıya doğru bağrışarak ve ateş ederek debelenmek zorunda kaldı. Savunmacılar aslında bunu karşılamaya hazırdı ve iki havan topunu sahili süpürmek üzere doldurmuştu, ama Osmanlı ilerleyişinin hızı karşısında bunları kullanma fırsatı bulamadılar. Herhangi bir direnişle karşılaşmayan saldırganlar burnun ucunda yer alan ve tek savunması bir toprak set olan Mahmuz'a ulaştı.

Savunma ansızın çöken bir karmaşaya kapılınca Mahmuz'un kumandanı Sanoguera adamlarını 'mızraklar, kılıçlar, kalkanlar ve taşlarla'²⁵² düşmanı püskürtmeleri için ön saflara sürdü. O sırada bir gemici fitili yanar haldeki bir bombanın yanlış kullanım sonucunda elinde patlamasına, böylece hem yakınındaki barut stokunun ateş almasına, hem de etraftaki herkesin ölmesine neden oldu. O duman ve karmaşa içinde Türkler sete tırmanıp sancaklarını çekti. Bunu gören Sanoguera akını engellemek için bizzat koşup geldi, ışıltılı zırhı içinde parapete çıktı ve parlak gökyüzünün oluşturduğu fonda iştah açıcı bir hedef oluşturdu. Bir kurşun göğüs zırhında zarar vermeden sekti, ardından 'siyah üstüne altın işlemeli büyük başlık giymiş bir yeniçeri mevzilerin dibine diz çöküp nişan aldı ve onu kasıklarından vurdu'.²⁵³ Yüzbaşı oracıkta öldü, her iki taraf da cesedini ele geçirmek için öne atıldı; aşağıda-

252 mızraklar, kılıçlar... age. p. 605

253 siyah üstüne altın... Balbi (2003), p. 114

kiler bacaklarını, yukarıdakilerse kollarını yakalamıştı. Olanca acılığının yanı sıra komik de olan bir itiş kakıştan sonra ödülü savunmacılar kazandı ve cesedi yukarıya çekti, ‘ama o arada ayakkabılar kaybedilmişti’.²⁵⁴ Düşman o kadar yakın ve kalabalıktı ki, Balbi ile silah arkadaşları silahlarını atıp saldırganları iri taş parçalarıyla bombardımana tutmaya koyuldu.

Tam o sırada, yani savunma karadan ve denizden yapılan saldırılara odaklandığında, Mustafa sakladığı kozu kullandı. On büyük gemiyi ve bin kadar seçkin yeniçeriyle denizciyi geride tutmuştu. Asker dolu gemiler neredeyse hiç farkedilmeden karşı kıyıdan açıldı, Mahmuz’un ucunda yer alan ve kazıklı engel tarafından korunmayan dar bir bölgeye yöneldi. O nokta savunulmuyordu, surlar son derece alçaktı ve çıkartma yapma imkânı vardı. Ve gemilerdekiler başarmak ya da ölmek için geliyordu, çünkü savaş azmini artırmak amacıyla yüzme bilmeyenler arasından seçilmişlerdi. Gemiler karadaki öfkeli kırımın açığından sessizce geçti, kıyıya yönelmeye hazırlandı. Hedeflerinin sadece 200 metre ötesindeyse ikinci yarımada olan Birgu’nun uç noktası bulunuyordu.

Ne var ki, kumanda konseyi dikkatin başka yerde olmasından yararlanılarak yapılacak saldırıyı planlarken yaşamsal önemi olan bir ayrıntıyı gözden kaçırmıştı. Savunmacılar çıkartmanın yapılacağı yerin tam karşısına, yani Birgu’nun ucuna neredeyse su seviyesinde

olan bir top bataryası yerleştirmişti. Gemiler yaklaşmaya başlayınca oradaki topların kumandanı gelenlerin kendilerinden kesinlikle habersiz olduğunu şaşkınlıkla farketti. Beş topunu sessizce çakıl torbaları, zincir parçaları ve dikenli demir misketlerin oluşturduğu ölümcül bir karışım olan salkım ateşine hazırladı; tabyanın önündeki koruyucuları kaldırttı ve soluğunu tutarak beklemeye koyuldu. İnlanılacak gibi değildi, ama gemiler onu hâlâ görmemişti. Kumandan onları ördekleri suda yakalamak isteyen avcının sabrıyla bekledi, sonra ince ateşleme mumunu topun fitiline dokundurdu. Ölümcül bir mermi yağmuru suyun hemen üzerinden gelip gemileri darmadağın etti. Büyük şaşkınlığa düşen askerler ya açılan ateşle öldü ya da denize düştü. On gemiden dokuzu anında parçalanarak battı; açılan ateşle ölmeyenler de boğuldu. Onuncu gemi ağır aksak geri dönmeyi bir şekilde başardı. Yüzlerce seçkin asker tek bir darbeye suyun yüzünde salınan cesetlere indirgenmişti.

Surlardaki ve kıyıdaki savaş olanca şiddetiyle sürdü. Açıktaki Kandilisa adamlarını Hasan'ın kara surlarında gedik açtığı haberiyle mahmuzluyordu. Bu gerçi doğru değildi, ama durum hâlâ kritikti. La Valette telaşla Birgu'dan destek gönderdi. Bunun umulandan fazla yardımı oldu; mevzilerdeki taze kuvveti gören yeniçeri ağası adamlarını çekmeye başladı. Askerler ölümleri yanlarına alarak geri çekilirken, topçular kimi şövalyelerin ölümüne neden olacak son bir salvo daha gönderdi. Destek Malta güçlerinin geri kalanı duruma

hakim olmak üzere hemen kıyıya gitti. Bunların içinde Sicilya genel valisi Don Garcia de Toledo'nun oğlu da vardı ve hücumla La Valette'nin emirlerini çiğneyerek katılmıştı. Bir musket mermisiyle anında vurulup öldü.

Osmanlıların kara surlarından çekilmekte olduğunu ilk haber alanlar, gemileri taş yağmuruna tutan Malta sapancılar oldu ve hep bir ağızdan, 'Yardım geldi; zafer bizim!' ²⁵⁵ diye bağırmağa başladı.

Çıkartma güçleri dalganın bir anda tersine döndüğünü kavramıştı. Daha da kötüsü, Kandilisa tarafından kandırıldıklarını anlamışlardı. Dönüp 'Hain Rum'a' ²⁵⁶ lanetler yağdırarak kaçmaya başladılar. Panik baş gösterdi; hücumla kalkanların saflarına şaşkınlık, korku ve düzensizlik hakim oldu. Öfkeli ve karmakarışık bir halde gemilere dolmaya başladılar. En yakındaki teknelerden birkaçı kaynaşan insanların hücumu altında alabora oldu; yüzme bilmeyenler üstlerindeki giysilerin ağırlığıyla dibe battı. Asıl kötüsü, gemilerin büyük bölümünün kıyıda uzaklaştırılmış olmasıydı. Çıkartma ordusu artık tamamen kapana kısılmıştı. Çılgına dönmüş bir halde filoya gelip kendilerini almaları için işaret ediyorlardı.

Yakalanan fırsatın bilincine varan savunmacılar kıyıya akın etti ve sığınlarda kısırdıkları Müslümanları kılıçtan geçirmeye koyuldu. Balbi ile silah arkadaşlarıysa soğukkanlılıkla geride kalıp, perişan duruma

255 Yardım geldi... Bosio, cilt. 3, p. 604

256 Hain Rum... age. p. 604

düşmüş olan adamları teker teker vurmaya başlamıştı. Sağ kalanların kimi boğulmayı yeğleyerek denize yöneliyor, kimiye silahını atıp diz çökerek düşmanın merhametine sığınıyordu.

Merhamet edilmeyecekti. St. Elmo'nun anısı tazeydi ve Hristiyanlar her taraftan, 'Ölün!' naralarıyla akın edip geldi; 'Ölün! St. Elmo'nun hesabını verin!'²⁵⁷

Hiçbir vicdani duyguya kapılmadan kıyıya girecek kadar gazaba gelen askerlerin arasında bıyığı terlememiş bir genç olan Federico Sangorgio da vardı ve kardeşinin parçalanmış bedenini anımsayarak kesip biçiyordu. 'Ve böylece, en ufak acıma göstermeden hepsini kılıçtan geçirdiler.'²⁵⁸

Açıktaysa gemiler ne yapacaklarına hâlâ karar verememiş halde oyalanıyor, birbiriyle çelişen emirler alıyordu. Piyale donanma için endişeleniyordu. Atına atlayıp karşı kıyıdan aşağı dörtnala indi ve gemilere yerinden kımıldamama emrini verdi; tam o sırada yakınından geçen bir top güllesinin şokuyla atından düşüp tozun içine yuvarlandı ve sağır oldu. Karşıda gerçekleştirilen kıyımı benzi atmış halde izleyen kara orduları kumandanı Mustafa ise bu emri iptal etti. Gemilere askerlerini kurtarmak için geri dönmelerini emretti, ama harekete geçen filo Birgu'dan açılan top ateşinin altında kalıp hemen tekrar çekilmek zorunda kaldı.

257 Ölün! age. p. 605

258 Ve böylece... age. p. 605

Hıristiyan tarihyazıcılar için yaşanan sahne ölçeğine ancak İncil vahiylerinde rastlanan bir kırım, ‘firavunun orduları üstüne kapanan Kızıldeniz kabilinden’ bir şeydi. Askeri araç gerecin oluşturduğu, parlak renklere bürünmüş ve yapış yapış bir mezbelelik hakim olmuştu ortama; kalkanlar, mızraklar, ok sadakları, sancaklar, flamalar suyun yüzünü öylesine yoğun şekilde kaplamıştı ki, ‘gören deniz değil, dövüşün henüz sona erdiği bir savaş alanı sanırdı.’²⁵⁹ Kimi yaşayan, kimi ölmek üzere olan kanlı ve sakatlanmış bedenler orada burada çarşı tezgâhındaki balıklar gibi kıpırdanıyordu.

Maltalılar hayatta kalanların işini bitirmek ve cesetleri soymak için o iğrenç çorbanın içine daldı. Ölülerin üstündeki ziynet türü şeyleri ve güzel silahları yağmaladılar. Kavisli palaları, zarif altın ve gümüş kakmaları güneş ışığında parlayan işlemeli arkebüzleri topladılar ve bunların yanı sıra çıkartmanın yerleşik işgale yönelik olduğunu belli edecek başka şeyler de ele geçirdiler: Bol miktarda yiyecek, tutsakları birbirine bağlamakta kullanılacak urgan, hatta kazanılan zaferi İstanbul’a haber vermek üzere önceden yazılmış mektuplar. Mustafa’nın kendinden fazlaca emin olduğu anlaşılıyordu. Yağmacılar ayrıca hatırı sayılır miktarda parayla ‘çokça haşhaş’²⁶⁰ ele geçirdi.

Sadece dört kişi hayatta kalmıştı. Bunlar sorgulanmak üzere Büyük Üstat’ın karşısına getirildi, sonra da

259 firavunun orduları... gören deniz değil... age. p. 605

260 çokça haşhaş... Balbi (2003), p. 116

halka teslim edildi. Adamlar, ‘St. Elmo’nun diyeti!’²⁶¹ bağırışları altında dar sokaklarda sürüklendi. Yaklaşık 4.000 kişinin bir bölümü surların önüne saçılmıştı, bir bölümü de denizde akıntıyla sürükleniyordu. Kıyıya günler boyunca ceset vurdu.

261 St. Elmo’nun diyeti! age. p. 605

Arkebüzçüler

13 Siper Savaşları

16 Temmuz- 25 Ağustos 1565

Süleyman ertesi gün Mustafa Paşa'ya bir emir gönderdi:

‘Seni uzun zaman önce fethetmen için Malta’ya gönderdim. Ama senden bir haber alamadım. Emirlerim sana ulaştığında bana Malta kuşatmasına dair bilgi vermeni buyurmuştum. Tripoli valisi Turgut oraya vardı mı ve sana yardımcı oldu mu? Düşman donanmasının durumu nedir? Malta’nın herhangi bir bölümünü fethetmeyi başardınız mı?’

Bana yazarak her şeyi anlatman icap eder.’²⁶²

Süleyman aynı mektubun bir kopyasını da, ‘Mustafa Paşa’ya gecikmesiz olarak ulaştırılması, [ayrıca] orada ne olup bittiğine dair haberlerin kendisine bildirilmesi’²⁶³ gerektiğine dair tartışmaya yer bırakmayacak kesinlikteki emirleriyle birlikte Venedik Doç’una gönderdi. Sultan sadece Malta konusunda tedirgin değildi. Hristiyanların adanın içinde olduğu kötü duruma odaklanış tarzı her zamankinden daha büyük bir evham yaratıyordu onda.

Batı Akdeniz söylentiler, haberler, öğütler, uyarılar ve planlar taşıyarak oradan oraya yelken açan gemilerle kaynar hale gelmişti. Birgu’daki kurmay merkezindeki La Valette ile Sicilya’daki Don Garcia de Toledo sürekli iletişim içindeydi, ama St. Elmo’nun düşmesinden sonra mesaj taşıyanların ablukayı yarması iyiden iyiye zorlaşmıştı. Türk kıyafeti içindeki Maltalı yüzücüler limanı geçiyor, düşman hatlarına sızarak Mdina’ya ulaşıyor, oradan da küçük bir tekneyle Gozo üzerinden Sicilya’ya geçiyordu. Bu öylesine riskli bir iş haline gelmişti ki, La Valette bazen hiç değilse birisinin gönderildiği yere ulaşacağı umuduyla aynı mektuptan dört kopya gönderiyordu. Piyale’nin gemileri bu tekneleri yakalamak için boğazlarda devriye geziyordu. Yakalanma durumunda haberciler mesajı denize atıp kendilerini ölüme teslim ediyordu ve mektuplardan ele

262 Cassola, (1995) p. 26-27

263 Mustafa Paşa’ya... age. p. 26-27

geçirilen olsa da Mustafa bunların şifrelerini kırdıramıyordu, iletişim yolları zorla da olsa açık tutuluyordu.

Haberler kötüleyince ve özellikle de St. Elmo düşünce, İtalya kıyılarında ciddi bir panik yaşanmaya başlamıştı. O yenilgiyi kimse Papa IV. Pius kadar net bir açıdan değerlendiremezdi. Şöyle yazıyordu: ‘Adanın (Tanrı esirgesin ki) kâfir düşmanın eline geçmesi halinde Sicilya ile İtalya’nın ne kadar büyük bir tehlike altına düşeceğinin, Hıristiyan halkları nasıl felaketlerin tehdit edeceğinin bilincindeyiz.’²⁶⁴ Osmanlı savaş makinesinin en uç hedefi olduğunu gayet iyi biliyordu Roma. Pius’un hummaya kapılmış gibi ter içinde uyanıldığı düşlerinde Türkler neredeyse kapılara dayanmıştı. Sicilya’dan gelen haberleri anında işitmek için günün hangi saatinde olursa olsun uyandırılmasını emretti. Ayrıca kaçmaktansa kentte ölme kararını peşinen almıştı.

Malta’nın içinde bulunduğu durumun yaratması muhtemel tehlikeler Avrupa’nın her tarafında idrak edilirken, St. John şövalyelik düzeninin kıtanın uzak köşelerindeki ileri karakollarından gelenler ve maceracılar oluşturulacak bir yardım gücüne katılmak üzere adeta damla damla akar gibi Sicilya’da birikiyordu. Tüm Avrupa soluğunu tutmuş, kaygı içinde gelişmeleri izliyordu. Protestan İngiltere’de bile Katolik Malta için dualar edildi.

Ama adayı kurtarmak için yürütülen çalışmalar salyangoz hızıyla ilerliyordu. La Valette buz gibi bir nezaket ve gitgide aciliyet yansıtan bir tonda Don Garcia'ya yazmayı (ve olasılıkla soluğunun altından lanet okumayı) sürdürdü. Neden küçük bir gücü önden hazır edip Haziran ayı sonunda göndermiyorlardı? Sivillerin morali kırılma noktasına gelmişti; 'geneli insan güruhundan oluşan ve askeri deneyimden tamamen yoksun'²⁶⁵ Türkleri dağıtmak için on bin asker yeterli olacaktı. Felipe'nin hedefteki adamı haline gelen Don Garcia tereddütlü ve aşırı temkinli olmakla suçlanıyordu; adanın gitgide uzayan ızdırabı nedeniyle zaman içinde açık bir lanetleme odağına dönüşecekti.

Aslında iş o noktaya gelmeyebilirdi, ama sorun Sicilya'dan değil, Madrid'den kaynaklanıyordu. Don Garcia engin deneyime ve meseleler üstünde kesin inisiyatife sahip olan kurnaz bir askeri sefer organizatörüydü. Malta'da doğacak sorunu çok önceden belirlemiş ve durumu Felipe'ye olağanüstü netlikte sunmuştu. Malta, İspanya'nın tüm Akdeniz üzerindeki egemenliğini tehdit edecek konumdaydı, yani eyleme geçilmesi ve bu eylemin sonucu belirleyici türden olması şarttı. Bunun gerçekleştirilmesi için emrine asker ve kaynak verilmesi için yalvarmıştı. 31 Mayıs'ta, 'Yardım gönderilmezse Malta'yı yok sayın,'²⁶⁶ diye yazıyordu.

Ve şimdi de Felipe'yi durumun gerçekleriyle

265 geneli insan güruhundan... age. p. 855

266 Yardım gönderilmezse... Merriman (1962), cilt. 4, p.117

yüzleşmeye zorluyordu. Malta'nın kaderine seyirci kalacak bir adam değildi Don Garcia. Son mektubuna gönderilen yanıt eline geçmeden orada bir oğul kaybetmişti bile. Felipe'nin yanıtlarıysa her zaman tedbirliydi. Kral Cerbe'de yaşananların anısından kurtulamamıştı ve Osmanlı donanmasının büyüklüğünden korkuyordu. Kendi donanması Cerbe'den sonra çok büyük maliyetler karşılığında inşa edilmişti; onu ikinci kez kaybetmeye niyeti yoktu. Don Garcia'ya gemilerinin tehlikeye atılmaması ve kendisinden gelen açık emirler olmadan bir şey yapılmaması konusunda kati talimat verdi. Don Garcia da kralın donanmasını sakınma konusunda Piyale ile aynı düzeyde ihtiyatlı davranmak zorundaydı; 'öylesi bir kayıp Malta'nın kaybından bile daha büyük olurdu [çünkü] Tanrı esirgesin, Malta elden çıkarsa donanma olmadan bunun geri çevrilmesi ve telafisi olanaksızdı'.²⁶⁷

Bu Akdeniz'in orta kesiminde yaygın olarak benimsenen bir görüş değildi. Kral asker toplanmasına rıza göstermişti, ama onların kullanılmasına izin vermiyordu. Hristiyanlığın her şeyi bir kez daha acımasızca etkilere açık halde kalmıştı. Papa Pius, Felipe'nin verdiği yanıt karşısında duyduğu öfkeden adeta kendinden geçmişti. Kralın donanmasının giderleri büyük ölçüde Papalık tarafından yapılan mali destekle karşılanmıştı ki, sırf bu nedenle tüm Hristiyanlığın savunulması yönünde kullanılması gerekirdi. İspanyol kardinaller aracılığıyla Felipe'ye 'Majestelerine kalyonlarını yapmakta yardım

etmiş olmasa, [bugün kendimizi] Türklere karşı savunmak üzere denizde tek bir küreğin dahi olmayacağı'²⁶⁸ gerçeğini hatırlattı. Kralısa bu açık yaklaşım karşısında dolambaçlı ifadelere başvurmayaya ve temkinli davranmayı sürdürdü. Tavrından çıkartılması gereken sonuç şuydu: Don Garcia donanmasını tehlikeye atmadığı sürece adaya destek olmaya devam edebilirdi.

Karşılıklı tepki sürelerinin aşırı uzun olması da sürece olumsuz katkıda bulunuyordu; bir mektubun Sicilya'dan Madrid'e ulaşması ve yanıtının gelmesi en iyi koşullarda altı hafta alıyordu. O arada genel vali elinde toplanan gemiler ve askerleri öne sürerek bastırıyor, Felipe'nin sarayındaki memurlar arasında lobi faaliyeti yürütüyordu. Ağustos ayının başlarına gelindiğinde bir sefer açmaya hazır haldeydi, ama gemileri kullanmasına hâlâ izin çıkmamıştı ve durum her geçen gün biraz daha tehlike arz eder hal alıyordu.

Mustafa ise 15 Temmuz günü Mahmuz'da yaşanan felaketten ötürü sultanın memnuniyetsizliğinin arttığını hissetmiş gibi kuşatmaya yükleniyordu. Malta'nın kalelerini denizden alma girişimlerinde bulunmaktan vazgeçti. O andan itibaren St. Elmo tarzı, yıpratmaya yönelik kuşatma uygulayacaktı: Ağır bombardıman, aralıksız siper kazılması, savunmacıları gafil avlayacak sürpriz saldırılar. Ve kaynaklarını her iki yarımada da dar olduğundan, hem Birgu, hem de Senglea üzerinde eşzamanlı kullanacaktı.

Birgu ilk kez ağır saldırı altında kalıyordu. Bu ikinci yarımada bütün adanın ana yerleşim merkezi ve şövalyelerin en önemli kalesiydi. Kara tarafı ileriye doğru çıkıntı yapan iki burcun oluşturduğu dayanıklı tahkimatlarla korunuyordu. Bu burçlara İspanya ve Düzen'in koruyucu azizleri olan St. James ile St. John'un adları verilmişti. İstihkâmların gerisinde uzanan burunsa üstünde dar sokaklardan oluşan yoğun bir yerleşimi barındırıyordu ve en uçta ayrı bir kale olan St. Angelo vardı. Bu küçük, ama dayanıklı kale karadan bir deniz hendeği ve kaldırılabilir köprüyle ayrılmıştı, yani hemen anlaşılabileceği gibi, bir geri çekilme durumunda son savunma noktası olarak tasarlanmıştı.

Mustafa 22 Temmuz'a kadar tüm topraklarını limana yukarıdan bakan tabyalara getirtti. O gün şafak vakti on dört bataryadaki altmış dört top Birgu ve Senglea'daki savunma hatlarını dövmeye başladı. 'Ateş öylesine kesintisiz ve yoğunu ki, hem olağanüstü, hem de korkutucuydu.'²⁶⁹ Balbi dünyanın sonunun geldiği hissine kapılmıştı. Sicilyalılara ise savaşın kendi kapılarında olduğunu hatırlatmaya gerek yoktu, çünkü toprakların gürlemesini 120 mil kuzeydeki Syracuse ve Catania'da bile duyabiliyorlardı. Bombardımanın ağırlığı ve nüfuzu gerçekten de olağanüstüydü; toprak yerleşimin tamamında kendine hedef seçebiliyor, evleri yıkıp içindekileri öldürüyor, tahkimatları enkaza çeviriyordu. Altı metreyi aşkın kalınlığı olan toprak mevzilerin görünüşteki güvenliğinin gerisine saklanmış insanlar havaya fırlıyordu.

Bombardıman beş gün ve beş gece aralıksız sürdü. Osmanlı mühendisleri Birgu'nun kara tarafındaki savunmasının en zayıf noktasını çabucak belirlemişti. Burası surların doğu tarafındaki denize kadar uzanan, Kastilyalılar tarafından savunulan bölgeydi ve çapraz ateşle korunması kolay değildi. Ana hücumun hazırlıkları yapılırken oraya ayrı önem gösterilmesine karar verildi.

Temmuz ayının o sıcak günlerinde Birgu ile Senglea'nın kara tarafındaki savunmaları üstünde birbirine denk iki güç arasında büyük bir çekişme yaşanmaya başladı. Mustafa kale zapt etmekle geçen bir yaşamın verdiği deneyimi ve Osmanlı savaş makinesinin tüm pratik mühendislik yeteneklerini, insan kaynaklarını kullanıyordu. Katı bir disiplinci olan La Valette ise en imkânsız koşullar altında bile savunma derinliğinden vazgeçene aman vermiyordu. Yaşlı adam son savunma konumunda olduğunu biliyordu ve savunacağı şey sadece kendi hayatı değil, o hayatı adadığı Düzen'in varlığıydı.

Mustafa Paşa sürekli olarak Süleyman'ın bakışlarını ensesinde hissediyordu; İstanbul'daki Çinili Köşk kuşatmanın gidişatını dikkatle izlemekteydi. Sultanın kendi sancağı kampın üstünde dalgalanıyor, onun has adamları olan Çavuşlar sürekli rapor gönderiyordu. Kaybetmek iki lider için de göze alınabilecek bir şey değildi; ikisi de kendi hesabına hayatını ön saflarda tehlikeye atmaya hazırlanıyordu. Aralarındaki rekabet askeri yetenekle ilgili oluğu kadar, bir zihinsel güç sınavına da dönüşmüştü.

Tahkimatları moloz dağlarına dönüştürecek kapasiteye sahip olmasına rağmen Mustafa'yı kısıtlayan birçok unsur vardı ki, bunların başında savaş alanının darlığı geliyordu. Birgu'da cephe 1.000 metre genişliğindeydi, Senglea'da ise daha bile kısaydı. Kaç bin adamı olursa olsun her seferinde bunların ancak kısıtlı bir miktarı gönderilebilecekti. Sağlam zırh kuşanmış, gelişigüzel yapılmış olsalar da tahkimatlar ve siperlerle korunan az sayıdaki savunmacı bariz sayısal dezavantajların sıkıntısını çekmeden savaşabilirdi. Casuslardan gelen ve hemen ört pas edilen raporlara göre, askerler ve gemiler otuz mil ötedeki Sicilya'da toplanıyordu, dahası yaz ilerleyince Osmanlı kampında hastalık baş göstermişti. Zamanın hiçbir ordusu kamp kurarken hijyene ve düzenlemeye Osmanlınıninki kadar özen göstermezdi, ama Malta'nın arazi yapısı çok elverişsizdi. Ordu şövalyelerin özenle kirlettiği su kaynaklarıyla çevrili alçak ve bataklık bir arazide kamp kurmak zorunda kalmıştı. Askerler bunaltıcı yaz sıcağı altında ve gömülmemiş cesetlerin kokuştığı bir arazide tifüse ya da dizanteriye yakalanmaktan korkar olmuştu.

Mustafa Paşa savunmanın direnişini kırmak için bir kez daha tam hızla harekete geçti. Mahmuz'daki yenilgiyi izleyen ilk günlerde gemi direklerinden yapılma bir köprüyle Senglea'nın hendeğini aşma girişiminde bulunulmuştu. Savunmacılar bu köprüyü yakmayı defalarca denedi; Büyük Üstat'ın kendini ışıltılı zırhı içinde olmayacak şekilde gösteren yeğeni tedbirsizce yapılan karşı hücumlar sırasında vurularak öldü, ama girişim sonuçta başarısız oldu.

Hiç duraksamayan Mustafa Paşa bu kez de lağım-cıları patlayıcı yerleştirmek üzere masif kayada surların altına doğru tünel kazma işine verdi, çıkacak gürültüyü boğmak için de top ateşini kullandı. Senglea'ya bu operasyondan kurtaran 'Tanrı'nın yardımı'²⁷⁰ oldu; 28 Temmuz günü lağım-cılar toprağın ne kadar altında olduklarını anlamak için bir mızrağı yukarıya dürtüklerken surlardakilerden biri silahın ucunun yerden çıktığını gördü. Hemen karşı tüneller kazıldı, düşmanın önü kesildi ve lağım-cılar öldürüldü. Geçiş engellenip kapatılmıştı.

Tünel çalışması büyük çaba gerektirdiğinden, Mustafa'nın morali alınan kötü sonuçla gözle görülür şekilde sarsılmıştı, ama akıl savaşları devam ediyordu. Osmanlılar yerleşimin sokaklarını bombardımana tuttuğunda, La Valette bunları enlemesine kesen taş duvarlar yaptırdı. Arkebüz-cüler surlarda onarım yapan işçileri hedef aldığında, Marshal de Robles onları perdelemek için nişancıları körlemesine atış yapmaya zorlayacak gemi yelkenleri kullandı. Hendekleri doldurmaya yönelik çabalara geceleri çıkış harekâtlarıyla karşılık verildi. Dış surlar topçu ateşi altında ufalandıkça, savunmacılar buna adım adım gerilerken kullanılacak, taş ve toprakla hızla yapılan yeni setler inşa ederek yanıt veriyor, gerekli malzemeyi evleri yıkma pahasına sağlıyordu. Moloz kaplı bir arazide her iki taraf da çapraz ateş açıları bulmaya, askerlerini koruyacak engeller oluşturmaya çabalıyordu.

270 Tanrı'nın yardımı... Balbi (2003), p. 133

Kuşatma savaşı muazzam ölçülerde insan gücü gerektiriyordu, ama Osmanlıların da inanılmaz işgücü kaynakları vardı; tünel kazıyor, duvarlar yükseltiyor, üstü örtülü siperlerle hızla ileri hatlara uzanıyor, hafriyat yapıyor, toplarının konumlarını değiştiriyorlardı. Mustafa Paşa gerçekten de koca bir strateji külliyatını uygulamaya koymuştu; toplarını bir yerden ötekine aktarıyor, yemek saatlerinde ya da gecenin en sakin zamanlarında ani saldırılar düzenliyor, sinir bozmak için değişken dokulardaki topçu ateşi düzenlerine başvuruyordu. Topları bazen özenle seçilmiş noktalara yönlendiriyor, bazense sivil halkı paniğe salmak için yerleşimi rastgele ateşe tutuyor, barış görüşmesi talepleriyle moral gücünü hırpalıyordu. Stratejik çeşitlilikte sınır yok gibiydi.

Osmanlılar 2 Ağustos günü ağır bombardıman eşliğinde hücumla kalktı. Savunmacılar başlarını mevzilerin altında tutmaya zorlanırken, düşman askerleri kendi topçusunun ateşi altında anlaşılmaz biçimde hiç çekinmeden ilerleyip surlara tırmanmaya başladı. Saldırının yükünü ansızın üstünde hisseden savunmacıların yapılan top atışlarının kurusıkı olduğunu anlaması zaman aldı. Yine de toparlanıp saldırıya karşılık verdiler.

La Valette savunma organizasyonunu çelikten bir iradeyle yönetiyordu. Gafil avlanmamak için sabah duasını haber veren çanların gün doğmadan iki saat önce çalınması emrini verdi. İnsanlar çalınan davulların yardımıyla derlenip kilise çanlarının altında toparlandı.

Kritik noktaların hepsine cepbane ikmalı yapılmış, kullanılacak yanıcı ve parlayıcı maddeler (zift emdirilmiş balyalar, barut, vs) hemen erişilecek yerlere yığılmıştı; bir taraftaysa kaynayan katran kazanları hazır tutuluyordu.

Biri tolgasını, diğeri mızrağını taşıyan iki uşağının eşliğindeki Büyük Üstat'ı her yerde görmek mümkündü ve asli görevi farklı mevzilerde neler olduğu konusunda bilgi iletmek olan maskarası 'her ne kadar gülünecek bir şey olmasa da, yaptığı şakalarla onu eğlendirmeye çalışarak'²⁷¹ yanından ayrılmıyordu.

İki taraf için de moralleri tazelemek açısından kritik bir an gelmişti. Osmanlılar çıktıkları seferleri iyi kavranmış bir ödüllendirme-cezalandırma sistemi üstüne kurardı. Malta seferinin kayıtlarını tutan donanma memurları askerin gösterdiği cesareti ve karşılığında aldığı ödülleri açıkça belirtmiştir: 'Ömer gece Mdina Kalesi'nden bir kâfir yakalayarak mühim hizmette bulundu. (...) Mehmet bin Mustafa St. Elmo Kalesi savaşında kâfirlerin bayrağını ele geçirdi ve bazı kelleler kesti. (...) Pir Mehmet mebzul kelle keserek mühim hizmette bulundu (...) kendisine bir mevki verilmesi tavsiye olundu.'²⁷²

Şövalyelerin cesaret edimlerini ödüllendirmekte daha özel yolları vardı. Düşman lağımcılarını engellemek için tünelde başlatılan saldırıya önderlik eden

271 her ne kadar gülünecek... age. p. 130

272 Ömer gece... Cassola (1995), p. 147

Andreas Munatones altın bir zincirle ödüllendirildi; 2 Ağustos'ta başlayan saldırıda kendini gösteren üç arkebüzçüye maaşlarına ilaveten on scudi verildi; Romegas siperlerden canlı bir Türk yakalayıp getirene kendi cebinden 100 scudi vereceğini duyurdu. Adam kaldırmak kritik bir mevzu idi, çünkü bilgi toplamak iki tarafı da ciddi şekilde meşgul eden bir konuydu. Örneğin 18 Temmuz'da işkence altındaki bir Türk tutsağı, Sicilya'da yapılan yığınak konusunda Osmanlı kampında ciddi endişe olduğunu söyledi.

Gerçekten de, Piyale Paşa birkaç gün sonra mürettebatını İtalyan dönmelerin oluşturduğu hafif bir yelkenliyi konunun doğruluğunu araştırmak üzere Sirakuza'ya gönderecekti. Ardından durumun nasıl ele alınması gerektiği konusunda iki kumandan arasında bir kez daha tartışma yaşandı. Kara kuşatmasında sorumluluk almayı kabul etmeyen Piyale, donanmaya yelken açma ve toparlanan düşman armadasına dair denizde belirtiler arama emri verdi; bu da kara ordusunda orada terk edildiğine yönelik korku dalgalanmaları doğmasına neden oldu. Ardından anlaşmazlık bir kez daha giderildi.

Ama Piyale, Birgu kuşatmasına döndüğünde daha da derin bir rekabet ortamı doğacaktı; iki paşa arasında hangisinin surlarda önce gedik açacağı bir onur meselesi haline gelmişti. Bunun gerisinde orduyla donanmanın taktiksel kullanımına ve kişisel onura yönelik uzun bir karşılıklı suçlama külliyatı yatıyordu. Turgut'un sağlı-

ğında kendisini adam yerine koyulmamış kabul eden Piyale, Mustafa Paşa'yı konu ödüllendirme olduğunda kara ordusunun askerlerini donanmanınkilere karşı kayırmakla suçluyordu. Tarih yazarı Peçevi'ye göre ufak tefek, ama kafa kurcalayan çekişmeler askerin moralini genelde etkiliyordu. Örneğin 'amiral toplarını ateşlediğinde topçularına, *ateşi kesin, paşa öyle uykusuna yattı* deniyordu.' Denizcilerin buna aynıtı omuz silkmekten ibaretti. 'Topçulara öyle davranması emredildiyse ne yapılabilirdi ki?'²⁷³ Mustafa Paşa bu tür anlaşmazlıkların yaratılmasından sorumlu tutuluyordu.

Osmanlıların moralindeki düşme eğilimine yönelik haberler La Valette için çok önemliydi, ama onun da kendi sorunları vardı. İnsanlara yardımın yolda olduğu güvencesi verilmişti ve destek güçlerinin İspanya'nın koruyucu azizi olan St. James'e adanmış yortu günü olan 25 Temmuz'da adaya ulaşacağına yönelik yaygın bir inanç vardı. Gerçekleşen somut bir şey olmayınca, La Valette halk üstünde etki yaratacak, herkesi kaderini Tanrı'nın yargısına bırakmaya sevk edecek bir söylev verme gereği hissetti. Bir yandan su kaynakları konusunda endişeleniyordu, bir yandan da sokaklarda baş göstermeye başlayan ufak tefek ayaklanmalarla ilgileniyordu.

Don Garcia'ya gönderdiği mektuplarsa artık daha kötümser ifadelerle doluydu. 'Suyun yeteceğinden şüpheliydi ve son derece büyük ve telafisi imkânsız bir yı-

273 amiral toplarını ateşlediğinde... Topçulara öyle... Peçevi, p. 290

kıma doğru gidiyorlardı.²⁷⁴ Su sorunu talihli bir keşifle halledildi; Birgu'daki bir evin mahzeninde halkın büyük kesimine yetecek bir kaynak olduğu anlaşıldı. Büyük Üstat kazanılan her çatışmanın sonrasında yaptığı gibi halkın önünde Tanrı'ya şükranlarını sundu, ama 'hareketli bir deprem gibi'²⁷⁵ aralıksız devam eden bombardıman amansızca zarar vermeye devam ediyordu.

İki paşa bu atmosferde hücumların şiddetini iki misline çıkarttı; savunmacıların siperlerde kalıp oradan ateş etmeyi sürdürdü.

Kuşatma altındaki kalenin dışında da ikinci bir savaş gerilla tarzında sürdürülüyordu. Her gün Mdina'dan küçük bir İtalyan süvari birliği çıkıyor, Osmanlı ordugâhını gözetleyip ana kuvvetlerden ayrı düşen askerlere pusular kuruyordu. Bu küçücük gücün kumandanı Vincenzo Anastagi adında zeki ve girişken bir İtalyan şövalyesiydi. Kuşatmadan sonra El Greco tarafından yapılacak olan bir portesiyle ölümsüzlük kazanacak, ama kötü bir sona erip yirmi yıl sonra silah arkadaşı şövalyelerden ikisi tarafından katledilecekti. Anastagi ordugâhtan uzakta yakaladığı askerleri sorgulamak üzere kaçırıyor, Osmanlı kampına Türkçe konuşan casuslar yerleştiriyordu. Belli bir uzaklıktan bir çadırkenti andıran ordugâhtaki gündelik aktivitele-ri izlemiş ve arkadan korunmadığı sonucuna varmıştı. Sicilya'ya yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

274 Suyun yeteceğinden... Cirni, 87

275 hareketli bir deprem... age. 87

‘Oradakileri hep daha önce defalarca gözlemlediğimiz konumda bulduk ki, kendilerini sadece kalelerimizden açılacak ateşe karşı korudukları ve nöbetçi olmadan uyudukları kanaatine erdik.’²⁷⁶

Anastagi bunun yanı sıra, Osmanlıların Temmuz sonuna doğru kalenin işini bitirmeye yönelik kütleli bir saldırıya hazırlandığını da anladı ve gözetleme keşiflerini sıklaştırdı. Mdina süvarileri yedi gece üst üste ordugâhtan bir buçuk kilometre uzaktaki çıplak vadiye inip durumu değerlendirdi. 6 Ağustos gününün gecesi sekizinci kez göreve çıktıklarında, gelen seslerden çok sayıda askerin karanlıkta ordugâhı terk ettiğini anladı. Atlarına binip beklemeye koyuldular.

6 Ağustos La Valette için iyi bir gün olmamıştı. Akşam yemeği saatlerinde, yani Birgu mevzileri kıyasla daha sakinken, Francisco de Aguilar adlı bir İspanyol askeri Aragon birliğinin denize yakın kesimde görev yaptığı mevzilere gitti. Başında yüksek tepelikli arkebüzcü kaskı vardı ve tüfeği omzundaydı. Nöbetçilere düşmana keskin nişancı atışı yapmak üzere geldiğini söyledi. Arkebüzün yavaş yanan fitilini tutuşturup aşağıdaki siperlerde bir hedef bulmak için araziye dikkatle izlemeye koyuldu. Sonra nöbetçiye, ‘O itlerin hiçbirini göremiyorum!’²⁷⁷ diye seslendi. Ve kimse görmeden hendeğe atladı ve Osmanlı hatlarına doğru olanca hı-

276 Oradakileri hep... Bonello, p. 142

277 O itlerin hiçbirini... Balbi (1961), p.137

zıyla koşmaya başladı. Geride bıraktığı surlardan önce uyarı, sonra yaylım ateşi açıldı, ama o çoktan neşeyle karşılanacağı düşman hatlarına varmıştı bile. Hemen Mustafa Paşa'nın karşısına çıkartıldı.

Bu iltica son derece önemliydi. Aguilar yüksek rütbeli ve güven duyulan bir askerdi. Çok konuda bilgisi vardı. Sık sık Marshal de Robles ile La Valette arasında yapılan görüşmelere davet edilirdi ve bu nedenle de savunmacıların içinde bulunduğu kritik duruma, tahkimatlara, muhafızların gündelik rutinlerine, silah ikmaline ve taktiklere dair çok gizli içerikli tartışmalara tanık olmuştu. Ve bunların hepsi şimdi Mustafa'nın elindeydi.

Mustafa'nın surların en zayıf sektörlerini kesin doğrulukla hedef alacağını bilen La Valette, derhal gelecek saldırıya karşı hazırlık yapmaya koyuldu. Kilit konumdaki noktalara yangın bombaları stoklandı; birbirine kabaralarla tutturulmuş kalaslar gerekli yerlere koyuldu; katran kazanları hazırlandı. Büyük Üstat ise her an, her yere kaydırılabilecek bir destek gücüyle birlikte nerede gerek duyulursa orayı rahatlatmaya koşmak üzere yerleşimin merkezindeki meydanda beklemeyi planlamıştı.

Osmanlılar ertesi gece sabaha kadar Birgu ile Senglea'yı şiddetli top ateşi altında tuttu ve askeri hücumu hazırladı. Ordugâhı ve filoyu tüm savaş gücünden yararlanmak için boşaltıp düzenlemeye koyulmuşlardı. Askerlerin oluşturduğu uzun yürüyüş kolları

limanın çevresini dolaştı ve Birgu'nun doğusuna yerleşti. Anastagi'nin üç kilometre kadar uzakta bulunan süvarileriye, karanlıkta at binmiş halde bekliyor, top-
ların sesini dinliyor ve ordugâhı gözlüyordu.

Şafaktan bir saat önce Mustafa ile Piyale iki burna eş zamanlı ve kütesel birer hücum başlattı. Senglea'ya 8.000, Birgu'ya ise 4.000 askerle yüklenmişlerdi. Saldırı alışlagelen prosedürle başladı: Karanlıkta dalga dalga yayılan dua sesleri, davul gümbürtüleri, duyanı dehşete düşüren naralar. Karanlık bir anda arkebüzlerin kükremesiyle ve her türden ateşli silahın, ateş kasnaklarının, alev fırlatıcıların aleviyle, katran kazanlarının altında yakılan ocakların ışııyla yırtıldı. Aklı karışmış insanların bağırışları, kilise çanlarının sesi, davulların gümbürtüsü birbirine karıştı.

Savunmacıların ağır ağır doğmaya başlayan güneşin ilk ışıklarında gördüğü ilk şey bir elinde sancakla harabeye dönmüş mevzilerde dikilen, kızıl kaftanlı bir siluet oldu. Bu Mahmuz'daki cesaretsizlik belirtülerinden alenen sorumlu tutulan ve şimdi mevzilere ilk sancağı dikme yeminiyle hücumu bizzat önderlik eden Kandilisa idi. Ve ıska geçilmeyecek kadar iyi hedef oluşturuyordu. Savunmacılar onu arkebüz atışıyla hemen indirdi, sonrasında cesedi ele geçirmek için her zamanki öfke dolu arbede yaşanmaya başladı. Bu kayba ve korkunç insan zayıfına rağmen Osmanlılar sürece ağırlığını koymaya başladı. Savunma gitgide yıpranıyordu.

Piyale'nin komutası altındaki güçler Birgu'daki yan cephelerden birinde dış savunma hatları günlerden beri süren top ateşiyle moloza dönüşmüş olan ve Kastilyalılar tarafından savunulan mevzilere dövüşerek sokuluyordu. Sonunda tahkimatlara tırmanıp sancaklarını dikmeye başladılar. Haber kent merkezindeki meydana beklemekte olan La Valette'ye ulaşınca ihtiyat güçleri kritik durumdaki Kastilya mevzilerine yöneldi. Tolgasını başına geçirip mızrağını silah uşağından alan La Valette yardım gücüyle birlikte hassas noktaya koşarken 'ölmeye yaraşan gün bugündür'²⁷⁸ naraları duyuluyordu. Kastilya mevzilerindeki bölük kumandanları onu ateş hattından uzaklaştırmaya çalıştı, hatta düşmanın halihazırda ele geçirdiği burçlara bizzat hücum etmesini güç kullanarak engelledi. 'Elinde mızrağıyla sıradan bir asker gibi'²⁷⁹ çarpışan La Valette konumunu değiştirip bir arkebüz kaptı ve düşmana ateş etmeye başladı.

Osmanlılar o arada sultanın beyaz at kuyruğu kılından yapılma ve tepesinde altın küre bulunan tuğunu surlara çekince şiddetli mücadelenin odağını o nokta teşkil etmeye başladı. Francisco Balbi bunu şöyle anlatıyor:

'O şeyi görünce ucu kancalı ipler atıp ele geçirmek için çabalamaya başladık ve başarmaya çok yaklaştık. Bizim bir taraftan, Türklerin karşıdan

278 ölmeye yaraşan gün... Balbi (2003), p. 144

279 Elinde mızrağıyla... age. p. 144

çekiştirmesi sonucunda gönderin ucundaki altın küre düştü ki, düşman sultanının sancağı öylece kurtarılmış oldu, ama bunu biz savurduğumuz alevli silahlarla altın varaklı ve ipekli püsküllerin çoğunu yakmadan başaramadılar.’²⁸⁰

Savaş bütün şiddetiyle sürdü. Devrilen her Osmanlı hattının yerini yenisi aldı. İki tarafta da kilit konumunda olan savaşçılar dövüş dışı kaldı. Tünel savaşının kahramanı olan Munatones sağ elinden yaralandı ve sonrasında hayatını kaybetti; Rodos valisi Ali Bey öldü. La Valette bacağından vuruldu ve neden sonra savaş alanından uzaklaşmaya ikna edildi. ‘O gün yapılan saldırılar çok şiddetliydi ve her iki taraf açısından da kan dökerek ve acımasızca sürdürüldü,’ diye yazar Balbi.²⁸¹ Savaş alanının manzarası korkunçtu. ‘Kafası, kolları ve bacakları kopmuş, yanıp kül olmuş ya da birçok organı parçalanmış’ çok sayıda cesetle kaplıydı.²⁸²

Savaşın doruk noktasına ulaştığını hisseden Anastagi’nin süvari birliği o arada Osmanlı ordugâhı ile arasındaki mesafeyi görünmeden geçti. Ve yaklaşıncaya hücumla kalktı.

Paşaların ikisinin de zafer kazanmadan cepheden çekilmeye niyeti yoktu. O gün kazanılacak başarıya yönelik yoğun bir rekabet vardı aralarında. Asker savaş hattından çekilme eğilimi gösterdiğinde geri hatları tutan

280 O şeyi görünce... Balbi (2003), p. 144-145

281 O gün yapılan saldırılar... Balbi (1961), p. 138

282 Kafası, kolları... Cirmi, 97

askeri polisin sopaları karşısında tekrar saldırmaya zorlanıyordu. Surların içindeki savunmacılarsa gitgide zayıflıyordu. Dokuz saatten beri hiç dinlenmeden savaşmışlardı. Her ne kadar La Valette hem mevzilerdekilere, hem de arbedeye katılan sivil halka ekmek ve şarap dağıttırmissa da, durum git gide kötülüyordu. Osmanlı kumandanlarıysa kaçınılmaz sonun yakında olduğunu hissetmişti.

Ve hücum ansızın ve görünürde hiçbir geçerli neden olmaksızın gücünü kaybetmeye başladı. Kastilyalıların savunduğu bölümün önündeki hendekte savaşan askerler birden dönüp kaçmaya başladı; Senglea'dakiler de onlara katıldı. Savaş alanından akın akın kaçıyor, sırtlarından vuruluyorlardı. Subayların hiçbir tehdidi ve yaptırımı bu ansızın patlak veren kaçıışı durduramadı. Eğer mevzilerdeki askerler bunun karşısında şaşkınlığa kapıldıysa, Mustafa Paşa daha da kötü afallamıştı. Atına atlayıp ordunun denetimini ele geçirmeye ve askeri tüfek menzili dışında tekrar toplamaya çabaladı.

Paniğin nedeni Don Garcia'nın yardım gücünün adaya ulaştığı ve ordugâhı ateşe verdiği yönünde bir söylenti çıkmasıydı. Çadırlardan yükselen duman zaten görülebiliyordu. Panik Osmanlı ordusunun tamamına yayıldı, kuşatma altındaki kalelerin içindeki her adam, her kadın ve çocuk surlara tırmanıp birden boşalan siperlere doluştu, hayretten taş kesmiş halde cepheye bakmaya koyuldu. Ardından bağırışmaya başladılar: 'Yardım ve zafer!' ²⁸³

İki taraf da yanıliyordu. Yardıma gelen Sicilya'dan gönderilmiş bir İspanyol ordusu değildi. Korumasız ordugâhı altüst eden, şövalyeler ve Maltalı askerlerden oluşma en fazla yüz kişilik küçük bir süvari gücüydü. Geride sadece çok kısıtlı nöbetçinin ve sıhhiye sınıfının gözetimi altındaki hasta ve yaralılar bırakılmıştı. Atlılar intikam duygusunun verdiği güçle kampa daldı. Önce nöbetçileri sonra aciz durumdaki yaralı ve hastaları kılıçtan geçirerek, çadırları yakarak, iaşe ve destek malzemesini yok ederek, en önemlisi tüm orduya bulaşacak bir panik başlatarak kampı kat etti. Ve sonra da Mustafa Paşa tepki vermeye fırsat bulamadan Osmanlı yüksek kumandasını öfke ve utanca boğulmuş halde geride bırakıp Mdina'ya çekildiler.

Elbette ki Mustafa ile Piyale arasında şiddetli bir tartışma daha yaşandı.

Malta 7 Ağustos'ta tamamıyla Anastagi'nin vurduğu şanslı darbe nedeniyle ayakta kalmıştı. Egemenliğine ancak dişlerinin ucuyla tutunmuş haldeydi. St. Lavrence Kilisesi'nde bir Ta Deum ilahisi okundu, ardından geçit alayı düzenlendi. Sokaklarda sevinç ve huşudan ağlayanlar vardı.

Ama savunmacılar surların durumunu görünce sonun çok uzakta olmadığına yönelik derin bir endişe de doğdu. Yayılan bir söylentiye göre, şövalyeler Birgu'nun ucundaki St. Angelo kalesine çekilecek ve sivil halkı kendi kaderiyle baş kaşa bırakacaktı. O sırada La Valette çok önemli bir adım attı. Çakmaktaşı

gibi sert bir karaktere sahip olan yaşlı adam Düzen'in tüm kutsal ikonlarını oraya taşıttı ve köprüyü kaldırttı. Halk harabeye dönmüş surlarda şövalyelerle birlikte savaşıyordu; ikonlar son savunma devam ederken yalnız olacaktı.

Mustafa Paşa ertesi gün Mdina süvarileriyle ilgilenmeye karar verdi. Aslında bu karar kuşatmanın başında alınmış olsa, kendisine çok pahalıya mal olan son başarısızlık yaşanmayabilirdi. Onları ortadan kaldırma işini Piyale'ye verdi. Özenli bir pusu hazırlandı; küçük bir askeri birlik kentin dışındaki ovada hayvan otlatmaya gönderildi. Süvariler onları kıştırmak için kaleden çıkınca, arkalarını büyük bir piyade gücü tarafından çevrilmiş halde buldu. Kaleye zorlukla geri dönebildiler, ama bu onlara otuzdan fazla adama ve çok sayıda ata mal oldu ki, bazıları hayatını kurtarmak için yerleşime yaya kaçmıştı.

Piyale'nin askerleri bu kez de kente doğru ilerledi. Yaklaştıkça burçlarda çok sayıda savunmacı olduğunu görüp şaşkınlığa düşüyorlardı; hep Mdina'nın zayıf olduğu ve yetersiz savunulduğu düşünülmüştü, ama surlar kaynaşan, ağır bir yayılım ateş açan, davulları, kilise çanlarını çalan askerlerle kaynıyordu. Piyale de olasılıkla planlanandan daha fırsatçı bir yaklaşımla beraberinde top getirmemişti. Geri çekilme kararı alındı. Osmanlıların zamanı hızla eriyordu ve o koşullar altında Mdina'ya ciddi şekilde yoğunlaştırılacak fazla enerji yoktu. Ordugâha dönüldü. Surların üstündeki *ordu*

da derin bir nefes aldı. Görünürdeki güçlerin büyük bölümü yedek üniformaları giyip mevzilerde göstermelik dolaşan sivillerden, yani köylülerle karılarından, hatta çocuklardan oluşuyordu.

Pusuda ele geçirilen kimi tutsaklar karşısına getirildiğinde Mustafa Paşa hoşuna gitmeyecek bazı haberler aldı. Don Garcia deneyimli kaptanlarından biri olan Don Salazar'ı kapsamlı bir takviye gücünü yola çıkarmadan önce incelemeler yapması için adaya göndermişti. Paşa bu bilgi kırıntısını ilk anda geçiştirdi, ama sonra önemini kavradı. Zaman azalıyordu ve artık her yönden baskı altındaydı.

12 Ağustos günü Süleyman'ın 16 Temmuz'da yazdığı ve sultanın ruh halini ayrıca sözel olarak iletecek bir teşrifatçı tarafından getirilen mektubunu aldı. Süleyman korkunç tehditler yöneltiyor, yenilgi halinde bunun 'sultanın namına ve yenilmez kılıcına yönelik aleni hakaret'²⁸⁴ olarak kabul edileceğini ifade ediyordu. Zaferse aynı oranda büyük ödüller sağlayacaktı.

Süleyman'a kötü haber vermek istemeyen Mustafa'nın durumu geçiştirdiği anlaşılıyor. Sultan 25 Ağustos'ta tekrar yazdığında generalinden doğrudan haber almamıştı ve tonu bu kez daha dayatmacıydı:

'Malta kalesinin limana bakan bazı kulelerinin fethine dair iyi haberler getiren Abdi Çavuş sana geri gönderildi. Ama şimdiye kadar senden haber

alamadım. Malta kuşatmasına dair bilgi vermeni emrediyorum. Askerler için yeterli erzak ve silahın var mı? Malta kalesinin fethi günü yakın mı? Herhangi bir düşman donanması gördün mü? Düşman donanması ve bizim donanmamız hakkında bana bilgi vermen gerekir. Sana erzak ve mühimmat taşıyan yedi gemi gönderdim. Ulaştılar mı? Bana yaz.’²⁸⁵

Hem Süleyman, hem de Mustafa Paşa, Don Garcia’nın yaptığı yığınak konusunda ciddi endişeler besliyordu. Piyale 17 Ağustos günü Sicilya kıyılarından bazı insanlar kaçırınca, engellenmesi güç bir yardım operasyonunun hazırlanmakta olduğunu öğrendi. Gemileri bir taraftan Hristiyanları yıldırma için top ateşi açarak adalar çevresinde devriye gezmeye başladı.

Anastagi ise onların dolaşımını kıyıda izliyordu ve bu kollama görevinin baştan savma yapıldığına karar vermişti; donanmada moralin düşük olduğu belliydi. Şöyle yazacaktı:

‘Sık sık ne yaptıklarını izlemeleri için nöbetçi bırakıyordum (....) Daima gecenin birinde ayrılıyorlardı. On mil kadar açıktaki onlara ait olduğunu düşündüğümüz bir ateş görüyorduk ve ondan sonra gevşiyorlardı; görev bundan ibaretti (....)’²⁸⁶

Her iki tarafın kumandanları da morali yüksek

285 Malta kalesinin... Cassola (1995), p. 32

286 Sık sık ne yaptıklarını... Bonello, p. 142

tutmak için çaba gösteriyordu. La Valette destek gücünün yola çıktığı, Mustafa ise bunun küçük ve kötü donatılmış bir güç olduğu haberini yaydı. Ama paşanın sorunları gün geçtikçe büyüyordu. Asker sayısı savaş ve hastalıklar nedeniyle günden güne azalıyordu, savaş gereçleri ve barut yetersizdi; hepsinin ötesinde, askeri siperlerden çıkartıp mutlak bir ölüme doğru koşmaya zorlamak gitgide daha zorlaşıyordu. Uygulanan akıl oyunları daha da hüner gerektirmeye başladı.

18 Ağustos gecesini otuz Osmanlı kalyonu karanlıkta ve güvertelerinde çok sayıda asker olduğu halde usulca denize açıldı. Ertesi gün seçkin askerlerden oluşan bir destek gücü gibi tekrar ufukta gözüktüler. Askerler yeniçeri ve sipahi gibi giyinmişti ve gemilerin gelişi top atışlarıyla selamlandı, Sciberras Tepesi'ne savunmacıların dikkatini bu yeni ve muazzam gücün gelişine çekmek için bayraklar çekildi. Mustafa yakın zamanda iltica eden Aguilar'dan savunmanın çözülmenin eşiğinde olduğunu öğrenmişti. Kuşatmaya yüklenmeye devam etti.

Ağustos ayı boyunca Kastilya mevzileri civarında uzun ve zorlu siper savaşları yaşandı. Osmanlılar yılankavi siperleri daha da ilerletmeye, lağım açıp patlayıcı döşemeye, şaşırtma atakları yapmaya ve surlara hücum etmeye çabaladı. Zaman zaman günler sürecektir yaygın ateşler açıldılar. Hristiyanlarsa bunlara sürpriz çıkışlar yaparak ve sürekli gözlemede kalarak yanıt verdi. İki taraf da derme çatma barikatlar arkasına keskin nişan-

cılar yerleştirip düşmanı avladı. Bu neredeyse bir spora, 'eğlenceli bir av oyununa'²⁸⁷ dönüşmüştü.

Osmanlılar 12 Ağustos'ta savunmanın ikonik kahramanlarından biri olan ve başında kurşunu sektirebilecek tolgası olmaksızın tedbirsizce burçlardan dışarıya bakan Marshal de Nobles'i vurup öldürdü. Savunmacılar kurşunlarını kurbanını sadece vurmakla kalmayacak, giysilerini de tutuşturacak şekilde yağlamaya başladı. Müslümanlar ölümlerini almak için öne çıktıklarında (ki bunu şaşmaz şekilde yapıyorlardı) açık hedef haline geliyordu. Otoriter La Valette kendi adamlarına aynı şekilde davranmayı yasaklamıştı, çünkü bedeli göze alınamayacak kadar pahalıydı. Askerler surlardan geriye kalan moloz yığınları arasında birbirini avladı; karşı tarafa fitilli bombalar ve başka yanıcı, patlayıcı malzeme, hatta taş attı, yakın mesafeden birbirini tüfekle vurdu, kılıçlar ve palalarla mevzilere daldı.

İki taraf birbirine o kadar yakındı ki, aradaki mesafe bazen yirmi adıma kadar iniyor, askerler karşı mevzilerde konuşulanları duyabiliyorlardı. Hıristiyan devşirmeler dindaşlarını desteklemek için seslenecekleri şifreli mesajlar oluşturmıştı. Tek bir toprak setin iki yanında bulunan ve aynı kadere boyun eğmiş olan insanlar arasında an geliyor dostluğa yakın duygular oluşuyordu.

Günler bir şiddet ve ölüm, gürültü ve duman bula-

nıklığı içinde geçiyor, her sabah kilise çanlarının sesine ezan karışıyordu. İnsanlar belki yüz şekilde can veriyordu. Başından vuruluyor, yanıyor, kılıçla kesiliyor, bir top güllesi tarafından paramparça ediliyordu.

Bayrakların konumu karşılıklı saplantı haline gelmişti. Osmanlılar yeşil ve sarı bayraklarını, tuğlu kırmızı sancağı parapetlere çekiyor, savunmacıların onları parçalayıp aşağı almaya çalışıyordu. Ele geçirilen alanları vurgulamaya yönelik bu bayraklar için verilen savaş ne kadar sertse, ölen kumandanların cesetleri için verilen mücadeleler de öyleydi. Bayrak morali yükseltiyor, tersi bir kayıpsa kötü belirti olarak görülüyordu.

Kastilya burçlarındaki Haçlı sancağı 15 Ağustos'ta bir gülleyle parçalanıp düştü; bu Osmanlı siperlerinde yaklaşan zaferin işareti olarak kabul edildi. 18 Ağustos'ta zafer için basturdıkları zaman mevzilerdeki bir asker St. John sancağını kapıp 'safi joi de vivre'²⁸⁸ ile ve öylesine hızlı koşmaya başladı ki, sayısız arkebüz ona ulaşamadı bile'.²⁸⁹ Kimse canlı ele geçmek istemiyordu; yakalanmak kaçınılmaz işkence demekti ve her iki taraf da düşman ölümlerini kapıyor, bronz çağı Akdeniz'ine yaraşır ilkellikle, tıpkı Akhileus'un Hektor'un cesedini Truva surları etrafında sürüklemesi gibi törensel eylemler yapıyordu.

Mustafa bir büyük hücumla daha hazırlanmak için askerlerini elinden geldiğince zorluyordu. 16

288 (Fr.) Yaşam sevinci. (ç.n.)

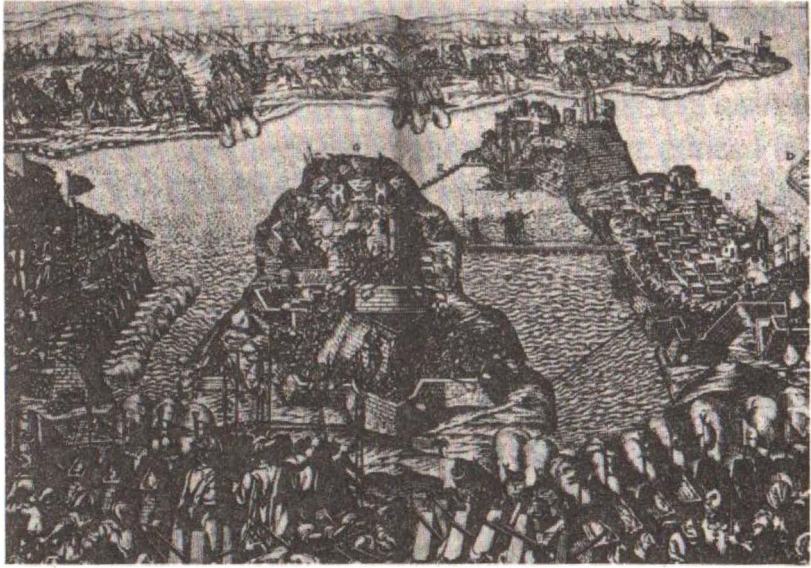
289 safi joi de vivre... age. p. 645

Ağustos'ta başlayıp ayın 19'una kadar süren dört günlük aralıksız bombardımanı öfke dolu, ama sessiz bir red izledi. Askerler hücumun başına paşanın kendisi geçmedikçe siperleri terk etmedi. Ve Paşa korkak biri değildi. Hücumu önderlik etti; sıradan bir yeniçeri gibi giyinerek, iyi savaşmaları halinde terfiler söz vererek kalabalık bir seçkin asker grubunu harekete geçirdi. Savaş şiddetli oldu, ama yarar sağlamadı; Mustafa türbanını başından sıyrıp şoka uğramış halde yere çöküverdi.

İki taraf da güçlerinin son kırıntılarıyla mücadeleye ediyordu; Mustafa donanmanın barutunu kullanmaya başladı. La Valette revire gitti ve hastalarla yaralıları içtimaa çağırdı. Yürüyecek durumda olan savaşmaya da uygun demekti. Aynı gün üstüne tek kelimelik bir mesaj ileştirilmiş bir ok surları aşmış geldi: Perşembe. Bu yeni bir saldırının uyarısıydı. Hücum yine püskürtüldü.

Kuşatma yavaşlayarak sonuç alınamayan ölümcül bir savaşa dönüşüyor, kırk yıl önce Rodos'ta yaşanana benzemeye başlıyordu. Mustafa Paşa'nın otağında toplanan konseyler gitgide uzuyor, daha ateşli hal alıyordu. Paşa, Süleyman'ın Rodos'ta izlediği yola başvurmak ve orada kışlamak istiyor, ama Piyale bunu anında ve hiç kaçamağa başvurmadan reddediyordu. Kışın donanmayı Malta'da onarmak imkânsızdı; evden çok uzak, düşmanaysa çok yakın konumda kalacaklardı. Bir ya da iki hücum daha yapıp İstanbul'a dönmeleri gerekiyordu.

Süleyman'ın uyarılarını hatırlayarak 22 Ağustos günü yeni bir hücum planlamaya koyuldular. Yiğitlik ve başarının cömertçe ödüllendirileceği duyuruldu. 25 Ağustos Cumartesi günü yağmur yağmaya başladı.

14 ‘Malta Yok’

25 Ağustos-11 Eylül 1565

İtalyanların tramontana, ‘günbatımı rüzgârı’ olarak adlandırdığı rüzgâr Alplerden kopup gelir. İtalya Yarımadası’nı yukarıdan aşağıya süpürür, beraberinde Orta Akdeniz’e yoğun yağış ve fırtınaya denk yelken koşulları getirir. Aynı rüzgâr 1565 yılı Ağustos’unda Malta’yı tufan gibi yağın yağmurlarla vurdu ki, bu yaklaşan kışın sadece ilk belirtisiydi.

Yoğun yağışlar her yerde yaşanan yıkımı biraz daha iyi vurguladı. Üç buçuk aylık şiddetli savaş sonrasında liman bölgesi bir kıyamet alanına dönüşmüştü.

Birgu ile Senglea'nın savunma mevzileri kelimenin tam anlamıyla toza dönüşmüştü; iki tarafı birbirinden ayıran şey artık sadece moloz yığınlarıydı. Osmanlılar su basmış siperlerin içinde, Hristiyanlarsa derme çatma barikatların gerisinde sefil haldeydi. Cephe hatları lime lime olmuş bayraklar ve düşmanın kokuşan kafataslarıyla belirlenmişti. Her ne kadar Müslümanlar verdiği kayıpların cesetlerini taşıyıp Sciberras Dağının kayalık zemininde büyük zahmetle açtıkları toplu mezarlara gömmekte hiç zaman kaybetmiyorsa da, manzaraya yine de ölüm hakimdi. Keskin nişancılar, toplar, kılıçlar, mızraklar, ateşli savaş düzenekleri, yetersiz beslenme, su yoluyla yayılan hastalıklar büyük kayba neden oluyordu. Ağustos'un sonuna kadar belki 10.000 insan ekvator sıcaklığını andıran bir iklimde can vermişti. Şişmiş cesetler gazlar salarak limanın sularında yüzüyor, her saldırıdan sonra çeşitli organları kopmuş halde savaş meydanında yatıp kalıyordu. Marsa'daki Osmanlı ordugâhında hastalık kol geziyor, hava çürümüş ceset ve barut kokuyordu. İki taraf da konumuna pamuk ipliğiyle bağlıydı.

Hristiyan saflarında belli noktalara yoğunlaşmış bir saldırının daha işlerini bitireceği sezisi hakimdi. Şövalye Vincenzo Anastagi şöyle yazıyordu:

‘Adamlarımızın büyük bölümü öldü. Surlar yıkıldı; açılan gediklerden içerisi kolaylıkla görülebilir hal aldı. Ve biz kendimizinkinden büyük bir güç tarafından ezilme tehlikesi yaşıyoruz. Lakin bun-

dan söz etmek yakışık almaz. Başta Büyük Üstat olmak üzere tüm Düzen [yenilgiye dair] fısıltılarının hiçbirine kulak vermemekte kararlı.’²⁹⁰

Görünüşe göre savunmacıları ayakta tutan gerçekten de sadece La Valette’nin iradesiydi. 25 Ağustos’ta Birgu’nun daha fazla savunulamayacağı, St. Angelo kalesine çekilmeleri gerektiği önerilince, La Valette yarımadaının ucundaki kaleyle irtibatı sağlayan köprüyü havaya uçurttu. Geri çekilmek söz konusu değildi. Kilise ayinleri ve başarıyla sonuçlanan her savunmadan sonra yapılan şükran duaları halkın moralini güçlendirdi. Ön hatlardaysa savunmacıların vurulmayı göze almadan parapetin gerisinden başını kaldırması bile olanaksızdı. Zaman zaman onları hayatta tutan sadece kalın zırhları oluyordu.

28 Ağustos’ta Lorenzo Puche adlı bir İtalyan askeri arkebüz atışıyla başından vurulduğunda Büyük Üstat ile bir meseleyi konuşuyordu. Tolgası darbenin etkisine dayandı. Adam büyük şaşkınlıkla yere devrildi, üstünde içeriye doğru bir göçük oluşan başlığını aldı ve bir çıkış saldırısı yapmak için izin istedi. Bu elbette ki o koşullar altında reddedildi. Keskin nişancı atışı riskini azaltmak için arkebüzler birbirine bağlanıp kazıklarla parapet seviyesinin üstüne yükseltildi ve uzun ipler yardımıyla körlemesine ateşlenmeye başlandı.

İki taraf birbirinden neredeyse birkaç karış uzak-

lıktaki barikatların gerisine çökmüş halde yağmurda ıslanıyordu. Balbi, ‘Zaman zaman düşmana o kadar yakın oluyorduk ki, neredeyse uzanıp el sıkışabilirdik,’²⁹¹ diye yazıyor. İki tarafın kumandanları da ön hatlardaki çekilen karşılıklı acıları paylaşma hassasiyetinin farkındaydı ve bundan korkuyordu. Senglea’dan ‘kimi Türklerin saflardakilerle konuşup onları durumu biraz tartışmaya sevk edecek güveni kazandığı’ haberi gelmişti. Topun hiçbir oyuncunun olmadığı alana atıldığı durağanlıkları andıran karşılıklı kabul anları yaşanıyordu. 31 Ağustos’ta bir yeniçeri siperinden çıkarak karşıdakilere ‘mendili içindeki nar ve salatalıkları sunmak için ilerledi ve karşılığında kendisine ekmek somunları ve nar ikram edildi’.²⁹² Şövalyece yaklaşımlardan artık yoksun kalmış bir çatışma içinde ender rastlanan bir insani paylaşım anıydı bu. Askerler karşılıklı konuştukça, Osmanlı ordugâhında moralin iyice sarsıldığı anlaşıyordu. Gıda kaynakları gitgide daralıyor, savunmacıların mevzileri elinden geldiği kadar hızlı onarmasıyla savaş öncekinden bile girift bir kilitlenmeye kayıyordu. Ahbaplık kuran yeniçerilerin söylediklerinden Osmanlı ordugâhındaki yaygın kanının ‘Allah’ın Malta’nın alınmasını istemediği’²⁹³ yönünde olduğu kanısı doğuyordu.

Osmanlıların moralini olasılıkla yağmur da hırpalamıştı. La Valette adamlarını onları yağıştan koruyacak, bitki liflerinden örülme hasıra benzer örtülerle

291 Zaman zaman düşmana... Balbi (2003), p. 165

292 kimi Türklerin... mendili içindeki nar... Cirmi, 114

293 Allah’ın Malta’nın alınmasını... age. 114

donatmıştı. Böylece hava koşullarındaki değişim kuşatmanın dinamiğinin de değişmesine neden olmuştu.

Mustafa Paşa ise zamanın tükenmekte olduğunun farkındaydı elbette. Otağında yapılan savaş konseyi toplantıları daha da yüksek ve hararetli karşılıklı şikâyetlere sahne olmaya başladı. Eski tartışma bir kez daha yüzeye çıktı: Ordu ve donanma orada kışlayabilir miydi? Zafere ulaşmadan geri dönecek olurlarsa sultan ne yapacaktı? Yardım filosuyla ilgili söylentiler ne kadar ciddiydi?

Piyale orada kışlama önerisini bir kez daha reddetti, ama ada çevresindeki devriye seyirlerinin güçlendirilmesi emrini verdi. Emirde şöyle deniyordu: ‘Malta adasının bazı kesimlerinin gözlenmesi ve korunması babında doğan acil lüzum üzerine sana 30 kalyonla bu görevi yerine getirmeni emrediyorum (....) Sözüne karşı çıkan herkes uygun cezaya çarptırılsın.’²⁹⁴

Yağışlı hava aslında Mustafa’ya aynı zamanda bir şans da tanımıştı. Sağanak yağmur arkebüzleri ve öteki yanıcı savaş gereçlerini sıırıslıkla etmişti; bu da savunmayı karşı ateş altında kalmadan yakalama olanağı sağlıyordu.

Ağustos’un son günlerinde paşalar ellerindeki her şeyi yağın yağmur altında kalkılacak bir dizi hücum için seferber etti. Lağımcılar ayakta kalan surların altına patlayıcı döşemek üzere işe koşuldu, kuşatma

kuleleri inşa edildi, başarı halinde dağıtılacak önemli ödüller açıklandı. Paşalar askere ilham vermek için çadırlarını ön saflara yaklaştırdı, Mustafa saldırılara bizzat önderlik etti. En büyük ödülün uzansa kavrayacağı kadar yakınında olduğunu hissediyordu, ama o şey bir türlü nasip olmuyordu. Savunmacılar hâlâ coşkuyla savaşıyor, lağımcıları engellemek için tüneller kazıyor, karşı hücum harekâtları düzenliyor, Mustafa'nın ahşap kuşatma kulelerini deviriyordu.

La Valette hava arkebüzlerin kullanılamayacağı kadar yağışlı olduğu zamanlarda adamlarını silahlıklardan çıkarttığı arbaletlerle donatıyordu. Osmanlılar yağmur altında geleneksel yaylarını kullanamıyordu, ama Ortaçağ savaşlarından kalma, o mücadeleye zamanın dışından çıkıp gelmiş gibi görünen mekanik arbaletler ciddi hasar yaratıyordu. Öylesine güçlü silahlardı ki, Balbi'ye göre, 'onlarla yapılan bir atış bir kalkanı, hatta gerisindeki adamı parçalayabilirdi'.²⁹⁵

30 Ağustos günü bütün sabah boyunca yağmur yağdı ve Mustafa Paşa iri taşların surlardan düşmesiyle oluşan gediklerden birine yapılan hücumun başını çekip, o zayıf noktayı iyice hırpalayarak genişletilmesini sağladı. Bazı Maltalılar düşmanın kente girdiğini haberini vermek için La Valette'ye koştu. Kumandan toplayabildiği kadar fazla adam ve olabildiğince ivedilikle, hatta akın eden düşmanı taş yağmuruna tutacak kadın ve çocuklarla birlikte oraya koştu. Durum olasılıkla

295 onlarla yapılan bir atış... Balbi (1961), p. 160

hava koşulları sayesinde geçirildi. Yağmur durdu, savunmacılar ateşli silah kullanabilecek ortam buldu ve toplar düşmanı geri çekilmeye zorladı. Mustafa sarsılmıştı, ama kararlılığını korudu. Hristiyan kaynaklarına göre, 'bir elinde sopayla askerlerini saldırmaya teşvik etmeye koyuldu'.²⁹⁶ Öğlen saatlerinden gecenin karanlığı çökene kadar dövüştüler, ama sonuç elde edemediler. Hücum hızını kaybetti.

Ertesi gün savunmacılar saflarını yeni bir saldırı için pekiştirmeye çalıştı, ama hücum gerçekleşmedi. Balbi, 'Türkler herhangi bir harekette bulunmadı ki, bundan onların da bizim kadar bitap olduğu sonucunu çıkarttık,'²⁹⁷ diye kayıt düşecekti. Kuşatma savaşı tam bir duraksamaya girmişti.

Ve Mustafa destek donanmasının artık yolda olduğunu biliyordu. Zafer halinde dağıtılacak savurgan- ca ödüller, maaşlı yeniçerilere terfi, kölelere özgürlük vaat etti. Tüm bunlar pek az fark yaratacaktı.

Durumun bilincine varan ve hükümdarının isteklerini yerine getirmek için heyecanla çaba gösteren tek kumandan Mustafa değildi. Malta'da verilen Akdeniz'e hakim olma savaşı, satranç tahtasının iki tarafında yer alan Süleyman ve II. Felipe gibi baskın ve durumu kumandanlarının omzunun üstünden izleyen iki hükümdara vekaleten yürütülüyordu. Don Garcia ise Sicilya'da yardım gücünü yola çıkartmak için

296 bir elinde sopayla... Bosio, cilt. 3, p. 678

297 Türkler herhangi bir... Balbi (1961)

Madrid'den gelecek emri heyecanla bekliyordu. Ağustos ayının başlarına gelinene kadar Sicilya'da 11.000 adam ve 80 gemi toplamıştı. Askerin büyük bölümünü savaşta sertleşmiş İspanyol piyadesi, mızrakçısı ve arkebüzçüsü oluşturuyor, onların yanı sıra Hristiyanlığın zaferi için çarpışmak üzere çıkıp gelmiş asillerle bir grup St. John şövalyesi bulunuyordu.

Bunların arasında Felipe'nin gayrimeşru üvey kardeşi olan ve ilk destek güçleriyle hareket etmek için geciken Avusturyalı Don Juan da vardı. Oluşan bu gücün kumandanlığını Cerbe savunmasının da başında bulunan, İstanbul'a fidye ödenerek geri getirilen ve ünlü bir condottiere olan Don Alvare Sande ile cinayet, tecavüz ve haraç suçlarından ötürü hapis tutulduğu zindandan anlaşıldığı kadarıyla kendini Hristiyanlığın amaçlarına adanması sonucunda Papa tarafından afla salıverilen tek gözlü Ascanio della Corgna üstlenecekti. Yola çıkmaya hazırdılar ve Don Garcia her gün gelen harekete geçmeye yönelik öfkeli başvurularla ciddi şekilde bunaltılıyordu.

Ulaşan haberler de her geçen gün biraz daha çaresizlik yansıtan türdendi. Mdina valisi 22 Ağustos'ta, 'Dört yüz adamımız kaldı (...) tek bir saat daha kaybetmeyin,'²⁹⁸ diye yazıyordu. Ne var ki Felipe yine bir kararsızlık krizine girmiş, zaman yitiriyordu ve izin 20 Ağustos'ta neden sonra ulaştığında, içerdiği bir sürü uyarı nedeniyle belirsizlikler ve kısıtlamalar da taşıyordu. 'Yardım girişimi kalyonların kaybı tehdidi içeren

büyük tehlikelere girilmeden'²⁹⁹ yapılabilirdi. Osmanlı donanmasıyla çarpışmaya girilmeyecekti.

Bunlar uyulması neredeyse olanaksız emirlerdi. Uzun müzakerelerden sonra askerlerin en seçme 60 kalyona doldurulmasına, hızla Malta kıyılarına gidilip, yardım gücü boşaltıldıktan sonra geri dönülmesine karar verildi. Amacın anlaşılması olasılığını en aza indirmek için Tripoli'ye saldırır gibi bir yanıltma harekâtıyla batıdan yaklaşılması planlandı.

Filo Sicilya'nın doğu kıyısındaki Sirakuza'dan 25 Ağustos günü denize açıldı ve anında kendini Malta'ya doğru esen şiddetli rüzgârın dişleri arasında yelkenle ilerlemeye çalışır halde buldu. Ayın 28'inde kırılgan yapılı kalyonlar dalgalı denizde batıp çıkıyor, şiddetli yağmur güverteleri dövüyor, 'herkes denizden ve gökten gelen suyla'³⁰⁰ sırılsıklam oluyordu; gemilerin mahmuzları kopup gitmiş, kürekleri kırılmış, direkleri paramparça olmuştu. Su alıp batma tehlikesi altındaki gemileri dolduran, deniz ve gemiler hakkında hiçbir şey bilmeyen kara kökenli askerler soğuktan donmuş ve dehşet içinde dualara sığınıyor, adaklar adıyordu. Direklerin tepesinde parlayan mavi-beyaz St. Elmo ateşlerinin görüntüsü, Vaftizci Yahya'nın boynunun vurulduğu ve kilise takviminde özellikle kötü kehanetlerle birlikte anılan günle birleşince cahil askerlerin korkusu iyice artıyordu.

299 Yardım girişimi... Fernandez Duro, p. 83

300 herkes denizden ve gökten... Bosio, cilt. 3, p. 678

Konvoy bir şekilde geceyi atlatmayı başardı ve elbette ki o arada Sicilya'nın batı kıyısındaki Trapani'ye kadar sürüklendi. Zamanında varılamayan randevularla, Osmanlı donanmasıyla karşılaşmanın kaçınılmaz olduğu kıyılara atan ters rüzgârlarla boğuşmakla, Sicilya kıyılarına çekilip tekrar denemekle geçecek kâbus gibi bir haftanın henüz başlangıcıydı bu. Deniz tutmuş, benzi yemyeşil olmuş askerler Don Garcia'nın güç kullanarak engellemesi olmasa, geride tek kişi kalmamak üzere kaçmaya hazırdı.

Filo sonunda 6 Eylül günü Osmanlı donanmasını gafil yakalama umuduyla boğazlara doğru bir çıkış daha yaptı. Açık denizde tamamen sessiz bir şekilde otuz mil ilerlemesi gerekiyordu. Kesin emirler verilmişti: Gemilerdeki tüm horozlar kesilecekti, mürettebata emirler fısıltı düzeyinde sesle verilecekti ve kürekçilerin ayağa kalkması yasaktı, çünkü prangalarındaki zincirlerin gürültüsü sakın denizde yayılıp gidebilirdi.

Ama sürpriz faktöründen yararlanma şansı 3 Eylül günü Malta'nın batı kıyılarında devriye gezen korsan Uluç Ali tarafından teşhis edilmeleriyle çoktan ortadan kalkmıştı. Mesele günlerdir paşalar arasında yoğun tartışma konusu halindeydi.

Eylül'ün ilk günlerinde bir nokta savunmacılar açısından netlik kazanıyordu: Hücumlar devam etse de, genel akış değişmeye başlamıştı. Balbi 5 Eylül'de

şöyle yazıyordu: ‘Türkler Saint Michael’e ve Kastilya mevzilerine yönelttikleri bombardımanı aynı şiddette sürdürüyor. Ama buna rağmen, her gün mühimmatlarını gemilere yüklemeye, toplarını çekmeye devam ettiklerini görüyoruz. Tabiatıyla bu bize büyük cesaret veriyor.’³⁰¹ Osmanlılar gerçekten de çıkartma tehdidi karşısında değerli toplarını korumaya alıyordu. Bu uzun ve zahmet gerektiren çalışmalarla yapılıyordu. İki dev top özellikle büyük sorun çıkarmıştı; birisi arabasından kurtulup düşünce mecburen terk edilmişti. Öteki de denize yuvarlandı.

Savunmacılara sızan haberler gitgide daha cesaret verici oluyordu. Korsanlardan bazılarının gemilerini alıp gittiği, bu türden daha öte kaybı önlemek için limanın ağzına zincir çekildiğini öğrendiler. O arada bir Maltalı esir kaçıp Birgu’ya dönmüştü. Ana meydanda Türklerin çok zayıf düştüğü için çekildiği iddiasını yaydı. Daha sonra düşmanın bir büyük saldırıya daha kalkıp sonra gideceği haberiyle iki Maltalı daha geldi.

6 Eylül gecesi düşman hatlarından hiç ses gelmediğini farkedenden bir grup asker Osmanlı siperlerine süzüldü. Mevziler bomboştı; tek buldukları birkaç kürek ve pelerin oldu. Tüm ordu olası bir saldırıya karşı geçici olarak kalyonlara çekilmişti.

Öte yandan Mustafa, gerçekleşmesi yakın olan yenilgiyi zafere çevirmek için hâlâ umut olduğu dü-

301 Türkler şiddetli bombardımanı.. Balbi (1961), p. 165

şüncesindeydi. 6 Eylül Çarşamba gecesi paşanın otağında yapılan son tartışmalar kimi güvenilmesi zor Hıristiyan kaynakları tarafından aktarılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Paşa, sultanın haremağalarından biri tarafından getirilen ve donanmanın Malta'dan zafer kazanmadan dönmemesi gerektiğini vurgulayan mektubunu bir kez daha okumuştur. Bunu Süleyman'ın olası tepkileriyle ilgili yoğun bir tartışma izlemişti. Mustafa Paşa'ya göre, sultanın tabiatı adadan zafere ulaşmadan dönmeleri halinde sonlarının 'sefil ve korkunç'³⁰² olacağını düşündürecek kadar ürküntü vericiydi. Paşa muhtemelen on yıl önce Kızıldeniz'e açılan bir seferde başarısız olunca doksan yaşındayken sultanın emriyle idam edilen haritacı Piri Reis'i anımsıyordu.

Sultanın sancaklarından birini taşıyan Piyale Paşa ise buna karşı çıkıyordu: Süleyman tüm sultanlar arasında en bilge ve en makul olandı; kendileriye adayı zapt etmek için insanüstü çaba göstermişler, ama havalar bozmuştu. Şimdi her şeyden önemlisi donanmayı kurtarmaktı, çünkü gemileri riske atmak, tüm orduyu tehlikeyle karşı karşıya bırakmak anlamına gelecekti.

Mustafa buna karşılık ertesi sabah yapılacak son bir hücumda ölmeye hazır olduğunu söyledi. O girişim de başarısızlığa uğrarsa çekileceklerdi. Aslında paşa kendini kaçınılmaz olana hazırladığı anlamına gelebilecek özel bir emri çoktan vermişti. Başharemağası'nın kuşatmadan önce Romegas tarafından ele geçirilen de-

vasa kalyonu seferin görünürdeki nedenlerinden birini teşkil etmişti. Gemi kuşatma boyunca iç limanda sakin dalgalarla hafif hafif salınmış, Mustafa da gemiyi zaferin bir kanıtı olarak İstanbul'a götürmeye yemin etmişti. 6 Eylül günüyse top ateşiyle batırılmasını emretti. İlk atışlar suyun üstünde ısıklık çalarak gelirken, La Valette gemiyi palamarlarla rıhtıma bağlattı. Böylece kalyon yara almasına rağmen yüzer halde tutuldu.

Şafak 7 Eylül Cuma günü pırl pırl bir havayı aydınlattı. Yılın birçok günü gibi 7 Eylül de Hıristiyan takviminde bir yortuyu ifade ediyordu ve Bakire Meryem'e adanmıştı. Hava hızla boğucu hale gelip ekvator sıcağına döndü. Gece sıcak öylesine dayanılmazdı ki, kimse uyuyamamıştı. Osmanlı askerleri hava aydınlanınca saldırı emrini beklemek üzere siperlere döndü. Hücumla ağırlık katmak amacıyla Uluç Ali'nin kalyon koluna St. Paul Koyu'na kayması emredilmişti.

Bu Mustafa'nın yüzleşeceği son şanssızlık olacaktı. İki saat sonra Don Garcia'nın yardım gücü bir sonraki koy olan Mellieha'ya girip bir buçuk saat içinde kumsala 10.000 asker çıkardı ve hemen tekrar denize açıldı. Kapsamlı güç hiçbir müdahale olmaksızın karaya ayak basmıştı. Bu tamamıyla şanstın kaynaklanan bir şeydi.

On beş kilometre ötedeki Birgu ve Senglea'da savunmacılar harabeye dönmüş mevzilerin arkasına ağır zırhları altında ter döker halde yerleşmiş, kendilerini öfkenin hakim olacağı bir başka güne hazırlıyordu. O

vaziyette beklerken Osmanlı siperlerinden alışık olmadıkları, öfkeli arıların vızıltısını andıran ahenksiz bir ses gelmeye başladı. Bunun yeniçerilerle sipahiler arasında kimin önce hücumla kalkacağına dair baş gösteren tartışmadan kaynaklandığı anlaşıldı. Sonra da savunmacılar şaşkınlıktan ağzı açık kalmış halde izlerken düşman askerleri siperleri terk edip geri çekildi. Malta tarafı bunun ne anlama geldiğini kavramaya çalışırken, St. Elmo'dan bir top atışı yapıldığını duydu ki, bunun anlamı açıktı: Osmanlı ordugâhına bir işaret.

O sırada hızla çekilen küreklerle ilerleyen küçük bir bot burnu dönüp kıyıya yöneldi. 'Giyiminden ve tavrından yüksek rütbeli olduğu anlaşılan' türbanlı biri çabucak kıyıya çıkıp bekletilen bir ata binip dörtlüye Mustafa'nın otağına yöneldi. O kadar büyük bir telaş içindeydi ki, at tökezleyip düşünce öfkeyle doğruldu ve palasını çekip hayvanın ön bacaklarını kesti. 'Sonra Piyale Paşa'nın otağına koştu. Ve Carradino ve St. Margaret yönünden üç ya da dört Türk atlısı ellerinde palalarıyla geldi ve tüm ordugâhı ayaklandırdı ve karmaşaya saldı. Ve nihayetinde ordunun çabucak toparlanması ve tam teçhizatla gemilere binmesi emredildi.'³⁰³ Don Garcia'nın askerlerinin çıkartma yaptığı haberi Osmanlıları öfke dolu bir devinime salmıştı. Sciberras Tepesi'nde toplanıp malzeme ve donanımlarını mucize kabilinden bir hız ve etkinlikle gemilere taşıdılar. Mustafa yine de kaleden çıkış yapacak olanları avlaması için geride arkebüzçülerden oluşan pusu

takımları bırakmıştı. Ama savunmacılar kaleden çıkmadı. La Valette sonuna kadar otoritesini korudu, kimsenin tahkimatları terk etmesine izin vermedi.

Birgu sokaklarında kutlamalar yapılmaya başlamıştı bile. Tüm kilise çanları bakire Meryem yortusunu kutlamak için çalınıyor, trompetler, davullar ve bayraklar harabeye dönmüş kentin perişan haldeki sokaklarına neşeyi ve şenliği davet ediyordu. Her yerde olağanüstü kitlesel duygu gösterileri vardı. İnsanlar dizlerinin üstüne çökmüş, Tanrı'ya şükretmek için ellerini göğese açmıştı. Kimileri, 'Yardım geldi!' diye bağırarak hopluyor, 'Zafer! Zafer!' çığlıklarıyla deli gibi koşuyordu. Ve 'en aziz nama sahip'³⁰⁴ bir şövalye olan Vaspasiano Malaspina elinde bir palmiye dalıyla mevzilere tırmanmış *Ta Deum* söylüyordu. Bir Osmanlı keskin nişancısı tarafından vurulup öldürüldüğünde ilk mısrayı tamamlamak üzereydi. Sahibine buruk tatmin veren bir atış olmalıydı bu.

Aylar süren aralıksız bombardımandan sonra gece, Birgu ile Senglea'nın üzerine olduğundan daha derin hissedilen bir sessizlikle çöktü. Sıcak geceyi uzaklardan yırtan tek ses, Osmanlıların gemilere çektikleri top arabalarının taşlı zeminde çıkardığı gıcırtıları.

Osmanlılar gemilere çekilirken, destek gücü de gün boyunca ilerleyerek karaya çıktığı yerle Mdina arasındaki on kilometrelik yolu aldı. Askerler tolgalar

ve zırhlar kuşanmıştı, hem silahlarını hem de ağır erzak yüklerini taşıyorlardı. Hava bunaltıcı derecede sıcaktı, dahası hepsi gemilerde bir hafta boyunca çektikleri sıkıntıyla tükenme derecesinde yorgundu. Kavrulmuş araziye yayılan ordu gelebilecek etkilere fazlasıyla açıktı. Bazıları yürüyüşü daha katlanabilir kılmak için yükünü bıraktı, ama bu anlaşılınca almak için geri gönderildi.

Onlar Mdina'ya doğru yokuş yukarı zorlanarak yürürken, Ascanio de Corgna ile Anastagi gelenleri karşılamak için kentten çıkıp tepeden aşağı indi; o arada yerel halk da erzakın ve mühimmatın taşınmasına yardım etmek için yük hayvanlarıyla birlikte çıkıp geldi. Bir pusudan çekinen Ascanio askerleri acımasızca zorluyordu, ama günün sonunda 10.000 asker Mdina'daki garnizona güvenle yerleştirilmişti.

Osmanlı askeri seferinin yüz kızartıcı bir sona ulaşmak üzere olduğu tahmin ederken kaderin ani bir cilvesi yaşandı. 9 Eylül Pazar günü gelen yardım gücünden bir asker Osmanlı ordugâhına iltica etti. İspanyol Müslüman'ı olan Moriskolardandı ve baskı altında Hristiyanlığı kabul etmiş, kıyıda hâlâ dalgalanmakta olan sancakları gördüğü anda atalarının dinine dönmüştü. Gelen destek gücüne yeni bir bakış açısıyla yaklaşılmasını sağladı. Aslında on bin değil, yaklaşık altı bin asker vardı ve hepsi de travmatik deniz manevraları nedeniyle perişan haldeydi, yiyecek sıkıntısı nedeniyle ayakta zor duruyordu. Dahası farklı kökenlerden gelen kumandanları otorite için itişip kakışıyordu.

Söylenenler gerçeği ifade ediyordu; İspanyol Alvare ile İtalyan Ascanio'nun arası iyi değildi ki, bu da Osmanlı ordugâhındaki otorite çatışmasının tıpatıp aynıydı.

Bu bilgi yenilgiyi hâlâ içine sindiremeyen Mustafa Paşa için enkazdan bir şeyler kurtarma olanağı anlamına gelmişti. Zarları bir kez daha atmaya karar verdi. 11 Eylül Salı sabahı güneş doğmadan 10.000 askeri niyetinin anlaşılmaması için karanlıkta gemilerden boşalttı ve savaş düzeni içinde kuzeye doğru harekete geçirdi. Yapmak istediği şey destek gücünü yolculuğun etkilerini atlatmadan kıstırıp yenmekti.

Piyale'nin filosu da bununla eşzamanlı olarak limandan çıktı ve St. Paul Koyu'nu tutmak üzere kuzeye yöneldi. Birgu ile Senglea'dan onların gidişi görüldü, Sciberras Tepesi'ne çıkan Maltalılar St. Elmo harabelelerine St. John şövalyelerinin kızıl-beyaz bayrağını çekti. O arada ilerlerken kırsal alanı ateşe veren Osmanlılar da gözle izlenebilir hale gelmişti. Aslında bu kez de Mustafa'nın planı taraf değiştiren bir Sardinyalı dönme tarafından Hristiyanlara sızdırılmıştı ve Maltalı izciler ordunun ilerleyişini çok yakından takip ediyordu.

La Valette askerlerin hazırlanması için Mdina'ya acil mesajlar göndermişti. Sabahın erken saatlerinde yardım gücünün 10.000 askeri Mdina'nın gerisindeki yüksek araziye çekildi. İki gün dinlenmiş ve peksimetten başka şey yeme fırsatı bulmuşlardı, çünkü her bölüğe bir inek ya da öküz verilmişti. Askerlerin çoğu Felipe'nin İtalya'daki topraklarından derlenmiş İs-

panyol mızrakçılarla arkebüzçülerdi ve hepsi meydan savaşında düzenli saflar halinde dövüşmekte deneyimliydi. İspanyol bayrakları açıldı ve davullar çalınmaya başladı. Düzgün kareler halinde kümelenmiş demir tolgalı askerler Osmanlı hücumuna hazırды.

Düşman yaklaşınca İspanyol ve İtalyan kumandanlar komutaları altındaki birliklere hakim olmakta zorlanmaya başladı, çünkü 'Türklerle savaşa tutuşma isteği o denli büyüktü ki, askerleri kılıç gücüyle bile dizginleyemiyorlardı'.³⁰⁵ İki taraf da yüksekte konuşlanmanın sağlayacağı avantajı iyi bildiğinden, Mdina'nın gerisinde bulunan ve üstünde bir kule barındıran tepeyi kontrol altına almak için yarışa kalkıldı. Bu mücadeleyi İspanyollar kazandı, bayraklarını kuleye dikti ve düşmanı tepeden aşağı sürmeye başladı. Osmanlılar oldukları yerde tutunup savaşmaya çabaladı, ama geriliyorlardı. Mücadele hararetiydi, askerler arkebüz kurşunları ve oklarla vuruluyordu, dahası en tepe noktaya ulaşan güneşin sıcaklığı öylesine yoğundu ki, Balbi 'tüm kuşatma boyunca havanın hiç o kadar sıcak olduğunu hatırlamıyorum,' diye yazacaktı. 'Hristiyanlar ve Türkler yorgunluktan, sıcaktan ve susuzluktan ayakta duramayacak hale geldi ve çok adam öldü.'³⁰⁶

Mustafa'nın hücum kararının korkunç bir değerlendirme hatası olduğu artık anlaşılıyordu. Hristiyan gücü ilticacı Moriskonun iddia ettiğinden büyüktü ve

305 Türklerle savaşa tutuşma... Balbi (1961), p. 184

306 tüm kuşatma boyunca... Hristiyanlar ve Türkler... age. p. 184

dört aydan beri cephede olan Müslümanlarınkinden çok daha zindeydi. Osmanlılar sendelemeye başladı. Mustafa'nın arkebüzcuları hattı bir süre tuttu, ama Hristiyanların yakaladığı momentum durdurulamaz türdendi. İspanyol mızrakçılarının hücumu bir bozgunun başlamasına neden oldu.

Cesaretinden asla şüphe duyulamayacak olan Mustafa Paşa geri çekilme dalgasını önlemeye çalıştı. Atından atlayıp hayvanı öldürdü ve koşup en ön saflara geçti. Bunun da yararı olmayacaktı; askerleri hızla ilerleyen düşmanın önünde düzensiz bir şekilde kıyıya doğru kaçıyordu. Dalgalanan bayrakların, vurulan davulların eşlik ettiği kızıl-beyaz tunikleri içindeki şövalyeler ve derleme İspanyol birlikleri mızraklarıyla geldi. Ascanio yaralandı, Don Alvaro'nun altındaki at vuruldu, ama bunlar da Hristiyanların ilerleyişini yavaşlatmadı. Osmanlı subaylarının asker üstünde hiçbir denetimi kalmamıştı; topyekun ve düzensiz bir kaçış başladı.

Mustafa filoya gemileri pruvaları karaya dönük ve topları geri çekilme harekâtını koruma altına alacak şekilde yaklaşması için acil bir emir gönderdi. Denize uzanan kurak ovalar bir kıyıma sahne oldu. Hava o kadar sıcaktı ki, iki tarafın askerleri de zırhların ağırlığı altında çöküyordu, ama İspanyol destek gücü daha baskın ve zindeydi. İntikam duygusunun verdiği güçle, 'Öldürün onları!'³⁰⁷ bağırışlarıyla ileri atıldılar. St. Elmo'nun hâlâ taze olan anısıyla esir alınmaması emri

307 Öldürün onları! Bosio, cilt. 3, p. 701

verilmişti. Kimi Osmanlı askerleri düştü ve kalkamadı ya da kalkmadı. Yığılıp kaldıkları yerde öldürüldüler.

Malta savaşının korkunç son anları, Havari Paul'un efsanevi gemisinin karaya vurduğu yer olan ve Maltalı Hristiyanlar için büyük önem taşıyan St. Paul Koyu'nda yaşandı. Geri çekilen Müslümanlar için mesele cepheden sağ kurtulmakla sınırlı değildi. Kalyon kümeleri kıyıdan uzakta kalırken, bir dizi kürekli küçük tekne askerleri almak için koya girmişti. Askerler önce kumsala, oradan koyu çevreleyen resiflere ve sonra da denize itildi. Sığılıklar kıyıya sahne oldu. Maltalılar ve İspanyol askerleri bata çıka ilerlemeye çalışan Türkleri kılıktan geçirerek koyun sığ sularına girdi.

İnsanlar telaşla teknelere doluşmaya çalıştıkları teknelerin alabora olmasına yol açıyordu. Çevrelerine kızıl kurdeleler gibi kan sızdıran cesetler suda yüzme-ye başladı. Sonunda hayatını kurtarabilenler gemilere çıkmayı başardı. Ardından kalyonlar toplarını sahile çevirince Don Alvaro ile Ascanio da adamlarına geri çekilme emri verdi. Menzil dışına çekilip sıırıslık ve gücünü tüketmiş halde filonun gidişini izlediler. Kıyıda ve sığılıklarda türbanlar, palalar, kalkanlar ve sayısı kestirilemeyen ceset kalmıştı. Balbi şöyle yazıyor: 'Verdikleri ölünün sayısını o zaman bilemedik, ama iki ya da üç gün sonra cesetler suyun yüzüne çıkmaya başladı. Koydaki koku öylesine kesifti ki, kimse yaklaşılamadı.'³⁰⁸

Karanlık basınca filo tekrar kıyıya yanaşıp su ikmalı yaptı, sonra da yelken açıp uzaklaştı; Berberi Kıyısı korsanları Kuzey Afrika'ya, imparatorluk filosuysa uzun bir yolculuktan sonra sultanın hışmıyla yüzleşmek üzere İstanbul'a yöneldi.

Ordunun olasılıkla yarısını oluşturan 10.000 adam kıraç arazilerde hayatını kaybedip orada kalmıştı. Geride bıraktıkları adaysa, Giocomo Bosio'nun sözleriyle 'kuraklaşmış, yağmalanmış ve harabeye çevrilmiş'³⁰⁹ idi; 8.000 savunmacıdan ancak 600'ü silah taşıyacak durumdaydı ve 500 şövalyeden 250'si ölmüştü. Malta ölüm kokuyordu.

Hayatta kalan Hristiyanlar kilise çanlarını çaldı ve Tanrı'ya şükranlarını sundu; Roma sokaklarında şenlik ateşleri yakıldı, uzaklardaki Londra'da bile şükran ayinleri düzenlendi. Kırk yıldan o yana ilk kez Akdeniz'de Süleyman'ın önüne ilk kez yavaşlamasına neden olacak önemli bir engel çıkmıştı, ama bu da Malta'nın kendisi için yenilgiyle neredeyse başa baş bir zafer olmuştu. Ada Hristiyan dünyasının inisiyatifinden çok dinsel gayret, sağlam irade, tükenmeyen azım ve şansın yardımıyla ayakta kalabilmişti. Süreç içinde tüm Avrupa'yı gayrete getiren unsur La Valette'nin kendisiydi.

Verilmesi kaçınılmaz haber İstanbul'a ulaştı. Mustafa ile Piyale haberi önden göndermiş, sonra do-

nanmayı Haliç'ten içeriye gece karanlığında sokmuştu. Haber kentte yayılınca topyekun bir keder yaşandı. 'Hristiyanlar kimi bir kardeş, kimi bir oğul, koca ya da dost için tarifsiz üzüntüye boğulmuş Türkler tarafından taşa tutulma korkusu duymadan sokakta dolaşamaz hale geldi.'³¹⁰

Süleyman'ın tepkisiyse, alışılmadık derecede sessizdi. Mustafa görevini kaybettiye de, iki kumandanın kellesi de yerinde kaldı. Piyale ertesi yıl İtalya kıyılarına akınlar düzenlemek üzere tekrar denize açılacaktı ve Süleyman o sert savaştan dönen yeniçerilere cömert davrandı. 'Malta kuşatmasında savaşanların terfi ve parayla ödüllendirilmesi'³¹¹ emrini verdi. Malta'daki yenilgi imparatorluk kayıtlarında çabucak karartıldı, 'Malta yok' deyişi gündelik dile yerleşti. Malta da, Viyana gibi Osmanlı zaferlerinin başını alıp gitmesine vurulan, ihmal edilebilir ölçekte bir tökezleme olarak kabul edildi.

Akdeniz insanları 1565 yazında kendilerini denizin tam merkezinde, şövalyelerin tarih yazıcılarının sunmaktan hoşlandığının tersine tek tarafın ağır basmadığı bir mücadelenin içinde bulmuştu. Osmanlılar lojistik destek sınırlarının ötesinde harekât halindeydi. Hristiyan İtalya'nın gölgesi altındaki güçleri o görev için yeterli değildi. Ve çalınan tüm zafer çanlarına ve

310 Hristiyanlar kimi bir kardeş... Braudel, cilt. 2, p. 1020

311 Malta kuşatmasında... Cassola (1995), p. 36

meydanlarda yakılan şenlik ateşlerine rağmen kimse Malta'yı Osmanlı yayılma ve egemenlik hırsının kapanış bölümü olarak görmüyordu. Düşman donanması kendi topraklarına doğru yelken açtıktan sonra bile korkunç ve gelmesi yakın tehlikeye yönelik uyarılar Hristiyan diplomatik yazışmalarına hakim olmaya devam etti. Malta bir harabeye dönmüştü; tahkimatları dar-madağın olmuş, nüfusu azalıp fakirleşmişti; geri kalan bir avuç şövalye artık bir daha asla savaşamayacaktı. 1565 yenilgisiyle yara alan Süleyman'ın donanmasını yeniden kurmakta olduğu ve tekrar vuracağı konusunda kimsenin şüphesi yoktu. Ekim ayında İstanbul'dan sultanın '50.000 kürekçi ve 50.000 askerin Mart ayı ortasına kadar hazır edilmesi'³¹² emri verdiğini bildiren bir rapor geldi. Avrupa panik ve güvensizlik halinden kurtulamamıştı. Adayı tekrar silahlandırmak için gerekli para ve askeri toplamak için zaman gerekiyordu. Sciberras Tepesi üstündeki yeni Valetta kalesinin kurulması için hararetle bir çalışma başladı. Herkes tedirgin bir halde doğu ufkunu gözlüyordu.

Ama İtalya'ya yapılan ve fazla önemli olmayan akınlar bir tarafa bırakılırsa, Osmanlı fetih emelleri kuzeye, Macaristan'a yöneldi. Ertesi yıl Süleyman ordunun başına bizzat geçti. Bu onüçüncü seferiydi ve on iki yıldan beri orduyla ilk kez sefere çıkıyordu. Yetmiş iki yaşındaki sultanın sağlığı iyi değildi; at binemiyor, çok daha yavaş bir şekilde tahturevanla yolculuk yapıyordu. Beraberinde o zaman dek topladığı en büyük ordu var-

312 50.000 kürekçi ve... Braudel cilt. 2, p. 1021

dı. Seferin imparatorluk gücünü vurgular nitelikte olması gerekiyordu. Malta'dan sonra kutsal savaşın lideri konumunu yeniden dayatmak, Halife olarak üstlendiği görevi ve 'dünya yüzündeki krallara taçlarını bahşeden Sultanlar Sultanı'³¹³ unvanının hâlâ geçerli olduğunu göstermek istemişti. İslamiyet fetihlerinin sahip olduğu deviminin önünde kimse duramazdı.

Eylül ayı ortalarında bataklıklar arasında kurulmuş olan ve St. Elmo ruhuyla savaşıp tükenen küçük Macar kalesi Zigetvar'ı yok ettikten sonra yurda dönüş yolculuğuna geçmişti. İmparatorluk tahtırevanı engin ovalar boyunca sarsılarak, sallanarak yol alıyordu. Onun hemen arkasından Kuran'dan ayetler okuyan altı uşak geliyordu. Allah'ın Yeryüzü'ndeki Gölgesi'nin perdeler gerisinde dimdik oturan, kartal gagası burunlu ve soluk benizli silueti belli belirsizdi ve askerin görmesine izin verilmiyordu.

Aslında bu kişi sultanın kendisi değil, saray hizmetkârları arasından ona benzerliği nedeniyle seçilmiş birisiydi. Süleyman ölmüştü. İç organları çıkartılmış ve tahnit edilmiş bedeni gerilerden, arazinin engellerinde sarsılarak geliyordu. O Eylül ayının 5'inde, ya da 6'sında öldüğünde Zigetvar hâlâ dayanıyordu. Ölümünden birkaç saat önce kalenin direnişi karşısında duyduğu tedirginlik ve sabırsızlıkla, 'bacalar hâlâ tütüyor ve fethin habercisi kösün sesi hâlâ duyulmadı,'³¹⁴

313 Alan Fisher, p. 4

314 bacalar hâlâ tütüyor... Hammer-Purgstall, cilt. 6, p. 233

diye yazmıştı. Bunlar büyük sultanın çok yakındaki Belgrat'ı alarak parlak bir başlangıç yaptığı kariyerinin kapanış sözcükleri gibiydi. Düş kırıklığı, sitem, hatta bir başarısızlık duygusu yansıtıyorlardı. Kaç adanın fethedildiği, kaç keleye girildiği önemli değildi; Dünya İslam İmparatorluğu kurma düşü parmaklarının arasından bir avuç kumun boşalışı gibi kayıp gitmişti. 1526'da Macarları darmadağın ettiği Mohaç'tan sadece altmış kilometre uzaktaydı ve Hristiyan kafatasları engin ovalarda hâlâ bembeyaz parlıyordu.

Ve Akdeniz havzasında herkes Osmanlı fetihlerinin ileriye doğru yüklenişinin devam edeceğini biliyordu. Malta bitirilmemiş bir iş, sonuca ulaşmamış bir meseleydi. Güney Avrupa kıl payıyla kurtulmuştu.

III

**Finale Doğru:
İnebahtı'ndan Önce...
1566 - 1571**

*II. Selim**V. Pius*

15 Papa'nın Düşü

1566-1569

Hristiyan Avrupa'nın Osmanlı hanedanının sürekliliğinin gerçek doğasını kavraması yaklaşık yüz elli yıl kadar almıştır. Bir sultanın ölümü, iç savaş olasılığını en aza indirmek için her zaman gizlenirdi ve bunun haberi Batı'ya ulaştığında her zaman değişmez ve herkesçe paylaşılan bir rahatlama ile karşılanırdı. Sanki savaş eğilimi kendi kişisel seçimine bağlıymış gibi, yeni sultanın daha yumuşak huylu, daha az saldırgan biri çıkması için dindarca niyazlarda bulunulurdu. Otuz yıl boyunca aralıksız sefere çıkan Konstantinopolis fatihi Mehmet bile önceleri önemsenmeyecek kadar

toy ve deneyimsiz biri olarak görülmüştü.

Selim'in 1556 Eylül'ünde tahta geçişine gelindiğinde, Avrupa bu tür yanlış kanılardan artık vazgeçmişti: Hükümdarın değişmesi savaşların tazelenmesi anlamına geliyordu.

Yeni sultan kendisinden daha yetenekli kardeşlerinin ölümünden ya da öldürülmesinden oluşan bir ayıklanma sürecini sağ kalarak atlatmıştı. Kimsenin onun hakkında abartılı düşünceleri ve yüksek beklentileri yoktu. Fiziksel yönüyle olumsuz etki yaratıyordu; tembeldi ve asker tarafından sevilen biri değildi, ayrıca içkici olduğu söyleniyordu. Elçiler ülkelerine onunla ilgili gayet olumsuz raporlar gönderiyordu: 'Tabiatı itibariyle huysuz, kolay öfkeye kapılan ve kana susamış biridir ve cinselliğin türlüünü zevk edinmiştir ve hepsinin üstüne büyük bir şarap aşığıdır.'³¹⁵

Ama 16. Yüzyıl'ın ortalarına gelinirken Avrupa kişisel özelliklerin meseleyle neredeyse hiç ilgisi olmadığını anlamıştı. Saltanat kavramının merkezinde fetih düşüncesi yatıyordu ve bu düşünce sultanın Müslüman dünyasının lideri konumuyla karmaşık bir örgü oluşturunuyordu. Fetih kavramı gücün tarifinde ve vurgulanmasında tekrar ve tekrar kullanılıyordu; süslü unvanlar tüm dünyaya hükmetme iddiası taşıyordu; ihtişamlı otağlar ve sancaklar, mücevher kakmalı kılıçlar ve Kuran'dan zafer yansıtan surelerle bezeli tolgalar sul-

315 Tabiatı itibariyle huysuz... Lesure, p. 56

tanın İslamiyet savaşçısı rolünü alabildiğine dayatıyordu. Sadece görkemli fetihler bir sultanı gerçek anlamda meşru kılabilirdi. Savaş kişisel iradeye kalmış bir şey değil, İslamiyet tarafından yetki verilmiş emperyal bir projeydi. Osmanlı devlet mekanizması savaşa gereksiniyordu; fetihler Malta'da olduğu gibi geçici olarak duraksarsa, bu kısa zaman içinde üstesinden gelinecek bir engel olarak görülmeliydi. O tarihten yüz yıl önce bir Sırp, 'Türk yayılması bir deniz gibidir; asla durulmaz ve her daim ileriye doğru hareket halindedir,'³¹⁶ gözlemini dile getirmişti.

Zamanında sultan her sefere bizzat önderlik ederdi. Ama şimdi kumandanlar savaş vekaleten idare ederken, kendisi sadece tuğu ve ihtişamla dekore edilmiş sancak gemisiyle temsil ediliyordu. Savaş alanından uzak olması Selim'i kimi olasılıkları önemsemeye itebilirdi. Örneğin Osmanlı sultanlarını dikkat ve merakla irdeleyen Venedikliler onun 'kendisi hakkında abartılı kabullere sahip, dünyanın tüm diğer hükümdarlarını küçük gören, böylece savaş alanlarına sonsuz büyüklükte ordular sürebileceğine inanan, bu düşüncelerine muhalefet edenlere kulak vermeyen'³¹⁷ biri olduğu kanısına ulaştı.

Ama savaşın gerekliliği Selim daha tahta geçmeden bastırdı. İstanbul'a Fatih'in de girdiği Edirnekapı'dan muzafferane bir giriş yapacağı gün ye-

316 Türk yayılması... Crowley, p.35

317 kendisi hakkında abartılı... Lesure, p. 56

Sokullu

niçeriler ayaklandı. Geleneksel bahşişin³¹⁸ dağıtılması için dayatarak sarayın kapılarını tuttular. Hâlâ donanma komutanı olan Piyale Paşa atından alaşağı edildi. Mesele alelacele altın ve gümüş sikkeler dağıtılarak halledildi, ama Selim olaydan gerekli dersi aldı. Mevcutları korunarak ayakta tutulan bir ordu, her sultanın sırtına nasıl binileceğini öğrenmesi gereken

bir kaplandı; o şeye koşum vurmak zaferleri ve zaferlerle birlikte gelecek çapul ve toprağı gerektiriyordu. Ordunun ayaklanması korkusunu içinde taşıyan Selim, hiçbir sefere bizzat katılmayan ilk sultan oldu, (bu anlamda hükümdarlığı bir geçiş dönemi oluşturduysa da) fetihler devam etti. Ve Akdeniz, üzerinde dikkat ve ısrarla durulan bir proje olarak kaldı.

Selim'in hükümdarlığı boyunca sahnenin düzenlenmesinden sorumlu kişi Bosna doğumlu sadrazam Sokullu Mehmet Paşa olacaktı. Süleyman'ın ölümünü sultanın doktorunu öldürterek gizleyen ve İstanbul'daki yeniçeri isyanını kışkırtan da oydu. Uzun ve ince yapılı, gizemli tavırlı, rüşvete kapılabilen, ama birbiri

318 Cülus bahşişi. (ç.n.)

ardından gelecek üç sultana son kertesine kadar sadakatle hizmet edecek olan Sokullu olağanüstü yeteneklere sahip bir adamdı. Bu yeteneklerini Süleyman'a general, yargıç, eyalet valisi, hatta Barbaros'un ölümü sonrasında donanma kumandanı olarak kanıtlamış, 1564'te sadrazamlığa getirilmeden önce Selim'in kız kardeşiyle evlenmişti.

Sokullu özellikle Malta yenilgisinden sonra Akdeniz maceralarından usanmıştı ve Macaristan'a açılacak bir kara seferini yeğliyordu, ama sultana sadakatini kanıtlama konusunda rakipleri vardı. Ayrıca Venedikliler de onun güçlü ve zayıf yanlarını iyi tartmıştı. Bir kaynak şöyle değerlendiriyordu sadrazamı:

'Son derece yeteneklidir ve diplomatik görüşmelere derin bir kavrayışla yaklaşır (...) Sultan tüm devlet işlerini onun gözetimine bırakır (...) Bunlara rağmen Mehmet, sultanın itibarını kaybetme konusunda tam bir güvene sahip olmadığından, onun karşısında meseleleri korkusuzca tartışamaz (...) Kimi zaman sultan-dan aldığı ciddi güce rağmen itiraz etme riskini göze alamaz ki, böyle zamanlardan birinde kendisine 2.000 kalyon hazır etmesi emri verildiğinde, Majesteleri'nin imparatorluğunun öyle bir şeyi yapacak imkâna sahip olmadığını dile getirememiştir. Bu çekingenlik kısmen sultanın tabiatından (...) kısmense Mehmet'in diğer paşaların kıskançlığına sürekli hedef olmasından kaynaklanmaktadır.'³¹⁹

Sokullu'nun birincil hedefi gücün doruğuna erişmekti, ama Selim'in hükümdarlığının ilk gününden başlayarak hırslı rakiplerle, özellikle de yeni sultanın çocukluktaki hocası Lala Mustafa Paşa ve Piyale Paşa ile uğraşmak zorunda kalacaktı. Sultanın yakınında kalmak için birbirinin peşinde girdaba kapılmış gibi dönen hizipler Osmanlı'nın Akdeniz üstündeki kararlarında etkin rol oynayacaktı. İmparatorluk lütfuna mazhar olmaya adaylığını koyanlar Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın kanıyla boyanmış duvarı da unutmamıştı; o manzara sultana hizmette başarısızlığı teşvik edecek türden değildi.

Selim'in saltanatı başka bir iktidar değişikliğiyle aynı zamana rastladı. Avrupa güç politikalarının karmaşık matrisi içinde yer alan kurumların hiçbirisi Osmanlı sultanlarına Papalık kadar tutarlı bir muhalefet göstermemişti. Roma ile İstanbul amansız ve kararlı düşmanlar olarak iki ayrı dünyanın merkezinde yer alıyordu.

Hıristiyan dünyasına Malta kuşatmasının dehşeti içinden geçilirken önderlik eden IV. Pius, 9 Aralık 1565 günü Borgia Kulesi'ndeki dairesinde öldü. Katolik Kilisesi'nin kardinalleri onun yerine geçecek kişiyi belirlemek üzere kısa kış günleri boyunca mırıltilarla yapılacak görüşmelere başlamak üzere inzivaya çekildi. Ve 8 Ocak günü Vatikan'ın bacasından çıkan beyaz dumanla birlikte neredeyse kimsenin öngöremediği bir isim ortaya çıktı.

Kardinal Michelle Ghisleri öncülünden tamamen farklı bir din adamıydı. Toplanmakta olan Protestan fırtınasının tam merkezinde yer alan IV. Pius sakin ruh haline sahip, olabildiğince hoşgörölü bir dünya insanıydı; varlıklı, siyasetle ilgili bir kent ailesinin oğlu olarak tam bir Rönesans papası idi. Ghisleri ise fakir bir aileden geliyordu, hayata Piedmont dağlarında çobanlık yaparak başlamıştı ve sahip olduğı her şeyi Kilise'ye borçluydu. Bu kuruma insanı irkilten bir gayretle hizmet ediyordu ve bunun en ciddi örneklerini yüksek Engizisyon yargıcı olarak görev yaparken vermişti.

Yeni papa görev adı olarak V. Pius'u seçti. Öncülünün ona karşı yoğun bir hoşnutsuzluk beslediğı düşünülecek olursa, bu isim seçimi pek de uygun sayılmazdı. V. Pius, Roma ya da Floransa'da aristokratlarla aynı masayı paylaşan türden bir din adamı değildi. Kel kafası ve uçuşan beyaz sakalıyla uzlaşılması zor, nefsinin isteklerini kırarak çok sade bir hayat yaşayan, ödün vermeyen biri, yani bir Borgia papasından çok Eski Ahit peygamberini çağrıştıran birisiydi. Politik kurnazlıkları yoktu; tutumlu bir hayat sürer, şevkle ibadet eder ve neredeyse hiç dinlenmezdi. Biri yıkandığında ötekini giydiğı iki gömlekten başka şeyi olmayan yeni papa dini bir enerjiyle ışıldıyordu sanki. Katolik Kilisesi'ni düşmanları olan Protestanlar ile Müslümanlara karşı savunmaya yönelik ateşli ve yüksek bir gayretle doluydu ki, bu da Ortaçağ Haçlıları'nın ruhuna denk düşen bir tavır oluşturunuyordu.

İngiltere kraliçesi Elizabeth'i 'kötülüğün kölesi'³²⁰ sıfatıyla aforoz eden o olacaktı. Makama gelmesiyle birlikte sanki havada hafif bir kükürt kokusu, farklı düşünceler doğmasına neden olan bir şiddet ve hoşgörüsüzlük enerjisi sezilmeye başladı. II. Felipe'nin Vatikan'daki ajanı onu 'iyi bir adam (....) büyük dini gayret (....) zamanın gereklerini yerine getirebilecek bir papa' olarak tarif ediyordu. Daha dünyevi bakışa sahip gözlemciler o kadar heyecanlı değildi. Bir imparatorluk şansölyesi aynı yıl içinde kuru bir ifadeyle, 'Şu anki Kutsal Baba her ne kadar büyük, ifade edilmesi bile güç, eşi ve emsali olmayan ve olağanüstü olsa da, aramızda bulunmaması bizi mevcudiyetinden daha fazla mutlu edebilirdi,'³²¹ diye yazacaktı.

Yaşlı adamın ısıltılı gözlerini kamaştıran proje, Haçlı rüyasının yeniden hayata getirilmesiydi. Avrupa'nın Malta'da tutunması Hristiyan dünyasının somut edimlerinden çok şansın yardımıyla gerçekleşmişti. Önce amaçlarda birlik sağlanamamış, yardım gücü konusunda yapılan karşılıklı şikâyetler ağızlarda ekşi bir tat bırakmıştı. Hristiyanlık, Macaristan sınırlarından İspanya'ya kadar hâlâ ağır bir tehdit altındaydı. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı direniş ancak birleşik eylemle mümkün olabilirdi ve papa, 'Kimse tek başına direnemez,'³²² diye dayatıyordu. Pius yüreğine önceki papaların yapamadığı bir şeyi başarmayı koymuştu: Hı-

320 kötülüğün kölesi... Beeching

321 iyi bir adam... Şu anki Kutsal Baba... Braudel, cilt. 2, p. 1029

322 Kimse tek başına... Setton, cilt. 4, p. 912

ristiyan güçleri daldığı tehlikeli uyku konumundan çıkartmak ve farklı yönlerdeki çıkarları kâfirlerin karşısına dikilecek kalıcı bir kutsal ittifak altında birleştirmek.

İşe bir engizisyoncu gayreti ve şevkiyle girişti. Göreve başladıktan dört gün sonra papalığın Hristiyan denizlerini kalyonlarıyla koruması için II. Felipe'ye verdiği parasal yardımı yeniledi. Bu küçük bir adımdı ama Pius, 1560'ların fırtınalı son yıllarına gelinirken Hristiyanlığın şampiyonu, İslamiyet'e karşı Haçlı kavramını teşvik eden bir doğa gücü haline dönüşecekti.

Bu görevin ne kadar muazzam çaba gerektireceği 1566'da herkes tarafından aşikâr şekilde görülebiliyordu. Avrupa şiddet tutkularıyla mayalanmış, farklı çıkarlar, imparatorluk düşleri ve dinsel gerilimler doğrultusunda parçalanmıştı.

Örneğin Felipe'nin dikkati bir dizi birbiriyle çatışan öncelikler arasında bölünmüştü: Yeni Dünya'daki koloniler, Kuzey Afrika kıyısındaki ileri karakolların güvenliği, İspanya'da kalan son Müslüman cemaatine karşı açılacak iç Haçlı seferi, Türk tehdidi, rakip Fransa ile karşılıklı duyulan kuşku, Hollanda'daki içten içe kızışan Protestan isyanı. Tüm bunlar Madrid'e yukarılarından bakan kasvetli sarayında derin düşüncelere dalmış olan Katolik kralı birbiri ardından gelerek meşgul ediyordu. Yayılmış imparatorluğunun sınırları sanki üstesinden gelinmesi güç kırıklar ve zorluklarla çizilmişti; İspanyol imparatorluğunu sadece Güney Amerika güümüğü yüklü kalyonların muntazaman gelişi ayakta tu-

tabilirdi ki, bu bile olasılıkla yetmeyecekti; daha fazla paraya ihtiyaç vardı.

Felipe'nin Akdeniz'e yönelik bir stratejisi yoktu; bin bir türlü soruna sadece küçük ve kademeli tepkiler veriyordu. Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'daki öfke dolu, ama sessiz ayrılık 1566'da patlayarak isyana dönüşünce, en iyi askerlerinden oluşan bir orduyu gergin ve şüpheyle bakan bir kıta boyunca ilerleyecek şekilde göndermek zorunda kaldı; böylece Akdeniz'de de herhangi bir edime kalkışamayacak kadar güçsüz konuma düştü.

Fransızlar da doğrusu Papa'ya Felipe'den daha iyi olasılıklar sunmuyordu. Osmanlılar ile yaptıkları anlaşmalar yürürlükteydi ve 1566'da Fransa'nın güneyinde bir Protestan ayaklanması yaşanmıştı. Sadece kendi çıkarlarını düşünen Venediklilere ise kimse güvenmiyordu. Türk tehdidine karşı birleşik bir güçle harekete geçmek için Pius'un papalık kaynaklarını hiç değilse İspanya ve Venedik'inkilerle üçgen şeklinde birleştirmesi gerekiyordu. Bunu başarması beş yılını alacak ve sonuç başka kimi olguları tetikleyecekti.

Malta'nın hemen ertesinden gelen yıllar boyunca Felipe bir yandan papanın kutsal birlik çağrılarına direnirken, bir yandan da parasal yardım almaya devam etti; tüm dikkati Hollanda üzerindeydi ve yeni savaşları provoke etmek istemiyordu. Kral günün gereklerine göre davranmayı insanları şaşırtacak kadar iyi beceriyordu; hatta bir ara Selim ile resmi barış imzalamak

üzere gizli görüşmelere temsilci bile gönderdi. Ama bir yandan da Cerbe'den alınan dersi unutmamıştı; sessiz bir hesaplılıkla Barselona'da kalyon yapımına devam etti ve 1567'ye gelinene dek gemi sayısını 100'e çıkardı. Bu Osmanlılar ile tek başına mücadele etmeye yeterli bir sayı değildi, ama uzun mesafeli akınları caydırmakta etkili olacaktı.

Osmanlılar ise denizden büyük ölçüde uzak durmaya devam ediyordu. Piyale Paşa 1566'da Adriyatik'te 130 kalyonla gözükerek Hristiyan dünyasında yeni ürpertilere neden olmuştu. Sicilya, Malta ve La Goletta'nın tüm savunmaları ayaklanmış, ama İtalya kıyılarına yapılan isteksiz birkaç akından sonra durulmuştu. Bu bekleme ve karşılığında gelen hafif yükseliş motifi sonraki yıllarda da varlığını korudu. Türkler sessiz, davranışları açıklanamaz idi. Akdeniz bir kez daha bir söylentiler denizine, gölgelere bürünmüş bir doğrulanamaz istihbarat raporları diyarına dönüştü.

Kuzey limanlarındaki casuslar ufak tefek söylenti kırıntılarını alıp uzak merkezlere aktararak çıkar sağlıyordu ki, bunların arasında Venedik'in Dubrovnik'te bulundurduğu ve kelime hesabıyla ödeme yaptığı kişi bile vardı. İki taraf da karşı istihbarat teşkilatlarının sabırla ayıklayacağı sahte bilgiler yayıyordu. Fısıltılar, öneriler, tehditler dolaşıyordu her tarafta; Türkler La Goletta, Malta, Kıbrıs, Sicilya gibi sayısı bir düzineyi bulan yerden birine vurmaya hazırlanıyordu. Osmanlılar donanmayı

denize bir çıkartıyor, bir geri çekiyordu; bir gölge boksu, sinir savaşı başlamıştı. Her iki taraf da hiç belirmeyen gemi direklerini görmek için sürekli ufka bakıyordu. İki güç arasında kalan Venedikliler alarında ve tedirgindi; Girit ve Kıbrıs için kaygılanmaya başlamışlardı.

Osmanlılar ise o aralar neredeyse silahsızlanma durumundaymış gibi bir görüntü veriyordu; ürkek Venedikliler ile 1567’de yeni bir anlaşma yaptılar, ertesi yıl Macarlar ile barış imzaladılar. Bu yanıltıcı sükun hali hiç değilse zaman kazanmaya yarıyordu. Malta yeniden yapılanmıştı ve İspanya karasularını korsanlardan arındırmaya çalışıyordu.

Madrid, Venedik, Cenova ve Roma’da Osmanlı’nın niyetlerine yönelik yüzlerce kuram dolaşıyordu. Kimine göre sultanın savaşılmaya iştahı yoktu. Bir İspanyol raporunda şöyle yazıyordu: ‘Türk sadece kendini eğlendirmekle, iyi zaman geçirmekle, yemekle ve içmekle ilgileniyor; tüm devlet işlerini başbakanının ellerine bırakıyor.’³²³ Başka kimileriye Osmanlıların doğu ile fazlasıyla meşgul olduğunu ya da doğru zamanı kolladığını düşünüyordu. İstanbul’daki ajanlar kulaklarını kapılara ne kadar sıkı sıkıya yaslasa yaslasın, Osmanlı politikasının doğru kaynakları yabancı güçlerden gizlenmişti ve kimse denizde ipucu oluşturacak ayrıntılı kanıt gözlemleyemiyordu.

1566-1568 yıllarında Akdeniz’de yapılacak plan-

ları etkileyen daha ağır ritimli, ama önemli gelişmeler yaşanıyordu: Düşük hasat, nüfusu sürekli kabaran kentlerde azalan hububat, veba salgınlarının ve kıtlığın patlaması. 1566'da Mısır ve Suriye'de açlıktan ölümler yaşanmıştı; 1567'de İspanyol ajanları İstanbul'da ekmek sıkıntısı olduğunu haber veriyordu ve 1568'de kentte çıkan veba salgını aralarında Fransız ajanı Petromol'un da bulunduğu çok kişinin ölümüne neden olacaktı. Var olma mücadelesinin sınırlarının daralması savaş üstüne yapılan konuşmaların kesilmesini sağlamıştı.

Enerjik mizaçlı Sokullu Mehmet Paşa o dönemde daha doğudaki sorunlarla uğraşıyordu. Osmanlılar, Arap topraklarını yönetmenin zorluklarını öğreneli çok oluyordu; Basra'nın kuzeyindeki bataklıklarda ayaklanmalar çıkmış, Yemen'de bundan da ciddi sorunlar baş göstermişti. Sokullu ise aynı dönemde yeni fetihlere engel oluşturan bariyerlerin aşılması için öngörülü kimi projeler başlatıyordu. Osmanlı gemilerinin Hint Okyanusu'na doğrudan erişimini sağlayacak olan Süveyş Kanalı'nın yapımına girişilmesini emretti, ayrıca buna benzer başka bir projeyi, Karadeniz ile Hazar Denizi'ni birleştirecek, İran'daki düşmana denizden de saldırmayı mümkün kılacak ikinci bir kanalın yapımına yönelik planı geliştirmeye koyuldu. İki proje de meyve vermedi ve bu başarısızlıklar önemliydi. Osmanlı seyir kaptanları için bir Yeni Dünya olmayacaktı. İçeride böylece sıkışıp kalınca, kaçınılmaz olarak tekrardan Eski Dünya için bastırma gereği doğdu.

1560'ların sonlarına doğru motivasyon ile inisiyatif arasında durmadan gidip gelen dengeler yeni yeni küreselleşmekte olan dünya güçlerinin saf tuttuğu bir oyundu. Ve Akdeniz o güçlerin ancak uzaydan yer-küreye bakıldığı zaman ayrıntılarıyla algılanabilecek uçsuz bucaksız etkileşim alanlarının tam merkezinde yer alıyordu. Yemen ile Hollanda'daki, Macaristan ile Kuzey Afrika'daki olgular birbirinin içine geçmiş gibiydi. Kuzey Avrupa'daki Protestan devrimi Türklerin Felipe'ye Akdeniz'de baskı uygulamasını kolaylaştırmıştı. Ve Yeni Dünya ilk kez Avrupa üzerinde etkinlik oluştuyordu. İspanyolların 1564'te Florida'daki Caroline Kalesi'nde Fransız yerleşimcilere uyguladığı katliamdan sonra Fransa ile İspanya arasında ayrı bir düşmanlık oluşmuştu.

Daha da dramatik örnek Peru'daki Potosi'de bulunan gümüş madenlerinin Eski Dünya ülkelerinin ekonomilerini belirlemesi, yer yer de harap etmesiydi. İspanya tahtının savaş gücünü 1540'lar boyunca gümüş külçesi taşıyarak Atlantik'i geçen kalyon filoları sağlamıştı. Kral gemiler yaptırabilir, profesyonel ordular besleyebilir, patlak vereceği öngörülemeyen savaşlara girebilirdi. Öte yandan bu kaynak akışı Habsburglar'a kavramakta geciktikleri bir enflasyon baskısı dayatmıştı. Refah her zaman maliyetlidir, ama 16. Yüzyıl'da bu bedel roket gibi yükselmişti. Örneğin deniz savaşında kritik bir maliyet unsuru olan peksimetin fiyatı altmış yıl içinde dört katına çıkmış, bir İspanyol savaş kalyonunu yönetmenin orantısal bedeli üçe katlanmıştı.

Hatta fiyat artışları Avrupa'yı kat edip Osmanlı topraklarının kıyılarında da kendini göstermeye başlamıştı. Savaş artık pahalı bir oyundu. Trevulzio 1499'da ileri görüşlü bir yorum yaparak, 'Savaşı sürdürmek için üç şey gereklidir: Para, para ve daha fazla para,' demişti.³²⁴

Sadece iki süper güç, yani Osmanlılar ile Habsburglar ciddi ölçekte savaşlar açmak için gerekli kaynaklara sahipti ve ikisi birbirine denkti. İmparatorluk çağlarında ikisi de hayal bile edilemeyecek ölçekte kaynak sağlayabiliyor, vergi ve malzeme derleyebiliyordu. Yüzyılın ortalarına gelinirken güç Madrid ile İstanbul'da yoğunlaşmış, muazzam bürokratik yapılar uzak eyaletlerdeki savaşların lojistiğini etkileyici becerilerle yönetir olmuştu. Akdeniz havzasında sayıların misillerle ifade edilen ağırlığı daha küçük oyuncular duvarın dibinde kısılma durumuna itiyordu. Örneğin Venedik 15. Yüzyıl'ın büyük deniz güçlerinden biriydi ve 1538 yılında yapılan Preveze Savaşı'na gelinene dek donanmasını beş misli büyütmüştü, ama Osmanlılar karşısında hâlâ bir cüceden öte değildi.

Donanma ölçeklerinin büyüklüğü havzada alanın daralması sonucunu da doğuruyordu; Akdeniz'de yapılan savaşlar zamanında yerel sayılabilecek çaptayken, şimdi denizin tamamına yayılma durumuna gelmişti. Osmanlılar ile İspanyollar otuz yıldan, yani Barbaros ile Doria'dan beri ufak tefek çatışmalar dışında karşı karşıya gelmiyordu ve Malta'da da yenişememiş sayı-

labilirdi. Dünyanın merkezi için yapılacak belirleyici çarpışma hâlâ beklemedeydi.

Hiç kimse bu güçlerin gölgesinde Venedikliler kadar yıpranarak yaşamıyordu. İstanbul ile Madrid arasındaki gitgide büzüşen sınırın üstünde yaşam mücadelesi veriyorlardı. Venedik zaten her zaman savaşla ticaret arasında bölünmüştü. İki dünya arasındaki eşik konumu, ne karaya, ne denize, ne Doğu'ya, ne de batıya ait olmama, her iki tarafa da tercümanlık etme ve her iki tarafça ikili oynamakla suçlanma durumu onu sürekli bir belirsizlik içinde tutmuştu. Hiçbir ulus Büyük Türk'ü izleyip yorumlama ya da onunla işbirliği yapma çabalarına Venedikliler kadar büyük enerji yatırımı yapmamıştı. Her daim meşgul ve telaşlı memurlar doğ'un sarayının altındaki dolambaçlı koridorların derinliklerinde Osmanlıların niyetlerini en ince ayrıntılarına kadar izliyordu; kalemlerinin ucundan binlerce sayfalık not, rapor, uluslararası bilgilendirme bülteni akıp geçiyordu.

Cumhuriyet'in diplomatları da doymak bilmez komşunun açlığını bastırmak için yorulmak bilmeden çaba sarf ediyordu. Sultanları şımartmaya, tatlı sözlerle kandırmaya çalışıyor, dalkavukluk ediyor, yüksek saray görevlilerine rüşvet veriyor, bilgi ve pahalı hediyeler sunuyorlardı. Ve elbette ki casusluk yapıyorlardı. Ticari kalyonlar ve hızlı brigantinler İstanbul'da bulunan Venediklilerden doğ'a saray politikalarını yorumlayan, donanmanın hareketlerini anlatan, savaş söylentilerini aktaran sayısız şifreli rapor taşıyordu. Aslında

bir dizi gerçekliği sınanmış belgeye göre her iki tarafa da utanmazca bilgi veriyorlardı. Görmüş geçirmiş bir politikacı aynen şöyle demişti: ‘Tüm düşman hükümdarlarına dost ve tüm dostlara potansiyel düşman muamelesi yapmak en iyisidir.’³²⁵ Venedik işte bu düsturu izliyordu. Kendilerini papaya Hristiyanlığın en ön safını tutan fedailer, sultanaysa ticaret ortağı ve dost olarak sunuyorlardı. Felipe üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan’ı 1568’de yeniden ayağa kaldırdığı donanmasının kumandanlığına atarken Venedik bu gelişmeyi ağdalı mesajlarla kutluyor, ama bir yandan da donanmanın her hareketini İstanbul’a ayrıntılarıyla bildiriyordu.

Kartlarını son derece büyük bir dikkatle oynuyordu Venedik, ama o hassas denge sanatını uygulamak Malta’dan sonra gittikçe tehlikeli hal almıştı. Selim ile 1567’de yapılan yeni barış antlaşması uyarınca denizler 1568 yılına gelindiğinde her ne kadar sakinse de, Venediklilerin kendisi çok tedirgin ve huzursuzdu. Türkler neden o kadar yumuşak başlı ve ikna edilebilir bir tavır gösteriyordu? Bir şeyler mi saklıyorlardı? Yeni barış anlaşması fırtınadan önceki durgunluğu yaratmaya mı yönelikti?

Endişe verici sinyaller vardı etrafta. İstihbarat raporları İstanbul tersanelerinde hareketlilik olduğunu haber veriyordu ve Selim, Kıbrıs’ın tam karşısında sessiz sedasız bir kale inşa ediyordu. Kıdemli gözlemciler En Huzurlu Cumhuriyet’in denizaşırı kolonileri için

325 Tüm düşman hükümdarlarına... Mallett, p. 216

kaygılar beslemeye başlamıştı. Örneğin deneyimini kanıtlamış olan La Valette 1567’de, yani ölümünden hemen önce Düzen’in Kıbrıs’ta sahip olduğu mülklerin ve toprakların hepsini satıp savmıştı. Venedik senatosu çekingen ve kararsız adımlar atıyor, ordudaki asker sayısını yavaşça arttırırken Girit ve Kıbrıs’ta top dökmühaneleri kuruyordu, ama savaş pahalıya patlayan bir şeydi ve inatçı Venedikliler aşırı para harcamakta isteksizdi. Eli sıkı davranmaya devam ettiler.

1568 yılına gelindiğinde papalık açısından Venedik ile İspanya’yı Türklere karşı bir araya getirme çabasının dayatacağı zorluklar her zamankinden büyük geliyordu göze. Felipe hâlâ Hollanda ve Belçika ile meşguldü; bir saldırı savaşı için ne motivasyonu vardı, ne de Kıbrıs ya da Girit’te saldırıya uğramaları halinde kendi çıkarlarından başka şey düşünmeyen Venediklilere yardım etmek için nedeni. Onlar Cerbe’de kendisine yardım etmiş miydi? St. Elmo’nun düşüşünü alenen kutlamamışlar mıydı? Ve Venedikliler de kendi hesaplarına darbe inene dek İslam dünyasıyla alışverişi sürdürmekten mutluluk duyacak, sonra yardım istemek için Hristiyan dünyasına dönecekti. Her şeyin zamanı vardı.

Bir taraftan da, görebilen gözler için aşikâr olan başka koşullar geliyordu: Selim’in hükümdarlığının teyidi yerine geçecek bir zafere duyduğu gereksinme, Pius’un kışkırtıcı çıkışları, kaynakların iki süper güçte toplanarak yığılması, Deniz’in gitgide büzüşmesi. Herhangi bir şeyin hiç sakınmadan girilecek bir savaşı

tetiklemesi artık sadece zaman meselesiydi. 1567'nin son günlerinde İspanya'da baş gösteren olgular bu yöndeki gidişin temposunu hızlandırdı.

İspanya'daki dinsel hararetilik Hollanda'daki Protestan ayaklanmasıyla kızıışmıştı. Katolik Kilisesi kendini her taraftan saldırı altında görüyordu, ama bu başka hiçbir yerde Katolik Kral'ın ülkesinde olduğu kadar yoğun hissedilmiyordu. Kâfirler her zaman çok yakında olmuştu; Cebelitarık'ın karşısında, bir yelken açımı uzaktaydılar; İspanya'yı her taraftan kuşatmışlardı, dahası ülkenin yüreğinin bile çok yakındaydılar. Güney İspanya'nın Müslüman nüfusundan geri kalanlar olan Moriskolar imparatorluk karnamesiyle ve güç kullanılarak Hristiyanlığa döndürülmüştü, ama mesele kapanmamıştı, çünkü o insanlar nasıl oluyorsa asimile edilebilen türden değildi. Türklerin gölgesi Deniz üzerinde uzayarak yaklaştıkça, Moriskoların gizli Müslüman olduğu, Osmanlıların açacağı bir kutsal savaşta ülkenin içine uzanacak beşinci kolu oluşturacağı korkusu yaygınlaşmaya başladı. Hristiyan İspanya kendi halkına git gide daha ihtiyatlı yaklaşıyordu. Her geçen yıl sertleşerek çıkan karnameler kuşku duyulan bu sonradan olma Hristiyanların dini şevkini sınıyordu.

Felipe sonunda, 1 Ocak 1567'de İslamiyet'in İspanya'daki son kültürel izlerini silmeyi amaçlayan bir emir yayımladı. Arapça, peçe ve hamam artık yasaktı. Bu durmadan dürtüklenen, hoşgörüsüzlük ve dinsel

dogmalar tarafından köşeye sıkıştırılan insanlar için bardağı taşıran son damla oldu. 1567 yılının Noel gecesi Alpujarra'dan inen dağlı Moriskolar, Granada'daki Elhamra Sarayı'nın duvarlarına tırmandı ve Allah aşkına ayaklanma çağrısı yaptı.

İsyan ülkenin güneyindeki dağlara hemen yayıldı. Katolik İspanya kendini ansızın patlak veren bir kutsal iç savaşa gömülmüş halde buldu ve en seçme birlikler hâlâ Hollanda'da idi. Ayaklanma Türklere yönelik kaygıları dev bir ekrana yansıtmıştı sanki. Moriskolar yetmiş yıldan beri İstanbul'dan yardım istiyordu. 1560'ların sonuna doğru temsilciler göndererek başvuruda bulunmuşlardı. Nitekim Selim, 1570 yılının hemen başında Cezayir'den asker ve silah gönderilmesini emredecek, arkebüzler gelecek, Güney İspanya dağlarında kısa zamanda 4.000 Türk ve Berberi savaşçı toplanacaktı.

1569'da Türklerin uzun vadede İspanya'yı işgal etme girişiminde bulunacağına dair yoğun bir korku vardı ülkede; o yıl 'Granadalı Moriskolara cesaret vermek ve yardım etmek için'³²⁶ yelken açacakları iddia ediliyordu. Sokullu, Toulon'un üs olarak kullanılması için Fransa kralına doğrudan talepte bulunmuştu. Ve o karışıklık içinde Uluç Ali de İspanyol kuklası rejimi devirerek Tunus'u almıştı. Karl'ın en gurur duyduğu başarısı tek bir darbede alaşağı edilmişti. Uzaklar birden yakın oluvermişti; İstanbul sanki artık binlerce kilometre doğuda değildi.

Morisko isyanı Felipe'nin Akdeniz'e yoğunlaşmasına neden oldu; İtalya'dan asker çağırıldı, kimi birlikler de Calabria'da toplandı. İsyancıları ezme görevi kralın üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan'a verildi. Moriskoların uzun zamandan beri bastırılan hoşnutsuzluğu ve Hristiyanların aynı yoğunluktaki korkusuyla güdümlenen pis bir savaş oldu bu. Birbirine zıt kültürel ve dinsel çizgilerin çok derinlerde hissettiği nefretle girişilen mücadele, Goya'nın İspanyol iç savaşının zulmünü betimleyen tablolarındaki idam müfrezelerinin, acımasızca girişilen kıyımların yüzyıllar öncesinden yapılmış eskizlerini yansıtıyordu sanki. Türk müdahalesiyle cesaretlenen Moriskolar Alpujarralar'ın karlı geçitlerinde çaresizce, ama düşmana dehşet salacak şekilde dövüşüyordu. İspanyollar da buna ezici bir zulümle karşılık verdi.

Felipe 19 Ekim 1569 tarihinde orduyu Moriskoların yağmalanması için serbest bıraktı. Ateş ve kan savaşı 1570 yılı boyunca devam etti. Kral 1 Kasım'da alçak topraklarda yaşayan Morisko nüfusunun tamamının isyana sessiz destek verdikleri gerekçesiyle ülkeden ihraç edilmesi emrini verdi. Don Juan bunun mantığını kabul ediyor, ama yürek burkucu buluyordu. 5 Kasım'da şöyle yazacaktı:

'Dünyanın en hüznün verici manzarasıydı. Yola çıkış anı geldiğinde öylesine yoğun yağmur, rüzgâr ve kar vardı ki, feryat edip dövuñen insanlar birbirine sıkı sıkıya tutunmak zorunda kalıyordu. Bir krallığın tabasının ülkeden gönderilmesinin düşü-

nülebilecek en acı görüntü olduğunu kimse inkâr edemez.³²⁷

İsyan bastırıldı. Vaat edilen Türk armadası hiç gelmedi; aslında gönderilmesi belki hiç düşünülmemiştir bile; belki de Sokullu daha derinlerdeki niyetleri gizlemek için Moriskoları kullanmıştı. Sokullu'nun düşünce tarzının temel taşlarından birini Osmanlı planlarını birleşik bir Hristiyan harekâtını provoke etmeden geliştirmek oluşturunuyordu. Bu strateji söz konusu olayda amaçlarına ulaşmıştı; Sokullu olasılıkla Felipe'yi anavatanında patlak veren isyanın sıkıntılarıyla uğraşmak zorunda bırakmak istemişti.

Ama olgu çok farklı bir etki yaptı ve Felipe'nin stratejik bir gerçeği kavramasını sağladı: Türkler Orta Akdeniz'de yenilgiye uğratılmadığı sürece İspanya daima tehdit altında olacaktı. Morisko isyanı ayrıca Felipe'nin papa tarafından yapılan birleşmiş Hristiyan savaş gücü çağrılarına gösterdiği direnişi de zayıflattı.

O sıralarda gerçek Osmanlı niyetlerine ışık tutabilecek küçük bir olay da denizin öte ucunda yaşanmıştı. 1568 yılının Eylül ayı başlarında vezir Ali Paşa'nın kumandası altındaki 64 kalyondan oluşan bir Osmanlı filosu Kıbrıs'ın güneydoğu kıyılarında ortaya çıktı. Adanın Venedikli egemenleri Famagusta'da³²⁸ büyük gerginlik yaşamaya başladı, sonra 'gümüş kâse içinde

327 Dünyanın en hüzün verici... age. p. 1072

328 Şimdiki Magosa. (ç.n.)

bin piastre'lik bir nezaket hediyesi'³²⁹ taşıyan bir gemi filoya gönderildi.

Vezir buna karşılık alarına geçilmesini gerektirecek bir durum olmadığını belirtti; kereste yüklemek için Anadolu kıyılarına gidiyor ve o suları bilen bir seyrüseferci kiralamak istiyordu. Dahası, Venediklilerin İstanbul'da askeri hazırlıklar olduğuna dair söylentilere itibar göstermesi de yersizdi. Donanmanın hazırlanma nedeni İspanya'daki Moriskolara yardım edecek bir filo oluşturulmasıydı ve ordu da İran üzerine yürüyecekti. Ama Venediklilerin o tür 'dostane' ziyaretlerden kuşkulananması için her türlü neden mevcuttu. Piyale Paşa'nın 1566'da Ceneviz adası Khios'a yaptığı ziyaret adanın alınmasıyla sonuçlanmıştı. Türk subaylarından oluşan bir heyet yine de nezaketle karşılandı, Famagusta tahkimatlarında bir gezinti yapılması sağlandı.

Ali Paşa'nın kendisiyse, ertesi gün kılık değiştirmiş olarak karaya çıkacaktı. Yanında sultanın hizmetinde bulunan İtalyan mühendis Josefi Attanto da vardı ve Venediklilerden bu kişinin Selim için yapmakta olduğu bir binanın ana taşıyıcılarına uygun taş aramak üzere adada dolaşmaya çıkarılması rica edildi. Attanto adayı büyük bir dikkatle inceledi, ama her nasılsa Famagusta'nın birkaç kilometre kuzeyindeki Salamis harabelerinde işine yarayacak kolonları bulamadı. Ancak Famagusta ve Nicosia tahkimatlarına yakın ilgi göstermişti.

329 gümüş kâse içinde... Setton, cilt. 4, p. 934

Ali Paşa'nın filosu demir aldı. Birkaç gün sonra kereste yüklemek için Anadolu kıyılarına değil, Famagusta'dan yelken açarken karşılaştığı bir tekne dolusu Venedik askerini de aldıktan sonra doğrudan İstanbul'a yöneldiği haberi ulaştı Kıbrıs'a.

Nicosia

16 Tabakta Sunulan Kelle

1570

Venedikliler yaklaşımakta olan şeyin belki de uzun zamandan beri farkındaydı. Otuz yıllık bir barış döneminden sonra Osmanlı gücünün gerçekleri konusunda kendilerini kandırmış olabilirlerdi. Rodos'un düşüşünden sonra Kıbrıs bir anomali, Müslüman denizinde izole halde, Venedikten bile yüzlerce deniz mili uzaktaki toprakları verimli bir Hristiyan ileri karakolu konumunda kalmıştı ki, bu da İstanbul'daki sultanlar için hem provokasyon, hem de baştan çıkartma unsuru olarak algılanmasına neden oluyordu. Bir Venedikli

orasını ‘kurdun ağzına uzanmış bir ada’³³⁰ olarak tanımlamıştı.

Malta gibi Kıbrıs da daima imparatorlukların ve kutsal savaşların gölgesi altında yaşamıştı. Havadan bakıldığında kılıçbalığı gagasına sahip, kaba yüzgeçleriyle denizin ucunu zorlayan ilkel bir deniz dinozorunu andırıyordu. Beyrut sadece 60 mil güneydoğusundaydı; kuzey kıyılarından Anadolu’nun dorukları karlı dağları görülebiliyordu. Çok büyük, çok verimli ve görmezden gelinemeyecek kadar yakında olduğundan, asırlar boyunca üzerinde herkes hak iddia etmiş, izlerini bırakmıştı. Asurlar, Persler ve Fenikeliler gelip geçmişti. Yunanca konuşan özgün halkı Bizans’ın uzun süreli hükümrانlığı sırasında Ortodoks Hristiyan yapılmıştı. Araplar adayı üç yüzyıl boyunca elinde tutmuş, İslam dünyası üzerindeki hak iddiasından hiçbir zaman vazgeçmemişti.

Haçlılar batıdan geldiklerinde adayı bir pazar-yerine, Hristiyan savaşının içtima alanına çevirmiş, palmiyeler arasına Gotik katedraller inşa etmiş ve karanın içindeki başkenti Nicosia’yı³³¹ farklı dünyaların birçok dil konuşulan buluşma noktası haline koymuştu. Liman kenti Famagusta ise yeryüzü üstündeki en varlıklı yerleşimdi. Venediklilerin adayı el çabukluğu ve kurnazlıkla aldığı yıl olan 1489’a gelinene dek kutsal savaş dalgası bir kez daha yön değiştirmiş ve Osmanlılar Doğu Akdeniz’in efendisi olma yolunu yarılamıştı.

330 kurdun ağzına uzanmış... Setton, cilt. 4, p. 1032

331 Şimdiki Lefkoşe. (ç.n.)

Kıbrıs adası Venedik egemenliğinin neredeyse başından beri Osmanlı fetihlerinin listesinde önemli yer tutuyordu. Venedikliler tarafsızlığı korumak için sultana vergi, vezirlerine rüşvet vermiş, onursuz bir ödün politikası güderek bu durumdan hoşnut ellere her yıl binlerce duka altın kaydırmıştı. Bütününde bakıldığında, öyle bir politika gütmek savaş filoları kurmaktan daha ucuza geliyordu, ama gereği halinde geri çekilecek yer de bırakmıyordu. Venedik durumu İstanbul’u Cumhuriyet’in barış içinde yumuşadığı ve bir daha asla savaşmayacağı inancı yaratarak idare ediyordu.

Kısa vadede buna değerdı. Kıbrıs bağılı olduğı kent-devleti bir refah dalgasına boğıdu. Orta platonun tahılı, güney kıyısının tuzu, sert şarabı, şekeri, pamuğı ve serfler tarafından plantasyon köleliğı koşullarında yetiştirilen ‘altın bitkisi’ kesintisiz aktı. Venedik adayı ticari yararları nedeniyle elinde sıkı sıkıya tuttu ve neredeyse Girit’te olduğı kadar kötü yönetim gösterdi. Venedikli sanatçıların imgeleminde Neptün, deniz kolonilerinin bitmek tükenmek bilmez zenginliklerini dev bir deniz kabuğunun içinden kente boşaltıyordu; mimarlar sıtmalı bir lagünden serap gibi yükselecek her türlü yapı, taş kiliseler, saraylar inşa etmeye başladı, Titian tablolar yaptı, San Marko’ya adanmış müzikler ay ışığının aydınlattığı Büyük Kanal’da yankılanır oldu. Ve tüm bunların parasını doğu denizlerinden dönerken Kıbrıs’a uğrayan ticari kalyonlar ödedi.

Tek yönlü bir ticaretti bu. Venedik karşılığında hiçbir şey vermiyordu. Yunan kökenli ezilmiş Kıbrıs

köylüsü yoz bir yönetim altındaydı ve acımasızca vergilendiriliyordu. Adayı ziyaret eden Martin von Baumgarten 1508 yılında şöyle yazmıştı:

‘Tüm Kıbrıslılar, Venedik’in gelir ya da tasarruflarının üçte birini devlete ödemek zorunda bıraktığı köleleridir (....) Dahası öyle bir yıllık vergi yükü dayatılır ki, fakir ve sıradan insan ruhuyla bedeninin bir arada tutacak parayı anca denkleştirebilecek kadar soyulmuş ve talana uğramış halde kalır.’³³²

Yönetim 1516’da 26.000 serfi özgürlüklerini kendilerine satarak ilave para elde etme önerisini getirdiğinde, sadece bir adam 50 duka altını bulabilmişti. Cumhuriyet tarafından istenmeyen kişilerin gönderildiği bir Botanik Bahçesi işlevi gördüğünden, adanın genel toplumsal profili de fazla parlak değildi. Katiller ve siyasi muhalifler nüfusu şişirmek için Famagusta’ya sürgün ediliyordu.

Bunların hepsi üst üste geldiğinde sinir bozucu bir işgal anlayışı oluşturuyordu, ama Kıbrıslılar bir zamanlar Maltalıların yaptığı gibi başlarındaki derebeylerine karşı ayaklanma gücünden yoksundu. Gizlice karşı kıyıya çıkıp sultana başvurularda bulunuyor, yakarıyorlardı. 1560’larda iki Kıbrıslı ellerinde Süleyman’a hitaben yazılmış, serflerin adada Osmanlı egemenliği istediğini belirten bir mektupla İstanbul’da ortaya çıktı, ama kentteki Venedik ajanı zamanın sadrazamına rüşvet vererek adamların kendisine teslim edilmesini

sağladı. İki Kıbrıslı ortadan yok oldu; bu olay yine de Venediklilerin kendine duyduğu güvenin yükselmesine katkıda bulunmadı.

1560'lar sivil huzursuzluğun yükselmesine ve kötü belirtilere tanık oldu: 1562'de bir köylü ayaklanması girişimi, ardından hepsi Tanrı'dan gelen işaretler olarak kabul edilen şiddetli fırtınalar, kıtlık, salgın hastalıklar, depremler ve ekmek için kalkışılan yerel ayaklanmalar. Ve 1567'de yenilenen antlaşmalara rağmen dinmek bilmeyen istila söylentileri hepsinin üstüne çıktı.

Kıbrıs Selim'i her zaman cezp etmişti. Venedik senatosu 1550 gibi erken bir tarihte tahta Selim'in çıkması halinde savaş patlak vereceği konusunda uyarılmıştı. Osmanlı kıyısına o kadar yakında konuşlanmış olan Venedik kolonisini elimine etmeye yönelik hane-dan kaynaklı ve stratejik nedenler 1560'ların sonundan başlayarak baskısını iyiden iyiye gösterir oldu. Selim'in saltanatını tam anlamıyla meşru kılması gerekiyordu ve ordunun bağlılığını karizmatik olmaktan çok uzak duran sultana sadece parlak bir zafer getirebilirdi. Büyük Osmanlı mimarı Sinan Edirne'de yapılacak yeni cami kompleksinin planlarını hazırlıyordu, ama geleceğe göre sultanın adına yapılacak caminin masraflarının kâfirler tarafından karşılanması gerekiyordu ve bu para ancak fetihle gelebilirdi. Selim'in saltanatının hemen başında imparatorluğu doğuya doğru genişletme akınları sonuçsuz kalmıştı ve şimdi tekrar Akdeniz'e dönme zamanıydı.

Anadolu kıyılarının hemen açığındaki Venedik adası her şeyin ötesinde meşruiyeti olan bir stratejik sorun yaratıyordu. Mekke'ye uzanan son derece önemli Hac yolunun ve doğunun zenginliklerini İstanbul'a aktaran Mısır ticaret güzergâhının tam üstüne oturmuştu; dahası Venedikli yetkililer bölgeyi Hristiyan korsanlardan temizlemekte tamamen etkisiz kalıyor, özellikle St. John Şövalyeleri tehdit oluşturmayı sürdürüyordu. Kıbrıs adası Osmanlı etki alanının tam merkezinde oturup kalmıştı ve bir Mısır hazinedarını taşıyan gemi 1569'da korsanlar tarafından ele geçirilince Selim kararını verdi. Ada mutlaka alınmalıydı.

Bu kararın gerisinde Osmanlı sarayının yüreğinde yaşanan güç mücadelesinin de etkisi vardı. Selim'in en has adamları olan çocukluk hocası Lala Mustafa Paşa ile Piyale Paşa, daha önce yaşanan kişisel tökezlemelerden sonra askeri zaferle göze girmeyi aklına koymuştu ve ikisi de sadrazam Sokullu'nun bir adım önüne geçme fırsatını yakalamak istiyordu. Sokullu'nun kendisiyse, Hristiyan Avrupa'yı birleştirebilecek bir inisiyatif koymaktan kaçınma yanlısıydı ve rakiplerinin zaferine tanıklık etmek istemiyordu. Sadrazamın kişisel stratejisi Kıbrıs meselesini Venediklilerle diplomatik görüşmeler yaparak çözmekti, ama sultanın isteği reddedilemezdi.

Venedik imparatorlukla sulh içinde kaldığı dönemde Şeyhülislam'dan kefareyle yapılan barışın bozulmasının meşru olduğuna dair fetva alınmaya çalışıldı.

şılmış, o da evvelce vaki olmuş ve tekrar vuku bulması hak ve adaletten yana kabul edilecek emsali adanın Araplar tarafından işgaline bağlayıvermişti: O yerleri İslamiyet'e tekrar kazandırmak Selim'in göreviydi. Osmanlıların tüm 16. Yüzyıl boyunca çiğneyeceği tek antlaşma olacaktı bu. Kıbrıs seferi başlangıcından itibaren bir kutsal savaş düşüncesi yansıtacaktı.

Sultanın özel elçisi Kubat mesajını Venedik yetkililerine 28 Mart 1570 günü ilette ki, içerik o daha kente ulaşmadan biliniyordu ve yanıt hazırlanmıştı. Kubat bihaber olsa da, o mektubunu sunarken doç'un maiyeti kızıl savaş bayrağını çoktan çekmişti. Bildik, tartışmaya yer bırakmayacak kadar Osmanlı olan söylemin okunmasını sessizlik içinde dinlediler:

'Ben Osmanlı Sultanı, Türklerin İmparatoru, Efendiler Efendisi, Krallar Kralı, Allah'ın Yeryüzündeki Gölgesi, Yeryüzü Cenneti'nin ve Kudüs'ün hakimi Selim ve sen Venedik Senyörü: Senden Kıbrıs'ı talep ederiz ki, ya kendi, isteğinle verirsin ya da zorla alırız. Ve kılıcımızın gazabını üstüne çekmeyesin, yoksa sana her yerde savaşların en zalimini açarız ve hazinene güvenmeyesin, çünkü bir lahzada sel gibi elinden akıp gitmesine sebep oluruz. Öfkemizi kıskırtmaktan kendini sakınasın.'³³³

Mektuptaki kimi ibareler Osmanlıların (ya da Sokullu'nun) Venedik'in karşılaşacağı en acil tehdidin

maliyet konusu olduğunu ne kadar iyi kavradığının belirtisiydi, ama Senato buna rağmen 195'e 5 gibi görülmemiş bir oy çokluğuyla savaş kararı aldı. Kubat kalabalık halk güruhlarının dikkatini çekmemek için arka kapıdan usulca çıkıp gitmek zorunda kaldı.

Bu esip gürlemenin gerisindeki Osmanlı planı ansızın gelen geçici bir hevesten kaynaklanmıyordu; 1568'de yapılan ziyaret Doğu Akdeniz'deki egemenliği bütünleme niyetlerinin yıllardan beri pekişmekte olduğunun açık bir belirtisiydi. Keşifle eşgüdüm içinde yürüyen planlama anlayışı Osmanlı diplomasisinin tüm gerçeklerini yansıtıyordu ve bunların hepsi özenle yapılan hesaplamalara dayalıydı. Sokullu sahneyi düzenlemekte son derece etkiliydi. Macaristan ve Yemen de barış yaptı, ardından Morisko isyanına yardım vaat ederek Hristiyan Avrupa'nın gözüne bir avuç kum attı. II. Felipe'nin dikkati Madrid'de bu şekilde başka yöne çekilirken, Fransa'da IX. Charles'e Hristiyanlığı diplomatik kargaşa içinde tutmayı amaçlayan barış önerileri yapılıyordu. Venedikliler ise sürekli olarak Sokullu'yu 'Venedik dostu' olarak tutmak üzere rüşvet kartını oynamaya teşvik ediliyordu.

Sonuçta Sokullu, Venedik'in (eğer direnmeye kalkarsa) Kıbrıs'a etkili şekilde yardım edemeyecek kadar uzak, Avrupa'nın ise birleşik bir güçle tepki veremeyecek kadar bölünmüş olduğuna kanaat getirdi. Haçlı kaygısı her zaman Osmanlı düşüncesünü etkilemişti, ama tökezlemeye neden olan iki yüzyıllık pan-Hristiyan

hareketlerin deneyimi Sokullu'yu Venedik'in barışçıl çözümlerle boyun eğeceğine ummaya yöneltmişti. Akla yakın bir düşünüştü bu, ama yanlış olduğu zaman içinde anlaşıldı.

1570'lerin başında kimse Deniz'in iki ucunda yaşanacak iki olgunun, Morisko isyanıyla Kıbrıs savaşının herkesi şaşırtacak bir zincirleme tepkimeyi tetikleyeceğini öngöremezdi. Ve yine aynı şekilde, kimse kurtarıcılığa soyunan Papa V. Pius'un kişiliğiyle Avusturyalı Don Juan'ın cüretkârlığının ya da Famagusta'da yaşanacak olanların birleşik bir Hristiyan amacı doğmasına katkıda bulunacağını düşünemezdi.

Venedikliler, Hristiyan Avrupa'ya yanaşma ve Kutsal İttifak düşüncesini tekrardan gündeme getirme çabalarına Kubat'ın getirdiği dramatik ültimatomdan çok önce başlamıştı. Doç 10 Mart günü Felipe'nin Madrid'teki sarayında bulunan elçisine içtenlikten son derece uzak bir şekilde şöyle yazıyordu:

'Katolik Majesteleri güçlerini Türklerin gazabı ve kudretine karşı koymak üzere bizimkilerle birleştirmelidir. O gazap ve güç ki, evrensel iyiliğe duyduğumuz arzu ve efendimiz Tanrı'nın şefkatli nazarını Hristiyanlığın üzerine çevirdiğine ve kâfirlerin küstahlığını bu kez ezeceğine olan inancımız nedeniyle halihazırda bize yönelmiştir.'³³⁴

Mesele kimsenin Venediklilerin samimiyetine inanmamasındaydı. İnsanlar onların bu öneriyi yaparken bile Sokullu ile görüşme halinde olup olmadığını merak ediyordu ve elbette ki bu kuşkuları yerindeydi. Osmanlılar tehditlerini geri çekecek olursa, Rialto'daki tüccarlar Hristiyanlığın ulvi getirilerini anında unutup kâfirlerle olan ticaretine keyifle devam edecekti. Felipe şüphesiz ki St. Elmo düştüğünde Venediklilerin nasıl tezahürat yaptığını unutmamıştı ve onlara yardım etmeye hiç niyeti yoktu. Tasm tersine, Osmanlıların Kıbrıs üzerine yoğunlaşması Tunus'u geri almak ve Batı Akdeniz'de gücünü pekiştirmek için ideal fırsat tanıyacaktı ona.

Ancak kimse papayı hesaba katmamıştı. Kıbrıs krizi Pius'a Kutsal İttifak'ı hayata geçirmek için beklediği şansı sunuyordu. Kendini projeye ürkütücü bir tutkuyla attı, hemen papalığın oluşturulacak bir ittifak gücünün kalyonlarına katkıda bulunacağını açıkladı ve öncülünün eli sıkılığına tanık olanların ağzını açık bırakacak şekilde para harcamaya koyuldu. İspanyol kardinali Espinosa, 'Kutsal Efendimiz bir Kastilya atasözünün doğruluğunu kanıtladı,' diyecek ve ekleyecekti: 'Zamanında peklik çeken ishalden ölür.'³³⁵

Pius bunun ardından İspanyol din adamı Luis de Torres'i birleşik güç oluşturulmasına yönelik inandırıcı argümanlarla Felipe'ye gönderdi. 'Türklerin Venediklilerle sürtüşme nedenlerinin başında onları yardımdan

yoksun halde bulacaklarını, Granada'daki Moriskolar ile fazlasıyla meşgul olan siz Majesteleri ile birleşme umutları olmadığını düşünmeleri gelmektedir,^{'336} diyordu Torres. Sokullu'nun hesabı da buydu gerçekten ve akla yakındı, ama istenmedik sonuçlara yol açacaktı.

Felipe hem Kutsal İttifak fikrine kuşkuyla yaklaşıyordu, hem de hızlı karar vermek doğasında olan bir şey değildi. Tanrı'nın ağırbaşlı ve gösterişsiz, siyah kılıklar giyen, her şeyi okuyan, mutlakıyetle hükmeden, kuşkuyla düşünen ve dikkatle hareket eden o bürokratu ne çabucak karar verir, ne de niyetlerini önceden belli ederdi. Fransız büyükelçisi şöyle yakınıyordu:

‘Dünyada gerçekleri onun kadar iyi gizleyen birisi daha yoktur. İnsanları yanıltmayı ve niyetlerini bilinmeleri kendince uygun zamana dek gizli tutmayı başka her kraldan daha iyi bilir.’³³⁷

Gerçekten de, Selim devlet işlerini başkalarına teslim ederken Felipe her ayrıntıyı bilmek, her operasyonu bizzat yönetmek isterdi. Onun karar alma süreci sürüncemeye eş anlamlı anılır olmuştu. Bürokratları, ‘Ölümü bekleme günü vaki olduğunda, yola İspanya’dan çıkacağını umalım, çünkü o zaman hiç gelmeyecektir,’³³⁸ diyerek şaka yapardı.

Ancak Torres oraya kritik bir anda gitmişti, son-

336 Türklerin Venediklilerle... Braudel, cilt 2, p. 1083

337 Dünyada gerçekleri... Parker (1998), p. 33

338 Ölümü bekleme günü... age. p. 65

rasında da hiç beklenmedik sonuçlara ulaştı. Morisko savaşı doruğundaydı ve Felipe açılan seferi denetlemek için Kurtuba'da idi. İspanya'nın dini şevkle çaturdayan atmosferinden bakılınca uzak mesafeler teleskopla bakılır gibi yakın oluvermişti ve Felipe'ye artık öyle geliyordu ki, Osmanlı gücüne doğrudan yapılacak bir meydan okuma dışında hiçbir şey yüzleşmekte olduğu iç sorunları ve Akdeniz'in topyekun güvenliği meselesini çözemeyecekti. Ve paranın Hristiyan tavrındaki önemini bilen Torres de ilave papalık yardımı vaadiyle gelmişti. Yanıtı iki gün içinde aldı. Katolik kral Kutsal İttifaka katılmayı prensip olarak kabul ediyordu, ama doğasındaki tedbirlilik o noktada öne çıkıp bunun koşullarının en ince ayrıntılarına kadar tartışılması gerektiğini dayatıyordu. Arada geçecek zamanda (gelen nakdin de etkisiyle) 'Papa'yı memnun etmek ve Hristiyanlığın gereksinmelerini her zaman olduğu gibi karşılamak için derhal yardım'³³⁹ sağlamayı kabul etti. Donanma komutanı (Cerbe'den yenilgiyle ayrılan) Gian'Andrea Doria'yı bir kalyon filusunun başında Güney İtalya'ya gönderecekti.

Akdeniz böylece uzun yıllardan beri ilk kez Osmanlı dalgasını geri çevirmeye yönelik bir birleşik Hristiyan girişimine sahne olmaya yaklaşıyordu. Üçlü bir güç hazırlanıyordu. Venedik, Papalık ve İspanya kilisenin parasıyla yağlanmış ve günahlarının affı karşılığında sefere katılmayı kabul etmiş kişilerce çalıştırılacak mekanizmayı harekete geçirerek donanmalarını Kıbrıs'ı kurtarmak üzere birleştirdi.

339 Papa'yı memnun etmek ve... Capponi, p. 130

Bu aşamada her gücün başına kendi kumandanı getirildi. Venedikliler kumandayı St. Marko'nun tipik giriftliği içinde hizmet veren Gerolamo Zane'ye verdi. Zane geniş bir kalyon filosuyla 30 Mart 1570 günü denize açıldı. Harekâta yer alacak kumandanların en deneyimli olan Doria ise İspanyol kalyonlarının başındaydı ve en üst düzey kumandanı tayin etmek de papaya kalmıştı. Pius çok etkili bir politik karar verdi. Marc'Antonio Colonna bir İtalyan idi, ama aynı zamanda İspanya kralının tabasındaydı ve her iki tarafı memnun etmenin yanı sıra Felipe'yi Kutsal İttifak'ın içine çekmeyi başaracağı düşünülüyordu. Sorun, Colonna'nın bir diplomat ve general olmasına karşın denizci olmamasındaydı. İspanyol ordugâhında kayıtlara geçmeyen homurdanmalar duyulmaya başladı (hatta Kardinal Espinosa kız kardeşinin gemiler hakkında başkumandandan daha fazla şey bildiğini söyledi) ve Colonna'nın kendisine danışmadan durum değerlendirme toplantısına katılmayı kabul etmesine bozulan Felipe de, ortada henüz Kutsal İttifak diye bir şey olmadığını hatırlatarak randevu vermekte direnmeye girişti. Ama Pius kararından döndürülemedi; Felipe de sonunda 15 Haziran günü kumandana kendisiyle görüşmekten zevk duyacağını yazdı.

Uygun şekilde seçilen ve yerinde kullanılan sözlerin gerisinde bir karşılıklı kuşku ve farklı, ancak ortaya vurulmadık amaçlar okyanusu yatıyordu. Sadece

papanın irade gücü ve parasal tahsisatı sayesinde dağılmadan başlatılabilecek olan 1570 seferine üstünde karara varılmış koşullar olmaksızın çıkılıyordu ki, bunun sonuçları hiç de hayırlı olmayabilirdi.

Felipe'nin Kıbrıs'ı Venedikliler namına kurtarmakla ilgilendiği yoktu, ama papalık yardımları makbule geçiyordu ve çıkılacak seferi aslında Kuzey Afrika'ya yönlendirmekten mutluluk duyacaktı. Doğadaki tedbirlilik (ve elbette ki Cerbe'de alınan ders) nedeniyle talimatlarını Doria'ya gizlice gönderiyordu. Özenle oluşturulmuş donanmasının kaybedilmesi İspanya'yı bir kez daha Kuzey Afrikalı korsanlara açık hale koyabilirdi; işlerin kızıştığı bir anda sultanla gizlice pazarlık bağlaması her zaman mümkün olan hain Venediklilere güvenerek donanmayı riske atamazdı.

Venedikliler ise kendi hesaplarına genelde Cenevizlere, özellikle de 1538 Preveze yenilgisi sonrasında Doria sülalesine karşı derin bir güvensizlik besliyordu. Dahası, her iki taraf da papanın Colonna'yı bir deniz gücünün kumandasına getirme kararından mutlu olmamıştı. Bu nedenle de amirallerine verilecek emirlere kendi deneyimleri aracılığıyla akort edildikleri sürece itaat etme talimatını verdi.

Felipe'nin Doria'ya gönderdiği emirlerin satır aralarına küçük harflerle serpiştirilmiş gibi duran kimi talimatlar özellikle birden fazla anlama çekilebilecek türdendi:

‘Marc’Antonio Collana’ya Kalyonların Generali olarak itaat edeceksin (....) ve sahip olduğun pratik deneyimle Collana’nın dikkatini her zaman ve her konuda işlerin doğru yapılmasına yönelik yargılarına çekeceksin.’³⁴⁰

Bunun gerisinde daha büyük bir emir vardı: ‘Kalyonlarımızın nasıl konuşlandırıldığına çok dikkat etmek gerekir, çünkü onlara gelecek herhangi bir zarar Hristiyanlığın felaketi olabilir.’

Felipe aslında Malta’da Don Garcia de Toledo’ya verdiği türden bir kendi inisiyatifiyle davranma, düşman donanmasıyla çarpışmaya girmeme emri veriyordu. Denildiğine göre, Doria’nın kardeşi Gian’Andrea ‘düşmanla herhangi bir çatışma olmayacağı konusunda bahis bile önermişti, çünkü o tür bir karpışmaya girilmemesi konusundaki emirleri doğrudan Majeste’nin kendisinden alıyordu.’³⁴¹ Bu kanı Doria’nın garip durumuna da uygun düşüyordu, çünkü orada hem kralın filosunun kumandanı, hem de taşeron olarak bulunuyordu. Kalyonların on ikisi kendi malıydı ve Felipe’ye kiraya verilmişlerdi. Amiralın gemilerini bir çarpışmada riske atmaya elbette ki niyeti yoktu.

Müttefikler filolarını teker teker yola çıkardığında sahnenin fonu işte bu şekilde düzenlenmişti. Girişim en baştan kösteklenmiş, zayıf planlanmış ve en önemlisi, gecikmişti.

³⁴⁰ Marc’Antonio Collana’ya... Bicheno, p. 175

³⁴¹ düşmanla herhangi bir... Setton, cilt 4, p. 973

Otuz yıldan beri barış dönemi yaşayan Venedikliler arayı kapatmaya oynuyordu. Gemilerini olağanüstü bir hızla hazırlayıp, sefer emriyle donanmaya katmışlardı. Haziran ayında tersaneler 127 hafif ve 11 ağır savaş kalyonu çıkartmıştı, ama tatminkâr insan gücü arayışı her zaman olduğu gibi sorundu. Denizin durumu ve güverte koşulları Zane'nin komutası altındaki görev gücünü çabucak seyreltti. Dalmaçya kıyılarındaki Zara'da Colonna ile Doria'yı beklerken kürekçi sıralarını tifüs vurdu. İnsanlar hastalanıp ölüyordu. Zane verilen emirler uyarınca orada iki ay daha kaldı, sonra Korfu'ya hareket etti ki, işler orada daha iyi gitmeyecekti. Hareketsizlik filonun moralini bozmuştu. Yunan adalarından başka kürekçiler derlendi, ama onlar da öldü. Müttefiklerinin ortada gözükmemesinden öfke duyan Venedik senatosu, Haziran ayının sonuna doğru tükenmiş gemileriyle birlikte Girit'e çekilme emri verdi.

O sırada Doria her zamanki meşakkatli hazırlıkları yapıyor, Güney İtalya'da asker topluyor ve Felipe'nin kesin, ama her nasılsa daima birbiriyle çelişen talimatlarını bekliyordu. Yazıya dökülmesi gerekiyorsa durum şuydu: Kral donanmasının Venediklilerinkiyle birleşmesi konusunda henüz bir vaatte bulunmamıştı, ama İtalya'ya gitmesi konusundaki önceden verilmiş söz geçerliydi. Felipe'nin verdiği uyum içinde davranma talimatı daha öte açıklamalar gerektirdi ve bunlar öylesine iki anlama da çekilebilir türdendi ki, Doria kayın-pederine yazdığı bir mektupta şöyle yakınıyordu:

‘Kral kendisine hizmet etmemi ve niyetlerini tahmin etmemi buyuruyor. Ne var ki, ben mektuplarını ne kadar çok okursam onu o kadar az anlamaya başlıyorum (....) Bu nedenle de ilerlemekten, ama yavaş yol almaktan başka çarem yok.’³⁴²

Kumandan o şekilde, yani Colonna’nın papalık kalyonlarıyla Otranto’da buluşmak üzere İtalya’nın güneyine doğru salınarak yol almaya devam etti. Oraya vardığında Colonna on beş günden beri bekliyordu, dahası Doria’nın denizcilik protokollerine uygun oyunlarına katlanmak zorunda kaldı. Doria *bir aksilik sonucu* üstünün bayrak gemisine geleneksel ziyaretini yapmadı, bunun yerine başkumandan Ceneviz kalyonunun güvertesine çıkıp amiralin ‘Majesteleri’nin filosunun hasarsız kalması gerektiği’³⁴³ yönündeki yetkileri aşan söylevini, dahası Eylül ayından sonra müttefik donanmasıyla birlikte hareket etmeyeceğine dair net beyanını dinlemek zorunda kaldı.

Colonna ile Doria anlaşıldığı kadarıyla Girit’teki Venedikliler ile buluşmak için 22 Ağustos günü denize açıldı. Başkumandan daha sonra sıkıntıyla verdiği bir raporda, ‘farkedilme korkusuyla denizin ortalarına kadar açılmakta dayatan Gian’Andrea’ya rağmen ve zorlukla da olsa Girit’e ulaşma olanağı’³⁴⁴ bulduklarını yazacaktı.

342 Kral kendisine hizmet... Capponi, p. 133

343 Majesteleri’nin filosunun... Setton, cilt 4, p. 978

344 farkedilme korkusuyla... age. p. 978

Tüm bunlar fazlasıyla gecikerek gerçekleşiyordu. Osmanlılar harekâtlarını dikkatle planlayıp erkenden yelken açmıştı. Piyale Paşa, Nisan'ın sonuna gelinmeden seksen kalyonla İstanbul'dan ayrılmıştı. Orduya kumanda edecek olan Lala Mustafa Paşa ise ondan yirmi gün sonra yola çıkmış, süvariler ve yeniçeriler Kıbrıs'a 150 mil uzaklıktaki buluşma noktası olan Finike'ye ulaşmak üzere Anadolu yarımadası boyunca yola koyulmuştu. Osmanlılar 20 Temmuz gününe gelinene dek adaya 60 ila 80 bin kişi arasında asker çıkartmıştı bile.

Sefer çok daha büyük ölçekte olsa da, Malta'nın bir yansıması gibiydi. Birbiriyle rekabet halinde olacak iki amaç vardı: Adanın merkezinde yer alan başkenti Nicosia ve doğu kıyısındaki ağır tahkimatlı 'gözbebeği' Famagusta. Venedik'in en yetenekli ve ehil kumandanı Astorre Bagliole, Osmanlıların Famagusta'ya kadar ilerleyeceğini tahmin etmişti ve Piyale Paşa'nın niyeti de korunaklı limanı ele geçirmektir. Ama Lala Mustafa Paşa'nın beyninin bir köşesinde güçlü rakip ve hak edilen cezayla aynı anlama gelen bir sözcük yer etmişti ki, ibretle eş bu anı Malta'nın Mdina örneğini çağrıştırıyordu. Nicosia'yı arkasında ve kolları bağlanmış şekilde bırakma konusunda tedirgindi.

Lala Mustafa Paşa sultanın yakın çevresinden geliyordu. Adının başındaki onursal 'lala', yani eğitmen unvanı Selim'e çocukluğundan beri çok yakın olmasın-

dan kaynaklanıyordu ve Kıbrıs seferine keskin bir tavırla karşı çıkmış olan Sokullu'nun ateşli bir muhalifiydi. O koşullar altında ve Malta seferinin kumandanı olan Mustafa Paşa ile aynı adı taşıması açısından başarı, Lala Mustafa Paşa için kritik önem taşıyordu. Tüm bunlardan ötürü de inatçı bir direniş karşısında aşırı tepki vermeye, ölçeğini aşan zalimlik örnekleri sergilemeye hazır bir ruh haliyle gelmişti Kıbrıs'a. Ve bu Osmanlı'nın genel amacına zarar verecek bir karakter yansımasıydı.

Birgu'daki şövalyelerden farklı olarak Venedikliler, Kıbrıs'taki kalelerin savunulması konusunda öngörülü davranmıştı. Nicosia adanın ortasında yer alan, 50 kilometre uzunluğunda, bilyardo masası kadar düz ve yaz sıcağı altında titreşen tozlu platonun üstüne kurulmuştu. Açık arazinin durumu duygusallıktan uzak Venediklilere Avrupa'nın en cezbedici ve kozmopolit kentlerinden birinin yüreğini çekip kopartmasına izin vermişti. 1560'larda savunma mühendisliği adına sarayları ve kiliseleri havaya uçurmuş, binlerce insanı tahliye etmiş ve adanın en kıymetli yapısı olan St. Domenico Manastırı'nı kral mezarlarıyla birlikte yıkmışlardı. Manastırın yerine kusursuz bir simetriye sahip, çevresi beş kilometre olan ve doğrudan bir İtalyan kuşatma el kitabının sayfalarından alınan bir yıldız kale inşa etmişlerdi.

Kalenin birkaç eksik yanı vardı (örneğin burçların bazıları taş yerine kesekle yapılmıştı) ama ziyaret

eden uzmanlar tarafından ‘en güzel ve en bilimsel inşa edilmiş [askeri] yapı’³⁴⁵ olarak kabul ediliyordu. 1570 yılına gelindiğinde kalede iki yıllık kuşatmaya yetecek kadar erzak depolanmış haldeydi. Doğru şekilde dağıtılırsa bu erzak daha da uzun süre dayanabilirdi. Asıl önemli mesele çepeçevre savunulabilmesi için Nicosia’da 20.000 adam olması gerekmesindeydi ve kentin 56.000 kişilik nüfusunun sadece 12.000’i askerliğe uygundu, bunların çoğu da eğitim almamış Grek derlemeleriydi.

Yaşananları irkiltici bir anlatımla aktaracak olan rahip Angelo Calepio bu son grup hakkında serinkanlılıkla şu yorumu yapar:

‘Yönetimin elinde onlara verecek ne musket vardı, ne kılıç, ne arkebüz, ne de koruyucu zırh (...) Askerlerin çoğu gerekli cesarete sahipti, ama çoğu o kadar az eğitim almıştı ki, sakalını tutuşturmadan arkebüz bile ateşleyemiyordu.’³⁴⁶

Etkili savunma ayrıca ehil bir de kumandan gerektiriyordu ve Venedikliler bu yönden şanssızdı. Adadaki deneyimli generallerin çoğu ölmüştü ve geri kalanlar arasındaki en iyi asker olan Astorre Baglione de Famagusta’da idi. Nicosia’nın denetimi hükmen Nicolas Dandolo’ya kaldı ki, bu da büyük felakete yol açacaktı. Calepio sonradan keskin bir dille, ‘Tanrı onu

345 en güzel ve... Hill, p. 849

346 Yönetimin elinde... *Excerpta Cypria*, p. 129

da alamaz mıydı!’³⁴⁷ diye yazacaktı. Dandalo tedbirli, karizmatik olmaktan uzak, başkalarının düşüncelerini küçümseyen ve dikkat çekecek kadar akılsız biriydi. Tüm kuşatma boyunca yetenekli Venedikli subaylarının ve yerel süvarinin en üstün çabalarını kösteklemeyi başaracaktı. Neredeyse her şeyi eline yüzüne bulaştırdı. Lala Mustafa Paşa herhangi bir engellemeyle karşılaşmadan karaya çıkınca şaşırmişti. Süvarilere düşmanı püskürtme girişiminde bulunmayı yasakladı. Venedik senatosu bir son dakika çabasıyla sadakatlerini kazanmak amacıyla adaya Grek serflere özgürlüklerini verme izni gönderdi, ama bu önlem uygulamaya hiçbir zaman koyulmadı.

Osmanlılar ise yerel halka en başından itibaren büyük bir merhamet ve şefkatle yaklaştı. Calepio bu konuda, ‘Mustafa’nın onlara verdiği ölçüde bir özgürlüğe hiç sahip olmadılar,’³⁴⁸ diye yazar. Kıbrıslı Grekleri İtalyan efendilerinden kopartmak çok kolaydı. Tahkim edilmemiş Lefkara köyü Türklere teslim olunca, Nicosia’dan bir saldırı kolu çıktı ve yerel nüfusu katliamdan geçirdi. Ve daha sonra köylere yapılan yardım talepleri de hiç şaşılmanması gereken şekilde yanıtsız kaldı.

Lala Mustafa Paşa herhangi bir engelleme girişiyle karşılaşmadan Nicosia’ya ulaştı ve çabucak top platformlarını kurup yılankavi siperleri kazdırmaya koyuldu. Yarma harekâtlarını yasaklayan, barutu istifle-

347 Tanrı onu da... age. p. 128

348 Mustafa’nın onlara verdiği... age. p. 132

yen, inisiyatifi neredeyse koklayarak kullanan Dandolo ise ataletten donup kalmış gibiydi. Kişisel kayıpları ve hapsedilmesi nedeniyle söylemi sonradan iyice keskinleşen Calepio kendini dizginleyemiyordu:

‘Süvarimizi kullanarak düşmanın dallardan ve çalılardan yapılma maniaları atlarla getirip kurmasını engellemek için sabırsızlanıyorduk, ama bunu yapmamıza izin yoktu. Aralarında en cesaretli olanlar köprüleri kesmek için hendeğe yaklaştığında ve burçların altına geldiğinde ve surlara dayandığında bile Kumandan [Dandolo] adamlarımıza hedef on kişiden fazla olmadıkları sürece ateş etme izni vermiyordu; gerekçesi de bunun hesabını St. Marko’ya veremeyeceğiydi. Böylece düşman canı ne zaman istese surlarımızı ve burçlarımızı tahrip etme serbestisine sahip oldu ki, ben ve başka birçok kişi karşıdan verilen kibirli emirleri, topçularımıza yönelttikleri, barut harcamaya dair kışkırtmaları kendi kulaklarımızla duyduk. Ve barut da o kadar cimrice dağıtılmıştı ki, gören canımızı almak için üstümüze öylesine öfkeyle ve kesintisiz ateş açan kişileri esirgediğimizi sanırdı. Kumandanın istiflemeye çalıştığı şeyi aldıktan sonra bile birçok kişi onun hain olduğunu düşünmeye başlamıştı. Signor Pisani birden fazla kez kumandana adamlarımıza savunmanın gereklerini yerine getirme iznini neden vermediğini sordu. Bir gün, ‘Şerefli Efendim, hendeği temizlememiz ve düşmanı söküp atmamız gereklidir ki, kazma-

larla ve küskülerle mevzilerimizin altına lağım açmasınlar,' deyince neredeyse yumruk yumruğa geliyorlardı. Signor Dandolo'nun buna yanıtı kale burçlarımızın dağlar gibi engin ve sağlam olduğuydu.'³⁴⁹

Kentteki Grek Ortodokslar ile Venedikli Katolikler, başka deyişle zenginlerle yoksullar arasındaki ilişkiler iyi değildi ve (asla bir La Valette olmayan) Dandolo bunları onaramıyordu. 'Olması gerektiği halde pek az hayır ve yardımseverliğe şahit oldum,' diyor Calepio ve ön saflardaki askerlere iki katır yükü yiyecek ve şarap götürdükten sonra ekliyor: 'Bunu zenginlerin yüreğini harekete geçirmek için yaptım (...) ama sadece birkaç kişi beni taklit etti.'³⁵⁰ Aristokrat liderler gece çökünce savunma hatlarını terk edip evlerine gidiyor, bu da asker içinde mırıldanmalara neden oluyordu.

Kader belirleyici an 15 Ağustos günü yaşandı. Paphos'un insanlara esin veren piskoposu sonunda Dandolo'yu Osmanlı topları üzerine bir çıkış harekâtı yapılmasına izin vermeye ikna etti. Ne var ki, fena halde çarpık giden bir harekât oldu bu. Askeri disiplinden nasibini almamış kimi Grekler düşman kampını yağmalamaya girişti, Dandolo da bunun üzerine girişimi destekleyecek olan süvarilere çıkış izni vermedi. Profesyonel Venedikli askerlerinin can damarını oluşturan birlikler kırılıp gitti.

349 Süvarimizi kullanarak... p. 133-134

350 Olması gerektiği halde... p. 136

Lala Mustafa Paşa ise sürekli tehdit ve vaat karışımından oluşan mesajlar göndererek Nicosia'yı teslim olmaya ikna etmeye çabalıyordu. 30 Ağustos gününe gelindiğinde yardım filosunun adaya ulaşmayacağına artık ikna olmuştu. Bir girişimde daha bulundu, ama derin yurtseverlik duygularıyla ateşlenmiş olan Venedikliler o çağrıya uymayı da reddetti. Aristokrat Kont Giacomo kararı herkesin duyacağı şekilde bildirdi: 'Herkes bu yaşananlarda kendi kanımız pahasına harikulade şeyler yaptığımızı, ne kadar sadık olduğumuzu, bir kılıcın ucunda ölmeyi efendimizi değiştirmeye nasıl yeğlediğimizi göreceksiniz.'³⁵¹

Köle konumundaki Grekler bu tür duygusallıklar söz konusu olduğunda muhtemelen daha az heyecanlı bir tavır sergiliyordu, ama Malta deneyimi herkesin belleğinde hâlâ tazeydi. Uzak tepelerde sinyal ateşleri yakılmıştı ve adamlar ve kadınlar ve çocuklar surların tepesinde Osmanlılara beş yıl önce Birgu da nasıl başarısız olduklarını bağırarak koşturuyordu. Kalenin dış kesimlerindeki yerleşimlerin yöneticisi konumunda olanlar, her ne kadar yardım gücünün gelmeyeceğini bilseler de halkın moralinin yükselmesi için ateşler yakılmasını emretmişti. Dandolo ise kent ahalisinin niyetini bozma olasılığına karşı yanına silahlı muhafız almıştı.

Nicosia kuşatması umutsuz son evresine girerken, müttefik donanması da 350 mil ötedeki Girit'te kendi acınacak çekişme ve hilekârlık trajedisini yaşıyordu. İspanyol ve Papalık filoları Zane ile 30 Ağustos günü Girit'in kuzeyindeki Souda koyunda buluşmak üzere randevulaşmıştı. Venedikli kumandan hastalık nedeniyle olasılıkla 20.000 kadar insan kaybetmişti ve adanın çevresini dolaşarak eksikleri tamamlamaya çabalıyordu. Hristiyanların artık oldukça büyük bir donanması vardı; karşılarındaki gücün 150 yelkenlisine karşı 205 tane toplamışlardı, ama öte yandan da üzerinde karara varılmış herhangi bir emir komuta zinciri yoktu.

Colonna 1 Eylül günü donanmanın sancak gemisinde bir savaş konseyi topladı. Görüşmeler tam on üç gün sürdü. Doria karşısında bulduğu Venedik filosundan hiç de etkilenmemişti ve kumandanını gerçek durumu gizlemekle suçluyordu, çünkü Zane tüm gemilerini limana dizdirmiş, teftiş gören gemideki personeli sonrakilere aktararak tükenmiş gücünün içine gömüldüğü durumu gözlerden saklamıştı. Doria ayrıca Kıbrıs'a saldırmak için mevsimin çok geç olduğunu savunuyor ve Venedik'in onun 'malı vasıtasıyla onura ermesine'³⁵² istekli olmadığını açıkça ortaya vuruyordu. Venediklilerin girişim sırasında kaybedilmeleri halinde kendisine ait kalyonlar için 200.000 düka altın ödemeyi taahhüt etmesinde dayatıyordu. Venedikliler bunu reddetti ve Kıbrıs'a yardıma gidilmesi için ısrar etmeyi sürdürdü; Nicosia dayanıyordu, Zane'ye Kıbrıs'a git-

mesi ve Osmanlı filosunu yok etmesi yönünde kesin emirler verilmişti ve bunlar en üst düzey önceliği olan görevlerdi. Doria ise karşı çıkmaya devam etti. Zane onun engelleyici tavrını Venedik'e, 'her ne kadar düşmanla çarpışmaya istekli gibi davransa da, bunu yapmayı kesinlikle istemiyor ve zorluk çıkartmaktan asla geri kalmıyor,'³⁵³ diyerek bildirecekti.

Kıbrıs'taki durumu öğrenmek için daha fazla haberalma kaynağı seferber edildi. Zaman geçmeye ve moraller aşınmaya devam ettikçe Colonna da bir ilerleme, *herhangi bir ilerleme* gösterilmesi konusunda daha fazla sabırsızlanıyordu. Sonunda 17 Eylül gecesi, tüm donanma Türkleri Rodos'ta arkadan vurma girişiminde bulunmak üzere demir aldı.

Piyale Paşa da o sıralar Hristiyan filosunun niyetlerini anlamak için öncüler görevlendirmişti. Yardım etmekten kaçınmayan Giritliler filonun umutsuz halde orada saplanıp kaldığını ve herhangi bir şeyin üstesinden gelmekten uzak olduğunu bildiriyordu. Paşa da böylece kalyonlardaki askerlerden 16.000'ini Lala Mustafa Paşa'nın nihai saldırısına katılmak üzere karaya çıkartmıştı. Ordu 9 Eylül sabahı şafakla birlikte, paşaların kente ilk girecek kişinin cömertçe ödüllendirileceği vaadiyle bilenmiş halde son saldırı için yüklendi.

Osmanlılar saldırılarını dört noktaya yoğunlaştı-

muştu. Deneyimsiz Grek derlemeler ilk saldırısının patırtısıyla dehşete düşüp hemen darmadağın oldu. Gelen akını karşılamak büyük ölçüde Venediklilere kalmıştı. Kentin her tarafında insanları surlara toplamak için çanlar çalıyordu. Calepio daha sonra şöyle yazacaktı:

‘Göğüs zırhını takmış olan Paphos piskoposuna rastladım ve benden kolluklarıyla tolgasını kuşanmasına yardım etmemi istedi, sonra adamlarına katılmaya koştu. Savunma Osmanlılara iki saat boyunca dayandı, ama ondan öte adamlarımız düşmeye, mevzilerimiz cesetlerle dolmaya başladı.’

Calepio askerlerin teker teker vurulup düşüşüne tanık oluyor, bunları eksiksiz kaydediyordu:

‘Coadjutor bir musket mermisiyle öldü, Messer Bernardo Bollani düştü ve üstüne cesetler yığıldı, ama sonra oradan çıkartılıp kapıya taşındı. Nicolo Sinclitico neden sonra yüzünde bir yarayla geri çekildi, kardeşi Geronimo da onu izledi. Üçüncü kardeşleri Thomas Visconti ise öldü. Albay Palazzo mevzilerde, vali Roncome evinde öldü. Ve (uzatmadan anlatmak gerekirse) iki saatlik kesintisiz çarpışmanın sonunda neredeyse herkes ölmüştü.’³⁵⁴

Görev konumunu hâlâ koruyan savunmacılara ise karmaşa ve öfke hakim olmuştu. Burçlardaki topçubaşı batarya komutanlarına öfkeyle veriştiriyordu:

354 Göğüs zırhını... Coadjutor bir musket... *Excerpta Cypria*, p.

‘Sizi köpekler, Tanrı’nın, bizzat kendinizin ve bu diyarın düşmanları! Neredeyse üstümüze çöceklerini görmüyor musunuz? Onları mevzilerden sürüp çıkartacak barutumuz neden yok? Saflarını dağıtacak barutum olsa asla gelemezlerdi üstüme. Şeytan alsın topunuzu! Yedik mi barutu? Yuttuk mu gülleleri? Görüyorum; St. Marko’nun tek kurşunu arttırma çaban bize bu şeye mal oluyor!’³⁵⁵

Ama bu son sözlerin muhatabı olan Dandolo çoktan ortadan kaybolmuştu. Görev yerini terk edip sarayına çekilmişti bile.

Osmanlılar kente girdikçe ‘herhangi bir düzenden uzak’³⁵⁶ halde ve şaşkınlık içinde verilen savaş kent sokaklarına taşındı. Çok sayıda Grek papazı kiliselerinin önünde öldürüldü. Calepio ile başka bir papaz bozguna uğrayıp kaçan derleme Grek askerlerini geri çevirmeye çalıştı. Ama kimi surlarda oluşan gediklerden kaçmaya çalışıyor, kimiye kurtulmak için kapıları açma girişiminde bulunuyordu. Şöyle not düşer Calepio:

‘Elimize büyük bir haç alıp onların içine kaçan şeytanı olabildiğince büyük gayretle çıkartmaya çalıştık (....) onları içtenlikle etkilemeye çalıştık, ama iki saat boyunca ne kadar hitap etsek de bunun pek az yararı oldu. Çoğu Türk süvarisi tarafından öldürüldü, kalanlar tutsak edildi ve ancak birkaçı kaçabildi.’³⁵⁷

355 Sizi köpekler... age. p. 138

356 herhangi bir düzenden uzak... p. 139

357 Elimize büyük bir haç alıp... age. p. 140

Savunmacılar son bir direniş hattı oluşturmak üzere kent merkezindeki meydanda toplandı. Venedikliler o ana gelinene dek Türklerden çok Dandolo'yu öldürme amacının peşine düşmüştü. Soylulardan biri olan Andrea Pesaro kumandanı buldu ve üstüne yürüdü. 'Diyorum ki, burada bir hain var!' ³⁵⁸ diye bağırarak kılıcını kaldırdı, ama korumalardan biri tarafından vuruldu.

Dandolo düzenli bir teslim olma harekâtı organize etmeye kalkıştı, ama onu da beceremedi. Silahlarını bırakanlar kılıçtan geçirildi. Evlerin avlularında savaşarak çekilen son askerler sarayın üst katlarında dövüşerek, Türkleri pencerelerden atarak bir süre tutunmayı başardı, sonra bir ceset yığınınna döndürüldü. Dandolo ise önemli kişi yerine koyulup hayatı bağışlanacağı umuduyla kırmızı kaftanını giymişti. Kafası uçuruldu.

Calepio'nun anlatımıyla, 'sonunda sarhoş bir Grek St. Marko bayrağını indirip sarayın tepesine Türklerin sancağını dikti.' Neden sonra silah sesleri ve şamata dindi, 'ama kentte görülen değişim hüznün ve acı verecek türdendi'. ³⁵⁹ Duyulan sesler artık ailelerinden alınarak köleliğe götürülen kadınların ve çocukların feryadıydı. Calepio başkalarının ve kendi izlenimlerinden derlediği korkunç enstantaneler kaydetmiştir:

'Zaferi elde edenler yaşlı kadınların başlarını ke-siyordu ki, çoğu bunu kılıçlarının zaten teslim olmuş kadıncağzın kafasını tek vuruşla uçuracak

358 Diyorum ki... age. p. 140

359 sonunda sarhoş bir... ama kentte görülen... age. p. 140

kadar keskin olduğunu kanıtlamak için yapıyordu (....) Kıyımdan geçirilenler arasında Lodovico Podochatoro ile başı oda hizmetçisinin kucağında kopartılan annem Lucretia Calepia da vardı.’³⁶⁰

Mahkumlar ve talandan elde edilen ganimet kentin düşüşünü izleyen gün satışa çıkarıldı. Denir ki, Konstantinopolis’in düşüşünden beri hiçbir kentten o miktarda ganimet çıkmamıştır.

Lala Mustafa Paşa, Venedikli bir yüzbaşığı zincire vurup, atının eğrine iki kesik baş astıktan sonra kuzey kıyısındaki Kyrenia³⁶¹ kentine gönderdi. Famagusta kumandanı Marc Antonio Bragadin’e de Dandolo’nun kafasını bir tepsi içinde sundu.

Hristiyan filosu 21 Eylül akşamı bir fırtınadan kaçarak Osmanlı kıyılarına sığınmıştı ki, bir keşif gemisi korkulan haberle dönüp geldi: Nicosia düştü. Hristiyan kurtarma gücü ertesi gün Colonna’nın sancak gemisinin pruvasında son icraatını gerçekleştirdi. Kumandanların büyük bölümü geri dönmekten yanaydı ve Zane de sonunda ve isteksizce bu karara teslim oldu.

Hiçbir şeye hizmet etmeyen donanma yurda doğru yelken açtı, ama atışmalar ve çekişmeler yol boyunca devam etti. Doria o meseleden olabildiğince çabuk

360 Zaferi elde edenler... age p. 140

361 Şimdiki GİRNE. (ç.n.)

sıyrılmak ve kendi başına ve hızla yolculuk etmek istiyordu; seyir mevsiminin geçmiş olduğu gerçeği ve koşulları belirleyen emirler aklından çıkmıyordu. Hiç değilse o konuda isabetli karar verdi. Ekim'in başında filosu dalgalar tarafından dövölüyordu. İyi bir denizci olan Doria yine de Girit'ten kendisiyle birlikte denize açılan kalyonların hiçbirini kaybetmedi. Tifo donanmayı bir kez daha vurdu; Colonna'nın gemileri isabet eden yıldırımlarla hasar gördü, başka kimileri battı.

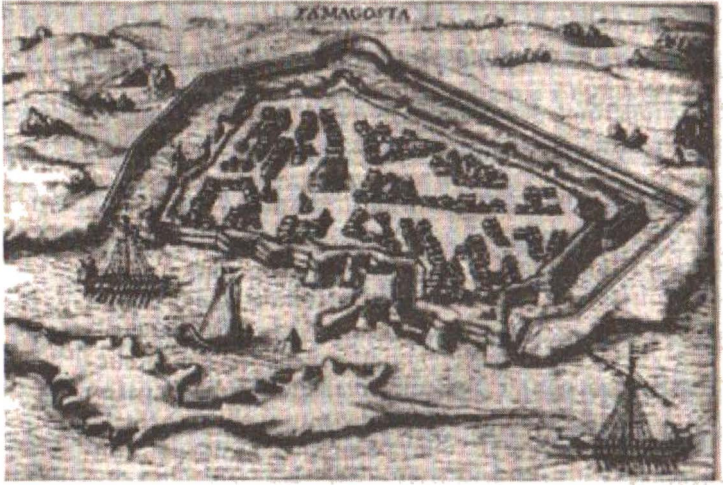
Yılın sonuna gelindiğinde, hem Colonna, hem de Doria fiyaskoya yönelik kendi tarafgir anlatımlarını yaymaya başlamıştı. Papa'nın morali bozulmuş olabilirdi, ama Venedik senatosu şoke olmuştu. Sonuçta Zane hayatını kırık dökük bir adam olarak tamamlamak üzere zindana gönderilirken, Felipe aşağılayıcı başarısızlıktan herkes kadar sorumlu olan Doria'yı general rütbesine terfi ettiriyordu.

Kıbrıs'ta ise Venedik kalesi Kyrenia, tutsak subay atının eğerinden kesik kelleler sallanır halde dörtlü saray bahçesine girdiği anda teslim olmuştu. Ama Marc Antonio Bragadin, Dandolo'nun başını Famagusta'da şeref bahşeden bir törenle gömdü ve Lala Mustafa Paşa'ya şöyle yazdı:

'Mektubunu okudum. Nicosia lordu kumandanın başını da teslim aldım ve sana diyorum ki, Nicosia'yı kolaylıkla almış olsan da, bu kenti bedelini kanınla ödemek pahasına elde edebileceksin ve Tanrı'nın yardımıyla, karşımıza dikildi-

ğınız için size her zaman pişmanlık duyacağınız kadar büyük acılar yaşatacağız.’³⁶²

Osmanlı ordusu Famagusta’yı kuşatmak üzere harekete geçti. Lala Mustafa Paşa da o sırada toplanan ganimeti ve Nicosia’dan alınan genç erkeklerle kadınları yola çıkardı. Tutsaklar Sokullu’ya ait bir kalyona ve Selim’e armağan olarak gönderilen iki gemiye yüklendi. 3 Ekim günü kalyonun cephaneliğinin Famagusta açıklarında patlamasıyla birlikte üç gemi de paramparça oldu, oluşan şokla surlar sarsıldı. Efsaneleşen bir söyleme göre, olay bir İtalyan soylusunun canlı teslim edilmemekte kararlı olan kızının edimiydi.

Famagusta

17 Famagusta

Haziran-Temmuz 1571

Kasvetli bir yağmur 1570-1571 kışı boyunca Venedik üzerinden eksik olmadı. Pis bir hava vardı, tahıl fiyatları yüksekti, donanma köstek vurulmuş gibi limanda çakılıp kalmıştı. Gemilerde tifüs salgını vardı ve hastalık bulaşmasından korkan donanma rahipleri insanları günahlarını çıkartmadan ölmeye terk ediyordu. Savaş Venedik'i fena halde hırpalıyordu. Para kısıtlıydı, ama Cumhuriyet personelin eriyip yok olmasından korktuğundan donanmayı terhis edemiyordu.

1570 yenilgisinin suçlaması kent içinde oradan

oraya savruluyordu. Yazarı belli olmayan, *Venedik Signoria'sı Tarafından Türklere Karşı Girişilen Savaşta İşlenen Yönetim ve Kararlılık Suçları* başlıklı bir kitapçık yöneticileri naiflikle, yanlış yargılara varmak ve yetersiz kararlar almakla ağır şekilde suçluyordu. Risalenin yazarı yenilgiden sorumlu tuttuğu kişileri 'Nicosia'da 56.000 kişinin öldürülmesi ya da tutsak edilmesinin yanı sıra 300'den fazla topun ve surlarla korunan Famagusta dışında adanın tamamının kaybedilmesi'³⁶³ ile de suçluyordu. Görünen oydu ki, Nicosia'nun yüz kızartıcı bir şekilde teslim edilmesi Cumhuriyet'in zenginliğindeki hiç de sağlıklı olmayan düşüşte yeni bir sayfa açmıştı.

Famagusta'nın kaderiyse artık sadece hassas dengelelere bağlıydı. Fransız kardinali De Rambouillet, IX. Charles'e gönderdiği mektupta, 'Famagusta'nın Türkler karşısında ne kadar dayanacak gücü olduğunu ancak Tanrı bilir,'³⁶⁴ diye yazıyordu. Bu görüş Venedikte de yaygın şekilde paylaşılıyordu. Sekiz yüz kilometre kadar doğudaki Edirne'de bulunan Selim ise Nicosia fatihlerinin amaca katkıda bulunmak için gönüllü olarak gönderdiği armağanları almış, çoktan yeni sefer mevsimine hazırlanmaya koyulmuştu.

Papa endişeden çılgına dönmüştü. Seferin başarısızlığından 'Venediklileri daha tatminkâr hizmet ver-

363 Nicosia'da 56.000 kişinin... Setton, cilt 4, p. 990

364 Famagusta'nın Türkler karşısında... p. 999

meye yöneltmediği³⁶⁵ gerekçesiyle bizzat Doria'yı sorumlu tutuyordu. Yeni yıl Roma'ya insanları huzursuz eden doğal bir olguyla birlikte geldi. 3 Ocak günü şiddetli bir fırtına yaşanırken bir yıldırım St. Peter'in çan kulesine isabet etti ve ciddi zarar verdi. Daha da ciddi olan, Kutsal İttifak'ın resmen oluşturulmasına yönelik çabaların kışla gelen çamura saplanıp kalmış gibi bir görüntü vermesiydi.

Bu görüşmeler 1570 yılının Haziran ayında Roma'da, Felipe'nin temsilcisiyle Venedikliler arasında ve Papa'nın himayesi altında başlamıştı. Her şeyden önce terminolojide ve harcamaların nasıl paylaşılacağına cirit oyununu andıran kıvrak karşılaşmalar yaşanmıştı; İspanyollar ittifakın tüm kâfirler ve sapkınlara yönelik olarak kurulmasını istiyordu, Hollanda ve Belçika'daki Protestanlar ile çarpışmaya hiç niyeti olmayan Venedikliler ise 'Türk' deyişinin protokole geçmesini yeterli görüyordu. Papalık'ı temsil eden delegeler model olarak 1537 Birliği'ni önerdi ki, Eylül ayına gelindiğinde zaten tüm önemli görüşmeler onun çevresinde döner gibiydi.

Sonra İspanyol temsilcilerin Madrid'e gidip geri gelmesinin beklenmesi gerekti. Ekim ayında Felipe tedirginlik hissetmeye devam etse de imzaya hazırdı ve o aşamada da Venedikliler ayak sürümeye başladı; müzakere ekibini değiştirdiler, böylece her şey en ince ayrıntıya kadar görüşülmek üzere başa döndü. Bunu kesintisiz

olarak aylar sürecektir görüşmeler, ağız dalaşları ve sap-tırmalar izledi. Yaşanan zıvalık Hristiyanlık şevkiyle güdümlenmiş olan Pius için bir kaz sürüsünü küme-se kapatmaya çabalamaktan öte değildi. Süreç güçlerin bir-birine paralel ilerlemesi gerektiği deniz harekâtının net bir yansıması gibiydi: Talihsizlik, diğerlerinden saklı tu-tulan amaçlar, karşılıklı güvensizlik.

Katolik kral Felipe, kurulacak birliğin başına ge-çerek Hristiyan âleminin dünyevi lideri sıfatıyla şan kazanmak istiyordu. Ama stratejik çıkarları Sicilya'dan öteye uzanmıyordu, hatta Venedik'in gücünün Kıbrıs'ın düşmesiyle azalması kimi açılardan onun için avantaj-dı. İttifakın oluşturacağı gücü Batı Akdeniz'in savun-masına yöneltmeyi, Tunus'u geri almayı amaçlıyordu ve para konusuna da sıkı sıkıya odaklanmıştı. Hava-da asılı kalan papalık yardımları İspanyol katılımı için belirleyici önem taşıyordu. Venediklilerin Kıbrıs'ın kurtarılması için saldırıya yönelik bir operasyon yapıl-masında dayatması ve Tunus'un sözünü bile etmeme-siyle iki taraf da sanki Pius'un Kutsal Birlik'in Kutsal Topraklar'ın kurtulmasına yönelik olarak kurulması gerektiği vizyonuna hizmet ediyordu.

Venediklilerin 1537 ittifakına yönelik tatsız anıları vardı ve karmaşık bir ikili oyun sürdürüyorlardı. Büyük bir gayretle inkâr etseler (ve sonradan belirtileri ortaya çıksa) da Kutsal İttifak görüşmeleri sürerken bir yandan da savaşın sona erdirilmesi için Sokullu ile pazarlık halindeydiler. İstanbul'daki temsilcileri Barbarigo

savaş boyunca görünüşte ev hapsinde tutuluyordu, ama sadrazamla sürekli iletişim içindeydi. Cumhuriyet sultan ile olan anlaşma olasılığı kozunu Kutsal İttifak pazarlıklarında koşulların belirlenmesinde baskı unsuru olarak kullanıyor, aynı fırsatçılığı ters yönde de gösteriyordu. Görüşmelere nezaret eden kardinallerden biri daha sonra şöyle bir kayıt düşecekti: ‘Eğer Kutsal İttifak acilen kurulmazsa ve sultan bu lordlara bir anlaşma zemini sunarsa, uzlaşmanın özünde Kıbrıs’ı teslim etmek olsa bile kabul edeceklerinden en ufak şüphem yok.’³⁶⁶

Gerçekten de Venedikliler bir yandan kuşatma hazırlıkları sürerken bir yandan da Sokullu ile Famagusta’nın elde tutulması konusunda sıkı pazarlık içindeydi. Ve sadrazam güç politikaları üzerinde kendi pervasız oyununu sürdürüyordu; Kıbrıs’ta savaşmak istemiyordu, ama o iş çoktan başladığına göre hiç değilse Divan’daki keskin rakipleri olan Lala Mustafa ve Piyale paşaların hiç değilse parlak bir askeri zafer alıp kendisini yıpratacak şekilde öne çıkmaması gerektiğinde kararlıydı. Famagusta’yı Venediklilerden diplomasi yoluyla almayı başarırса, onların önünü önemli bir başarı elde ederek kesmiş olacaktı.

Greklerin deyişiyle ‘kuma batmış kent’ Famagusta, Venedik deniz imparatorluğunun en doğu kara-

kolunu oluşturuyordu. Akdeniz'e açılan kapıdaki taşa oyulmuş St. Marko aslanı gözünü bir an bile kırpmadan ışıldıyordı, Cumhuriyet'in sancağı palmiyelerin ve Haçlı şapellerinin ve Rheims katedralinin gotik fantezi modelinden çıkıp her nasılsa tropik bir kumsala yerleşmiş olan St. Nicholas kilisesinin üzerinde tuzlu rüzgârla dalgalanıyordu.

Venedikliler yerleşimi Lala Mustafa Paşa'nın gelişinden önceki yıllarda ağır şekilde tahkim etmişti. evresi  buçuk kilometreyi bulan eşkenar drtken şekilli kale paşa için aşılması g bir engel oluşturacaktı. İngiliz ziyaretçi John Locke beş kapısı, on beş mazgalalı burcu olan, derin bir kuru hendekle çevrilmiş, surları 16 metre yükseklikte, beş metre kalınlıktaki bu tahkimatı 'çok alımlı ve güçlü ve adadaki en büyük kale'³⁶⁷ olarak tarif etmişti. evresindeki arazi de alçak, sıtmanın kol gezdiğı, yani bir ordunun kolaylıkla katlanamayacağı bir yapıya sahipti.

Lala Mustafa Paşa tüm bu nedenlerden ötürü sonuca çabuk ulaşmasını sağlayacak yöntem arayışı içindeydi. Eylül ayının sonuna doğru Kıbrıs'a çıkar çıkamaz Venediklileri savaşmadan teslim olmaya ikna etmek için uğraşmaya başladı. Surların önünde kesik başlar ve canlı esirler dolaştırıyor, İstanbul'daki Venedik elçisine Bragadin'e teslim olma izni verilmesini talep eden mektuplar gönderiyordu.

En başından çıkmaktaşı kadar sert ve keskin tepkiler aldı. Kumandan Marc' Antonio Bragadin de tıpkı bahtsız Dandolo gibi Venedik'in en büyük ailelerinden birinin oğluydu, ama ondan daha sağlam ve cesur bir milliyetçiydi. Famagusta'daki durum da Nicosia'dakinden farklı zeminde geliyordu. Sıkı bir iç disiplin vardı; askerlerin parası muntazam ödeniyordu; gıda dağıtımı sistematik ve adil; kimi yurtsever Venedik anlatımlarına göre 'Bragadin tek bir lokma yiyeceği bile paylaşıyordu ve olmadığı zaman da dirayetini kullanıyordu'.³⁶⁸ Karşılıklı güçler arasındaki 80.000'e 8.000 gibi muazzam oransızlığa rağmen moraller yükseldi. Grek nüfus ile papazlar savunmaya yürekten katılıyordu ve Bragadin askeri kumandanın pratik yanını askerinin taptığı, gayet yaratıcı biri olan Astorre Baglione'ye bırakacak kadar akıllı biriydi.

Kış ayları tarafların amaçsızca konuşlanmışlar gibi algılanan durağanlığı içinde gelip geçti. Osmanlı filosu anakaradaki güvenli limanlara dönmüştü ve Lala Mustafa Paşa baharı bekliyordu. Zaman zaman kaleden çıkış harekâtları yapılıyor, çatışmalar, can sıkıntısını kırmayı amaçlayan ve Homeros'un anlatımlarında rastlanabilecek türden teke tek dövüşler yapılıyor, hatta Baglione de zaman zaman bunlara katılıyordu. Tüm kent ahalisi bu maçları surların üstünden izliyor, Türkleri atları yaralayarak, yenildiklerinde zaferi kazanana teslim olmak yerine kaçmakla suçluyordu. Baglione bir tür spor karşılaşması halini alan bu dövüşleri daha da

ilginç kılmak için para ödülü de koymuştu; rakibi öldürene iki düka, düşürüp atını alana beş düka veriliyordu.

Bu düşük yoğunluklu temasların tam ortasında Venedik, yaratacağı sonuçlar o zaman öngörülemeyen küçük, ama keskin bir askeri darbe vurdu. Ocak ayında Girit'teki kalyonların komutasına enerjik biri olan Marco Querini getirilmişti. Yeni kumandan Osmanlıların gemilerini denizden çektiğinin farkına vardı. Sadece Famagusta'daki orduyu destekleyecek göstermelik bir kuvvet kalmıştı geride. Querini cüretkâr, yüksek risk taşıyan ve mevsimsiz bir darbe indirmeye karar verdi ve bunun için ramazanın ilk gününü seçti.

16 Ocak günü bir düzine kalyon ve kent savunmasını destekleyecek 1.700 askerle dolu dört adet yüksek bordalı yelkenli gemi denize açıldı. Kış koşulları altında doğuya doğru yol alarak on günde Famagusta'ya ulaştılar. Dört gemi limana girerken Osmanlılar tarafından fark edildi, ama Querini dikkatle bir tuzak kurmuştu. Gözden uzak bir yerde beklettiği kalyonlarla birden ortaya çıkıp Osmanlıları tamamen gafil avladı ve kendi yelkenlileri savunmacıların tezahüratı altında limana girerken düşman gemilerinden üçünü paramparça etti.

Querini sonraki üç hafta boyunca yakıp yıkarak, tahkimatları ve liman düzenlemelerini dağıtarak, ticari gemileri ele geçirerek, en önemlisi Bragadin'in adamlarına cesaret ve moral aşılayarak kıyılarda dolaştı.

Querini'nin gitmek üzere yola çıktığı gece Braga-

din ile Baglione de bir pusu hazırladı. Ertesi sabah surların üstünde kimsenin gözükmemesi emrini verdikten sonra topları misket ve zincirle, arkebüzleri kurşunla doldurttular, ayrıca süvariye de kapının hemen arkasında hazır ettiler. Osmanlılar şafakla boş mevzilerle karşılaştı. En ufak bir hareket bile yoktu ve gemiler de gitmişti. Siperlerden çıktılar. Hâlâ hayat belirtisi yoktu. O zaman Venediklilerin Querini ile birlikte gittiğini düşünmeye başladılar. Durum Mustafa Paşa'ya bildirilince tüm ordu yürüyüşe geçti. Menzile girince bir sinyal ateşi yandı, bunu surlardan açılarak insanları biçen şiddetli bir ateşle yıkıcı bir süvari hücumu izledi.

Querini giderken daha fazla yardım geleceği sözü vermiş ve bir tekne dolusu hacıyı rehin tutulmaları için geride bırakmıştı ki, bu olayın ayrıntıları daha sonra tartışmalara neden olacaktı. O bahtsızların yazgısında olguların gelişimi içinde çok önemli bir rol oynamak vardı.

Querini'nin ziyareti Venedik'in hâlâ neler yapabileceğinin göstergesi olarak akıllara kazınması açısından da önemliydi; Osmanlı yüksek komutasını şoke etmiş, önemli sonuçlar doğuracak bir dizi tepkiyi tetiklemişti. Selim öfkeliydi ve gururunda açılan yarayı kabullenemiyordu; imanın koruyucusu sıfatıyla hac yollarının açık ve tehditten uzak tutulması kritik bir görevdi. Bundan birinci derecede sorumlu olan Khios Beyi'ni ibret için idam ettirdi.

Piyale'nin kellesi yerinde kaldı, ama görevinden oldu ki, bu durum rakiplerinden birisinin darbe alması açısından Sokullu için önemliydi. Donanmanın kumandası ondan çok daha az deneyimli olan potansiyel rakip beşinci vezir Müezzinzade Ali Paşa'ya geçti. Kimileri bu atamada askeri başarının konumunu zayıflatması kesin olan Sokullu'nun sabotaj denebilecek bir müdahalesi olduğunu düşünür. Gerisinde yatan amaç ne olursa olsun, atamanın son derece kritik sonuçlar doğuracağı sonradan anlaşılacaktı.

Tüm bunlar olurken, bir başka yardım gücünün çıkıp gelme korkusu Osmanlıları alışılmadık prosedürler uygulamaya itiyordu. Kıbrıs'ı kollamak için denize her zamankinden çok daha erken açıldılar. Şubat'ın ortasında yirmi kalyon Girit'i gözaltında tutmaya gönderildi, Ali Paşa da 21 Mart'ta İstanbul'dan yola çıktı. Denize erken çıkmakla donanma kaçınılmaz şekilde uzun bir sefer mevsimi açmış oluyordu. Ve İstanbul'dan ayrılırken yeni amiralin yanında birden fazla anlama çəkilebilecek, tam net olmayan emirler vardı. Her şeyden önce Osmanlılar ilke olarak açık deniz savaşıyla pek az ilgileniyordu. Gemilerini asker nakletmek ve düşman limanlarıyla adalarına kısa süreli amfibi harekâtlar yapmak için kullanıyorlardı; Malta ve Rodos kuşatmaları Osmanlı deniz gücünün kullanım tarzının tipik örnekleriydi. Ali Paşa'nın emirleri bu açıdan bakıldığında olağanüstüydü. Verilen talimat 'Kâfir filosunun bulunarak İman'ın ve Devlet'in şerefini kurtarma namına

derhal saldırılması'³⁶⁹ idi. Bu emirlerin Sokullu tarafından mı, yoksa sağduyusuz davranan sultan tarafından bizzat mı verildiğini bilmek olanaksızdır. Ama vahim sonuçlara yol açmışlardır.

Roma'da ise görüşmeler sürüyordu. Mart ayında İspanyollar Birlik'in birincil hedefini Tunus üzerine kaydırmaya çabaladı, ama Pius buna inatla karşı çıktı: Sefer doğuya yönelecekti. Ve kendisi de artık para kesininin ağzını sıkacaktı. Sonunda tarafların hepsi nihai bildirgeyi imzalamaya davet edildiğinde Venedikliler görüşmelere geçici olarak ve açıklama yapmadan ara vererek Sokullu ile yaptıkları pazarlığa döndü. Venedik'teki barış hizbi o sırada sesini iyice yükseltirken Famagusta çevresindeki ilmik de sıkılaşıyordu. Papa gözyaşlarına boğulmuştu; tüm çabaları boşa çıkacak gibi bir görüntü çıkıyordu ortaya. Tüm bunlara paralel olarak Sokullu'nun talepleri sertleşmeye başladı, Pius da son çare olarak Venediklileri görüşme masasına dönmeye ikna etmesi için Colonna'yı gönderdi. Sonunda, 1571 yılının Mayıs ayında, yani on aylık bir boğuşma ve meseleleri çarpıtma faslı ertesinde koşullar üzerinde anlaşmaya varıldı.

25 Mayıs 1571 günü taraflar Vatikan'daki Sala de Concistoro'da tarihi bir belgeye imza koydu. Bunu bir hafta sonra Roma sokaklarında yapılan büyük kutlama-

369 Kâfir filosunun bulunarak... Inalcik, p. 187-189

lar izledi, özel bastırılan sikkeler kalabalıkların üzerine ‘mutluluk ve hoşnutluk belirtisi olarak’³⁷⁰ serpildi. Kutsal İttifak’ın kuruluşu 7 Haziran günü Venedik’te muazzam bir kalabalığın karşısında resmen duyuruldu, St. Marko’da doğ’un görkemli bir maiyetle katıldığı bir ayin yapıldı. İtalya’nın her tarafını beklentiden kaynaklanan bir heyecan sarmıştı ve bu hal tarih yazdığının bilincinde olan Pius’un sözlerine de yansiyordu. Gözlemcilerden birine göre Papa, ‘kendi temsil yetkisi süresi içinde ortak bir Hristiyanlık düşmanı karşısında Katolik prensleri bir araya getirme mutluluğunu bahşettiği için İlahi Hükümdar’a canlı ve sevinç içeren bir ifadeyle şükranlarını’³⁷¹ sunmuştu.

Kutsal İttifak’ın koşulları herkese bir şeyler ifade ediyordu. Geçici bir ittifak olarak değil, oluşumunda yer alan azametli laflar açısından bir süreklilik, hatta ebediyet vaat ediyordu ve söylemi doğrudan Ortaçağ’ın kalıcı Haçlı anlayışını temsil eden ifadelerle doluydu. Algılanan doğası itibariyle hem savunmacı, hem de saldırgandı; sadece Türklere yönelik bir savaşı işaret etmiyor, onların Cezayir, Tunus ve Tripoli’deki itaatkâr uzantılarını da kastediyordu ki, bu Felipe açısından belirleyici önem taşıyan bir vurguydu. Parasal düzenlemeler de bildirgede açıkça ifade edilmişti: Masrafların yarısını İspanya, üçte birini Venedik, altıda birini Papalık karşılayacaktı ve kısa vadeli giderler de belirlenecek bir şekilde halledilecekti. Hemen 200 kalyon hazır-

370 mutluluk ve hoşnutluk... Setton, cilt 4, p. 1015

371 kendi temsil yetkisi... age. 1015

lanacak ve Kıbrıs ile Kutsal Topraklar'ın kurtarılması için donatılacaktı (ki ikinci hedefin gerçekleştirilmekten ziyade unutulması için hem Venedik dua ediyordu, hem de İspanya).

Kurulan birlik Pius tarafından gerçekleştirilmiş son derece olağanüstü bir diplomatik darbeydi; varılan sonuca bakılırsa, on beş öncülünün gerçekleştiremediği bir şeyi başarmıştı. Din düşmanlarını geriletecek birleşik bir güç kurulması çok uzun zamandan beri Papalık'ın en ateşli amaçlarından birisiydi; Pius da çoğu insanın yapılması olanaksız gözüyle baktığı şeyi irade, sebat (ve elbette para) gücüyle gerçekleştirmişti, ama oluşumdan yansıyan iyi ifadelere rağmen yine de kimi gözlemciler kuşklarını koruyordu.

Ocak ayında Felipe, 'Şu andaki haliyle İttifak'ın bir başarı sağlayacağına ya da herhangi bir yararı olacağına inanmıyorum,'³⁷² öngörüsünde bulunacaktı. İspanya bu yorumu haklı çıkarmak ister gibi bildirgenin getirdiği yükümlülüklerden henüz mürekkebi kurumadan kaçmaya çalıştı. Pius da hizaya getirmek için İspanyolları papalık yardımlarını kesmekle tehdit etti. İttifak'ın yararlarına inanmayan başkaları da vardı. Fransız kardinali Rambouillet görüşmeler sırasında, 'Bunlar kâğıt üstünde iyi duracak (...) ama sonuçlarını hiç göremeyeceğiz,'³⁷³ demişti ve sonra da bu düşüncesini değiştirmesini sağlayacak gelişmelere tanık

372 Şu andaki haliyle... Parker (1979), p. 110

373 Bunlar kâğıt üstünde... Braudel, cilt 2, p. 1092

olamadı. İstanbul'da ise, özellikle başarısız 1570 seferi sonrasında girişimin kendi kendine ve tamamen çökeceği yönünde umutlar vardı. Ama İttifak, özellikle kayda değer iki olgunun kesişimi nedeniyle birliğini koruyacaktı. Bunların birincisi birleşik Hristiyan gücünün kumandası için yapılan seçim, yani göreve Felipe'nin üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan'ın getirilmesiydi. İkincisiyse, delegeler tezahüratlar arasında bildirgeyi imzalarken başlamakta olan Famagusta kuşatmasının büyük şiddet içeren ve olağanüstü sonu olacaktı.

Baharla birlikte gelen gemiler Lala Mustafa Paşa'ya taze insan gücü de getirmişti; zaten Kıbrıs anakaranın Osmanlı kıyılarına çok yakın olduğundan, ne kadar adam ölürse ölsün yenilenmeleri önemli bir mesele değildi. Nicosia'dan alınan zengin ganimetin haberi duyulmuştu ve Paşa (belki de fazla akıllıca olmayan bir tutumla) Famagusta talanının daha bile iyi olacağı haberini yayıyordu. Maceracılar ve başıbozuklar sürüler halinde çıkıp geldi. Nisan ayına girildiğinde 100.000 kişi dolayında insandan oluşan muazzam bir ordu toplanmıştı. Osmanlılar sultanın kuşatmaya gönderdiği asker sayısı ile övünüyor ve her biri ayak-kabısının tekini atsa kalenin hendeğinin dolacağını söylüyordu. Ancak o askerlerin büyükçe bir bölümü lağımcılardan oluşuyordu ve bunlar sadece kazmayla silahlanmıştı. Surların içindeyse 4.000 Venedikli ile bir o kadar da Grek vardı.

Nisan ortalarına doğru Lala Mustafa Paşa kaleye ciddi şekilde yüklenecek duruma gelmişti. Bragadin gıda stoklarında sayım yaptırdı ve savaş dışında kalacakların kaleden ihracından başka çare olmadığını gördü. Sayısı 5.000'i bulan kadın, çocuk ve yaşlı erkek yanlarına bir gün yetecek kadar yiyecek verilip dışarıya bırakıldı. Merhametsiz herhangi bir kuşatma generali bu durumdan kendine avantaj çıkarmayı düşünebilirdi. Julius Caesar İ.Ö. 52'de Roma lejyonlarıyla Versengetoriks'in kalesi arasında sıkışıp kalan kadınları ve çocukları açlıktan ölüme terk etmişti; Barbaros 1537'de Korfu'dan çıkartılanları surların gerisine dönmeye zorlamıştı. Lala Mustafa bunların hiçbirini yapmadı. İnsanların köylerine dönmesine izin verdi. Bu hem merhametli, hem de kurnazca bir davranıştı, çünkü Grek halka yönelik iyi niyetlerin garantisini oluşturacaktı.

Bragadin, Malta savunmasının benzerini, hatta daha iyisini çıkartmakta kararlıydı, ama arada duruma ağırlığını koyabilecek farklar vardı; Famagusta sadece gelebilecek her türlü yardıma 1.400 mil uzakta değildi, jeolojik yapısı da değişikti. Birgu ile Senglea masif kaya üstüne kurulmuştu ve tünel açılması insanüstü çaba gerektiriyordu. Famagusta ise (*kuma gömülü kent* adından da anlaşılacağı gibi) tamamen kumluk zemin üstündeydi, yani tüneller sürekli desteklenmeleri gerekse de kolayca kazılacaktı.

Lala Mustafa Paşa'nın harekete geçirdiği muazzam işgücü Nisan sonunda küreklere sarılıp yeral-

tından kente doğru ilerlemeye başladı. Hristiyanlar Türkleri kazma ve küreklerle köylü gibi savaşmakla alaya alıyordu, ama tutulan yöntem korkunç etkiliydi. Ölçeğine inanılmayacak bir siper ağı hendeğe doğru zigzaglar çizerek uzanmaya başlamıştı ve öylesine derindi ki, içinde ilerleyen askerleri sadece mızraklarının ucu gözükecek şekilde gizleyebiliyordu ve öylesine yayılmıştı ki, gözlemciler ordunun tamamını tek seferde içine alabileceği kanısındaydı. Osmanlı çadırlarının sadece tepe noktalarını ortada bırakacak toprak setler yükseldi; on beş metre genişliğinde toprak istihkâmlar yapıldı, meşe direkler ve pamuk balyalarıyla beslendi. Bunlar top ateşiyle yıkılsa bile çabucak tekrar inşa ediliyordu. Platformlar surların üstünden bakacak yüksekliğe ulaşınca ağır topraklarla donatıldı.

Savunmacılar St. John şövalyelerinin güveniyle ve kendi küçük cumhuriyetlerinin şerefine savaşıyordu. Baglione bizzat kumanda ettiği çıkış harekâtları ve pusular hazırladı, lağımcıları yakalayıp aldı, siperlere barut serpti, zemindeki kumun içine uçlarına zehir sürülmüş çiviler çakılı kalaslar gömdürdü, top tabyalarını bastı ve tedirgin edici sayıda askerin ölümüne neden oldu.

Savunmanın metaneti Osmanlı yüksek komutasını hayrete ve kaygıya sürüklemişti. İstanbul'a Famagusta'nın devler tarafından savunulduğunu anlatan mektuplar gönderiliyordu. Lala Mustafa Paşa'nın Bragadin'e 25 Mayıs'ta gönderdiği yeni teslim talebi,

kalede ‘Çok yaşa, St. Marko!’³⁷⁴ bağırışlarıyla karşılan-
dı. Bu tür girişimlerden biri, daha da sert bir tepkiyle
püskürtüldü. Venedikliler yardım geleceğine yönelik
canlı bir umutla dayanıyordu ve Bragadin teslim öne-
riyiyle gelen elçiye efendisine şu mesajı götürmesini
söyledi: ‘Venedik filosu geldiğinde kaleden çıkacak ve
sizi atımın önü sıra yürüterek toprakla doldurduğunuz
hedeği temizlemeye mecbur edeceğim.’³⁷⁵ Akıllıca se-
çilmiş sözler değildi bunlar.

Bir zaman sonra rakamlar olaya ağırlığını koyma-
ya başladı. Mayıs’ın başında Kutsal İttifak toplandığı
Roma’da imzalarını bir araya getirmeye hazırlanıyor
olabilirdi, ama Osmanlı topçusu ağır bombardımana
çoktan başlamıştı. Gülleler halkın moralini darmadağın
ederek evlerin üstüne, bölüm bölüm hırpalanmalarına
neden olarak surlara yağıyordu. Kahramanca girişilen
onarım çalışmalarına rağmen surlar telafisi gittikçe güç-
leşen şekilde darmadağın oluyor, ravelinler ve burçlar
altlarına açılan tünellerin patlatılmasıyla çöküyordu.

21 Haziran’da istihkâmlarda tam bir gedik açıldı
ve savunmayı iyiden iyiye zayıflatacak olan altı şid-
detli hücumun ilki başladı. Venedikli mühendis Nestor
Martinengo güncesine durumu açıkça kaydetmişti:

‘şarap tükendi ve artık etin ne tazesi var, ne de
tuzlanmışı; karşılanması mümkün olmayan bedel-
ler ödenmedikçe peynir de bulunmuyor. Ekmek

374 Çok yaşa, St. Marko! Setton, cilt 4, p. 1013

375 Venedik filosu geldiğinde... Morris, p. 110

ve fasulyeden başka yiyecek şey olmadığından atları, katırları, kedileri pişiriyoruz. Sulandırılmış şaraptan başka içecek şey yoktu, o da artık bitti.’³⁷⁶

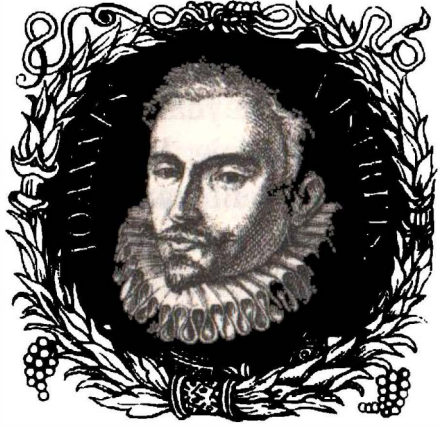
İnsanların morali üzerinde tılsımlı etki yapan bir figür olan Lemessos piskoposu masasında otururken bir arkebüz mermisiyle öldürüldü. Grek yurttaşlar Venedikli efendilerini sadakatle desteklemişti, ama artık güçleri tükeniyordu. Nicosia kuşatmasının nasıl sonuçlandığını unutmadıklarından, Bragadin’e teslim olunması için başvuruda bulundular; kumandansa onlardan on beş gün daha istedi. Ahali bunu kabul etti, ama Osmanlılar da sonun yakın olduğunu biliyordu.

Anlamsız bir direniş olarak gördüğü savunma karşısında gitgide daha fazla öfkelenen Lala Mustafa Paşa 23 Temmuz günü Baglione’ye surların üstünden atarak gönderdiği ve sözünü sakınmayan iletide bir anlamda Süleyman’ın Rodos’ta uyguladığı formüle tekrar başvuruyordu:

‘Ben Mustafa Paşa, sen milord general Astorre’nin kendi faydası için teslim olması gerektiğini idrak etmesini isterim; çünkü bilirim ki, savunmayı sağlayacak barut ve adamdanda mahrum olduğundan, hayatta kalman da mümkün değildir. Şehri kendi isteğin ve iyi niyetle teslim edersen, sahibi Hıristiyanların diyarına göndereceğiz. Aksi halde şehri muktedir kılıcımızla zapt eyleyecek ve tek birinizi bile sağ bırakmayacağız. Böyle biline.’

Uluç Ali

Don Juan

18 Mesih'in Generali

Mayıs-Ağustos 1571

Lala Mustafa Paşa Famagusta'ya olanca gücüyle yüklenirken, Kutsal İttifak'ın donanma hazırlıkları da alabildiğine hantal ilerliyordu. İnsanlar, malzemeler, gemiler Barselona'da, Cenova'da, Napoli'de, Messina'da, yani İspanya ile İtalya'nın tüm önemli limanlarında büyük gayretle toplanıyordu. Batı Akdeniz gürültülü ve bolca beceriksizlik içeren bir telaşa kapılmıştı; kötü eşgüdüm, hazırlıksız yakalanma ve gecikme her tarafta kendini gösteriyordu. Venedik'in İspanya'daki elçisi gelişmeleri çaresiz bir öfkeyle izliyordu:

‘Görüyorum ki, deniz savaşı söz konusu olduğunda her küçücük ayrıntının halledilmesi büyük zaman alıyor ve yolculuğu engelliyor, çünkü kürekler ya da yelkenler hazır değilse ve peksimet kızartmak için yeterli sayıda fırın yoksa ve direkler için uygun ağaç bulunamazsa filonun hazır olmasına yönelik sonuçların alınması da engelleniyor.’³⁷⁷

Tüm bunlar Osmanlı askeri mekanizmasının merkezi eşgüdümüyle fena halde çelişiyordu. Orada planlar çok önceden yapılıyor, uygulanmaları asla dışına çıkılamaz imparatorluk emirleriyle sağlanıyordu. Örneğin Karaman Valisi önceki yıl Kıbrıs seferi için asker toplamakta sadece on gün geciktiği için görevinden olmuştu.

Ayrıca Osmanlıların Hristiyanlar ile karşılaşmak için bir savaş planı vardı ve bu 1571 yılı baharında büyük bir gayret ve enerjiyle izleniyordu. Amiral Ali Paşa, Mart ayında Kıbrıs’a yelken açmıştı; ikinci vezir Pertev Paşa başka bir filoyla Mayıs başında İstanbul’dan ayrılmıştı; üçüncü vezir Ahmet Paşa, Nisan sonunda Venedik’in Adriyatik kıyılarını tehdit etmek üzere kara ordusuyla yürüyüşe geçmişti; Uluç Ali ise Tripoli’den doğuya hareket etmişti. Sefer Kıbrıs’ın alınmasından çok daha geniş hedeflere yönelikti. Savaşın Adriyatik’in yüreğine taşınması, hatta Venedik’in alınıp daha da uzaklara yönelinmesi amaçlanmıştı. Sokullu retorik bir ifadeyle Venediklilere, Türklerin

egemenlik alanının Roma'ya kadar uzanması gerektiğini söylüyordu. Mayıs'ın sonuna gelindiğinde Ali ve Pertev paşalar Famagusta kuşatmasının sona yaklaştığı yargısına vararak filolarını birleştirdi ve Venediklilerin elinde olan Girit'i yakıp yıkmaya koyuldu.

Venedikliler o arada bir ilerleme kaydedilmesi için her şeyi göze alabilecek hale gelmişti. Sebastiano Venier kumandasındaki kalyon filosu Nisan sonunda Korfu'ya ulaştı. Önceki yıl Zane'nin yönetimi altında yaşanan utanç verici gösteriden sonra bu kez girişimi engellenmesi güç bir adama teslim etmişlerdi. Yetmiş beş yaşına gelmiş olan Venier, görünüş itibariyle bir Venedik sütun kaidesinden çıkıp gelmiş huysuz bir aslan heykelini andırıyordu ve saygı duyulan, cesur bir yurtseverdi. Her ne kadar denizci değilse de, kesin sonuç almaya yönelik edimleri fazla düşünmeden ve hızla gerçekleştiren kararlı bir eylem adamıydı ve çabucak parlayan, öfkeli bir ruh haline sahipti. Kıbrıs'taki kötü duruma yönelik haberleri gittikçe büyüyen bir sabırsızlıkla alıyor ve subaylarını kaçamaklara başvuran İspanyolları beklemeden Famagusta üzerine tek başlarına yürümeye ikna etmeye çalışıyor, ama bunu başaramıyordu. Bu önerinin fazla riskli olduğuna karar verilmişti, çünkü filo hâlâ yeterli güce sahip değildi. Beklemekten başka yapacak şey yoktu.

Müttefikler Sicilya'nın kuzeyindeki önceden belirlenmiş buluşma yeri olan Messina'ya doğru yavaşça harekete geçti. Marc' Antonio Colonna önceki yıl

alınan kötü sonuca rağmen ve yine Papa V. Pius'un ısrarıyla papalık kalyonlarının komutanlığına getirilmişti. Haziran ayına gelinirken Napoli'ye ulaştı. Artık yapılması gereken tek şey İspanyolların ve tüm sefer gücünün komutanının gelmesini beklemektir.

Başkumandanı belirlemek bu kez Felipe'ye düşmüştü ve onun ilk adayı da her zaman tedbirli davranan Gian' Andrea Doria idi elbette. Bu durum Doria'yı 1570 başarısızlığında kişisel olarak suçlu gören papa tarafından anında veto edildi ki, Venedikliler de Doria'dan tiksiniyordu. Felipe'nin ikinci önerisi babası V. Karl'ın gayrimeşru oğlu, yani üvey kardeşi Avusturyalı Don Juan oldu. Bunun olağanüstü bir seçim olduğu sonradan anlaşılacaktı.

Yirmi iki yaşındaki Don Juan yakışıklı, atılgan ve cesur, bilgili, şövalye tavırlı birisiydi ve zafere karşı dinmek bilmez bir iştahın güdümüyle hareket ediyordu, yani tedbirli ve sağgörümlü kardeşinin bir anlamda karşı teziydi. Askeri kumanda yönünü Morisko isyanı sırasında göstermiş, ama bunu Felipe'nin kabul edilemez olarak gördüğü riskler alarak yapmıştı. Ön safalarda savaşırken bir arkebüz mermisi tolgasına isabet edince Felipe büyük öfkeye kapılmış ve Azarlayan bir üslupla, 'Sen kendini sakınmalısın ki, ben de seni daha önemli şeyler için saklayabileyim,'³⁷⁸ diye yazmıştı. Juan 1571'de Felipe için hanedanda yerini alabilecek tek olasılığı temsil ediyordu, o nedenle de savaş alanın-

da riske edilmemeliydi. Onu denetim altında tutmaları ve herhangi bir deniz deneyimine sahip olmadığından gerektiğinde akıllıca öğütler vermeleri için bir dizi deneyimli danışman atayıp otoritesini kısıtladı. Bunlar arasında her zaman tedbirden yana olan Doria, Luis de Requesens ve iyi bir denizci olan Santa Cruz Markisi Alvaro de Bazan da vardı. Her ne kadar Bazan doğası itibariyle her zaman agresif eylemden yana biriyse de, Felipe bu üç kişinin oybirliği sağlanmaksızın düşmanla doğrudan çatışmaya girilmemesine yönelik kesin emirler vererek durumu nötralize etmişti. Kullanacağı vetoyla oylamayı kendi istediği şekilde sonuçlandırma konusunda Doria'ya güveniyordu.

Bu engellemeler genç prensin canını sıkıyordu. Zafere duyduğu iştah doğumunun koşullarından kaynaklanarak birikmeye başlamıştı. Gayrimeşru olması sarayın gündelik yaşamında tuhaf ve uygunsuz bir durum oluşturunuyordu ve Felipe yoluna devam ederken arada sırada aşırı popüler gence adam yerine koyulmadığı imaları gönderiyordu. Don Juan'ın Yüce Majeste unvanı almasını reddetti. Prens sadece 'Ekselans' olarak anılacaktı ki, hassas protokollerin uygulandığı bir çağda o tür incelikler önemliydi. Kardeşi Felipe'nin doğal halefi olabilirdi, ama kral o zamana dek onun kraliyet statüsünü tescil etmeyecekti. Daha da kötüsü, şimdi emirlerini onun astı konumundaki danışmanları aracılığıyla vererek kumandan konumunu da alçaltmış oluyordu. Don Juan'ın üvey kardeşine şık ve dikkatli bir üslupla yazdığı mektuplarda derinlerdeki bir incinmenin tonu vardı:

‘Tüm tevazuum ve saygımla belirtme cesaretinde bulunurum ki, Majestelerinin benimle kendi ağzıyla iletişime geçmekten hoşnut olması benim için sonsuz büyük bir nimet ve lütuf sayılırdı (...) çünkü birçok diğer hizmetkarınızla aynı düzeye indirilmenin vicdanen hak ettiğim bir şey olmadığı kanaatindeyim.’³⁷⁹

Don Juan zafere, kabul edilmeye, en uç noktada da kendi tacını sahiplenmeye büyük özlem duyuyordu. Etrafı bir şeyler başarmasını engelleme görevi verilmiş gri sakallılarla çevrilmiş, kanıtlayacağı şeyler olan bir adamdı o. Haziran ayı başında Madrid’den yola çıkarken İspanya’daki papalık delegesi onun kösteklerinden sıyrılmaya son derece hevesli olduğunu anlamış ve bunu memnuniyetle karşılamıştı:

‘O zaferi öylesine arzulayan bir prens ki, fırsat doğarsa kendisine öğüt vermekle görevlendirilmiş konsey tarafından engellenemeyecek ve zafer ve onura ulaşmak namına kalyonlarını kollama kaygısına fazlaca kapılmayacaktır.’³⁸⁰

Don Juan’ın karşısına Osmanlı filosunun kumandanı sıfatıyla çıkacak olan kişiye 1.200 mil uzakta Girit’e akın yapmaya hazırlanıyordu. Müezzinzade Ali Paşa ilk bakışta başka dünyaya ait bir yaratık gibiydi.

379 Tüm tevazuum ve saygımla... Petrie, p. 135

380 O zaferi öylesine arzulayan... Bicheno, p. 208

Don Juan yarım kan da olsa Avrupa kraliyet aristokrasisine mensupken, Ali Paşa fakir bir aileden geliyordu ve babası İstanbul'un 200 kilometre kadar batısındaki eski Osmanlı başkenti Edirne'de müezzindi. İmparatorluk memuriyet sisteminin terfi kademelerini birer birer geçerek dördüncü vezir konumuna gelmişti ve şimdi de zamanında Barbaros Hayrettin'in yaptığı Kaptan-ı Derya, yani donanma komutanı görevini üstlenmişti.

Ali Paşa insanların hakkında iyi sözler söylediği birisiydi: 'Cesur ve cömerttir, doğasında asalet vardır ve sanatı hem bilir, hem de aziz tutar; iyi konuşmacıdır, dindardır ve temiz bir yaşam sürmekten yanadır.'³⁸¹ Yine de Don Juan gibi sisteme dışarıdan dahil olmuş birisiydi. Sultanın yönetici elitlerinin çoğunluğunu seferlerle derlenmiş çocuklarının oluşturduğu Hristiyan dönme-lerden, yani sarayda büyüyen ve her şeyini ona borçlu olan kişiler arasından yetiştirilmesi gelenek halini almıştı. Sokullu Bosnalı idi; Piyale çocukken Macaristan'daki bir savaş alanından alınıp getirilmişti. Ali ise 'eyaletlerde doğup büyümüş, sultanın sarayındaki önemli kişilerce dışarıdan gelmiş biri olarak, yani kusurlu görülen'³⁸² bir etnik Türk idi. Egemen elitlerin bir parçası değildi. Tıpkı Don Juan gibi kanıtlaması gereken şeyler vardı; hükümdarın gözünde başarılı duruma yükselmek için son derece istekliydi; o da pervasızlık düzeyinde bir cesarete sahipti ve rakibininkine benzer bir onur düsturundan güdüm alıyordu: Geri çekilmek korkaklıktır.

381 Cesur ve cömerttir... Peçevi, p. 310-311

382 eyaletlerde doğup büyümüş... p. 311

Kritik nokta, her iki kumandanın da deniz savaşı konusunda fazla deneyimi olmamasıydı. Akdeniz üzerinde girişilen rekabetin geniş ölçekli deniz savaşları yapılmaksızın sürüyor olması rastlantısal bir durum değildi; Preveze bile aslında sıyrıp geçen bir darbeden çok öte sayılmazdı. Kumandanlar kolaylıkla ağır hasarlar alabilecek filolarını gayet maharetli şekilde kullanıyordu; Barbaros Hayrettin, Turgut Reis, Uluç Ali, Andrea Doria ve ikinci kuşaktan yeğeni Gian' Andrea Doria, Piyale Paşa ve Don Garcia son derece tedbirli davranmıştı. Bunun çok geçerli nedenleri vardı. Denizin koşullarını, vefasızlığını ve değişkenliğini iyi kavramışlardı; rüzgârların aniden durmasının ya da birden şiddetlenmesinin, kıyıya fazla yakın yapılacak bir manevranın, küçük bir taktik avantajın kaybedilmesinin nasıl bir ziyana yol açacağını biliyorlardı. Uzun zaman içinde edinilmiş deneyimler zaferle felaket düzeyindeki bir yenilginin arasında kâğıt inceliğinde bir sınır olduğunu göstermişti; riskler de buna göre tartılıyordu. O zamana dek denizlerde görülmüş en büyük iki filonun başındaki iki adam işte bu deneyimlerin hiçbirinden geçmemişti ve doğrudan düşmanı bulup savaşma isteği içindeydi. Özellikle Ali'nin bu konudaki emirleri sarihti. Koşullar olayların kolaylıkla parlayabileceği şekilde oluşmuştu.

Hristiyan taraftaki deneyimli gözlemcilerin çoğu gemi, insan ve malzeme toplamak için gösterilen onca gayretin (özellikle de sefer İspanyollar tarafından yö-

netilecekse) sonunda boşa çıkacağı kaygısını paylaşıyordu. Zaten Don Juan'ın İtalya'ya doğru ilerleyişi de işkence türü bir şey olmuştu. Madrid'den 6 Haziran günü ayrıldı. Sadece Barselona'ya ulaşması on iki gün aldı, sonra orada her şeyin hazır edilmesi için bir ay bekledi. Durumu çaresizlik içinde izleyen Luis de Requesens kardeşine Barselona'dan yazdığı mektupta, 'Sarayımızın ana günahı hiçbir şeyi çabuk ve zamanında yapamamasıdır,'³⁸³ diyordu.

Sonunda 20 Haziran günü Don Juan, şaşaalı şekilde süslenmiş kalyonu *Real*'in güvertesine çıktı, kalabalıkların tezahüratı ve top atışları arasında yola koyuldu. Yolculuğun her adımında vecd haliyle verilen kabuller, büyük kalabalıklar, fener alayları, havai fişek gösterileri, şölenler, manastır ziyaretleri ve kilise ayinleri nedeniyle hızı kesiliyordu. Herkes karizmatik genç prensi görmek, alıkoymak ve onurlandırmak istiyordu. Sefer savaşa gidişten çok din ve Haçlı ruhu etkisi altında verilen hararetli dışavurumlarla dolu bir kraliyet ilerleyişi gibiydi ve yol üzerindeki Nice, Cenova, Civitavecchia, Napoli ve Messina gibi limanlar sanki Haç'ın birer durağı olup çıkmıştı.

Don Juan, Cenova'da Dorialar tarafından tıpkı babası V. Karl'a yaptıkları gibi maskeli balolarla eğlendirildi. Bir tanık, 'Herkes dans eden Don Juan'ın ruhuna ve zarafetine şaşıtı ve zevk aldı,'³⁸⁴ diyordu. Altta

383 Sarayımızın ana günahı... Setton, cilt 4, p. 1021

384 Herkes dans eden... Stirling-Maxwell, p. 356

kalmak istemeyen Napoli de genç adam için parlak bir resepsiyon verdi. Tüm Güney Avrupa prensin ilerleyişine dair haberlerle çalkalanıyor, her durak noktası beklentileri ve Haçlı ruhunu yükseltiyordu. Roma'da Mesih'in generalinin dikkate değer gelişi nedeniyle kısa bir resmi bildiri yayımlandı:

‘Avusturyalı Don Juan bugün saat 23’te halkın muazzam sevinç gösterileriyle kente girdi. Kendisini karşılamak için limana giden Kardinal Granvelle ona sağ elini verdi. Bahsi geçen lord, duru tenli, sarı saçlı, seyrek sakallı, orta boylu ve yakışıklı biridir. Kente at üstünde ve lacivert plili sarı kadife elbise giymiş çok sayıda uşakla piyade eşliğinde girmiştir.’³⁸⁵

Ertesi gün Don Juan, tezahürat yapan kalabalıkların arasından parlak kırmızılara ve altın sırmalara bürünmüş halde ve kardinalin arabasıyla geçerek limandan saraya gitti. Ardı sıra gelen uzun bir aristokrat dizisi vardı. O arada limandaki gemiler de hepsi kral Felipe'nin adamları olan İspanyol ve İtalyan birliklerini alıyordu.

Papa genç kumandanı muhteşem bir biçimde takdis etmesi için Kardinal Granvelle'yi Napoli'ye göndermişti. Granvelle aslında ironik bir seçimdi, çünkü İttifak görüşmeleri sırasında Felipe'nin temsilcisi olarak ve bitmez tükenmez tartışmalar yaratmasıyla, dur-

madan ayak diremesiyle sonuca varılmasını en fazla geciktirmiş kişiydi. Hatta bir noktaya gelindiğinde, sabrı taşan Pius onu müzakere salonundan zorla çıkarttırmıştı. Ve şimdi aynı kişi, 14 Ağustos günü St. Clara kilisesinde tumturaklı bir ayinle Don Juan'a Kutsal İttifak'ın kumandanı payesini veriyor, mihrabın önünde diz çöken Don Juan generallik asasıyla papanın özel armağanı olan muazzam sancağı teslim alıyordu. Yedi metre uzunluğundaki sancağın rengi (Cennet'in de rengi olan) maviydi ve peygamberin çarmıha gerilmiş haldeki sıfatıyla ittifak katılımcılarının kaynaşmasını simgeleyen motifler üstüne çok şık bir şekilde işlenmişti. Granvelle gür bir sesle, 'Gerçek imanın bu sembollerini alınız, bahtiyar prens,' dedi. 'Ve bunlar size dinsiz düşmanımıza karşı ısıltılı bir zafer versin ve o düşmanın şerefi ve onuru sizin ellerinizle kırılsın.'³⁸⁶

Bayrak İspanyol askerleri tarafından Napoli sokakları boyunca taşınıp törenle *Real*'in ana direğine çekildi.

Dört ay kadar önce benzer bir tören de İstanbul'da yapılmıştı. Selim kırlangıçkuyruğu şekilli, benzer ama daha bile büyük bir sancağı Ali Paşa'ya ihsan etmişti. Onunki parlak yeşil (yani yine Cennet'in rengi) üzerine yekpare ibrişimle Allah'ın 99 adının işli olduğu ve 28.900 kez tekrarlandığı bir sancaktı. Şimdiyse Adria-

tik'teki Müslüman gemisinin direğinde ve Ağustos güneşi altında görkemle ışıldıyordu. Her iki bayrak da uzun zamandan beri güdülen birbirine denk amacı ve Tanrı tarafından bahşedilecek zafer beklentisini vurguluyordu.

Kutsanmış Hristiyan bayrağının Kutsal İttifak'ın birincil görevini, yani Famagusta'nın kurtarılmasını çağrıştırması gerekiyordu, ama savaş şimdi çok daha yakına çekilmişti. Ali Paşa'nın filosu Temmuz ayı boyunca ve Ağustos başında peşinde alevlerden oluşan bir yıkım izi bırakarak Venedik deniz imparatorluğu boyunca ilerlemişti. Osmanlılar Girit'ten batıya yönelmiş, Yunanistan yarımadasının ucunu dolaşıp bir kez daha Adriyatik'in efendisi haline gelmişti. Şimdiki Arnavutluk kıyıları boyunca ilerlerken Ducigno, Antivari, Budva gibi bir dizi tahkimatlı kaleyi almışlardı ve ordu da o arada bir kısa kaç harekâtı gerçekleştirmek amacıyla karadan eşgüdüm içinde ilerliyordu. Venier sıkışıp kalmamak için Korfu'daki üssünü terk etmek zorunda kalmış, Venedik filosunu İspanyolları beklemek üzere batıdaki Messina'ya çekmişti.

Venedik şimdi tamamen savunmasızdı ve haberler her gün kötülüyordu. Temmuz sonunda deneyimli korsanlar olan Uluç Ali Reis ile İtalyan rahipliğinden dönme Kara Hoca akınlarını neredeyse kentin kapılarının eşiğine kadar götürmüştü. Gemiler kentten görülebilecek mesafeye yaklaşmış, Kara Hoca kumandasındaki bir Osmanlı süvari birliği San Marko havzasına kısa bir abluka uygulamıştı. Panik içinde alınan savunma önlem-

leri uygulamaya koyuluyor, kentin çevresindeki adalar tahkim edilip üstlerine top bataryaları yerleştiriliyordu. Osmanlı hilali bu kez gerçekten çok yakındaydı.

Uzaklardaki Famagusta'da ise kuşatma final sahnesine girmek üzereydi. Lala Mustafa Paşa'nın koşullu teslim önerisi ateşli bir dirençle karşılanmıştı. Bragadin kendi kişisel açmazının verdiği azapla boğuşuyordu. 'Bana verilen yetki ve emirlerin kenti ölüm acısını tatma pahasına teslim etmemek olduğunu biliniz ve beni bağışlayınız; yapamam,'³⁸⁷ diyordu. İki cezalandırma tarruzu bu sözlerden dönmesine yetecekti. 31 Temmuz'a gelindiğinde kent dizlerinin üstüne çökmüştü. Son kedi de pişirilip yenmişti ve geriye 400'ü yaralı olan sadece 900 İtalyan kalmıştı. Hayatta kalanlar bitkin, bombardıman şoku altında ve açtı. Kentin güzel yapılarının birçoğu harabe halindeydi. Famagustalılar sadakatlerinin bedelini olabilecek en ağır şekilde ödüyordu. Ve ufukta hâlâ gemi yoktu. Baglione şöyle diyordu:

'Kenti savunma görevimizi yerine getirmekte hiçbir şekilde başarısız olmadık (....) Size bir centilmenin sözleriyle kentin düşmüş olduğunu bildiririm. Bir sonraki saldırıda onların karşısına çıkamayacağız dahi, ama bunun nedeni sadece sayıca çok az ve tükenmiş haldeki askerimiz değil, mevcudu beş buçuk fıçıya düşen barutumuzdur.'³⁸⁸

387 Bana verilen yetki ve emirler... Setton, cilt 4, p. 1034

388 Kenti savunma görevimizi... age. p. 1034

Famagusta 68 gün boyunca dövülmüş, bu bombardımanlarda 150.000 top atışı yapılmış, savaşa ve salgın hastalıklara olasılıkla 60.000 Osmanlı askeri kurban verilmişti. Bragadin pes etti. 1 Ağustos günü Venedikli lağımcılar surların altına yayılmış olan tünel şebekesinde rakiplerine Lala Mustafa Paşa'ya verilmek üzere bir mektup teslim etti. Mevzilere beyaz bayrak çekildi.

Sonrasında kabul edilen cömert koşullar Lala Mustafa Paşa'nın ordusundaki kaybın büyüklüğünün bir ölçüsüdür. Tüm İtalyanlar bayrakları dalgalanarak adayı terk etmekte serbestti; Osmanlı gemileri onları güvenlik içinde Girit'e kadar götürecekti; Grek halk ise ister gidebilir, ister kalıp kişisel özgürlüklerine ve mülklerine layığıyla sahip çıkabilirdi. İtalyanlar topraklarını da almak istedi, ama Mustafa Paşa beş taneden fazlasına izin vermedi.

İşte tam bu noktada olguları aktaran kaynakların ifadelerinde küçük, ama önemli bir fark vardır. Tüm Venedik kaynakları ufak tefek ayrıntılar dışında Lala Mustafa Paşa'nın mührünü bastığı belgedeki koşulların bunlar olduğunu ve serbest geçiş izni verildiğini kabul eder. Mustafa Paşa ise daha sonra kendi versiyonunu kuşatma sırasında orada bulunan tarih-yazıcı Ali Efendi'ye aktarmıştır. Bu olaya ilişkin aslında bir de yan faktör vardır ve önemi o teşkil eder. Querini'nin Ocak ayında tutsak ettiği elli hacı hâlâ Venediklilerin elindeydi ve bunların Osmanlılara teslim edilmesi her iki taraf arasında karara bağlanmıştı. İşte o noktada korkunç bir şey gerçekleşti.

Venedikliler 5 Ağustos günü Türk gemilerine binmeye başladı. Nestor Martinengo, 'O vakte kadar Türklerin bizlerle olan ilişkileri çok dostaneydi ve bize hem sözde, hem de davranışta büyük nezaket gösterdiklerinden kuşkuya kapılmaya mahal yoktu,'³⁸⁹ diye yazar. Ancak o aşamaya gelinene dek Osmanlı askerleri anlaşmanın kurallarını çiğneyerek kente girmeye ve fırsatçı bir yağmaya başlamıştı. Paşa tarafından bol ganimet sözü verilen insanları engelleme imkânı bulunamamış olabilir.

Akşam duaları saatinde, gemiler neredeyse tamamen dolmuşken Bragadin kentin anahtarlarını Lala Mustafa Paşa'ya teslim etmeye hazırlanıyordu. Gururlu Venedik aristokratı Famagusta'dan öylesine bir debdebeyle çıktı ki, kimilerine göre buna tanık olan kişi onun yenik general değil, muzaffer komutan olduğunu sanabilirdi. Kumandan teslim törenine trompetler eşliğinde ve parlak kırmızı bir kaftan giyerek gelmişti. Başının üstünde de mevkiinin sembolü olan aynı renk bir şemsiye tutuluyordu. Baglione ile öteki kumandanlar ve bir kişisel korumanın yanı sıra toplam 300 kadar asker vardı. Osmanlı ordusunun onlara tezahüratla sataşan safları arasından başları dik halde geçtiler ve yapılacak seremoniye katılmak üzere Mustafa Paşa'nın otağına ulaştılar. Kumandanlar kılıçlarını eşikte bırakıp içeriye girdi. Paşa yerinden kalkıp Venediklileri bir jestle kızıl kadife kaplanmış taburelere buyur etti; onlar da gerektiği gibi onun elini öptü. Ardından Bragadin resmi teslim deklarasyonunu okumaya koyuldu:

389 O vakte kadar Türklerin... age. p. 1038

‘Yüce Majesteleri bu krallığın en şanlı Grand Signore’ye geçmesinde kararlı olduklarına göre, kentin anahtarlarını böylece takdim ve kenti aramızda yaptığımız pakt uyarınca teslim ediyorum.’³⁹⁰

Ve tam o sırada, yani Venedikliler etkilere en açık haldeyken her şey korkunç derecede ters gitmeye başladı.

Koşullu teslimiyet karşılıklı güvene bağlı halde uygulamaya koyulmuştu. Ya Bragadin’in tavırlarından da belli olan gururu, ya Mustafa Paşa daha önce alayla verdiği yanıtların etkisi, ya kuşatmanın en az 60.000 kişinin ölümüyle, ama yine de o şekilde sonuçlanmış olmasının vurguladığı safi anlamsızlık nedeniyle duyulan öfke ya da ganimet olmamasını askere haklı gösterme gereği... Ya kendiliğinden gerçekleşerek ya da önceden tasarlanarak... Olayın hangi nedenle ve ne şekilde olduğu net değildir, ama Bragadin yola çıkmakta serbest olup olmadıklarını sorduğu anda karşılıklı güvenin oluşturduğu o bağ kopuverdi.

Osmanlı anlatımlarına göre her şey gemilerinin Venediklilerin elinde bulunan Girit’ten güvenlik içinde nasıl döneceğinin garantisini sorgulayan ve alınganlık yansıtmaya başlayan bir konuşmayla başladı. Mustafa Paşa soylular arasından alınacak rehineler tutmak istiyordu. Bragadin ona öfkeyle parladı: ‘Bir soyluyu alamazsınız; bir köpeği bile alamazsınız!’³⁹¹

390 Yüce Majesteleri bu krallığın... age. p. 1039

391 Bir soyluyu alamazsınız... Peçevi, p. 346

Bu kez öfkelenen Mustafa Paşa olmuştu; tutsak hacıların nerede olduğunu sordu ona. Ali Efendi'nin anlatımına göre, Bragadin barış antlaşması imzalandıktan sonra hepsinin işkenceyle öldürüldüğünü kabul etti: 'O Müslüman tutsaklar benim kişisel kontrolüm altında değildi. Venedikliler ve yerel yöneticiler teslim olduğu gün onları öldürdü ve ben de yanımda olanları öldürdüm.'

'Öyleyse,' dedi Paşa, 'Anlaşmayı ihlal ettiniz.'³⁹²

Mustafa Paşa'nın öfkesini körükleyen başka nedenler de vardı. Kent teslim edilmeden önce büyük miktarda pamukla cephane imha edilmişti ve kumandanın hoşnutsuzluğunun altındaki temayı ganimetin kısırlığı oluşturuyor olabilirdi; ayrıca Bragadin'in sözlerinde ve tavrında fatih konumundaki kişinin sinirine dayanılmayacak düzeyde dokunacak şeyler vardı.

Venedikliler ise olayı farklı anlatır. Querini, Ocak'ta adadan ayrılırken Müslüman tutsakların büyük bölümünü yanında götürmüş, sadece altısını geride bırakmış ve bunlar da bir şekilde kaçmıştı; yani Bragadin her iki şekilde de adamların akıbetini bilmiyordu.

Bunu öne sürünce, 'Onları katledip etmediğini bilmiyor musun?' diye öfkeli bir yanıt geldi. Mustafa'nın sitemleri bir kez başlayınca devam edip gitti. 'Söyle bana, köpek! Elinde yeterli imkân olmadığını bile bile

392 O Müslüman tutsaklar... 'Öyleyse,' dedi Paşa... Gazioğlu, p. 65

neden kaleyi tuttun? Neden bir ay önce teslim etmedin de ordumdaki en seçkin adamlarımdan 80.000'ini kaybetmeme yol açtın?'³⁹³ Paşa sonrasında gemilerinin Girit'ten güven içinde dönmesini sağlayacak sayıda rehine istedi, Bragadin konunun anlaşma koşulları içinde yer almadığı yanıtını verince de, 'Hepsini bağlayın!' diye bağırdı.³⁹⁴

Venedikliler göz açıp kapayana kadar dışarıya çıkartıldı ve idama hazırlandı. Cellatlar üzerine gelince Bragadin boynunu teslim etmekte direndi. Ardından Mustafa Paşa tekrar düşündü ve onu elinde canlı tutmaya karar vererek adi suçlulara uygulanan burun ve kulakların kesilmesi cezasının uygulanmasını emretti. Baglione paşanın sözünden döndüğünü söyleyerek durumu protesto edince otağın önünde diğer kumandanlarla birlikte idam edildi. Venedik anlatımlarına göre, Mustafa Paşa idamın ardından Baglione'nin başını orduya gösterdi: 'Famagusta'nın büyük kahramanının kellesine bakın. O kişi ki ordumun yarısını kırmış ve bana büyük dert yaşatmıştır.'³⁹⁵ Süslü otağın önüne 350 kesik baş yığıldı.

Bragadin'in sonu çabuk gelmedi ve korkunç oldu. 17 Ağustos Cuma gününe kadar canlı tutuldu. Başındaki yaralar iltihaplanıyordu ve acıdan çıldırmıştı. Namazdan sonra çalınan davullar ve zurnalar eşliğinde ve yanında

393 Onları katledip... Söyle bana... Hill, p. 1029

394 Hepsini bağlayın... Setton, cilt 4, p. 1040

395 Famagusta'nın büyük kahramanının... p. 1030

efendisine sonuna dek hizmet edebilmek için İslamiyet'i kabullenmiş olan sadık hizmetkârı Andrea olduğu halde şehirde dolaştırıldı. Kumandanın zamanında ettiği sözleri hatırlayan paşa ona kent surları boyunca çuvallarca toprak taşıttı ve önünden her geçişinde yeri öptürdü. İslamiyet'i kabul etmesi söylenerek alaya alındı.

Venedikli dini metin yazarları onun ağzından azizlere yaraşır bir yanıt kaydetmiştir: 'Ben bir Hristiyan'ım ve öyle yaşayıp öyle ölmek isterim. Ruhumun kurtarılacağını umuyorum. Bedenim sizindir. Ona istediğiniz gibi işkence ediniz.'³⁹⁶

Dehşet sahnesi izlemeye istekli bir seyirci grubu karşısında daha da sürdürülmüş olabilir, ama buna dair gerçekler sarıh değildir. Yapılanlar ritüel aşağılama edimleridir. Bragadin sonunda yarı ölü halde bir sandalyeye bağlandı ve öylece bir kalyonun direğine çekildi ve alaycı bağırışlar ve tezahürat arasında donanmaya teşhir edildi. 'Bak ve gör donanmanı görebilirsen, büyük Hristiyan; Famagusta'nın imdadına yetişmek üzere geliyor mu?'³⁹⁷ Ardından ite kaka şimdi camiye çevrilmiş olan St. Nicholas Kilisesi'nin yanındaki meydana çıkartıldı ve çırılçıplak soyuldu. Venedik'te asla affedilmeyecek olan sonu getirmesi emredilen kasap bir Yahudi idi. Salamis'ten kalan ve bugün hâlâ ayakta olan eski bir sütuna bağlanan Bragadin'in derisi canlı canlı yüzüldü. Kasap bel bölgesine geldiğinde ölmüştü.

396 Ben bir Hristiyan'ım ve... age. p. 1042

397 Bak ve gör donanmanı... age. p. 1032

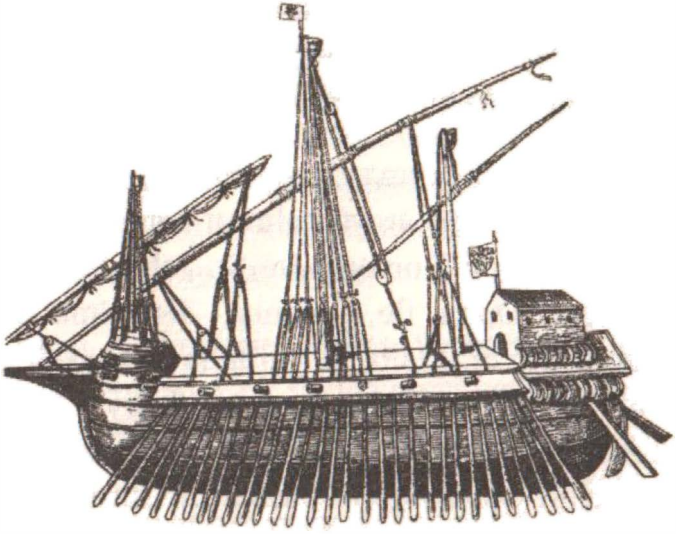
Derisi samanla dolduruldu. Kırmızı kaftanı giydirildi, bir ineğe bindirildikten sonra üzerine törensel şemsiyesi asıldı ve o şekilde sokaklarda dolaştırıldı. Meşum korkuluk daha sonra Levant kıyılarında da teşhir edilip Selim'e gönderilecekti.

Bu teatral zalimlik gösterisi Osmanlı egemenliğindeki toprakların tamamında alkışlarla karşılanmadı. Denilir ki, Sokullu olayı duyunca dehşete düşmüştü. Sadrazam belki de katliamın tıpkı St. Elmo olayında olduğu gibi sadece kararlılığı pekiştirmeye hizmet edeceğini anlamıştı; hatta belki bundan da ötesini görmüştü. Lala Mustafa Paşa kasabın bıçağı aracılığıyla rakiplerin barışçıl koşullarla teslim olma eğilimini ortadan kaldırmış oluyordu. Sokullu'nun diplomasisi de böylece Cumhuriyet'i İspanya ile ittifak yapmaktan uzak tutmaya döndü. Her şey berbat olmuştu. Bragadin artık Venedikliler için bir şehitti ve onlara bir amaç vermişti. Böylece boş yere ölmüş olmuyordu; Famagusta'da harcanan zaman, asker ve kaynak Osmanlıların Venedik ile olan savaşında ciddi engeller doğuracaktı.

Bragadin'in bir Türk gemisinin seren cundasında sallanan doldurulmuş derisininse oynayacağı bir rol daha vardı.

Brigadin'in İdam Edilişı

19 Büyülenmiş Yılan

22 Ağustos – 7 Ekim 1571

Don Juan 22 Ağustos'ta Messina'ya ulaştığında, Famagusta'nın akıbeti donanmadan hâlâ saklanıyordu. Orada da olağanüstü bir törensel tantanayla karşılandılar. Don Juan karaya hanedan armalarıyla süslenmiş bir zafer tacının altından geçerek çıktı ve kentin armağanı olan koşumları gümüş kakmalı savaş atını teslim aldı. Toplar atılıyordu ve binalar flamalarla, kitabelerle, İsa Mesih'i muzaffer gösteren resimlerle bezenmişti. Gece kent ıslıl ıslıl aydınlatıldı. Hristiyan Akdeniz'in olanca gücü birleştirilip tek noktada toplanmıştı sanki. Limanda demirlemiş halde salınan 200 gemi vardı; binlerce

İspanyol ve İtalyan askeri dar sokaklara doluşmuştu, başka binlercesi dinlenmeye çekilmişti ve bir o kadarı da kürek sıralarına zincirli halde uzanmıştı.

Çağın büyük kumandanlarını Hristiyanlık adına savaşmak için bir araya gelmesi tamamen Pius'un kişisel başarısıydı: Romegas ve St. John Şövalyeleri, Gian'Andrea Doria ile Colonna, deneyimli İspanyol amirali Bazan, Malta'ya yardıma koşan tek gözlü Ascanio, her an parlamaya hazır ruh haliyle Venedikli Sebastiano Venier, o yılın başında Kıbrıs'a yaptığı cüretkâr akın Osmanlıların başına bir sürü dert açan Querini ve Girit ile Adriyatik'ten gelen diğerleri. Sanki Hristiyan kararlılığını sınamak için Olimpik bir toplantı yapılıyordu. Colonna, 'Tanrı'ya şükürler olsun ki hepimiz buradayız ve her birimizin değeri yine burada belli olacak,'³⁹⁸ diye yazmıştı.

Aslında o muhteşem pan-Hristiyan operasyonunun yüzeydeki parlak görüntüsünün hemen gerisinde arbede, birbiriyle çatışan egoların ve amaçların oluşturduğu huysuzluk ve tartışma dolu bir bütün vardı. Yol boyunca İtalyan ve İspanyol askerler arasında çekişme eksik olmamış, önce Napoli sonra Messina sokaklarında kavgalar çıkmış, insanlar birbirini öldürmüştü. Subaylar düzeni sağlamak için birkaç günah keçisi bulup asmak zorunda kalmıştı. Kumandanlar birbirini kıskançlık ve şüpheyile süzüyordu.

398 Tanrı'ya şükürler olsun ki... Stirling-Maxwell, p. 377

Venedikliler dudak bükerek ‘korsanlara benzer’³⁹⁹ olarak tarif ettikleri Doria’dan nefret ediyorlardı; kolay öfkelenen ve huysuz tabiatlı kumandanları Venier bitmek bilmeyen ertelemeler nedeniyle sabırsızlık ve öfkeden deliriyordu. İspanyolların savaşıma hiç de istekli olmadıklarından kuşkulanıyordu ve Don Juan’dan emir almaya dayanamıyordu.

Karşı cephedeysse herkes Venediklileri güvenilir kabul etmişti. Çok sayıda gemi getirmişlerdi, ama insan gücünden acınacak kadar yoksunlardı. St. John Şövalyeleri neredeyse yeminli düşman kesilecek kadar nefret ediyordu onlardan ve bu duygu içlerinden birinin kalp Venedik sikkesi yapma suçuyla kentte idam edilmesiyle iyice pekişti. Tüm bunların yanı sıra, askerlerin çoğu ödemelerin gecikmesi nedeniyle huzursuzluk içinde kaynaşmaya başlamıştı.

Kısacası 1571 seferi, Preveze’de, Malta’nın kurtarılması girişiminde ve önceki yıl Kıbrıs’a yönelik başarısız yardım harekâtında su yüzüne çıkan bölünmelerin hepsiyle fazlasıyla yüklüydü. Yani Osmanlı ordugâhında Hristiyan girişiminin daha önce de sık sık yaşandığı gibi başarısız olacağına ilişkin bir görüş yerleşmesi haksız değildi. Öte yandan bu bir yanılgıysa, kayıplar da büyük olabilirdi ve öyle bir olasılık bile İstanbul’da ciddi endişe yaratıyordu.

Ağustos’un sonuna gelinirken nihayet kritik bir

soru tüm o trompet seslerinin ve kutlamaların önüne geçiyordu: Savaşma riski alınmalı mıydı, alınmamalı mıydı? Mevsimin sonu gelmişti ve düşman her tarafı sarmıştı. Düşünceler bir kez daha ciddi karışıklık gösteriyordu. Önceki yıl yaşanan başarısızlığın acısıyla bir şeyler kanıtlamak isteyen Colonna gibi kumandanlar vardı; Venier ile Venedikliler ve agresif İspanyol amirali Bazan da savaş için bastırıyordu. Ayrıca papalık beklentilerinin yükünü sırtında hisseden bir de prens vardı ki, bu unsur sunulan tüm armağanların ve kutlamaların hepsinden fazla hissettiriyordu kendisini. Pius özel temsilcisi Penna Piskoposu'nu Messina'ya göndererek zaferi kazanması halinde bağımsız bir taçla ödüllendirileceği vaadini bildirmişti Don Juan'a.

Öte yandaysa İspanyol eğiliminin oluşturduğu çoğunluk vardı. Ülkesinden gelen filoyu riske etmeme emriyle hareket eden Doria, kararlarını Don Juan'ı dizginleme talimatıyla veren Requenses ve seferin masraflarının büyük bölümünü çeken, tedbirli davranmayı düstur haline getirmiş olan Felipe'nin geri planda sürekli sezilen gölgesi duruma ağırlığını koyuyordu. Don Juan üzerinde her iki taraftan da gönderilen öğütlerle lobi yapılıyordu ki, bazıları son derece yararlı olacaktı. Uzaklardaki Flanders'ten yazan Alba Dükü onu emri altındaki insanları iyi idare etmeye yöneltiyordu:

‘Ekselansları tüm askerlere her zaman yüzünün gülün yanını göstermeye çalışmalıdır, çünkü bu meselede asıl ağırlığı onların oluşturacağı yaygın

olarak bilinir ve siz Majesteleri'nin bugün bir birliğe, yarın bir başkasına birkaç iyi söz etmesi önemlidir. Siz Ekselansları'nın onların maaş ödemelerine bizzat dikkat ve mümkün olduğu ilk zamanda yapılmasına nezaret ettiğinin bilinmesi hararetle tavsiye edilir ki, bunlar denizde seyir halindeyken mümkün olmadığında, gündelik koşulların olabileceğın en iyisine getirilmesi ve tayının düzenli verilmesi ve en önemlisi bunların zat-ı alinizin emri ve gayreti sayesinde gerçekleştiğinin bilinmesi hususu önemlidir ve tersi görüldüğünde sorumluların emrinizle cezalandırılması en etkili yoludur.'⁴⁰⁰

Don Juan o mektuptaki tavsiyelere kulak verdi ve uygulamaya koydu. 3 Ağustos'ta maaşların ödenmemesi nedeniyle Spezia'da patlak veren bir isyanı kişisel kefaletini vererek önledi.

O arada İspanyollar genç kumandanlarının heyecanını dizginlemek için olanca gücüyle çabalıyordu. Malta'dan sonra Felipe'nin hizmetinden alınan Don Garcia de Toledo'nun bile verecek öğüdü vardı. Yaşlı adam iki yüz mil ötedeki Pisa'da kaplıcalarda dinlenerek gut hastalığına deva arıyordu. Akdeniz savaşları konusunda bir tür bilgi deposuydu. Tunus'ta 1535'te alınan zaferde Karl'ın yanındaydı, sekiz yıl sonra filosunun Cezayir'de yok oluşuna tanıklık etmişti ve Malta'yı bir anlamda kurtarmıştı. Hepsinin ötesinde

400 Ekselansları tüm askerlere... *Colección de Documentos Inéditos*, p. 275

de, otuz yıldan o yana yapılmış olan, yakın dönemlerin büyük deniz savaşı tanımına en yakın olan ve Barbaros'un Doria'ya üstünlük sağladığı Preveze'den alınan dersleri iyi hatırlıyordu. Genç kumandana bir dizi mektupla aktaracağı tedbirli sözler vardı. Deniz güçlerinin ittifakına yönelik riskleri ve problemleri, Osmanlıların o dönemde denizlerde sağladığı psikolojik üstünlüğü anlıyor ve şöyle yazıyordu:

'Kumandada ben olsam, sekiz ya da dokuz bin deneyimli Flanders savaşçısı olmadıkça Majesteleri'nin filosunu çatışmaya sokmaktan olabildiğince kaçınırdım, çünkü (Tanrı esirgesin) yenilgi halinde alınacak zarar, zafer halinde gelecek kazançlarla kıyaslanamayacak kadar kötü olur. Ayrıca filomuzun farklı kişi ve odakların sahipliğinde olduğunu da aklınızdan çıkartmayınız ve unutmayınız ki, tek malikiyet, irade ve sadakatten gelen, yani Preveze'de savaştığımız türden bir filo bunun öneminin farkında olacaktır. Türkler yandaşınız Venedikliler üzerinde psikolojik avantaj sağlamıştır ve hatta inanıyorum ki, bizim karşıımızdaki avantajlarını da fazla yitirmiş değillerdir.'⁴⁰¹

Gerçekten de, İspanya söz konusu olduğunda geride elli yıllık bir deniz savaşları yenilgisi tarihi yatmaktaydı. Preveze ile Cerbe düşündükleri, yaptıkları her şeyin gerisinde dev bir gölge gibi dikiliyor, uyarılar telkin ediyordu: Dikkatli ol, tedbirli ol, sakıngan ol.

Don Garcia o kadarla kalmayıp Requesens'e de yazdı:

'Yüce Tanrı aşkına, bu olayın büyüklüğünü ve ufak bir hatanın yol açacağı zararın ne kadar büyük olacağını iyi kavrayınız. [Ve İspanyolların konumuna yönelik karmaşık duruma değinmeden önce] Şunu vurgulamakta yarar var ki, Venediklilerin Majesteleri kralımızın savaştan uzak durmayı gerektiren çıkarlarının ne düzeyde olduğu ve nelerden kaynaklandığını bilmemesi için geçerli sebepler vardır ve [bu husus öylesine önemlidir ki] mektubumu Don Juan'a okuduktan sonra imha etmeniz dahi ayrı niyaz konusudur.'⁴⁰²

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, seferin başarısız olmamasına yönelik kararlı bir çaba gösterilirken, bir taraftan da İspanya'daki Katolik Kral'ın durumunun kurtarılması için uğraşıyordu. Ama Don Juan'ın kişisel eğiliminin ne olduğu mektuplarında Don Garcia'ya yağdırdığı sorulardan hemen anlaşılıyordu. Savaşmak durumunda kalırsa donanmasını nasıl düzenlemeliydi? Topçu gücünü nasıl kullanmalıydı? Ateş açma emrini ne zaman vermeliydi? Don Garcia'nın deniz savaşlarıyla geçirilen yarım yüzyıl içinde biriktirilmiş deneyimden kaynaklanan (ama bazısı zamanında yetişemeyen) öğütleri çok açık ve netti. Kara savaşında olduğu gibi tüm bir cephe boyunca sürdürülmüş deniz savaşı tarihinde son derece ender görülmüştü ve yaşananların

hiçbirisi de o anda planlanan kadar geniş ölçekli değildi, ama aydınlatıcı nitelik taşıyacaktı. Yaşlı kumandan Don Juan'a geçmişten ders almayı öğütüyordu:

'Filoyu tek bir bütün halinde düzen almaması konusunda tarafımdan uyarılmanız gerekiyor, çünkü o kadar çok sayıda gemi mutlaka karmaşa doğmasına yol açacaktır ve bazıları diğerlerini (Preveze'de olduğu gibi) engelleyecektir. Gemileri üç filotilla halinde düzenlemeniz ve her birimin kanatlarının uçlarına en fazla güven duyduğunuz, kimi özel talimatları ayrıca verebileceğiniz kaptanların kumanda ettiği kalyonları koymanız gerekir. Ve bir hususu da mutlaka sağlayınız ki, o da filotillalar arasında birbirlerini engellemeden manevra yapacak kadar mesafe kalması olsun. Barbaros tarafından Preveze'de kullanılan düzenleme buydu.'⁴⁰³

Bu yazılanların çok etkili olduğu sonradan anlaşılacaktı. Mesele ateş açmaya gelince, Don Garcia'nın öğütleri ürkütücü derecede netti ve deniz savaşlarının gerçeklerinden kaynaklanan canlı anıları yansıtıyordu:

'Gerçekte, büyük bir karmaşaya yol açmadan iki kez üst üste ve aynı yönden ve etkili top atışı yapmanın imkânı yoktur. Benim tavsiyem, gemi süvarisinin komutuna kulak vermekten ve arkebüzü vurulduğunda düşmanın kanı üstünüze saçılacak kadar yaklaştıktan sonra ateşlemekten yanadır.

403 Filoyu tek bir bütün... *Colección de Documentos Inéditos*, p. 13-14

Ne dediğini bilen kaptanların ağzından duyduğum şudur ki, topçunun salvosuyla pruva mahmuzlarının çarpışma gürültüsü ya iç içe girmelidir ya da birbirinin hemen ardından gelmelidir.⁴⁰⁴

Deneyimli kumandan hedefi doğrudan vuracak kadar yakından çarpışmayı savunuyordu.

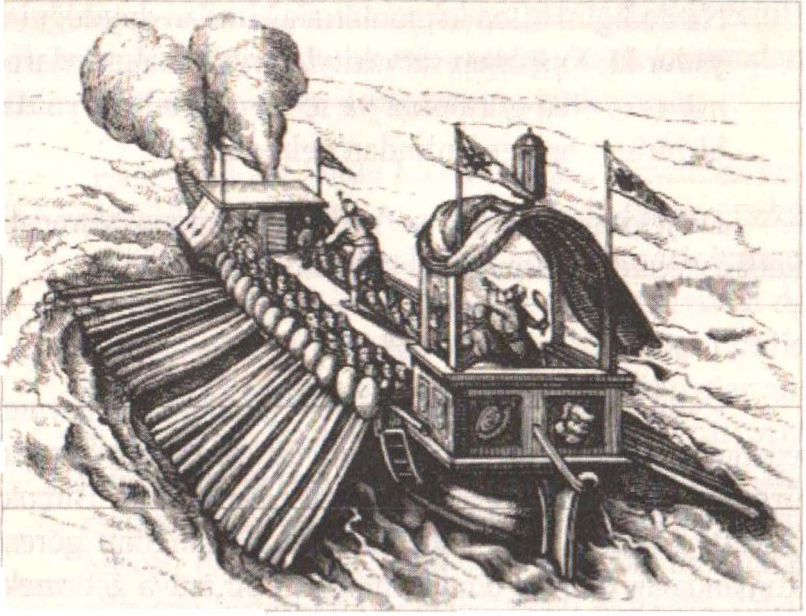

Eylül ayının başında gemiler toplanmaya devam ederken, Don Juan da harekât planı üstünde karar vermek üzere son bir genel toplantı yapmaya karar verdi. Birçok duyarlı noktanın batıcı şekilde ortada olduğunu gören kumandanın tüm üst düzey amiralleri bir araya getirmek istemesi akıllıcaydı. Sayıları yetmiş bulan kıdemli denizciler 10 Eylül günü kader belirleyecek olan toplantıda bulunmak üzere *Real*'in güvertesinde bir araya geldi.

Don Juan iki seçenek sürdü öne: Düşmanı arayıp bulmak ya da Don Garcia'nın öğüdünü izlemek, yani 'savaş için ilerlemeyip düşmanın gelmesini beklemek, hatta onların bunu yapmasını sağlamak için her fırsatı kullanmak'.⁴⁰⁵ Bildirilen düşünceler öngörülebileceği gibi ikiye bölünmüştü: Papalık donanmasıyla Venedikliler derhal saldırıyı savunuyordu, Doria ile İspanyollar ise tedbirden yanaydı. Don Juan kendi tavrının saldırıp kazanmaktan yana olduğunu lafı hiç dolandırmadan belirtti ve bu yaklaşım oybirliğiyle kabul edildi.

404 Gerçekte, büyük bir karmaşaya... age. p. 25

405 savaş için ilerlemeyip... Bicheno, p. 215

Pruva Topları Ateş Halinde Bir Kalyon

Önemi sonradan anlaşılacağı gibi, Felipe'nin filonun savaş eğilimini kösteklemeye yönelik tüm çabalarına karşın bu karar kaçınılmazdı. Hıristiyanlar karşı beklentilerin hepsini haksız çıkararak muazzam bir donanma toplamıştı. O aşamada geriye dönmek büyük itibar kaybına neden olacaktı ve Don Juan seferi İspanyolların katılmaması halinde bile Papalık ve Venedik donanmalarına kumanda ederek sürdüreceğini açıkça bildirmişti. Önceki yıl yaşanan başarısızlığın moral etkileri, papa tarafından yüklenen muazzam dini beklenti, kalabalık halk kitleleri, sancaklar, kutlamalar, Don Juan'ın çarpıcı resmi bildirileri... Sefer her türlü manevi güdüyle ileri doğru itiliyordu ki, bir gözlem-

ci bunu ‘gücün çekiciliği karşısında büyülenen yılanın haline’⁴⁰⁶ benzetmişti.

Doria ile Requesens de diğerlerinin dikkatli bakışları altında eylemden yana oy kullanmak zorunda kaldı. Savoy kalyonlarının kumandanı, ‘Herkes savaştan yana değildi, ama olmayanlar utancın baskısı ve zoruyla bunu kabullenmek zorunda kaldı,’⁴⁰⁷ diye yazacaktı. Felipe’nin emirlerini aklından çıkartmayan Doria hâlâ savaşın geçirilebileceği umudundaydı. Nasılsa nihai amaç ve hedeflerin Korfu’da belirlenmesine karar verilmişti. Savaşma dürtüsünü engellemek için hâlâ zaman vardı, ama Messina’nın doğusuna doğru kat edilecek her deniz mili bu kararın geri döndürülmesini zorlaştıracaktı.

İnsan kalabalıkları tezahürat yapıyordu. Subaylar ve askerler ayinlere katılmak için kiliselere akın ediyordu, Papalık büyükelçisi sefere katılacak herkesi kutladığını bildirdi. Don Juan ise 16 Eylül günü sabahın ilk saatlerinde Don Garcia’ya yaşlı adamın kaplıcalarında alacağı son mektubunu yazdı. Düşmanla karşılaşmak üzere yelken açıyordu.

‘Aldığımız istihbarata bakılırsa düşman donanması her ne kadar İttifak’inkine büyüklük açısından üstünlük sağlayacak durumda olsa da, ne gemi kalitesinde bizden üstünler, ne de insan gücü. Ve ben de bu işe vesile olan Göklerdeki Babamız Tanrı’ya

406 gücün çekiciliği karşısında... Capponi, p. 224

407 Herkes savaştan yana... age. p. 239

duyduğum güvenle gidip onları bulmaya karar verdim. Ve bu gece (Tanrı'nın izniyle) Korfu'dan yola çıkıyor ve ne zaman düşmanın nerede olduğu konusunda bir haber alırsam oraya gidiyorum. 208 kalyonum, 26.000 askerim, 6 kadırgam ve başkaca 24 gemim var. Tanrı'ya inancım şudur ki, düşmanla karşılaşarsak bize zaferi verecek olan yine O'dur.⁴⁰⁸

Papalık elçisi Messina limanının mendireğinde kızıl merasim cüppesi içinde dikilerek önünden bayraklarını ve flamalarını dalgalandırarak geçip denize göz alabildiğine açılan gemileri kutsadı.

Armada İtalya kıyıları boyunca ilerlerken Osmanlı filosuna ilişkin sorular da gitgide öne çıkıyordu. Düşman tam olarak neredeydi ve ne durumdaydı? Kaç gemisi vardı? Niyeti neydi?

Güvenilir istihbarata duyulan gerek kritik hal almıştı. Don Juan dört hızlı kalyon verdiği Malta şövalyesi Gil de Andrada'yı ipucu aramak üzere gönderdi. Andrada üç gün sonra kaygı verici haberlerle döndü. Türkler Korfu'ya saldırıp ardından Preveze'ye çekilmişti. Osmanlı donanmasının kışlamak üzere dağılmakta olduğu korkusu hakim olmuştu bu kez de.

O gece gökyüzünü ve karanlık denizi gözleriyle tayanlar morallerini yükseltecek semavi bir olguya tanık

oldu. Görülmedik parlaklıkta bir meteor göğü yararak kaydı ve patlayarak üç alev çizgisine dönüştü. Bu iyi bir alamet olarak kabul edildi. Ardından hava bozmaya başladı ve filo günler boyunca ufkun görülmesini engelleyen sağanak yağmurlar içinde zorlukla yol alır hale düştü.

Andrada'nın aldığı duyum kısmen doğrudu. Osmanlılar oldukça başarılı bir seferden sonra Adriyatik'ten çekiliyordu. Anahtar konumdaki kimi kaleleri almışlar ve bol ganimet toplamışlardı. Korfu'ya on bir gün boyunca akın yapmış, ama Kutsal İttifak donanması Messina'yi terk edince çekilmiş ve Lepanto'daki güvenli üslerine gitmek üzere güneye yelken açmış, Korint Körfezi'nin ağzında İstanbul'dan gelecek emirleri almak üzere biraz oyalanmışlardı.

Alışılmadık derecede uzun bir sefer mevsimi olmuştu bu Osmanlılar için. Ali Paşa'nın gemileri Mart ayından beri denizdeydi; yosun ve kabuk bağlamış karinalar temizlenmeye gereksiniyordu, insanlar da yorgundu. Alınan dramatik başarıya rağmen Adriyatik akınları filoyu aşırı yormuştu. Geniş ölçekli deniz manevraları için mevsimin artık çok geç olduğuna yönelik genel bir kanı vardı. Aylardan beri gemilerde olan askerler terhisini istiyor, Ahmet Paşa'nın kara ordusunda firarlar görülüyordu. Tüm bunlara ilaveten, Hristiyan filosunun kendiliğinden dağılacağına ya da kışlamak üzere limanlara çekileceğine yönelik geçmişteki deneyimlere dayalı kuvvetli bir inanç vardı.

Osmanlılar ayrıca kendi istihbarat sistemini iyi

çalıştırıyordu ve Hristiyanların bilmediği bir haberalma darbesi gerçekleştirmişti. Eylül ayı başında bir gece, Hristiyan donanması Messina limanında demirlemiş haldeyken tüm papalık gemileri kumandan Marc'Antonio Colonna'nın kızının ölümünün yasını tutmak üzere siyaha bürünmüştü. O arada farkına varılmayan kara yelkenli bir kadirga kürekle yavaşça ilerleyerek demirlemiş gemilerin arasına sızmıştı. Bu, düşmanın gücünü yoklayan İtalya doğumlu Kara Hoca'nın gemisiydi. Ve geriye dönerken yanında Don Juan'ın savaş planlarına yönelik, ya casuslardan aldığı ya da belgelerle haritalardan bir şekilde ele geçirdiği son derece ayrıntılı bilgiler olacaktı. Hristiyanların filoyu nasıl düzenleyeceğini tamı tamına biliyordu ve her ne kadar sonraki niyetler öğrenilmemişse de, Korfu'ya bastıracaklarından haberdardı.

Mesele Kara Hoca'nın sayımı yanlış yapmış olmasındaydı. İç limandaki 60 kalyonluk tam bir filotilayı gözden kaçırmıştı. Hesabı 140 gemiydi, ama Don Juan 208 gemiye sahipti. Ali Paşa düşmanın oransız güce rağmen saldırgan eğilim göstermesi karşısında şaşırılmıştı, ama haberi yine de hızlı bir firkate ile İstanbul'a gönderdi. O arada Korfu'ya dağları çiseleyen yağmurun gerisinden görece kadar yaklaşmış olan Don Juan'a da aynı oranda netameli bir istihbarat ulaşmıştı. Esir değiş tokuşuyla gelen kimi Venedikliler Osmanlıların 160 kalyonu olduğu, savaşçı sayısında sıkıntı çektiği ve Uluç Ali Reis'in filodan ayrıldığı bilgisini getirmişti. Aslında gemi sayısı 300 civarındaydı

ve Uluç Ali de Modon'da ganimet boşaltmak için ayrılmış, sonra geri dönmüştü.

İlkinden birkaç gün sonra tekrar keşfe çıkan Gil de Andrada, düşmanın gücünün zayıfladığı bilgisini teyit eden kimi Yunan balıkçılarını sorguya çekti. Adamlar Hristiyanların savaşa kesin zafer beklentisiyle girebileceğine dair güvence veriyordu. Ne var ki, aynı balıkçılar birkaç gün önce Ali Paşa'nın öncü koluna da benzer umut mesajları vermişti.

İki taraf da birbirini küçümsüyordu artık. Haberalma fiyaskoları ciddi sonuçlar doğurmak üzereydi.

Hristiyan filosu 27 Eylül günü Korfu limanına demirlemişti. Son karar anı gelmişti: Düşmanı arayıp bulmak ya da orada durmak. Özellikle Venediklilerin ruh hali Kıbrıs'ın düşmesi sonrasında gitgide kararıyordu. Osmanlıların adayı almakta gecikmenin ve seferin uzamasının verdiği hırçınlıkla zulme ve kutsal yerlere hürmetsizlik etmeye girişmesi, İtalyanların yüreğindeki Haçlı şevkini ateşlemişti. Doria ile filonun öteki İspanyol kumanda unsurlarıysa, Don Juan'a riskler ve mevsimin geçtiği konusunda tekrar baskı yapmaya başladı. Kışlamak üzere limanlara çekilmeden önce Arnavutluk kıyılarına itibar kurtaracak akınlar yapmayı öneriyorlardı, ama başkumandan ile Venedikliler direndi. Düşman filosunun peşine düşeceklerdi.

Ertesi gün çok uzaklardaki Felipe, Don Juan'a kışı geçirmek üzere Sicilya'ya çekilmesi ve ertesi yıl

seferi yeniden açmasını emreden bir mektup yazıyordu. Roma da ise Papa aynı şeyin tersini iman gücüne sığınarak yapıyordu. İspanyol kardinali Zuniga, ‘Haftada üç gün oruç tutuyor ve günün büyük bölümünü duayla geçiriyor,’⁴⁰⁹ diye yazmıştı.

Andrade’nin öncüleri 29 Eylül günü Osmanlı filosunun tamamının Lepanto’da olduğunu bildirdi. Ve o sırada Girit valisinin gönderdiği bir firkate Famagusta’nın akıbetine dair haberleri yetiştirmek üzere Yunanistan yarımadasının güneybatı ucunu hızla dönüyordu.

Ekim ayına girilirken Kutsal İttifak donanması Yunan kıyılarındaki Gomenizza’da idi. Don Juan filoyu son bir kez teftiş etti. Kalyonlar savaşa hazırlandı ve hassas manevralardan geçirildi; her kaptanın savaş planından tamamıyla haberdar olması sağlandı. Don Juan gemilerin durumunu teker teker inceleyerek sürekli olarak filonun arasında dolaşıyor, onun geçişini selamlamak için arkebüzler ateşleniyordu. (Bu yabana atılmayacak bir risk oluşturunuyordu, çünkü Messina’dan yola çıkıldığından beri yirmi kişi hayatını kaybetmişti).

O arada Ali Paşa da İstanbul’dan bir dizi emir alıyordu. Kumandanlarla imparatorluk merkezleri arasında 15 ila 20 günlük bir mesafe vardı, ama Osmanlı belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Selim (ya da Sokullu) seferin gidişatı üzerinde ciddi bir merkezi denetim

dayatıyordu. Kesintisiz devam eden talimat akışı Ali Paşa'ya filonun manevralarının, gıda ikmalinin ve asker derlemenin ne şekilde yapılacağını bildiriyordu. Sokullu ile Selim belli ki filonun bitap düştüğünden ve insan gücünün büyük problem olduğundan haberdardı, ama 19 Ağustos'ta gönderilen emirler yine de gönderenin ruh halini açıkça belli edecek türdendi: 'Düşman filosu gözükecek olursa sen ve Uluç Ali tam bir uyum içinde hareket ederek karşısına çıkmalı ve yenmek için tüm cesaretinizi ve zekânızı kullanmalısınız.'⁴¹⁰ Savaştan önce yerini bulamayan başka bir fermansa daha da net ifadeler içeriyordu: 'Size düşmana dair güvenilir bilgiler elde ettikten sonra kâfirlerin filosuna Allah'a ve Peygamber'e tam imanla saldırmanızı emrediyorum.'⁴¹¹

Bu kayda değer emirlerin sorumluluğunun ne kadarının Sokullu'ya, ne kadarının sultana ait olduğunu belirlemeye imkân yoktur. Ama harekâta kumanda eden kişiye manevra alanı ve özgürlüğü tanınmadıkları açıktır. Süleyman'ın Malta'daki Mustafa Paşa'ya gönderdiği, gök gürlemeleri yansıtan emirleri bile yapılması gerekenlere yönelik öylesi ayrıntılı talimatlar içermiyordu. Olasılıklar çeşitlidir: Sultan ile sadrazamı Hristiyanların savaşmayı göze alabileceğine inanmıyor, ya da morallerinin sonunda çökeceğini düşünüyor olabilir; sultanın kutsal savaş şevki Kıbrıs'ın fethiyle ateşlenmiş olabilir; gücüne olan güveni aşırı düzeyde tazelenmiş olabilir.

410 Düşman filosu gözükecek olursa... Lesure, p. 80

411 Size düşmana dair... Inalcik, p. 188-189

Ama nedeni her neyse, Ali Paşa'yı dönülmez şekilde savaşa itiyorlardı.

Eylül ayının sonuna gelinirken Ali Paşa, Türklerin İnebahtı olarak andığı, Preveze'nin sadece 50 mil kadar güneyinde bulunan tahkimatlı Lepanto limanına çekilmişti ki, konumu Barbaros'un Doria karşındaki konumuna benziyordu. Ve tıpkı Barbaros örneğinde olduğu gibi hücum edilmesi neredeyse olanaksızdı. Lepanto iyi tahkim edilmiş, surlarla sıkı sıkıya sarılmış, Korint Körfezi'nin ağzına sokuşturulmuş gibi duran bir limandı ve körfezin iki ucuna yerleştirilmiş top tabyaları tarafından öyle iyi korunuyordu ki, Osmanlı seyir uzmanı Piri Reis'in deyişiyle istenmedik bir kuş bile uçup içeriye giremezdi. Tüm bunlar olmasa bile hakim rüzgârlar filoya yapılacak doğrudan bir hücumu olanaksız kılıyordu.

Ali Paşa öylece oturup düşmanın kendini açıkta tüketmesini bekleyebilir, sonra tüm gücüyle saldırabilir ya da savaştan tamamen kaçınabilirdi. Aslında savaşmamak için geçerli ve tatminkâr nedenleri vardı. Gemiler onarıma ihtiyaç duyuyordu; sefer mevsimi bitmek üzereydi ve sipahiler çoktan yurda dönmüştü. Düşmanın Ekim ayında hücumu geçebileceğine inanmak zordu; dahası tüm tutsaklar aynı hikâyeyi anlatıyordu: Hristiyan saflarında ciddi görüş ayrılıkları vardı. Ali Paşa bekleyip ne olacağını görmeye karar verdi.

2 Ekim günü öğleden sonra saat dört sıralarında Hristiyan armadasında epeydir toplanmakta olan gerilim patlayıverdi. Venedikliler ile İspanyollar arasındaki uzun geçmişe sahip düşmanlık kaynama noktasına ulaştığında filo Korfu'nun karşısındaki Gomenizza'da idi. Venedik filotillasında personel sıkıntısı yaşandığından, kumandan Venier isteksizce de olsa İspanyol askerleri gemilerine almaya ikna edilmişti. Ve dertler en başta kendini göstermişti. Venier daha sonra, 'Bu adamların gemilere alınması ve tayını konusunda başa çıkılması zor güçlüklerle ve askerden gelen küstahlıklarla karşılaşıyordum,'⁴¹² diye yazacaktı.

Doria 2 Ekim sabahı savaş hazırlıklarının bir parçası olarak Venedik kalyonlarını teftişe gönderildi. Fırtınalı ruh halleriyle tanınan Venier ise nefret edilen Cenovalının gemilerini teftişe hakkı olmadığını hiçbir kaçamağa başvurmada ifade ediverdi.

Girit'ten gelen kalyonlardan biri olan *Rethimno*'da Venedikli mürettebat ile İspanyol ve İtalyan askerler arasında bir arbede koptuğunda sinirler zaten alabildiğine gerilmişti. Olay bir denizcinin askerlerden birini uykuda rahatsız etmesiyle başlamış, kısa zamanda tam ölçekli bir çatışmaya dönerek gemiyi sarmış, iki tarafta da yaralanmalar ve ölümlere neden olmuştu. Kaptan bunun üzerine Venier'e gemisindeki İspanyol askerlerinin mürettebatı öldürmekte olduğunu bildiren bir mesaj gönderdi. Doria ile olan çatışmanın öfkesini

412 Bu adamların gemilere alınması... Stirling-Maxwell, p. 235

üzerinden hâlâ atamamış olan Venier, resmi emniyet amiriyle dört adama gemiye çıkıp isyancıları tutuklama emri verdi. Ayaklanmanın başı olan Yüzbaşı Muzio Alticozzi onları arkebüz ateşiyle karşıladı. Emniyet amiri göğsünden vuruldu, yanındakilerden ikisi denize atıldı.

İyice deliren Venier kalyona bordalanması ve ardından da havaya uçurulması için hazırlık yapılması emrini verdi. Bir İspanyol gemisi müdahale etmeyi önerince yaşlı adam, ‘Mesih’in Kanı namına!’ diye kükredi; ‘Geminizi içindeki askerlerle birlikte suyun dibine göndermemi istemiyorsanız hiçbir şey yapmayın. O köpekleri sizin yardımınız olmadan yola getireceğim.’⁴¹³ Venier bir arkebüzücü müfrezesine *Rethimno*’ya çıkmalarını ve isyanın elebaşlarını yakalayıp kendisine getirmelerini emretti. Ardından Alticozzi ile üç arkadaşını gemisinin direğine astı.

Tüm bunlar olana dek geminin kaptanı durumu artık Venier’in gemisinin direğinden sallanan dört cesede uzaktan bakmaktan başka bir şey yapamayan Don Juan’a bildirmişti. Maaşları İspanyollar tarafından ödenen askerlerin yetki dışına çıkılarak ve o şekilde cezalandırılması karşısında genç kumandan da müthiş bir öfkeye kapılmıştı. Venier’i oracıkta ve hemen asmakla tehdit etti. Bu durum Doria için hemen Messina’ya dönüp Venediklileri kendi başlarını bırakma önerisi yapmak için bir fırsattı.

Venedik ve İspanyol kalyonları toplarını doldur-

muş, kavlarını yakıp ateşe hazır halde beklemeye koyulmuştu. İki kalyon filotillasının birbirini tartarak geçireceği, saatler sürecektir gergin bir bekleyiş olacaktı bu. Sonunda öfkeler dindi, aklı selim hakim geldi. Don Juan o andan sonra bir daha Venier ile iletişime geçmeyeceğini, Venediklilere her türlü emri ikinci kumandan Agostino Barbarigo aracılığıyla ilere göndereceğini bildirdi.

Olay çıkılan seferi uçurumun kıyısına getirmişti ve haber Osmanlı yüksek komutasına çabucak ulaştı. Tutsaklar Ali ve Pertev paşalara Venedikliler ile İspanyolların birbirini top ateşiyle denizin yüzünden silme noktasına geldiği haberini verince, sayıca üstünlük sağlanmış ve bölünmüş Hristiyan donanmasının savaşmayacağına duyulan inanç iki misli güçlendi. Büyük olasılıkla Arnavutluk kıyılarına durumu kurtaracak birkaç akın yaptıktan sonra geri çekilecekti.

Tam o sıralarda Bragadin'in hayaleti bir kez daha çerçeveye girdi. Kutsal İttifak armadası öfkeler yatışınca Yunanistan kıyıları boyunca güneye doğru yelken açmıştı. Bianco Burnu'na geldiklerinde Don Juan, tasarladığı savaş pozisyonunun provasının yapılması emrini verdi; filotillalar beş millik bir cephe boyunca dizildi. Her biri değişik renkte flamalarla tanımlanıyordu. Tatbikattan sonra, 4 Ekim günü Kefalonya'ya ulaşırlar ve bir fırkatanın güneye doğru yol aldığını gördüler. Bu, Famagusta'nın akıbetine dair haberleri taşıyan bir Girit gemisiydi. Dehşet verici bilgiler filo üzerinde ani ve elektrikli bir etki yaptı. Venediklilerin intikam

arzusu üstünde odaklanılmasını sağladı, dahası ayrılıkları yatıştırdı. Bir yandan da gayet mantıklı şekilde operasyonun zeminini kaydırdı: Famagusta kurtarılmayacaksa, yüzeydeki amaç da yok olmuştu.

Don Juan savaş konseyini *Real*'in güvertesinde bir kez daha toplayınca İspanyolların iyice anlamsızlaşan misyonu başka yöne kaydırma istekleri ve dayatmalarıyla karşılaştı, ama artık çok geçti. Venedikli kumandanlar intikam isteğiyle engellenemez şekilde ateşlenmişti. İlerlemeye dönük momentum artık bastırılmazdı. Filo fırtınalı bir havada tekrar denize açıldı.

6 Kasım günü Osmanlıları savaşmak üzere dışarıya çekmek amacıyla Patras Körfezi'nin girişindeki Curzolaris adalarına doğru ilerliyordu.

Kırk mil uzaktaki Lepanto kalesinde de Osmanlılar savaş konseyini son olarak toplamıştı. Anahtar konumundaki kumandanların tümü oradaydı: Ali ve Pertev paşalar, deneyimli korsanlar Uluç Ali ile Kara Hoca, Barbaros'un oğulları Mehmet ile Hasan ve İskenderiye valisi Şuluk Mehmet. Konseydeki görüntü sanki Messina ve Korfu'dakilerin aynada yansımasıydı: Savaşmak mı, savaşmamak mı? Yani orada da aynı tedbir ve macera eğilimi karışımı hakimdi. Bir başka keşif görevinden dönen Kara Hoca Hristiyanların en fazla 150 kalyonu olduğu bilgisini vermişti, ama ona göre de savaş riskini almamak için zorlayıcı nedenler

vardı. Mevsim geçmişti; asker yorgundu ve firarlar yaygınlaşmıştı; ayrıca Lepanto'daki pozisyonları gelecek herhangi bir saldırıya kesinlikle kapalıydı.

O konsey toplantısında konuşulanların çeşitli aktarımları vardır, ama tedbirli ve sağduyulu davranmayı telkin eden grubun temsilciliğini 'doğası itibariyle kötümser bir adam'⁴¹⁴ olan ve gemilerden bazılarının personel yetersizliği çektiğini öne süren Pertev Paşa'nın yaptığı, Uluç Ali tarafından da desteklendiği neredeyse kesindir.

Her türlü fırtınadan geçmiş, kölelerin kalyonunda başlattığı bir ayaklanma sırasında elinden kötü yaralanmış olan korsan kökenli Uluç Ali Reis hazır bulunanların hepsinden çok daha deneyimli bir denizciydi. Hristiyanlar onun cesaretinden ve zalimliğinden yoğun şekilde korkardı ve önceki yıl Malta Şövalyeleri'nin kalyonlarını görülmemiş bir utanca uğratmıştı. En önemlisi, yaşamda kalma sanatında ustalaşmış tüm korsanlar gibi durumun avantaj ve dezavantajlarını dikkatle tartardı. Yani oyunu savaştan yana kullanmış olma olasılığı düşüktü. Argümanı net ve açıktı: 'Adam yetersizliği bir gerçektir. O açıdan bakıldığında yapılacak en iyi şey Lepanto limanında kalmak ve ancak kefare üzerimize gelirse savaşmaktır.'⁴¹⁵

Hasan Paşa gibi başkalarıysa savaştan yanaydı, çünkü Hristiyanların kendi içlerinde bölündüğüne ve sayıca az olduğuna inanıyorlardı.

414 doğası itibariyle kötümser... Peçevi, p. 350

415 Adam yetersizliği... age. p. 350

Ali Paşa'nın nihai kararı biraz yüksekte atıp tutma tonuna sahipti: 'Her gemide beş ya da on kürekçi eksikse ne olmuş? Yüce Allah takdir etmedikçe bize hiçbir zarar gelmez.' Ama bu önemsemez tavrın gerisinde İstanbul'dan gelen emirler vardı. Peçevi'ye göre Ali Paşa sözüne şöyle devam etmişti: 'Sürekli olarak İstanbul'dan tehditkâr emirler alıyorum ki, yerimden ve canımdan endişe etmeye başladım.'⁴¹⁶ Bunu söyleyince öteki kumandanlar muhalefet edemez oldu. Sonunda limandan çıkıp düşmanın karşısına dikilme kararı alındı. Konsey gemilerin hazır edilmesi için dağıldı.

6 Ekim günü akşam saatlerine doğru hava değişti. Mükemmel bir akşamdı. Hristiyanlar, 'Tanrı bizlere baharın en iyi gününde bile görülemeyecek bir hava ve deniz gösterdi,'⁴¹⁷ diyordu. Gece saat 02.00'de, yani 7 Ekim Pazar günü filo Patras körfezine doğru ilerliyordu. Lepanto limanıysa çekilen demirlerin zincir sesleriyle çınılıyordu; Osmanlı gemileri kürekle ilerleyerek birer birer körfezin ağzından çıkıyor ve kara tabyalarının güvenli korumasını geride bırakıyordu.

416 Her gemide beş ya da... Sürekli olarak... age. p. 350

417 Tanrı bizlere... Capponi p. 247

Lepanto Savaşı

20 'Savaşalım Öyleyse'

7 Ekim 1571

Şafak vaktiyle öğlen saatleri arası

Hristiyan donanması Curzolari'ler olarak anılan, Partas Körfezi'ni korur ve Lepanto'ya kuzeyden erişimi engeller gibi serpiştirilmiş küçük adaların kapladığı bir denizdeydi artık. Don Juan kıyıya gözcüler çıkartıp tepelere tırmanmalarını ve şafak ışığıyla aydınlanmaya başlayan denizin ötelerini araştırmalarını emretti. O sırada sancak gemisinin ana direğindeki çanakta nöbet tutanlar doğu ufunda belirmeye başlayan yelkenleri teşhis etti.

Önce iki, ardından dört ve... Kısa zaman sonra ‘direkleri ormandaki ağaçları çağrıştıran’⁴¹⁸ devasa bir filo denizi boydan boya kaplayacak şekilde seçilir olmuştu. Gemilerin sayısını belirlemek imkânsızdı. Don Juan savaş sinyallerini göndermeye başladı; yeşil bir bayrak çekildi, bunu tek pare top atışı izledi. Küçük adaların arasından kürek gücüyle birer birer geçip körfeze giren filodan kopan tezahürat dalga dalga yayıldı.

Ali paşa şafak sökerken on beş mil uzaktaydı ve adaların arasından çıkmakta olan filoyu görmüştü. Rüzgârı ve güneşi arkasına aldı. Gemilerinin mürettebatı sakin ve rahattı. Önce Kara Hoca’nın Kutsal İttifak donanmasının büyüklüğüne yönelik istihbaratını doğrular şekilde az sayıda gemi gördü. Filo batıya yönelmiş gibi seyrediyordu. O nedenle de ilk anda onların açık denize doğru kaçtığını düşündü ve donanmanın rotasını yeniden düzenleyerek sayıca geride bıraktığını ve kendisinden sıyrılmaya çalıştığını sandığı düşmanın yolunu kesmek için güneybatıya çevirdi. Kürekçilere tempo veren davulların ritminin hızlanmasıyla ileri atılan kalyonlarda beklentiler tazelenmişti. Tutsak düşen Osmanlı denizcilerinden birisi daha sonra bunu, ‘Büyük bir sevinç ve haz duyuyorduk, çünkü gücümüze dayanamayacağınız kesindi,’⁴¹⁹ diyerek dile getirecekti.

Yine de asker içinde kimi tedirginlik sancıları vardı; filo Lepanto’dan ayrılırken uğursuz sayılan kargala-

418 direkleri ormandaki... Capponi, p. 254

419 Büyük bir sevinç ve haz... Lesure, p. 120

rın oluşturduğu büyük bir küme gökyüzünü büyük bir gürültüyle kat etmişti. Ali Paşa gemilerinin tatminkâr insan gücüyle donatılmış olmadığını bilincindeydi; üstelik kumandası altındaki asker ve denizcilerin tamamının yaklaşan bir deniz savaşını hoşnutlukla karşılamayacağı belliydi, çünkü eksiklerin bir kısmı Lepanto çevresinden zor kullanarak derlenmeye çalışılmıştı.

Ve uzaktaki filo geçen her yarım saatte biraz daha büyüyordu. Kaçmak bir yana, ufukta yelpaze gibi genişliyordu. Ali Paşa'nın ilk anki kanısı yerinde değildi; karşısında düşündüğünden daha fazla gemi vardı. Kara Hoca'nın sayımı hatalıydı. Lanet okuyarak rotasını yeniden düzenledi.

Osmanlıların ilk yön değiştirmesi Hristiyan donanmasında da düşmanın kaçmaya yeltendiği yönünde paralel bir tepki yaratmıştı; bunu rakibin gerçek gücü ve niyeti konusunda karşıdakine benzer bir görüş değişikliği izledi. Saatler geçip giderken iki armada denize yayıldı, yaklaşan çarpışmanın ne ölçekte yaşanacağı iki tarafça da açık şekilde anlaşıldı. Dört millik bir cepheye yayılmış olan iki muazzam savaş filosu denizin dışarıya kapalı ve dar bir köşesinde birbirine doğru sürükleniyordu.

Yaşanmasına az kalan şeyin ölçeği bütün öngörülerini çok gerilerde bırakmıştı. Tüm Akdeniz'deki toplam çekirdeki sayısının %70'i gibi bir orana ulaşabilecek 600 kadar gemide toplanmış asker, mürettebat ve kürekçiden oluşan, sayıları 140.000 dolayında olan insan karşı

karşıya gelmişti. Tedirginlik kaygıya dönüştü. İki tarafta da karşısında bulduğu şey karşısında hayretle iç çeken insanlar vardı.

Osmanlı askerlerinin generali konumundaki Pertev Paşa, Ali Paşa'yı körfezin daralan ağzına, yani Lepanto'nun kara tabyalarının korumasına doğru çekilmeye ikna etmeye çabaladı. Bu amiralin aldığı emirlerle çelişen bir stratejiydi, dahası onur anlayışının izin vereceği türden değildi. Sultanın gemilerinin savaştan kaçır görüntü sunmasına asla izin vermeyeceği yanıtıyla karşıladı öneriyi.

Hıristiyan tarafında da eşdeğer düzeyde kaygılar vardı; gemilerin direklerindeki çanaklardan bakıldığında Osmanlıların daha fazla gemiye sahip olduğu açıkça görülmeye başlamıştı. Yaşlı ve metin Venedikli kumandan Venier bile birden suskunluğa gömülmüştü. Don Juan ise *Real*'de bir savaş konseyi daha toplama gereği duydu. Romegas'a düşüncesini sordu ve hiç kaçamağa sapmayan bir yanıt aldı. Deneyimli kumandan Real'in çevresine yayılmış olan armadayı elleriyle göstererek şöyle konuşacaktı: 'Efendim, ben derim ki, eğer imparator babanız böyle bir donanmaya sahip olsaydı, Konstantinopolis'inde de imparatoru olana dek durmazdı ve bunu zorlukla karşılaşmadan başarırdı.'⁴²⁰

Don Juan emin olmak için bir kez daha sordu: 'Savaşmamız gerektiğini mi kastediyorsunuz, Mösyö Romegas?'

‘Evet efendim.’

‘Pekâlâ, öyleyse savaşalım.’

Felipe’nin tedbir dolu talimatlarını hâlâ anımsayanların geri çekilmeye yönelik girişimleri tam olarak sönmemişti, ama artık çok geçti. Don Juan kararını vermişti. Sancak gemisinin kamarasında toplanmış olan adamlara dönerek bir kez daha, ‘Artık tartışma zamanı değil, savaşma zamanı, beyler,’⁴²¹ dedi.

İki filo savaş hattına doğru ilerledi. Don Juan’ın planları Eylül ayının başında yapılmış ve dikkatle uygulamaya koyulmuştu. Don Garcia’nın mektuplarındaki tavsiyelerden biri üzerine kuruluydular: Filoyu üç bölüme ayırmak. Merkezde sancak gemisi *Real*’den kumanda edecek Don Juan olacaktı ve onu toplam 62 kalyondan oluşan filotillalarıyla Venier ile Colonna yakından destekleyecekti. Sol kanatta 57 kalyonuyla Venedikli Agostino Barbaro, sağdaysa 53 gemisiyle Doria olacaktı. Bu ana savaş gücüne destek oluşturacak bir görev gücü daha vardı ki, 30 kalyondan oluşan bu filotillayı deneyimli İspanyol denizci Alvaro Bazan yönetecek ve hatlardan hangisi zorlanırsa o tarafa destek verecekti.

Don Juan’ın politikası ulusal grupların savaştan topluca çekilecek şekilde bir araya gelmesini engelle-

421 Artık tartışma zamanı değil... Capponi, p. 255

yecek bir diziliş oluşturmaktı ki, bu planın gerisinde de Preveze deneyimi vardı. Ancak bu kez düzenleme çeşitli noktalarda farklı ağırlıklar oluşturacak şekilde gerçekleşmişti. Sol kanattaki 53 kalyondan 41'i manevra kabiliyeti daha fazla olan Venedik gemileriydi ve işlevleri Don Garcia'nın tavsiyeleri doğrultusunda, 'düşmanın kalyonlardan asker boşaltma amacıyla karaya yönelebilecek unsurlarının önünü olabildiğince çabuk kesme'⁴²² amacına yönelikti. Daha ağır İspanyol kalyonları savaşın daha sert ve kırıcı geçeceği düşünülen merkeze ve sol cenaha verilmişti.

Rüzgâr savaş pozisyonu almaya çalışan Hristiyan gemilerine karşı ve sertti. Doria'nın sağ kanada yerleşecek olan kalyonları gerekli konumu alabilmek için epey açılarak gelmek zorunda kalmıştı. Şimdilerde izleyecek olanlara yavaş çekimde filme alınmış kanısı verecek zor bir harekâttı. Venier daha sonra, 'Hafif kalyonların düzgün şekilde hizalanması imkânsızdı ve bu bana birçok sorun yarattı,'⁴²³ diye yazacaktı. Hristiyan donanmasının düzene girmesi üç saat aldı.

Ali Paşa'nın işi arkadan gelen rüzgâr nedeniyle daha kolaydı, ama onun donanmayı düzenleyişi de kabaca benzer şekildeydi. Amiral kendi sancak gemisiyle savaş alanının merkezine, Real'in tam çaprazına yerleşmişti; sağ kanadını İskenderiye valisi Şuluk Ali Bey'e bırakmış, solunu yani Doria'nın karşısınysa

422 düşmanın kalyonlardan... *Colección de Documentos Inéditos*

423 Hafif kalyonların düzgün... Lesure, p. 123

Uluç Ali'ye teslim etmişti. Gemiler o kanatta döner ve manevra yaparken yavaş yavaş anlaşılmıştı ki, Ceneviz amirali sayıca büyük ölçüde geri durumdaydı. Doria'nın sadece 54 kalyonuna karşı Uluç Ali'nin iki hat halinde dizilmiş olan 67 kalyonu ve 27 daha küçük kadırgası vardı. Bu sayısal fark ciddi sorunlara yol açma potansiyeli taşıyordu.

Don Juan donanmayı çizgi halinde tutmaya çalışırken, Osmanlılar hilal şeklinde bir dizilişi tercih etmişti. Bu hem İslamiyet'in simgesine yönelikti, hem de taktik bir konuşlanmaydı. İki taraf da kalyon savaşının gerçeklerini iyi kavramıştı. Bir kalyonun hücum kapasitesinin neredeyse tamamı pruvasında yoğunlaşırdı. Öne bakan üç ya da beş top dar bir ateş yayında tek etkili silahtı ve pruva güverteleri de askerin kalabalık halde toplanabileceği tek geniş platformu oluştururdu. Dönemin geleneksel taktiği rakibin güvertesini top, arkebüz ve ok atışıyla süpürmek, ardından gaga gibi öne çıkan borda köprüsüyle çarpıp güverteye akın etmektir. Kalyonların kabukları kırılgan, darbelerin ve top güllelerinin etkisine korkutucu derecede açıktı. Başka bir kalyonun saldırısını yandan ya da arkadan almak suda ölüme terk edilmek demektir. Ali Paşa'nın hilal şeklindeki dizilişi kendisine göre az sayıda olduğunu düşündüğü düşmanın yanından dolanıp onu çembere almak üzere tasarlanmıştı. Sonra ortada bir savaş başlayacak, manevra kabiliyeti daha yüksek olan Müslüman gemileri düşmanınkileri yanları kendilerine dönük halde yakalayıp birer birer vuracaktı.

Diziliş hattının doğru kurulması ve kesintisiz olması her iki taraf için de yaşamsal öneme sahipti. Ancak daha ağır ve hantal gemilerinin birbirine destek olması Don Juan için ayrı bir ölüm kalım meselesiydi. Her kalyon birbirinden yüz adım, yani küreklerin çarpışmayacağı kadar uzak, ama düşman gemilerinin safların arasına girmesini engelleyecek kadar yakın durmalıydı. Kalyonların bir hizada olması da aynı nedenden ötürü önemliydi. Fazla öne çıkmış bir kalyon avlanıp batırılabilir, fazla geride kalmaksa düşmanın hatlara girmesine ve ağır zarar vermesine yol açabilirdi. Savaş düzeninin oluşturduğu dokudaki gedikler bir kez kapatılınca, geriye tehlikeli bir şans oyununu başlatmak kalıyordu, ama o düzen matrisini yedi ya da sekiz kilometrelik bir cephe boyunca sağlamak olağa-

Lepanto'da Donanmaların Dizilişi

nüstü yetenek gerektiriyordu. Havada daireler çizerek tembelce dolanan bir kuşun perspektifinden bakıldığında durum oldukça net anlaşıyordu. Hristiyan filosu sürekli olarak bir akordeon gibi yayılıp toplanıyor, dahası gemiler tam merkezdeki *Real*'e göre olan konumunu korumaya çalıştıkça, oluşturdukları çizgi bir sinüs eğrisi gibi ileri geri dalgalanıyordu.

Ali Paşa'nın sorunu da aynıydı. Oluşturduğu hilalin uçları fazla ileri kayma eğilimindeydi ki, bu felakete yol açabilecek bir şey olurdu, çünkü oradaki kalyonlar gerekli desteği alamazsa teker teker avlanıp batacaktı. Filoların ölçekleri muazzamdı ve gemilerin pozisyonlarını ayarlamak için manevra yaptığı anlardaki dalgalanma efekti hattın oluşturulmasını zorlaştırıyordu. Hilal biçimli dizilişi yönetilmesi fazla zor bulan Ali Paşa, rakibinin dizilişinin yansıması sayılabilecek düz hatta döndü. Filo şimdi üç bölüm halinde konuşlanmıştı ve Kaptan Paşa'nın baştardası tam ortadaydı. Hiçbir gemi kumandanı ölüm pahasına bile olsa öne çıkmayacaktı. İki filo dizilişini korumaya çalışırken yürüyüş hızıyla birbirine yaklaştırmaya başladı.

Hristiyanlar manevrada yoksun oldukları avantajı ateş gücünde kazanıyordu. Batı tarzı İspanyol kalyonları rakiplerine göre ağır, ama vuruş anlamında daha etkiliydi. Bütününde Hristiyan gemileri sayıca düşmanınkinin iki misli olan ve iyi kullanıldığı zaman elem verici darbeler indirebilecek top donanımına sahipti. Aradaki mesafe yavaşça kapanırken Ali Paşa'nın gözcüleri Hı-

ristiyan merkez hattının ağır İspanyol kalyonlarından oluştuğunu teşhis etti. Dağıtılmaz, ya da arkasına dolaşılmazsa, merkezdeki o güç yığılması Osmanlı filosunun orta hattına ağır bir darbe indirebilirdi. Bu durum Ali Paşa'yı endişeye sürüklemeye başlamıştı.

Ve Hristiyanlar bir de yeniliğe gitmişti. Doria'nın tavsiyesine kulak veren Don Juan kaptanlarına gemilerinin önündeki mahmuzları sökme emrini vermişti. Bunlar kullanışlı olmaktan ziyade süs oluşturan elemanlardı ve sökülmeleri topların daha alçaktan, yani düşmana daha yakından atış yapmasını sağlayacaktı. Kalyonlar son yüz metreyi personelin toparları doldurmasından daha hızlı aldığından tek atış yapma imkânı vardı. Don Juan yaşlı Garcia'nın öğütlerini izlemekte kararlıydı: Sinirlerine hakim olacak ve düşmanı en fazla sıkıştırdığı ana dek ateş emri vermeyecekti. Yapacağı top atışlarının onların başının üstünden ıslık çalarak geçmesini istemiyordu. Aynı zamanda bordalara tırmanma girişimlerini engellemek ve zorlaştırmak amacıyla gemilerin iki yanına ağların asılması emrini vermişti.

Ama şimdi cephe boyunca ilerleyen donanmada en radikal yeniliği gerçekleştiren Venedikliler idi. 1538'de Preveze'de kullandıkları, Barbaros'un kadırgalarına ciddi hasar vermiş ve gün boyu dayanmış olan ağır silahlı kalyonu günü geldiğinde kullanmak üzere saklamışlardı. Savaşa hazırlanmak için askeri tersaneleri tekrar harekete geçirdiklerinde, zamanında Doğu Akdeniz'in şimdi

ölü olan ticaretinde kullanılan, tersanelerde hizmet dışına alınmış altı adet lenduha gibi havaleli ve ağır kürekli ticaret gemisini elden geçirdiler. Gallease olarak adlandırdıkları bu azman Akdeniz kadırgalarını yeniden donattılar, toplanla ağır şekilde silahlandırıdılar ve yeni korunma tahkimatları eklediler. 7 Ekim sabahı kalyonlar bu yüzen top tabyalarını yedeğe almış, büyük zahmetle cephenin ön hattuna çekiyordu. Venediklilerin aklında önceden belirlenmiş bir şey vardı.

Pazar sabahıydı. Pius uzaklardaki Roma'da Hıristiyan zaferi için hararetili dualar edilen bir ayini yönetiyordu. Madrid'de ise Felipe, kilise ayinlerinin arasında belgeler imzalıyor, uzaklara yayılmış imparatorluğuna bildirgeler gönderiyordu. Selim ise bir sultanın ilerleyişine yaraşır, alışlageldik debdebeyle İstanbul'dan başkenti Edirne'ye doğru yola çıkmaktaydı; koşumları şakırdayan ihtişamlı süvarilerin, sorguçlu yeniçerilerin, uşakların, kâtiplerin, sivil hizmetlilerin, köpek bakıcılarının, aşçıların ve harem gözdelelerinin oluşturduğu şaşaalı geçit alayı yola koyulmuştu.

Ve sabah saatleri öğlene kavuşmak üzereyken, Patras Körfezi'nde şafaktan beri doğudan kuvvetle esen rüzgâr yavaşlayıp tamamen diniverdi. Denizin yüzeyi cam gibi olmuştu; sadece Don Juan'ın arkasından gelen hafif bir esinti seziliyordu. Osmanlı donanmasındaki gemiler hemen yelkenlerini indirdi; durum şimdi Hıristiyan donanmasındaki kürekçilerden yanaydı. Bu

iyiye alamet, Tanrı tarafından gönderilen bir rüzgâr olarak kabul edildi.

Pius, Kutsal İttifak gücüne büyük bir Hristiyan umudu yatırımı yapmıştı. Kutsanmış flamalar, kilise ayinleri, papalık duaları limanlardan çıkan gemilere Haçlı ruhunun tüm dinsel şevkini aşılıyarak eşlik etmişti. Papa ayrıca Don Juan'dan 'kalyonlarda erdemli Hristiyanlara yaraşır hayat sürecektir olan adamların oyun [kumar] oynamaması ve küfretmemesi' konusuna özen göstermesini istemişti. Requesen'in buna verdiği kişisel yanıt fazla iddialı olmamıştı. Bakışlarını kolay baş edilmez İspanyol piyadesinin ve Hristiyan yaşam tarzının en alt düzey örneği kabul edilebilecek, sıralarına zincirlenmiş kürekçilerin üzerinden ayırmadan, 'Elimizden geleni yapacağız,' diye mırıldanmıştı.⁴²⁴ Don Juan ise Tanrı hakkında küfür kabilinden sözler eden birkaç densizi Messina'daki papalık delegesinin karşısında asmayı erdemli davranışı teşvik etmek açısından faydalı bulmuştu. Ahlaki amaçlar girişimin tamamının başarıya ulaşması yönünde önemli rol oynayacaktı. Her gemide rahipler vardı; askerlere binlerce tespih dağıtılmıştı, gündelik ayinler aksatmadan yapılıyordu.

Ve sabahın o saatlerinde kaderin kendilerini sakın denizde yavaşça ileriye doğru sürüklediğini hissetmesiyle birlikte Hristiyan filosundaki herkesi ağırbaşlı bir din korkusu sarmıştı. Gemilerin hepsinde yapılan

424 kalyonlarda erdemli... Elimizden geleni... Beeching, p. 197

ayinlerde cennette korkaklara asla yer olmadığı ifade edilmişti. Askerlerin hepsi günah çıkarmıştı. Ve hemen ertesinde bunu trompetlerle davulların eşlik ettiği, 'İsa Mesih için sonsuza dek yaşam ve zafer!'⁴²⁵ bağırışları izlemişti.

Gemiler ilerlerken Don Juan da *Real*'in sık oymalı pruvasına çıktı. Sonbahar güneşinde ışıldayan parlak zırh kuşanmıştı ve hafif bir fırataya geçerken elinde haç vardı. Gemilerin oluşturduğu hattın önünde hızla ilerleyip askerlerine cesaret aşıladı. Sebastian Venier'in gemisinin pruvasından geçerken inatçı ihtiyar da çıkıp onu selamladı. Zihinler çok daha öte şeylere sabitlenince tüm kırgınlıklar unutulmuştu.

Don Juan ulusal filotillaların her birine cesaret aşılayan konuşmalar yaptı. Venediklileri Bragadin'in öcünü almaya, İspanyolları dinin emrettiği gerekleri yerine getirmeye davet etti. 'Evlatlarım!' diyordu; 'Buraya sonucunu sadece Cennet'teki Babamız'ın emredeceği şekilde zafere ya da ölüme ermeye geldik. Dinsiz düşmanımızın, *Tanrınız nerede?* diye sormasına izin vermeyin. O'nun kutsal adı için savaşın ve ölümden ya da zaferde ebediyeti kazanın.'⁴²⁶

Filonu önü sıra ağır aksak geçen *gallesse*'lerden ikisini ziyaret edip onları bir an önce yerlerini almaya teşvik etti. Hristiyan kalyon kölelerinin hepsine iyi savaşmaları halinde özgürlükle ödüllendirmeyi vaat etti

425 İsa Mesih için... Lesure, p. 127

426 Evlatlarım! Stirling-Maxwell, p. 407

ve zincirlerini çözdürdü. Bu aslında (ve sadece kendi gemisindeki kürekçilere sahip olduğu düşünülüşünde) yerine getirilmesi olanaksız bir sözdü. Müslüman kürekçilerse sıralarına zincirlenmiş olmanın yanı sıra, savaş sürerken ayaklanmaları kaygısı nedeniyle bileklerinden de prangaya vurulmuştu. Yani gemi batacak olursa hiçbir kurtuluş şansları yoktu.

Son hazırlıklar her tarafta sürüyordu. Silahtarlar bir yandan Hıristiyan kürekçilerin prangalarını çözüyor, bir yandan da onlara sıraların arasına yığılmış silahları, şarabı ve ekmeği dağıtıyordu. Rahipler huzur verici telkinlerde bulunuyordu. Arkebüzçüler barutlarını ve kavrılarını kontrol ediyordu. Morisko savaşı gazisi İspanyollar mızraklarını sivriltiliyor, çelik kasklarını kuşanıyordu. Kumandanlar göğüs zırhlarını bağlayıp tolgalarını giydi, gemilerin pis kokusundan ve esecek tuzlu rüzgârdan korunmak için başlıklarının siperini indirdi. Cerrahlar ameliyat gereçlerini açıp testerelerinin dişlerini kontrol etti. Binlerce isimsiz köle vardiya başlarının kırbaçlarının şaklaması, davulların aralıksız temposuyla kürek çekmeye devam etti. Sırtları düşmana dönük halde ve hiç değişmeyen bir hızla kaderlerine doğru yol alıyorlardı.

Hıristiyan gemilerindeki isimsiz binler arasından birkaç ad öne çıktı. Örneğin karısını öldürmek suçuyla on iki yıl kürek cezasına mahkum edilmiş olan Floransalı müzisyen Aurelio Scetti ya da İspanyolların *Marquesa* kalyonundaki kitaplara meraklı olan ve sa-

vaş sabahı çok hasta olmasına rağmen yatağından çıkıp bir müfrezeyle kumanda etmek üzere sendeleyerek görev yerine giden yirmi dört yaşındaki yoksul Miguel deCervantes. Çavuş Martin Muñoz, Sicilya'dan gelen *San Giovanni*'nin güvertesinde ateşlenmiş halde yatıyordu. Muhtemelen VIII. Henry'nin gayrimeşru oğlu olan İngiliz korsanı ve paralı askeri Sir Thomas Stukeley üç İspanyol gemisine kumanda ediyordu. Malta kalyonlarından ayrılan Romegas da Colonna'nın yanında yer almak üzere sancak gemisine gelmişti ki, bu buluşma olasılıkla hayatını kurtaracaktı. Famagusta şehidinin akrabaları olan Antonio ve Ambrogio Bragadin iki *galleasse*'ye kumanda ediyor, en ön safta intikam almaya sabırsızlanır halde yer alıyordu. Ve Don Juan'ın sancak gemisinde dikkat çekecek kadar duru tenli bir arkebüzücü vardı ki, bu kişi erkek kılığına girerek sevgilisine savaşlarda eşlik eden Flamenko dansçısı Maria la Bailadora idi.

Müslümanlar da beş mil kadar uzakta kendi hazırlıklarını tamamlıyordu. Ali Paşa'nın filosu da çeşitli unsurların bir araya gelmesinden oluşmuştu: İstanbul ve Gelibolu'dan yola çıkan imparatorluk kalyonları, Cezayir korsanları ve daha küçük kadırgalara sahip ve daha gayri resmi korsan grupları. Büyük kumandanların hepsi oradaydı: Rodos, Suriye, Naplion, Tripoli gibi kıyı eyaletlerinin beyleri, Barbaros'un oğulları Hasan ve Mehmet, İstanbul tersanesinin kumandanı, İtalya doğumlu korsan Kara Hoca ve sol kanattaki Uluç Ali. Anlaşıldığı kadarıyla o tarafta da kimi farklı unsurlar,

örneğin kökten Müslümanlar ile ‘dişinin arasına sıkışmış domuz etinin tadını hâlâ alan’⁴²⁷ fırsatçı dönmeler, hatta yetenekli akıncılarla sultanın imparatorluk kadrosu arasında sürtüşmeler vardı.

Ali Paşa’nın planı kalyonlarını sağ kanattaki Şuluk Mehmet’in desteğiyle hareket ettirerek Yunanistan kıyılarına doğru bastırmaktı, çünkü gemilerinin su kesimi alçaktı ve o suları iyi bildiklerinden Venedikliler tarafından kuşatılma ya da yanıltılma olasılığı böylece ortadan kalkacaktı. Ayrıca sipahilere de Venediklilerin karaya yanaşarak kaçma olasılığına karşı kıyıda bekleme emri vermişti. Uluç Ali ise bu taktikten ötürü son derece kaygılıydı, ama elinden bir şey gelmiyordu. Plan hesaplı bir kumara dönüşebilir, başarısız olursa tam ters sonuç verebilirdi; başka deyişle karadan kaçmak zorunda kalan Müslümanlar olabilirdi. Bu nedenle Uluç Ali kanattan çevirme harekâtlarının daha net yapılabilceği açık deniz muharebesini tercih ediyordu.

Müslüman filosu düşmana kıyasla daha az top ve arkebüze sahipti, ama buna karşılık okçu sayısında büyük üstünlük sağlamıştı ki, bir okçu İspanyol tüfekçisi silahını doldurana dek otuz atış yapabiliyordu. Bunlar zırhsız dövüşen askerlerdi ve gemileri de onları yaylım ateşten koruyacak ahşap parapetlere sahip değildi. Yani seri ve hassas nişan alınması gerekiyordu.

Müezzinlerin ezan okumasıyla birlikte namaza

duruldu ve dualar okundu. Yayların kirişleri gerildi, oklar el altına yığıldı. Müslümanlar genellikle yalınayak dövüşürken Avrupalılar ağır ayakkabılar giydiğinden güverteler yağlandı.

Hristiyan kürek mahkumlarının düşmana yaklaşırken arkaya bakmasının cezası ölümdü ve gemiler borda bordaya gelip dövüş başladığında bunlar sıraların altına saklanırdı. Ama Ali Paşa çok onurlu ve cömert bir kumandandı. Don Juan kendi Müslüman kürek mahkumlarına çifte pranga vururken, o Hristiyan kölelere İspanyolca hitap ederek bir söz verdi:

‘Arkadaşlar, sizin için yaptığım şeyin karşılığında bugün yanımda görevinizi yerine getirmenizi bekliyorum. Savaşı kazanırsam özgürlüğünüzü bağışlamaya söz veriyorum; gün sizin olursa, bu Allah’ın izniyle gerçekleşecektir.’⁴²⁸

İşte bu, verenin yerine getirme imkânına sahip olduğu bir sözdü.

On yedi ve on üç yaşlarındaki iki oğlu güvertede Ali Paşa ile birlikteydi. Başka bir gemiye nakledilirlerken babaları onlara seslenip görevlerini hatırlattı. Gençler, ‘Hakkını helal et,’⁴²⁹ diye yanıtladı. Dokunaklı bir andı. Sonra gittiler.

Ali Paşa Venedik *galleasse*’lerinin Hristiyan filo-

428 Arkadaşlar, sizin için... Stirling-Maxwell, p. 410

429 Hakkını helal et... Capponi, p. 258

sunun hemen önünde kıpırdamadan durduğunu görebiliyordu artık. O gemiler hem şaşırtıyor, hem de kaygılandırıyordu paşayı. Ağır silahlı büyük gemilere karşı Osmanlı saflarında genel bir evham vardı. Ele geçirilen düşman askerleri onları bu gemilere karşı uyarmıştı; ama denildiği kadarıyla başta ve kıçta sadece üç parça topa sahiplerdi. Venediklilerin neyin peşinde olduğunu anlamak olanaksızdı.

Kızıl karinalı sancak baştardası boş bir top atışı yaptı; bu *Real*'e yönelik savaş davetiydi. Don Juan bunu canlı bir salvoyla yanıtladı. Ali Paşa da dümencisi Mehmet'e *Real*'e yönelme emrini verdi. İslam'ın büyük yeşil sancağı, Allah'ın adlarının yazılı olduğu, tüm İslami savaşların en kıymetli amblemi direğe çekildi. Güneşte parlayan yeşil atlas ve altın sırmalar Müslümanların gözünü kamaştırıyordu.

Hristiyan filosunda Don Juan da karşı taraftakine benzer bir dinsel temsil hazırlamıştı. Bir işaretle birlikte her gemide haçlar havaya yükseltildi, papanın çarmıha gerilmiş İsa deseni olan gök mavisi bayrağı *Real*'in direğine çekildi. Don Juan ışıltılı zırhıyla gemisinin pruvasında diz çöküp Hristiyan Tanrısı'na zafer için yakardı. Siyah ya da kahverengi cüppeler içindeki papazlar haçları güneşe doğru kaldırdı, askerin üzerine kutsal su serperken mırıltılarla günahlarını çıkardı. Ardından doğrulup koruyucuların ve azizlerin adlarını İtalyanca ve İspanyolca haykırmaya başladılar: 'San

Marko! San Stefano! San Giovanni! Santiago y cierra Espana! Victoria! Zafer!’ Trompetler canlı bir hava tutturdu, kürekçilere tempo veren davulun düşük frekanslı sesi ısrarlı bir ritim yakaladı.

Aynı anda Müslümanların gemilerinde de davullar vurulup zurnalar çalınmaya başlamıştı ve askerler tekbir getiriyor, kurandan ayetler okuyordu. Sonra Hristiyanlara ‘tavuklar gibi boğazlanarak’⁴³⁰ katledilmek üzere yaklaşmalarını seslenmeye başladılar.

Ve yaptığı danslarla Cenova’da kendisinden çok söz ettiren Don Juan akılcı düşüncenin ötesine geçen bir neşeyle ve ‘gençlik ateşinden ilham alarak, top platformuna çıktı ve asker düdükları eşliğinde bir *galliard*⁴³¹ oynadı’.⁴³²

Venedikli Girolamo Diedo’nun sözleriyle ifade etmek gerekirse, her iki taraf için de manzaranın korkutucu güzelliğini izlemeye yetecek kadar zaman vardı:

‘Birbirine doğru atılan iki filo dehşet verici manzara arz ediyordu; ısıldayan tolgalar ve göğüs-lükler kuşanmış adamlarımızın ayna gibi olan kalkanları ve diğer silahları güneşte parlıyordu; çekili kılıçların iyice bilenmiş ağızları uzak mesafeden bile insanların gözünü kamaştırıyordu

430 tavuklar gibi boğazlanarak... Thubron, p. 145

431 16. Ve 17. Yüzyıllarda popüler olan hareketli bir Fransız dansı. (ç.n.)

432 gençlik ateşinden... Lesure, p. 129

(....) ve düşman da daha az ürkütücü değildi; altın varaklı fenerlerin ve bin olağanüstü rengiyle muazzam çeşitlilik yaratan parlak flamaların verdiği şaşkınlık ve hayranlığın yanı sıra saflarımızdaki askerlerin yüreğine bir de korku dolmuştu.⁴³³

Galleasse'lerin dördü Hıristiyan filosunun beş yüz metre kadar önünde aralarında mesafe bırakarak konum almış, ikisiyse donanmanın ön hattıyla birlikte sağ kanatta kalmıştı. Venedikli topçular gözlerini yaklaşan 280 Müslüman gemisinden ayırmadan ellerinde yanan kavlarla topların yanına çömeldi. Arkebüzçüler tespih çekip dualar mırıldandı. Yürekler gitgide daha hızlı çarpmaya, kopup gelecek ses duvarına hazırlanmaya başladı.

Mesafe 150 metreye düşünce, kavlar bir emirle birlikte topların falya deliklerine dokunduruldu.

Vakit öğlenden hemen önceydi.

Bir dizi parlama oldu, gök gürültüsünü andıran bir kükreme duyuldu, ardından duman her şeyi kapladı. O mesafeden ıskalamaya imkân yoktu. Demir gülleler yaklaşan gemilerin üstüne yağdı. Kalyonlar bu etkiyle dağıldı. Diedo, 'Öylesine korkunçtu ki, üç kalyon o şekilde batıverdi,⁴³⁴ diye anlatır.

Doğan karmaşa Osmanlı ilerleyişinin kesilmesine

433 Birbirine doğru atılan... Caetani, p. 202

434 Öylesine korkunçtu ki... age. p. 134

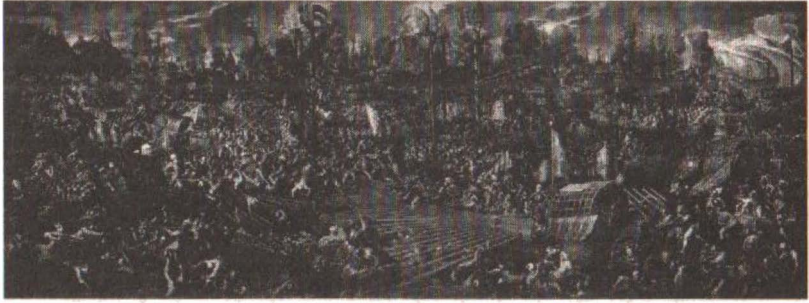
neden oldu; gemiler birbiriyle çarpışıyor ya da durmaya çalışıyordu. Osmanlı sancak gemisinin kış feneri uçup gitmişti. Kürekli *galleasse*'ler de o arada ikinci salvoyu yapmak üzere doksan derecelik bir dönüş yapıyordu. Ali Paşa namluların atış alanından olabildiğince çabuk çıkmak için kürekçilere tempoyu hızlandırma emri verdi. Osmanlı savaş hattı yüzen kalelerin ateşinden sakınmak için tiramola yapıp açılan gemilerle dolmuştu. Ama bordalar o durumda da arkebüz ateşi alıyordu. Bir dümenci vurulduğunda tekne sendeliyor ve rotasından sapıyordu; ardından beyaz sorguçlu askerler yaylın ateşini yandan alıp düşüyordu. *Galleasse*'ler bir dönüş daha yaptı.

Dizilişinde çentikler açılmış, gedikler veren ve düzensizliğe boğulan savaş hattındaki dağılmanın kendi bölümünü de etkileyişini izleyen Ali Paşa, 'Allah'ın yardımıyla buradan tek parça halinde çıkacağız,'⁴³⁵ diye bağıırıyordu. Topların atış alanından sıyrılıp Hristiyan donanmasının ana hattına ateş açtılar, ama salvo lar yüksek düştü. Don Juan ise hâlâ Osmanlıların iyice yaklaşmasını bekliyordu ve gemilerin mahmuzları çıkartıldığından, yakın mesafeden alçak atış yapabilecek durumdaydı. Ali Paşa'nın gemisi ileriye doğru bastırdı, topaların namluları alev kustı, kumandanların her biri en uygun anı kollamaya çalıştı. Kara bir duman batı rüzgârıyla birlikte yayılıyor ve Müslümanların nişan almasını engelliyordu.

435 Allah'ın yardımıyla... Capponi, p. 266

İki filo birbirine girene kadar Ali Paşa'nın gemilerinin üçte biri ya batmış ya da yara almıştı. 'deniz şimdiden insanla, seren cundalarıyla, küreklerle, fıçılarla ve çeşitli silahla kaplanmıştı ki, asıl ve en inanılmazı öylesi bir yıkıma sadece altı *galleasse*'nin yol açmış olmasıydı'.⁴³⁶

436 deniz şimdiden insanla... Setton., cilt 4, p. 1056

21 Ateş Denizi

7 Ekim 1571

Öğlen vaktiyle alacakaranlık saatleri arası

O ana gelinene dek kıyıya yakın bir yerde şiddetli bir savaş yaşanmaya başlamıştı bile. Osmanlı'nın Şuluk Mehmet Paşa kumandasındaki sağ kanadı *galeasse*'lerin sindirici ateşinden kaçınmak için rotadan çıkmıştı. Şimdi düşmanın Antonio Barbarigo kumandası altındaki Venedik ağırlıklı sol kanadı karşısında dönüş yapıyordu. Şuluk'un amacı daha ağır gemilere sahip olan Venediklilerin giremeyeceğini bildiği sığılıkların oluşturduğu koridordan yararlanıp çevirme harekâtı yapmaktı.

Diedo şöyle yazar:

‘Şuluk ile Kara Ali tüm diğer Osmanlı kalyonlarını geride bırakarak şiddetle üzerimize geldi. Kıyıya yaklaştıkça güçlerinin başlıca gemileriyle sığıklara kaydılar. O suları tanıyorlardı; sığıklar arasında kalan geçitlerin derinliğini çok iyi biliyorlardı. Peşlerindeki dört ya da beş kalyonla sol kanadımızı arkadan vurmayı planlıyorlardı.’⁴³⁷

Bu kalyonlar daha ne olduğu anlaşılamadan Barbarigo’nun hattının ucuna kaydı ve en başta yer alan, elverişsiz konumdaki gemilere her iki yandan saldırma-ya başladı. O kanadın arkasına daha fazla gemi sarksa durum kritik hale dönecek, Hıristiyan donanmasının gerisine uzanan bir yol açılacaktı. Barbarigo bunu engellemek için kendi gemisini araya soktu ve anında bir alev fırtınasına tutuldu. Havada o kadar fazla ok uçuyordu ki, gemisinin kıcı bir kirpinin sırtını andırıyordu. En uçtaki kalyonlar son derece şiddetli saldırılara maruz kaldı, Osmanlılar hattın dışına yüklenmeye devam ettikçe arkebüz ateşi güverteleri süpürdü ve kumandanlarla onların astı olan subaylar birer birer vurulmaya başladı.

Barbarigo’nun gemisi ardı ardına gelen borda işgallerine uğramasına rağmen bir saat boyunca cesurca mücadele etti. Kumandan tolgasının göz siperliği gerisinden savaşın şamatası içinde boğulup gidecek emirler yağdırıyordu. Emirlerin anlaşılmadığının farkı-

na varınca, 'vurulmayı duyulmamaya yeğlerim,' diye bağırarak gözlerini koruyan siperi kaldırdı. Ve sadece birkaç dakika sonra gözüne bir ok isabet etti; son nefesini vermek üzere bir kenara taşındı. Kanattaki sancak gemisi için verilen savaş kızışmıştı; Barbarigo'nun yeğeni Giovanni Contarini kendi kalyonuyla yardıma geldi, ama o da vuruldu.

Şuluk Mehmet Paşa başarıya yakın görünüyordu, ama Ali Paşa'nın yaz akınlarıyla kasıp kavrulmuş olan Girit, Dalmaçya kıyıları ve adalardan derlenmiş olan Venedik gemileri intikam kovalayarak çıkıp geldi. Gözleri hiçbir şey görmeden ve umutsuzca savaşıyorlardı. Dalga yavaş yavaş tersine dönmeye başladı. Yedekte tutulan kalyonlardan da yardım yetiştirildi; vurulan gemilere daha geridekilerden asker desteği yapıldı. Serbest kalan Hıristiyan köleler savurdıkları zincirlerle efendilerine karşı şiddetli bir saldırıya girişince, Osmanlı kalyonlarından birinde panik patlak verdi. O sırada *galleasse*'lerden biri ağır aksak kıyıya yaklaşp açtığı top ateşiyle Osmanlı gemilerini darmadağın etmeye başladı. Şuluk'un gemisi mahmuzlandı ve dümen tertibatı dağıldı; ardından da açılan delikten su alarak batmaya başladı, sonunda sığılıklardan birinde karaya oturdu. Parlak giysileri nedeniyle teşhis edilen Şuluk yarı ölü halde sudan çıkartıldı. Yaraları o kadar ciddiydi ki, Venedikliler onu düşmanlıktan çok merhamet nedeniyle oracıkta acılarından kurtardı. Kumandanın gemisini izleyen tüm filotilla kıyıya doğru sürüklenmiş ve orada çakılıp kalmıştı.

Diedo şöyle yazıyor:

‘O muazzam karmaşa içinde bizim kalyonlarımızın çoğu, özellikle de donanmanın merkezine yakın olanlar (....) gemilerimize karşı çetin, ama çaresiz bir mücadele veren Türk gemilerini kuşatmak üzere düzenli bir dönüş yaptı. Bu ustaca manevra sayesinde onları bir limana kısılmış gibi kıyıda tutmayı başardılar.’⁴³⁸

Osmanlının sol kanadı kapana düşmüştü.

Şimdi Uluç Ali’nin en fazla korktuğu şey gerçekleşiyordu. Hemen yakındaki kıyının sunduğu güvence Osmanlı askerlerini dövüşmeyi bırakmaya yöneltti. Sahile doğru düzensiz bir kaçış koptu. Gemiler birbirine çarptı, insanlar birbirini güverteden attı, derin sularda ve sığıklarda debelenerek boğulmaya başladı. Arkadan gelenler sahile ulaşmak için yoldaşlarının bedenini çiğniyordu.

Venedikliler ise tutsak alacak ruh halinde değildi. Büyük sandalları suya indirip onları, “Famagusta! Famagusta!” bağırışlarıyla izlemeye koyuldular. Gazaba gelen ve el altında silah bulamayan birisi kıyıya yığılmış düşmanlarından birinin ağzına orada bulunduğu bir sopayı saplayacaktı. Diedo, ‘Dehşet verici bir katliamdı,’⁴³⁹ diye kaydediyordu tanık olduğu şeyi. O karmaşa içinde Venedik gemilerinde bulunan ve Don

438 O muazzam karmaşa içinde... Thubron, p. 150

439 Dehşet verici bir katliamdı... age. p. 150

Juan'ın emriyle prangalarından salıverilen bir grup Hristiyan köle durumu kendilerince değerlendirdi ve generalin sözünü yerine getirmesini beklemektense özgürlüğe hemen uzanmaya karar verdi. Elllerine verilen silahlarla kıyıya atlayıp, şanslarını Yunanistan dağlarında eşkıya olarak denemek üzere firar etti.

Vakit gün ortasını biraz geçerken iki filonun ağır sıkletli orta kesimleri de çarpışmaya girmişti. Venediklilerin ve İspanyolların *Merman*, *Yunusla Gelen Talih*, *Piramiit*, *Tekerlek ve Yılan*, *Ağaç Gövdesi*, *Judith* gibi nereden kaynaklandığı bilinmez isimlerin yanı sıra sayısız azizin de adını taşıyan gemileri İstanbul, Rodos, Karadeniz, Gelibolu ve Karadağ'dan gelen, Bektaşî Mustafa, Deli Çelebi, Hacı Ağa, Koş Ali, Piyale Osman, Kara Reis ve düzinelerce başkası gibi adları unutulup gidecek kaptanın kumandasındaki gemilerle kapışmıştı. 150 tepeden tırnağa silahlı kalyon karşı safı yarıp geçme mücadelesindeydi.

Safları koruma niyetindeki Hristiyanlar çarpışma bölgesine doğru kürekle yavaşça ilerliyordu. Osmanlılar ise *galleasse*'lerden açılan ateş fırtınasıyla ilk anda fena halde hırpalanmıştı, ama üç köşeli yelkenlerinin yardımıyla sakin denizi yarararak, topları alev saçarak ileri atılmıştı. Her iki tarafın birincil oyuncuları da merkez hatlarda kümelenmişti; Ali Paşa baştardasında idi,

onun hemen sağ omuz başında ordu kumandanı Pertev Paşa ile Karadağ valisi Mehmet Bey, solundaysa Ali Paşa'nın iki oğlu, Barbaros'un oğlu Hasan Paşa ve diğer deneyimli kumandanlar bulunuyordu. Don Juan ise yanında Marc' Antonio Colonna ile *Real*'in pruasındaydı ve bir tarafında papalık sancak gemisindeki Romegas vardı, öteki yanındaysa Venier saf tutmuştu.

Felipe orada olup manzarayı görse, Don Juan'ın risk anlayışı karşısında dehşete düşerdi. Genç prens çarmıha gerilmiş İsa Mesih figürlü bayrağın önünde elinde kılıcı ve ışıltılı zırhıyla son derece görülebilir şekilde dikiliyor, kamarasına inmesi için yapılan bütün yalvarmaları kesin bir dille reddediyordu. Ali Paşa da kendi gemisinin pruasında benzer şekilde, üstünde kırmızı kaftanı, elinde yayıyla duruyordu. İki adam da Don Garcia'nın bir zamanlar La Valette'ye söylediği 'savaşta liderin ölümü çoğunlukla felakete ve yenilgiye yol açar'⁴⁴⁰ sözünün bilgeliğiyle çelişir şekilde davranıyordu.

Hatlar birbirine yaklaşıncı başlarda prua toplarını ateşledi. Güllelerden biri Don Juan'ın ön platformunu delip geçti ve baştaki kürekçileri götürdü. Öteki iki atış ıslık çalarak açıktan geçti. Mahmuzunun sökülmesiyle daha alçaktan atış yapabilecek olan *Real* düşmanın isabet ettirilmemesi imkânsız noktaya kadar yaklaşmasını bekledi. *Griphon*'un güvertesindeki Onorato Caetani, 've atışlarımızın hepsi düşmana büyük hasar

verdi,^{'441} diye kayıt düşecekti. Venedik sancak gemisine yönelmiş gibi görünen Ali Paşa son anda ani bir manevrayla yön değiştirerek *Real*'e baştan bindirdi. Gaga gibi ileriye çıkmış olan pruvası öndeki kürekçi sıralarına şahlanmış bir deniz canavarının ağzını çağırıştırır şekilde yüklenip yolundan kaçamayanı ezdi. İki gemi de darbenin şokuyla sarsıldı, ama darmadağın olmuş arma donanımı ve serenlerin oluşturduğu karmaşa içinde birbirine kenetlenmiş halde kaldı.

Tüm savaş hattı boyunca benzer çarpışmalar yaşanıyordu. Papalık sancak gemisini *Real*'e yardım etmeye yönlendiren Colonna'ya da Pertev Paşa'nın gemisi çarpmış, kendi etrafında dönerek Osmanlı sancak gemisine yandan bindirmesine neden olmuştu. Öte tarafta Venier de harekete geçmiş, ama kendini anında başka bir meydan kavgasının içinde bulmuştu. Hristiyan hatları şimdiden gedikler vermeye başlıyor, deniz parçalanarak birbirine girmiş bir gemi mezbeleliğine dönüşüyordu.

O gün yaşananlardan sağ çıkanların (savaşın flaş ışığı gibi çakan dramatik anları dışında) hatırladığı şey muazzam gürültüdür. Caetani, 'Topların baştaki kükremesi öylesine büyüktü ki, hayal ve tasvir etmenin mümkünü yoktur,^{'442} diye yazar. Topların volkanik patlamaları andıran gürültüsünün yanı sıra başka sesler de

441 ve atışlarımızın hepsi... Caetani, p. 134

442 Topların baştaki kükremesi... age. p. 134

vardı: Küreklerin birbiri ardından kırılmasıyla doğan ve yaylım tabanca atışını andıran çatırtılar, gemilerin birbirine girerken çıkarttığı sesler, arkebüzlerin takırtısı, okların tekinsiz ıslığı, acı dolu çığlıklar, vahşi bağrışlar, denize düşen bedenlerin yarattığı su şapırtıları.

Duman her şeyi perdelemişti; aniden üstlerine vuran gün ışığı demetleriyle arada sırada aydınlanan gemiler nereden gelip nereye gittikleri belirsizmiş gibi yalpalıyor ve birbirinin bordalarını parçalıyordu. Her yere karmaşa ve gürültü hakimdi. ‘Arkebüzlerden ve oklardan gelen ölümcül bir fırtına yaşanıyor ve deniz alev borularından, alev çömleklerinden ve diğer silahlardan gelen kesintisiz parlamalarla tutuşmuş gibiydi. İster Hristiyan olsun ister Müslüman, her yerde üç kalyon dört düşmanla, başka dördü altısına karşı ya da altısı birine karşı savaşıyordu; herkes karşısındakinin canını almak için en zalim şekilde dövüşüyordu. Daha ilk anlarda birçok Türk ve Hristiyan gemisi rakibine bordalayıp hafif silahlarla kısa menzilli çatışmaya girmiş ve bunlardan pek azı hayatta kalmıştı. Ve ölüm iki ağızlı kılıçlarla, palalarla, meçlerle, kamalarla, baltalarla, oklarla, arkebüzlerle ve diğer silahlarla ardı sonsuza dek kesilmeyecekmiş gibi gelmeye devam ediyordu. Çeşitli şekilde hayatından olanların yanı sıra, silahlardan kaçmak için kendini kanla kızıla boyanmış ve kıvamı artmış denize atanlar da boğuluyordu.’⁴⁴³

İki sancak gemisinin büyük hasar doğuran çarpışmasının hemen ertesinde taraflar güverteleri işgal etmek için saldırıya geçti. *Real*'de şimdi neredeyse omuz omuza duracak kadar sıkışmış, 400'ünü Sardinyalı arkebüzcuların oluşturduğu toplam 800 asker vardı. Ali ise 200 arkebüzcü ve 100 okçuya sahipti. İlk anda 'bunların büyük bölümü *Real*'e atlarken karşıdan da aynı akın geldi'.⁴⁴⁴ Efsanevi bir anlatıma göre, düşman gemisine elinde kılıçla geçen ilk kişi dansçı Maria idi. Yakın mesafeden yapılan kıyasıya bir ölüm kalım savaşı başlarken zincire vurulmuş kürekçiler sıraların altına saklanmaya çalışıyor, silahlı adamlar gürültüyle orta güverteye dökülüyordu.

Müslümanlar *Real*'den çabucak püskürtüldü, ama karşı hücumla geçen İspanyol askerleri durdurulmadan önce Ali Paşa'nın gemisinin ana direğine kadar ilerlemeyi başardı. Girift yapılı güverte sürülen yağ ve dökülen kanla kaygan hal alınca Hristiyan savaşçılar ayakta durmakta zorlanır olmuştu. İki gemi de pruvalardaki insan gücü tükenip çöktükçe yüksek olan kış tarafından merdivenlerle taze güç gönderen diğer gemiler tarafından destekleniyordu. Yapılan atışlar kısa mesafede ölümcüldü. Göğüs ve sırt zırhıyla korunanlar bile tek bir kurşun ya da okla devrilebiliyordu. *Real*'in güvertesindeki Don Bernardino de Cardenas göğüs-lüğüne isabet eden bir tüfek kurşunuyla düştü; mermi zırhı delememiş, ama yaptığı darbe onu öldürmüştü.

444 bunların büyük bölümü... Diedo, p. 207

İslam'ın yeşil sancağı da yapılan atışlarla delik deşik olsa da Hristiyanlar geri çekilmeye zorlandı.

İki taraf da sancak gemilerinin o savaşta anahtar konumda olduğunu anlamıştı. Direklerin dibindeki gemi tayfılığı mevkilerinden gelenleri engellemek için yapılmış derme çatma barikatlar yükselmeye başladı, güverteleri ele geçirmek için verilen mücadele böylece dar alanda yaşanan bir sokak savaşına dönüştü. İnsanlar birbirine öylesine yakındı ki, gruplar halinde düşüp ölüyorlardı; ama gemiler arkadan gelen bir o kadarıyla daha besleniyordu. Baştardadan atılan oklar havada ısıklık çalıyordu ve düşman gemisinin güvertesine sanki orada ot gibi bitmişçesine bir yoğunlukla saplanıyordu. Bir görgü tanığının ifadesiyle Hristiyan gemileri artık birer oklukirpiyi andırıyordu.

Sancak gemilerinde dengeler bir kez daha kaydı ve bu defa Osmanlılar *Real*'e saldırdı. Don Juan'ın küçük evcil maymunu tüm o kargaşanın tam ortasında direğe tırmanmış, saplanan okları çekip dişleriyle kırıdıktan sonra denize atmaya koyulmuştu.

Real'in her iki tarafında ve savaş hattının tamamında dövüş son derece büyük bir öfkenin güdümünde sürüyordu. Kendi filosunun sancak gemisine yardıma gitmeye çalışan Venier, düşman baştardasına tam ortadan bindirdi, ama anında her iki taraftan da sarılıverdi. Onu kurtaran şey yedek güçlerden iki Venedik kalyonunun çıkıp gelmesi oldu, ama o gemilerin kaptanlarının ikisi de öldü.

Bazan'ın kritik anlarda savaş hattına müdahale etmek üzere geride tutulan yedek kalyonları şimdi gelgit dalgası gibi kabaran akışı durdurmaları için öne sürülmüştü. Colonna, Mehmet Bey'in başkumandan Ali Paşa'nın oğullarını da taşıyan kalyonunu püskürttü. Hattın daha ilerinde Kara Hoca ile Kara Deli ani bir saldırıyla *Griffin*'i ele geçirme girişiminde bulundu; Hoca adamlarının başında hücumla kalktı, ama arkebüzler de konuşmaya başlamıştı. 'Giambattista Contuso bir arkebüz kurşunuyla Kara Hoca'yı devirdi ve onun arkasındaki Türkler geriye sadece altısı sağ kalana dek vuruldu.'⁴⁴⁵ Dövüşmeyi Alpujurra'larda yapılan düzenli talimlerle öğrenmiş olan İspanyol mızrakçıları yakın mesafe savaşında son derece ölümcüldü. Düşman gemisine bir kez çıkınca, direnişçileri şişleyip denize fırlatarak güverteyi temizliyorlardı. Aurelio Scetti savaşmaları için zincirlerinden özgür kılınan Hristiyan kürek kölelerinin çaresizlikten kaynaklanan cesaretini anlatır: 'Hristiyan tutuklular düşman gemisine atlayınca Türkler arasında çok sayıda ölüme neden oluyordu, çünkü hepsi kendi kendine *bugün ya ölür ya da özgür kalırız* diyordu.'

Ali Paşa'nın sancak gemisiyle *Real*'deki savaş bir saati aşkın zamandan beri kesintisiz sürüyordu. Karşılıklı yapılan birer saldırı daha püskürtüldü, ama Osmanlı ateş gücünde yavaş yavaş düşme görülüyordu. Don Juan kendi gemisinin pruvasında iki elinde birer kılıçla dövüşüyordu ve bacağına bir hançer darbesi al-

mişti. Seksen yaşındaki Venier onun hemen pupasındaki kalyonun kış güvertesinde başı açık şekilde dikilmiş, arbaletiyle yardımcısının doldurabildiği hızla düşmana ok boşaltıyordu.

Bazan'ın yedek güçleri de o arada savaşa ağırlığını koymaya başlamıştı ve ağır silahlı *galleasse*'ler arbedeye tekrar dahil oluyordu. Pertev Paşa gemisinin dümeni vurulunca kürekçileri dönmelerden oluşan daha küçük bir çektiriye geçerek savaş hattından sıyrıldı, ama kürekçiler İtalyanca olarak, 'Ateş etmeyin; biz Hristiyanız!' ⁴⁴⁶ diye bağırmaya başladı. Pertev ateş menzilinden alelacele uzaklaşırken herhalde Ali Paşa'nın tedbirsizliğine lanet okuyordu. Gemiler şimdi asker takviyesini boğmaya başlayacak şekilde Ali Paşa'nın gemisine yaklaşıyordu. Paşanın oğulları babalarına yardım etmek için umutsuz bir girişimde bulundu, ama püskürtüldü.

Colonna ile Romegas o arada bir kalyon daha ele geçirdi ve sonraki hedefi belirlemek üzere manevra yaptı. Colonna, 'Şimdi ne yapıyoruz?' diye soruyordu. 'Başka bir hedef mi alalım, yoksa *Real*'e yardıma mı gidelim?' ⁴⁴⁷

Romegas dümene kendi geçti ve gemiyi düşman sancak gemisinin sağına doğru çevirdi. Venier ise güverteyi yaylım ateşiyle süpürerek soldan yaklaşıyordu. Yaşlı kumandan daha sonra, 'Gemim toplar, arkebüzler

446 Ateş etmeyin... Capponi, p.279

447 Şimdi ne yapıyoruz? Brantome, p. 126

ve oklarla tek bir Türkün bile paşanın gemisinin pruvasına çıkmasına izin vermedi,⁴⁴⁸ diye yazar. Üçüncü bir insan dalgası daha Osmanlı baştardasının güvertesinden geçti; pruvasına doğru bir yerde oluşturulmuş derme çatma barikatın gerisinde bir son mevzi direnişi daha gerçekleşti. Son savunma da çökerken Ali Paşa hâlâ öfkeyle yayını boşaltıyordu. İnsanlar ateş yağmurundan kaçmak için kendini denize atmaya başladı.

Ali Paşa'nın son anlarına dair bir düzine farklı anlatım vardır ve farkları sadece paşanın gösterdiği kahramanlığın düzeyini yansıtırlardır. En olası görünen versiyon, parlak giysileri içinde kolay hedef olan kumandanın bir arkebüz mermisiyle düştüğü ve başının bir İspanyol askeri tarafından kesilip mızrağa takıldığıdır. İttifak'ın bayrağı ana direğe çekilirken her taraftan, 'Zafer!' bağırışları yükseldi. Don Juan da düşman gemisinin güvertesine atladı, ama çarpışmanın bittiğini anlayınca gemisine döndü. Osmanlı sancak gemisindeki son direniş de çöktü. Ali Paşa'nın başı, kimi anlatımlara göre rakibinin hiç de onurlu olmayan bir şekilde öldürülmesinden öfke duyarak denize atılmasını emredecek olan Don Juan'a götürüldü. İspanyol askerleri düşmanın geri kalanını temizledi.

Merkez hatlardaki Osmanlı direnişi tamamen çökmeye başlamıştı. Ali Paşa'nın oğulları Mehmet Bey'in sancak gemisinde tutsak düştü; geri kalanlar ya teslim oldu ya da kaçmaya çalıştı. Caetani'nin anlatımına göre,

Real'in güvertesi de, diğerininki de harabeye dönmüştü; '*Real*'de sayısız ceset yığılıydı'⁴⁴⁹ ve durgun denizin üstünde yavaşça salınan Osmanlı sancak gemisinin mürettebat ve askeri personeli son adama kadar öldürülmüştü ve 'muazzam sayıda sarık güvertede sahiplerinin kesik başları içlerinde olduğu halde yuvarlanıyordu.'⁴⁵⁰

Ama Osmanlılar için savaş henüz kaybedilmemişti. İki donanmanın merkez hatları birbiriyle tamamıyla kapışmış haldeyken zaferi kapmanın bir yolu hâlâ vardı. Gian'Andrea Doria ile Uluç Ali, merkez hatların birbirine girmesinin üzerinden bir saat geçerken açık denize bakan kanatta hâlâ pozisyon almak için manevralar yaparak bir kedi fare oyunu sergiliyordu.

Doria, Hristiyan filosunda daima bir çekişme ve kuşku figürü olarak kalmıştı. Savaşa girilmesinde gösterdiği isteksizlik, kendisine ait kalyonlara yönelik kaygıları ve yaradılıştan gelen temkinliliği özellikle Don Juan dikkatini güneydeki mücadeleye yöneltince daha da büyük bir endişe kaynağı haline geldi. Merkez savaş grubuna göre Doria, savaşa dahil olmamaya çalışmış görüntüsü verecek kadar açık denize kaymıştı. Don Juan onu geri çağırmak için bir frigate gönderdi.

Aslında Doria büyük olasılıkla durumunun ciddiyetini en baştan kavramıştı ve kısırılmamak için gay-

449 *Real*'de sayısız ceset... age. p. 135

450 muazzam sayıda turban... Scetti, p. 121

ret gösteriyordu. Uluç Ali'nin daha fazla gemisi vardı; Hristiyanları etrafını çevirerek zor duruma düşürme olasılığı ciddiye. Dışta onu yeterince uzağa atabilirlerse, düşmanı arkadan sarma imkânı da bulabileceklerdi. Uluç Ali, Doria'yı da beraberinde çekerek güneye doğru gitgide açılıyor ve Hristiyanların merkeziyle sağ kanadı arasında bir boşluk oluşturmuyordu. Bu mesafe bin metreye kadar çıktı. Ama Doria'nın ihanet etmesinden korkan kimi Venedik gemileri geri dönünce hatlarda gedikler oluştu.

'Kalyonuyla bir süvarinin iyi eğitilmiş atıyla yapabileceği her şeyi gerçekleştirebilen'⁴⁵¹ Uluç Ali de bilinçli niyetlere yönelik bir çabayla hareket ediyordu. Tiz bir işaretiyle filosunun bir bölümü dönüp aradaki boşluğa hızla atıldı, Doria'nın etrafını çevirip içte kısıtılmasını sağladı. Ceneviz amirali oyun dışı kalmıştı. Bir tepki vermeye bile fırsat bulamadan Osmanlılar, Hristiyan merkez hatlarının bir kanadına yüklendi. Bu parlak bir manevra oldu ve şansın yüzünü birden değiştirmesine yol açtı. Osmanlıların başından beri istediği birbirinden kopuk hatlarda savaşma stratejisini Uluç böylece hayata geçirmiş oluyordu.

Rüzgârı da artık arkadan alarak birbirinden kopmuş gemileri ciddi bir dezavantaj halinde yakaladılar. Karşılarında Doria'nın tuttuğu kanattan ayrılmış, izole olmuş ve düzensizliğe düşmüş bir grup Venedik kalyonu, kimi Sicilya kalyonları ve direklerinde kırmızı

üstüne beyaz haç dalgalanan, yani Uluç'un en nefret ettiği düşmanı St. John Şövalyeleri'ne ait olan üç Malta gemisi vardı. Bu güçler hem sayıca azdı, hem de savaşın başlarında yedikleri ateşle hırpalanmıştı. Güç dengesi üç, belki dört, hatta beşe birdi.

Yedi Cezayir gemisi kurşun ve ok yağmuruna tutarak Malta kalyonlarının üzerine çullandı. Ağır zırhlı, ama sayıca umutsuz denecek kadar az olan Malta şövalyeleri savaşarak öldü. Bedenine saplanan oklarla bir St. Sebastian görüntüsü sergileyen İspanyol şövalyesi Geronimo Ramirez güverteye yığılıp ölene dek bordalayan düşmanı engellemeyi başardı; filotilla kumandanı manastır başrahibi Pietro Giustiniani beş ok yarası aldı ve canlı ele geçirildi ki, gemide sağ kalan son kişiydi.

Sicilya kalyonları yardım etmek için atıldı, ama hepsi anında bir ateş fırtınasıyla sarmalandı; *Florence* bir kalyon ve altı kadirmanın ortasına düştü, askerlerin ve Hristiyan kölelerin tamamı öldürüldü. *San Giovanni*'nin sıraları küreklerin üstüne gevşekçe yığılmış prangalı cesetlerle doluydu ve tüm askerler ölmüş, kaptan iki musket mermisiyle düşmüştü. Ne David Imperiale'nin Ceneviz sancak gemisinde kurtulan oldu, ne de geri kalan beş Venedik kalyonunda. Savoy sancak gemisiyse, daha sonra denizde sessiz ve başboş salınır halde bulunacaktı; öyküsünü anlatacak tek bir canlı bile yoktu güvertesinde.

Büyük felakete uğrayan Hristiyan gemilerinde düşünmeksizin girişilmiş cesaret örneklerinin yaşandı-

ğ ı anlar oldu. Genç Palma prensi bir kalyona bordalayıp tek eliyle savaşıarak içindekileri ana direğe doğru geriledi ve bunun öyküsünü anlatabilecek kadar yaşadı. Perişan edilen *San Giovanni*'deyse, koğuştta yüksek ateşle yatan İspanyol çavuş Martin Muñoz düşmanın güverteye doluştuğunu duyunca ölmeye kararlı halde yatağından fırladı. Yukarıya çıkıp düşmanın üzerine yalın kılıç saldırdı, dördünü öldürüp diğerlerini gerilemeye mecbur bıraktı, sonra aldığı ok yaralarıyla ve bir bacağı kopmuş halde kürek sıralarına yığılmadan önce arkadaşlarına, 'Her biriniz bundan da fazlasını yapın!'⁴⁵² diye seslendi. *Doncello*'da ise, eli kendi bombasının patlamasıyla parçalanan Federico Venusta, bir köleden organından geri kalanları kesmesini istedi, ama adam reddedince bunu kendisi yaptı, sonra mutfağa gidip kanayan yaranın üstüne kesik bir tavuk bağlanmasını emretti. Savaşa dönerken sağ eline sol elinin öcünü almasını haykırıyordu. Gözünden vurulan bir adam oku çekip gözyuvarıyla birlikte çıkarttı ve başına bir bez bağlayıp dövüşmeye devam etti. Kimileri düşmanı boğuşarak bordalara kadar sürdü, birkaç kişiyi beraberinde çekerek kanlı denize düşürdü ve onlarla birlikte boğuldu. *Dünya Üzerindeki Mesih* çevresi sarılıp istila edilince kendini havaya uçurdu, beraberinde etrafındaki kalyonları da götürdü.

Uluç Ali direnişe rağmen Hristiyan hatlarında bir gedik açmıştı ve ilerledikçe ödülleri topluyordu. Güvertesi cesetle dolu Malta sancak gemisini sultana zafer

armağanı olarak sunmak üzere yedeğe aldı. Bundan az sonra da savaşın kaderini değiştirebilecek konuma yaklaştı, ama Osmanlı merkez hattının çökmesiyle şansı hızla azaldı. Doria bir kanattan saldırmak üzere gemilerini tekrar bir araya topladı; Colonna, Venier ve Don Juan da öbür tarafı tutmak üzere gemilerini çevirmeye başladı. Kurnaz korsanın kaybedilmiş bir amaç uğruna ölmeye hiç niyeti yoktu; Malta gemisini yedekte tutan ipi kesti, Gustianni'yi öyküsünü anlatması için geride bıraktı, ama ayrılmadan önce St. John sancağını almayı ihmal etmedi. On dört kalyonuyla kuzeye dümen kırıp sıyrıldı ve gitti.

Hristiyan gemileri son temizlik ve yağma için döndü. Savaş alanı tam bir felaketin perişanlığını sergileyen bir sahneye dönmüştü. Üstünden duman tüterek yanan gemiler sekiz millik bir alana yayılmıştı; mürettebat ve personeli tamamen ölmüş olan başka birçoğu suyun üstünde hayalet gemi gibi salınıyordu. Hayatta kalan Müslümanlar son adama kadar cesaretle savaştı. Grotesk komikliklerin yaşandığı anlar da oluyordu. Kimi gemiler teslim olmayı reddediyor ve cephane kalmadığından düşmana limon ve portakal atarak direnmeye çalışıyordu. Diedo şöyle yazıyor: 'Hristiyanlar bir horgörü ve aşağılama girişimiyle bunları toplayıp geri atmaya başladı. Çatışmanın bu türü savaşın sonuna doğru birçok yerde yaşandı ve gülünecek manzaralar yarattı.'⁴⁵³ Başka yerlerde de insanlar hâlâ serenlere ve direklere tutunmuş halde suyun içinde dövüşüyor ya da

boğulup gidiyordu. Tarihyazıcılar yaşanan katliamın ölçeğini aktarmak için birbiriyle yarışmıştır:

‘Büyük bir öfkenin körüklediği savaş dört saat kadar sürdü ve öylesine kanlı ve öylesine dehşet vericiydi ki, suyla ateş birleşmiş gibi görünüyordu. Birçok Türk kalyonu kanla kıpkızıl kesilmiş, yüzeyi Morisko ceketleri, sarıklar, sadaklar, oklar, yaylar, kalkanlar, kürekler, sandıklar, kutular ve başka savaş artıklarıyla, hepsinden çok insan bedenleriyle kaplanmış olan denizin üstünde yanarak tükenen birer ateş topuna dönüşmüştü. Kimi ölü, kimi yaralı, kimiyse parçalanmış, ama yazgısına razı olmayarak ölüm azabına rağmen hayata tutunmaya çalışan bedenler arasında Türklerinki kadar Hristiyanlarınki de vardı ve can çekişenlerin gücü yaralarından denizi boydan boya renklendirerek akan kan nedeniyle yavaş yavaş çekiliyordu, ama askerlerimiz bu durum karşısında bile düşmana acımaya yönelmedi (...) İnsanlar merhamet için yakarırken bunun yerine buldukları arkebüz mermileri ve mızrak dürtmeleri oldu.’⁴⁵⁴

Büyük ölçekli bir yağma yaşanmaya başlamıştı. Ölüleri balık avlar gibi çekip almak ve sonra da soy-mak için denize kayıklar indirildi. ‘Askerler, denizciler, eski hükümlüler gece çökene dek keyifle talan yaptı. Türk kalyonlarında, özellikle de paşalarınkilerde bolca altın ve gümüş süsleme olması nedeniyle çapul

da bol oldu.’⁴⁵⁵ Aurelio Scetti kendi yerine teklif ederek kalyonlardan kurtulma umuduyla iki Morisko yakaladı, ama düş kırıklığına uğradı.

İnsanı hayrete düşürecek türden, İncil’de dünyanın sonunun anlatıldığı bölümlerin tablolaştırıldığı sanısı veren bir yıkım sahnesiydi. Kendi elleriyle yaptıkları katliamın boyutu muzaffer tarafın yorgunluktan tükenmenin eşiğine gelmiş askerlerini bile sonunda derin bir hayret içinde bırakacaktı. İnanılmaz ölçekte bir kitlesel ölüme tanık olmuşlardı. Dört saat içinde 40.000 insan ölmüş, 100 kadar gemi yok olmuş, 137 Müslüman gemisi Kutsal İttifak güçleri tarafından ele geçirilmişti. Ölenlerin 25.000’i Osmanlı tarafındandı ve sağ ele geçirilenlerin sayısı sadece 3.500 idi. O arada 12.000 kadar Hristiyan da özgürlüğüne kavuşturulmuştu.

Akdeniz’deki sonucu belirlemeye yönelik çarpışma erken modern çağ insanının Armageddon ile anlık bile olsa tanışmasını sağlamıştı. Öyle bir kıyım ölçeğinin üzerine 1915’teki Loos’a⁴⁵⁶ kadar çıkılmayacaktı. Girolamo Diedo, ‘Olanlar o kadar garipti ve öylesine alışılmadık tarzda uygulandı ki, insanlar sanki kendi bedenlerinden çıkıp başka bir dünyaya nakledilmişti,’ diye yazar.⁴⁵⁷

455 Askerler, denizciler, eski hükümlüler... Thubron, p. 157

456 I. Dünya Savaşı’nda Batı Cephesi’nde 25 Eylül ve 19 Ekim 1915 tarihleri arasında yapılan, savaş. (ç.n.)

457 Olanlar o kadar garipti ve... Caetani, p. 212

Gün neden sonra yas ve hüznü dolu sonuna yaklaşırken, savaşın enkazı ve döküntüsüyle battaniye gibi kaplanmış olan kanlı sular batan güneşle daha da parlak bir kızılığa büründü. Yanan, üstünden dumanlar tüten, harabeye dönmüş gemi kabukları çökmeye başlayan karanlıkta ışıldıyordu. Rüzgâr çıktı. Ama Aurelio Scetti'nin anlatımına göre Hristiyan gemileri 'denizin üstünde yüzen sayısız ceset nedeniyle' yol almakta zorlanıyordu. Acınası bağırtilar kulaklarında çınlarken uzaklaşıp gittiler, 'hâlâ yaşayanlar arasında çok sayıda Hristiyan da olmasına rağmen kimse onlara yardım etmedi'.⁴⁵⁸

Zafere ulaşanlar Yunan yarımadası kıyılarında güvenli demirleme yeri ararken, bir fırtına kopup savaşın döküntülerini etrafa dağıtarak denizin yüzeyini karıştırdı; doğa sanki koca elini uzatmış, savaş alanını temizliyordu.

Osmanlı tarihîyazıcısı Peçevi savaşa dair olan kendi anlatımını kısa tutmuştur:

'Savaşın yapıldığı perişanlık içindeki yeri kendi gözlerimle gördüm (....) Öyle felaket kabilinden bir savaş Hazreti Nuh'un gemiyi yaratmasından o yana ne İslam diyarlarında yaşanmıştır, ne de dünyanın öteki denizlerinde. 180 gemi toplarıyla, tüfekleriyle, öteki savaş araç ve gereciyle, kalyon

köleleri ve İslam savaşçılarıyla birlikte düşmanın eline geçti. Öteki tüm rakamlar nispidir. En küçük gemide bile 120 adam bulunmaktaydı. Buradan yola çıkarak insan kaybının 20.000 olduğu hesaplanır.⁴⁵⁹

Ve Peçevi'nin hesabı gerçeğin altında kalıyordu.

Hıristiyanların ruh halini özetleyecek olansa göğsünden iki kez arkebüzle vurulan ve eli bir daha iflah olmayacak şekilde sakatlanan Cervantes olacaktı: 'Asırlardan beri yapılmış en iyi işti.'

II. Felipe

II. Selim

22 Öteki Denizler

1572 – 1580

19 Ekim günü saat 11.00'de tek başına kürekle ilerleyen bir kalyon Venedik rıhtımlarına yaklaşmaya başladı. Bir alarm dalgası St. Marko Meydanı'nın denize bakan kenarında bulunanlar arasında yayıldı. Teknenin mürettebatı görüldüğü kadarıyla Türklerden oluşuyor, ama rahatça ve güvenle ilerlemeye devam ediyordu. Artan kalabalık gemi yaklaştıkça direklerdeki Osmanlı sancaklarını seçer oldu ve sonra pruva topları bir zafer atışıyla gürledi.

Ve Lepanto'nun haberi bir anda kenti sarmaladı.

Asırlar boyunca kimse Venedikliler kadar fazla risk almamış, oyunu çok büyük bedeller ödeme pahasına sürdürmemiş ya da duygusal uçların deneyiminden geçmemişti. Osmanlı savaş gemilerinin rıhtımlarının açığına kadar geldiğini görmüşlerdi, kolonileri talandan geçmişti, Kıbrıs'ın kaybına, Bragadin'in korkunç sonuna tahammül edilmişti. Tüm bunlara dayandıktan sonra kent şimdi uzun zamandan beri hapsedilmiş, dışa vurulmayan bir rahatlama duygusuyla patlıyordu. Çanlar çalındı, şenlik ateşleri yakıldı, kilise ayinleri düzenlendi. Birbirini hiç tanımayan insanlar sokaklarda kucaklaşıyordu. Dükkân sahipleri kapılarına '*Türk'ün ölümü dolayısıyla kapalı*' yazarak işyerlerini bir haftalığına kapattı. Yetkililer borçluların tutulduğu hapishanenin kapılarını açtı ve karnaval maskelerinin mevsim dışı kullanımına izin verdi. İnsanlar meydanlarda meşaleler ışığında dans etti. Venedik'in zaferini vurgulayan süslü resmigeçit arabaları San Marko Meydanı'ndan zincirleri şangırdayan tutsak katarları eşliğinde geçti. Denilene göre yankesiciler bile işi tatil etmişti. Rialto'daki tüm dükkânlar Türk kilimleri, bayrakları ve palalarıyla dekore edilmişti ve insan bir gondolla giderken başını kaldırıp baktığında, canlı bedenlerinden henüz kesilmiş gibi görünen sarıklı iki kafanın yüz yüze baktığını görebiliyordu. Osmanlı tüccarları depolarına kapanıp kendilerini barikatların gerisine atmış, kentin yatışmasını bekliyordu.

Venedikliler tüm bunların üzerinden iki ay gibi bir zaman geçmesine rağmen hâlâ alışılmadık bir din-

sel gayret içindeydi ve her nasılsa bıçağını Brigadin'in üstünde kullanan kasabı hatırlayarak tüm Yahudileri mülklerinden sürgün edecekti.

Başrol oyuncularının her biri habere kendince tepki verdi. Efsaneleşen bir söyleme göre Papa, haber ulaştırıldığında savaşın sonucunu kendi ilahi yolları aracılığıyla çoktan öğrenmişti. Ali Paşa'nın gemisinin güvertesine düştüğü an pencereyi açıp bir ses duymak için kulak kabarttığı, sonra o sıra yanında olanlara şöyle dediği söylenir: 'Tanrı sizinle olsun. Şimdi çalışma zamanı değil, Tanrı'ya şükretme zamanıdır, zira tam şu anda donanmamız zafere erişmiştir.'⁴⁶⁰ O sonuç için kimse yaşlı papa kadar çaba sarf etmemişti. Sonra haber daha inandırıcı yollardan eriştiğinde kendini dizleri üstüne bırakıp ağlayarak Tanrı'ya şükranlarını sundu ve savurganlık düzeyine varacak bir barut sarfiyatıyla kutlama atışları yapılmasını emretti. Pius için yaşamın anlamı yerini bulmuştu. 'Tanrım,' diye mırıldandı; 'Gözleri mağfiretine tanık olduğuna göre bu kulunu artık alabilirsin.'⁴⁶¹

Haber kendisine ulaştığında Felipe kilisedeydi. Tepkisi Süleyman'ın Cerbe sonrasında verdiği gibi soğukkanlıydı. 'Herhangi bir heyecan göstermedi. Yüz ifadesi değişmedi, hatta bir duygu belirtisi bile yansıtmadı; söylenen akşam duası ilahisi bitene dek de öyle

460 Tanrı sizinle olsun... Stirling-Maxwell

461 Tanrım... Gözleri mağfiretine... Pastor, cilt 18, p. 298

kaldı.⁴⁶² Ardından ağırbaşlı bir tavırla *Te Deum* söylenmesini emretti.

Avrupa'nın Trafalgar'ı idi Lepanto; Hristiyan kıtayı bütünüyle kavrayacak dikkate şayan bir olguydu. İnsanlar kazanılan zaferi Protestan Londra ve Luteran İsveç gibi uzak yerlerde bile kutladı. Don Juan birden çağın kahramanı haline gelmiş, sayısız şiire, oyuna ve yazıya konu olmaya başlamıştı. Papalık 7 Ekim gününün ondan öyle 'Our Lady of Rosary'ye⁴⁶³ adanacağını duyurdu. İskoçya Kralı VI James ilhama ererek 1.100 dizelik, edebi değeri olmayan Latince bir şiir yazma gereği duydu. Türk savaşları İngiliz dramacılar için de elverişli bir konu oluşturacaktı. Örneğin Othello, Kıbrıs'ta 'ortak düşman Osmanlı'⁴⁶⁴ ile savaştan evine dönen bir karakterdi. Çağın önemli İtalyan ressamları devasa tuvaler üstünde çalışmaya koyuldu. Titian, Felipe'yi sarığı yerde yuvarlanan bağlı bir esir dizlerine kapanır ve fondaki Türk kalyonları patlayarak havaya uçarken yeni doğmuş oğlunu kanatlı zafere uzatır halde resmetmişti. Tintoretto ise siyah zırhı içindeki sakallı ve aksi görünümlü Sebastiano Venier'in portresini

462 Herhangi bir heyecan... *Colección de Documentos Inéditos*, p. 258

463 Rosary, Hristiyanlıkta bir dua formudur ve 'günah' ve 'sapkınlık' çağrıştırır. Albigensien sapkınlığının Hz. Meryem'in yardımıyla savuşturulduğuna inanıldığı için [Tanrı'nın (Babamız) yanı sıra] ona adanmıştır. (ç.n.)

464 ortak düşman Osmanlı... *Othello*, 1. Perde, 3. Sahne

benzer bir sahnenin önünde yapıyordu. Vasari, Vicentino ve Veronese öfkeyle karmakarışık hale gelmiş, her köşesinde dumanlar, alevler, boğulan insanlar olan ve hepsi de Hristiyan cennetinin ışın demetleriyle aydınlatılmış devasa savaş sahneleri üretmeye koyuldu. Ve İspanya'dan Adriyatik'e kadar her yerde kilise ayinleri, muzafferlerin tutsak Türklerle birlikte boy gösterdiği, ağlayan insanların eşlik ettiği zafer alayları düzenlendi, Osmanlılardan ele geçirilen savaş ödülleri sergilendi. Ali Paşa'nın büyük yeşil sancağı Madrid'te saraya, bir diğeri Pisa'daki kiliseye çekildi, gemilerin pruvalarındaki yontular ve kış fenerleri Dalmaçya kıyılarının kırmızı seramikli kiliselerinde teşhir edildi ve savaşta donanmanın sol kanadında görev yapan Hristiyan gemilerinin anısına mumlar yakıldı.

Bu aşırı zindelik halinin hemen ardından kimi küçük şövalyelik edimleri yaşandı. Don Juan'ın değerli bir rakip olarak tanıdığı Kapudan Paşa Müezzinzade Ali'nin ölümünden şahsen çok üzüntü duyduğu söyleniyordu. Ortak şeref kurallarını paylaşan insani yönü güçlü bu iki kumandanın öylesine büyük bir kan banyosunda buluşmuş olması ironikti. Don Juan 1573 yılının Mayıs ayında aynı zamanda Selim'in yeğeni olan Ali'nin kızından erkek kardeşlerinin serbest bırakılması için yalvaran bir mektup aldı. Kardeşlerden biri esarette ölmüştü, ama Don Juan diğerinin iade edilmesini sağladı, beraberinde hediyelerin yanı sıra bir de mektup gönderdi. 'Şundan emin olabilirsiniz ki, kardeşiniz ya da sizce aziz başka biri herhangi bir savaşta tutsağım

olursa, ona da özgürlüğünü şu an olduğu gibi mutlulukla verir ve sizce kabul edilir her şeyi yaparım,’⁴⁶⁵ diye yazıyordu. Bu davranış sultandan anında yanıt buldu:

‘Diyarlar Fatihi, Ordular Söndüren, Karaların ve Denizlerin Dehşeti’nden, benzersiz onur sahibi kaptana (...) Senin değerlerin, cömertler cömerdi Juan, kader tarafından her daim mutlak ve esen Osmanlı Hanedanı’nın Hıristiyanlardan çok uzun bir süreden sonra gördüğü büyük zararın yegâne sebebi olmaya tayin edilmiştir. Gücenmekten ziyade, bunu sana hediyeler göndermek için bir fırsat addediyorum.’⁴⁶⁶

Başkaları daha az duygusaldı. Venedikliler denizlerdeki üstünlüğün gemilerden çok insanlara bağlı olduğunu anlamıştı. Papa’nın kapıldığı dehşete aldırma-
dan Venier’e acilen erişimi dahilindeki tüm yetenekli denizcileri ‘gizlice ve en uygun şekilde’⁴⁶⁷ öldürme emri verdiler; İspanya’dan da aynı şeyi yapmasını rica ettiler. Bu tür önlemlerle Türk’ün denizlerdeki üstünlüğünün etkili ve kalıcı şekilde kırılacağını umuyorlardı. Onlara göre Osmanlıların, denize dair meselelerdeki üstünlüğü artık mantıken sönmüştü.

Venedikliler zaman içinde Osmanlı’nın alınan çö-
kertici yenilgiyle tamamen dağılmayacak kadar inatçı olduğunu anlayacaktı. Bu tavrın en çarpıcı örneğini

465 Şundan emin olabilirsiniz ki... Petrie, p. 192

466 Diyarlar Fatihi... Bicheno, p. 292

467 gizlice ve en uygun şekilde... Lesure, p. 151

savaştan henüz iki gün sonra Ali Paşa'nın on yedi yaşındaki oğlu Mehmet verdi. Esaret altındayken ağlayan bir Hristiyan çocuğu gördü. Bu, Real'in pruvasında ölümcül bir yara alan Bernardino de Cardenas'ın oğluydu.

'Neden ağlıyor?' diye sordu Mehmet ve nedeni açıklanınca, 'Hepsi bu mu?' dedi; 'Ben babamın yanı sıra servetimi, ülkemi ve özgürlüğümü kaybettim, ama yine de gözyaşı dökmedim.'⁴⁶⁸

Selim felaket haberi kendisine ulaştığında Edirne'de idi. Tarihyazıcı Selâniki Mustafa Efendi'ye göre haberden öylesine derinden etkilendi ki, üç gün boyunca ne bir şey yedi, ne de uyudu. Camilerde mevlitler okutuldu, donanmanın yok edilmesiyle kentin denizden saldırıya uğrayacağı korkusu İstanbul sokaklarında panik düzeyine ulaştı. Saltanat için bir kriz anıydı yaşanan, ama Sokullu'nun güvenilir rehberliğiyle verilen tepki hızla geldi. Selim hemen İstanbul'a döndü, onun yanında sadrazamıyla caddelerde at üstünde boy göstermesi kentte durumun yatışmasını sağladı.

Osmanlılar bu ağır yenilgi için daha üstü örtülü bir ifade kullanır oldu: Sığın Donanma Savaşı.⁴⁶⁹ Uluç Ali'nin ilk raporu donanmanın tamamen yok edilmek yerine bozguna uğrayarak dağıtıldığını ima ederek darbenin etkisini azaltmaya çalışıyor ve sultana 'düşmanın

468 Neden ağlıyor? Stirling-Maxwell, p. 428

469 Eski Türkçede 'sı-mak' yani 'kırmak' fiilinden gelir ve 'kıran, kırılmış, bozguna uğramış' anlamındadır. (ç.n.)

kaybı da sizinkinden az değildir,⁴⁷⁰ diyordu. Ve felaketin gerçek ölçeği anlaşıldığında, duruma Karl'ın Cezayir faciasına verdiği benzer bir kabulle yaklaşıldı. Selim, 'Bir savaş kazanılabilir de, kaybedilebilir de,' diyecekti; 'Allah'ın takdiridir.'⁴⁷¹

Sokullu da hayatını kurtarabilen (ama görevinden olan) Pertev Paşa'ya benzer bir üslupla yazıyordu: 'Kaderin aynasında görünen o ki, Allah'ın takdiri bu yöndeymiş (....) Yüce Allah'ın tüm kâfirlere utancın her türlüünü vereceğine imanımız tamdır.'⁴⁷² Yani olay bir felaket değil, sadece aksaklıktı. Allah'ın bu cezasından Kuran'ın surelerinden birine gönderme yapılarak olumlu yan çıkartılmaya bile çalışıldı. Surede 'mümkündür ki nefret ettiğiniz bir şey sizin için iyi olabilir (....) Allah bilir, ama siz bilmezsiniz'⁴⁷³ deniyordu.⁴⁷⁴

Ana nedenlerin net şekilde analiz edilmesi sultanın ilgi alanının dışındaydı. Kabahatin tamamı Ali Paşa'ya, yani 'hayatı boyunca tek kürekli bir kayığa bile kumanda etmemiş'⁴⁷⁵ amirale yüklendi. Yenilginin asıl nedenleri (seferin İstanbul'dan yönetilmeye çalışılması, zayıf bir sultanın varlığında iktidar için girişilen saray mücadeleleri, Ali Paşa'nın göreve atanmasını sağlayan koşullar gibi etkenler saklı kaldı. Sokullu bu meselelerin hepsine bizzat karışmış, ama sonucunda

470 düşmanın kaybı da... Setton, cilt 4, p. 1069

471 Bir savaş kazanılabilir de... İnalıcık, p. 190

472 Kaderin aynasında görünen... Lesure, p. 182

473 mümkündür ki... Hess (1972), p. 62

474 Bakara Suresi, 216. Ayet. (ç.n.)

475 hayatı boyunca tek kürekli... Yıldırım, p. 534

doğan kriz sadece yeteneklerini sergilemesine ve gücünü pekiştirmesine hizmet etmişti. Durumu kontrolü altına almak için hızlı ve etkili hareket etti; Yunanistan eyaletlerinin valilerine ayrıntılı bilgi göndermeleri için emirler gönderdi; Uluç Ali'yi ise durum gereği kapudan paşa ilan etti (ki zaten öteki adayların hepsi ölmüştü).

Uluç Ali ise bir tür şov yapmak amacıyla İstanbul'a varana dek yolda 82 kalyon toplamayı başarmış, Malta Şövalyeleri'nin sancağını zafer nişanı olarak direklerden birine çekmişti. Bu sunum Selim'e idam cezasını unutturmakla kalmayacak, Uluç Ali'nin amirallik payesinin resmileştirmesini, hatta ona onursal bir unvan vermesini sağlayacaktı. Ondan öyle Ali, Uluç olarak değil, Kılıç olarak anılacaktı. Şövalyelerin sancağı da bir zafer sembolü olarak Ayasofya'ya asılacaktı.

Ve Sokullu'nun artık tartışmasız olan denetimi altındaki Osmanlı idaresi öfkeli bir faaliyete girişti. Genişletilen imparatorluk tersaneleri 1571-1572 kışı boyunca Hayrettin'in enerjisini çağrıştıran bir tempoyla eksiksiz bir donanma hazırladı. Kılıç Ali gemilerin donatılması konusundaki kaygılarını dile getirince Sokullu ona anlamlı bir yanıt vermişti: 'Paşa, Osmanlı devletinin kuvvet ve kudreti o mertebedir ki, donanma lengerlerini gümüşten, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlastan temin etmek ferman olursa müyesserdir. Gemilerin için neye ihtiyacın olursa yapman gereken benden istemektir.'⁴⁷⁶

476 Paşa, Osmanlı devletinin... Setton, cilt 4, p. 1075 / Lenger: Gemi demiri. Resen: İp. Müyesser olmak: Kolaylıkla elde etmek. (ç.n

Kılıç Ali Paşa 1572 baharında 134 parça geminin başında yelken açtı. Her ne kadar nasıl yöneteceklerini bilmeseler de, sekiz adet *galleasse* bile yapmışlardı. Bu yeniden yapılanma öylesine hızlı gerçekleştirilmişti ki, Sokullu kabul ettiği Venedik büyükelçisine Kıbrıs ve Lepanto'daki karşılıklı kayıplarla ilgili şu alaylı sataşmayı yöneltecekti: 'Sizden bir krallık yer [Kıbrıs'ı] almakla bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilen kol yerine gelmez, ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar.'⁴⁷⁷

Öte yanda Kutysal İttifak da anında tavsamaya başlamıştı. Zaferi takviye ederek pekiştirmenin önemi kavranmış, ama bu hayata geçirilememişti. Bunun yerine ele geçirilen ganimet üzerinde bir çekişme başladı. Ardından Pius ertesi bahar öldü. Oluşturduğu Hristiyan girişiminin yavaş yavaş çöküşünü izlemekten böylece kurtulmuş oldu. Felipe 1572 yılının sefer mevsiminde donanmasını Messina'da tuttu, Don Juan ise savaşı daha da doğuya taşımak amacıyla Kuzey Afrika'ya vurmaya yeğledi.

Colonna ile Venedikliler Osmanlılar ile Yunan yarımadasının batı kıyılarında karşılaşmayı amaçlayarak büyük bir filo toparladı, ama yakalanmayacak kadar kurnaz olan Kılıç Ali, aslında Müezzinzade Ali Paşa'nın en başında yapması gerektiği şekilde davranarak güvenli demirleme yerlerinden ayrılmadı ve düşmanın gücünü boş yere sarf edişini izledi.

Don Juan ertesi yıl Mağrip'e son kez yelken açarak Tunus'u geri aldı, ama Venedik o zamana dek savaştan çekilme noktasına gelmişti. 1537'de Selim ile münferiden barış imzaladılar, üstüne kabul edilmesi güç koşullarla toprak ve para vermeyi kabul ettiler. Felipe bu haberi 'dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle'⁴⁷⁸ karşıladı. Kutsal İttifak'ın masraflarından ve her daim sorun kaynağı olan Venediklilerden bir suçlamayla karşılaşmadan kurtulabilirdi artık, çünkü ne de olsa elçisi öfkeli Papa Gregory tarafından kapı dışarı edilen aynı Venedikliler idi.

1574 yılına gelindiğinde Don Juan'ın Tunus zaferi bile toz gibi dağıldı. Kılıç Ali iki tarafın da Lepanto'ya getirdiğinden daha büyük bir donanmayla Mağrip'e gitti ve kenti geri aldı. İstanbul'a topların selam atışları altında ve tutsakları güvertelerde sergileyerek döndü; eski günler geri gelmişti. Osmanlılar artık Kuzey Afrika'da her zamankinden güçlüydü. Selim'in Akdeniz üzerindeki egemenliği eksiksiz kurulmuş gibi görünüyordu.

Lepanto'nun tüm Avrupa'ya yaydığı ateşli duygular günümüzde büyük ölçüde unutulmuştur. Papa 1965'te Osmanlı sancaklarını İstanbul'a iade etmiş, kimi modern tarihçiler savaşın önem düzeyini daha düşük kabul etme eğilimine girmiştir. Zamanında dünya-

nın merkezi için girişilen yarışın sonucunu belirleyecek ikonik bir deniz savaşı özelliğinde olan olgu artık ne 1.500 yıl önce aynı sularda Roma İmparatorluğu'nun denetimine yönelik olarak yapılan Actium Savaşı gibi çok önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir, ne de Perslerin Yunanistan içlerine ilerlemesini durduran Salamis Savaşı ile kıyaslanır. Modern zamanlarda Lepanto, 'bir yere varmayan zafer' olarak etiketlenmiştir, çünkü Hristiyanlar için bir şans yaratmış, Osmanlı içinse kısa zamanda telafi edilecek bir sapma oluşturmuştur. Savaş alanının kendi gibi Lepanto olgusu da zaman ve deniz tarafından yutulmuştur.

Ancak bu yargı Hristiyanlığın 16. Yüzyıl'ın ortalarında kapıldığı katıksız dehşeti ve anlık başarıların yol açtığı maddi ve manevi sonuçları gerçek öneminin altında gösterir niteliktedir. 1537 Ağustos'unda Halic kıyısında dikilip, Kılıç Ali'nin Tunus'tan sultanı top atışlarıyla selamlayarak, tutsakları güvertelerde sergileyerek dönüşünü ve sonrasında yapılan, büyük kenti alevden bir çemberle sarılmış gibi gösterecek fener alaylarını izleyen kişi, tanık olduğu kutlamaların Osmanlı'nın o tür deniz zaferlerinin sonuncusunu vurguladığını ya da Kılıç Ali'nin Barbaros türü büyük korsanların sonuncusu olduğunu düşünmesine imkân yoktu.

Felipe 1580 yılında sultan ile Akdeniz için girişilmiş büyük rekabeti tek hamlede sona erdirecek bir barış antlaşması imzaladı. Bu belge de Osmanlı impa-

ratorluk belgelerindeki bildik tonları yansıtır ve azameti kimseye teslim etmez:

‘İmparatorluk sarayımıza gelen elçin tacımıza ve hanedanımıza bir maruzatta bulundu. Azametin merkezine eşik teşkil eden gücü her şeye kadir imparatorluk sarayımız elbette ki muktedir sultanların mabedi ve asrın hükümdarlarının sığınağıdır.

Senin tarafından bir dostluk ve sadakt müracaatında bulunulmuştur. Devletin güven ve selamete, meselelerin huzur ve refaha ermesi için ulu hanedanımızın dostluğunu talep etmişsin. Barışa temel teşkil etmek ve bir antlaşma için gerekli koşulları sağlamak için meselelere hakkaniyetle eğildik (....)

Saadete erişmek için samimiyet ve dürüstlikle katımıza müracaat ettiğine göre, yapılması elzem şeyler vardır (....) Karada ve denizde nemrutluk ve münasebetsizlik eden, lakin korumamız altındaki yerlerde tebamıza zarar veremeyen başıbozukların ve korsanların durdurulmalı ve idare altına alınmalıdır. (....)

Sadakat ve dürüstlükte sebat et ve ateşkes şartlarına riayet et. Bizim tarafımızdan ateşkesi ihlale yönelik herhangi bir durum olmayacaktır. Denizlerde gerek donanma kumandanlarımıza, gerek gönüllü [korsan] kaptanlarımıza ve gerekse himmetimiz altındaki diyarların sınır boylarında

bulunan kişilere tüm cihanın boyun eydiği emirlerimiz gönderilecektir ve böylece zararın ve ziyanın ülkeneye yahut ona bağlı eyaletlere ve herhangi bir yerden oralara seyahat eden tüccarlarına ulaşması engellenecektir.

Arzumuz odur ki, devletimiz ve huzurun hakim olduğu hanemiz varlığını korudukça refahın da daim olsun. Ve aynı şekilde, senin niyetlerin de sulhün temini ve anlaşmanın ve güvenliğin tesisinden yanaysa, adamını hiç gecikmeden gönder ki, durumun açıklık kazansın. Bizim tasarrufumuz ona göre vuku bulacaktır.⁴⁷⁹

Belgenin içeriği bir Osmanlı zafer beyanı niteliğindedir ve herhangi bir yenilgi iması dahi taşımaz. O zamana gelinene dek Felipe kraliyetin borçlarını ödemede temerrüde düşmüş, dikkati batıya ve kuzeye, Katolik Portekiz'i fetih ve Protestan İngiltere'yi işgal konularına yönelmişti. Antlaşmayla amaçlanan şey, Akdeniz'de Müslüman ve Hristiyan dünyaları arasında sabit bir sınır oluşturup bunu pekiştirmektir. Her ne kadar Venedik egemenliği altındaki Girit hâlâ beklemedeyse de, Osmanlılar Kıbrıs'ı alarak doğu denizini neredeyse tamamen temizlemişti ve Malta başarısızlığıyla Lepanto felaketi Roma ilerleme yönündeki şatafatlı Osmanlı planlarına takoz vurmuştu. Bunun tam tersi olarak, Kuzey Afrika'nın stratejik Tunus fethi vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na sıkı sıkıya bağlandığı

net olarak anlaşılmıştı. Karl zamanının Konstantinopolis emelleri çoktan uçup gitmişti. 1580 Haçlı düşlerinin de büyük kalyon savaşlarının da sonunu vurgulayacaktı. Denizin imparatorlukları dövüşe dövüşe kesilip durağanlığa ermişti.

Hıristiyanlık Akdeniz için verilen savaşı kazanmamıştı, ama zaman zaman kaybetme olasılığının çok daha büyük olduğu evrelerden geçmişti. Yaşlı Don Garcia de Toledo savaşı izleyen yıl hâlâ Lepanto'da alınan katıksız riski düşünerek ürperiyordu. Don Juan her şeyi tek bir zara bağlayarak tehlikeye atmıştı. Don Garcia olası bir başarısızlığın sonuçlarının Hıristiyan Akdeniz kıyıları için afet düzeyinde bir felaket doğuracağını ve zaferin sınırlarının vurgulanan muhteşem yansımalarından çok daha dar olduğunun bilincindeydi. Yenilgi halinde ve bir savunma filosu olmaksızın Venedik'in son savunma engelleri olan Malta, Girit, Balearlar gibi büyük adalar hızla elden çıkacak, ardından o sıçrama noktalarından İtalya'nın yüreğine, doğrudan Süleyman'ın en öte hedefi olan Roma'ya bastırılacaktı.

Şuluk Ali'nin Venedik kanadını çevirme girişi mi başarılı olsa, ağır silahlı *galleasse*'ler Ali Paşa'nın merkez hattını o oranda hırpalayamasa ya da Uluç Ali karşısında manevralar yapan Doria'yı bir saat önce yakalasa Güney Avrupa gerçekten çok farklı bir görünüm alırdı. Sonuçta Malta frenlemesi ve Lepanto zaferi Osmanlıların Deniz'in merkezindeki yayılmasını ke-

sin şekilde durdurmuştu. Modern Akdeniz dünyasının sınırlarını sabitleyen 1565-1571 yıllarının olgularıydı.

Ve Osmanlılar her ne kadar yenilginin şokundan hızla sıyrıldıysa da, zarar bir kez verilmişti. İmparatorluk Lepanto'da Moğol savaş lordu Timurlenk 1402 yılında orduyu Ankara'da darmadağın ettiğinden o yana ilk askeri felaketiyle yüzleşmişti. Bu Hristiyan Avrupa için muazzam bir psikolojik kazanımdı. Hristiyanların askeri yetersizlik duygusu öylesine köklü yerleşmişti ki, birbirini izleyen her yenilgiyi tefekkürle karşılamak normal reaksiyona dönüşmüştü. 1571 güzünde yaşanan moral patlaması beraberinde güçler dengesinin oluşmaya başlayabileceği inancını da getirdi. Cervantes Lepanto'da yaşanan birkaç saatin nasıl bir fark yarattığını Don Quixote'nin ağzından vurguluyordu: 'O gün (....) Hristiyanlık için en mutlu gün, çünkü tüm dünya Türklerin denizde yenilmez olduğuna inanmakla ne kadar hatalı olduğunu öğrendi.'⁴⁸⁰

İslamiyet ile Hristiyanlığın dünyanın merkezi için giriştiği savaş Rodos ile başlayıp Lepanto ile bitmiş değildir; 1520 ile 1580 yılları arasında dinsel itme ve emperyal gücün sürtüşmeyi korkunç bir yoğunluğa sürüklemek üzere birleşmesiyle özel bir tanım kazanmış, insanlık tarihinin kolaylıkla diğerlerinden ayrılabilen iki döneminde doruğa ulaşarak yaşanmıştır.

Bu mücadele içinde savaş sanatının ilkel ve modern tarzlarını aynı anda barındırmıştır: Homeros'un Bronz Çağı'na özgü zalimliğe ve vahşete gönderme yaparken, bir yandan da ateşli silahların, özellikle de topun klinik yıkımına uzanmıştır.

Ve Süleyman ile Karl bu süreci başlatırken dünyanın denetimi için savaştıklarına inanmıştı. Lepanto ve sonrasının açıkça ortaya koyduğu şeyse, sonuç düşmanı darmadağın edecek zaferler olsa bile Akdeniz'in artık uğrunda savaşılmaya değmeyeceğiydi. Bir araya kümelenmiş kara kütleleriyle çevrelenen orta deniz, kaynaklar ne kadar tükenmez olursa olsun kürekli kalyonlarla kolaylıkla kazanılabilir olmaktan çıkmıştı. İki taraf da ele geçirilmesi zor ödül için son derece maliyetli bir silahlanma yarışına girmişti. Çatışma başrol oyuncusu konumundakilerin insan ve malzeme rezervlerini (kendileri kabul etmeye hazır olmasa da) limitlerine kadar zorlamıştı. Kıbrıs ile Lepanto, Osmanlılara 80.000'den fazla savaşçıya mal olmuştu ve egemenlik alanları üstünde barınan muazzam nüfusa rağmen yetenekli asker kaynağı tükenmez değildi. Örneğin Dax piskoposu gururla yeniden yapılanan donanmayı gördüğünde bundan etkilenmemişti:

'Bu limandan bir armada çıktı ki, gemileri yeşil keresteden imal edilmişti, mürettebatlarının eli küreğe ilk kez değişiyordu, alelacele dökülmüş toparlarla donatılmıştı, birçok parçası asit salan ve çürümeye başlamış malzemeden yapılmaydı, seyrüsefercileri

ve denizcileri halen çırağı ve silahlı güçleri son savaşın şaşkınlığından henüz sıyrılamamıştı.⁴⁸¹

İspanyolların Cerbe'den sonra deneyimle öğrendiği gibi, deniz savaşı sanatının özel koşulları uzmanlaşma düzeyindeki yeteneklerin yerinin doldurulmasını neredeyse olanaksız kılıyordu. Tüm bunlardan ötürü, 1580'den sonra deniz maceralarına yönelik bir hoşnutsuzluk gelişti; Osmanlı donanması Haliç'in sakin sularında çürür halde yatıp kaldı. Barbaros'un zafer dolu günleri bir daha asla geri gelmeyecekti.

İki taraf da kısa zaman sonra ekonomik keyifsizliğe düştü. Felipe 1575'ten itibaren borçlarının vadelerini yakalayamaz oldu; 1585'i izleyen yıllarda mali krizler Müslüman dünyasını da vurmaya başladı. Balçığa saplanmış gibi zorlukla ilerleyen deniz savaşı ve özellikle de donanmayı Lepanto'dan sonra yeniden kurmanın getirdiği tuhafsanacak düzeydeki parasal yük sultanın egemenlik alanlarındaki vergi toplama eğilimini arttırdı. Aynı zamanda her iki Amerika kıtasından gelen külçe gümüş akını Osmanlı ekonomisini sukesiminin altından vuruyordu ki, o dönemde bunun farkına her nasılsa tam olarak varılamadı. Osmanlılar savaş işinde herhangi bir rakibi çok gerilerde bırakabilecek kaynaklara sahipti, ama durağan, gelenekselliğin hüküm sürdüğü, kendi kendine yeten dünyalarını modernleşmenin yıpratıcı, hatta öldürücü etkilerine karşı korumakta çaresizlerdi. Avrupa'da yükselen fiyatlara

481 Bu limandan bir armada çıktı ki... Setton, cilt 4, p. 1091

ve altının enflasyonist etkisine dayanacak güçte kale burcu yoktu.

1566'da yani Malta'nın sonrasında Kahire darphanesi (ki Osmanlı dünyasının Afrika'nın kısıtlı miktardaki altınından sikke üreten tek darphanesiydi) basılan paranın değerinde %30'a varan devalüasyona gitti; İspanyol real'i böylece imparatorluğun en aranan para birimi haline geldi, çünkü o değerde başka para bulmak artık olanaksızdı. Askerlere maaş ödenmesinde kullanılan gümüş sikkeler gitgide incelme, sonunda çağdaş bir Osmanlı gözlemcisi 'badem ağaçlarının yaprağı kadar hafif ve çiğ tanesi kadar değersiz'⁴⁸² hal aldı. Tüm bunlar fiyat artışları, emtia darlıkları ve süreç içinde yerel imalat ölçeğinde erozyon olarak kendini gösterdi. Hammadde ve külçe mevcudu Avrupa'nın daha yüksek fiyatları ve daha düşük imalat maliyetleri nedeniyle imparatorluk sınırları dışına emiliyordu. Küreselleşen güçler 16. Yüzyıl'ın sonundan itibaren eski toplumsal dokunun ve Osmanlı gücünün temellerinin altını hiç dikkat çekmeden boşaltmaya başladı. İslamiyet'in batıyla olan ilişkilerini bir paradigmasıydı bu.

1580 antlaşması iki dünyanın iki imparatorluğu arasında karşılıklı bir kilitlenmeyi öngörüyordu. Akdeniz'i İstanbul ile Cebelitarık arasında çaprazlama geçen sınır o andan itibaren netlik ve sertlik kazanmış

482 badem ağaçlarının yaprağı kadar... Braudel, cilt 2., p. 1195

olacaktı. Uzun zamandan beri süren rekabetin tarafları birbirine sırtını döndü; Osmanlılar İran ile savaşır, Macaristan tehdidiyle bir kez daha yüzleşip Tuna'ya yönelirken, Felipe de Atlantik'teki başka bir çekişmeye daldı. Portekiz'i ülkesine bağladıktan sonra batıya döndü ve daha büyük bir denize doğrudan bakabilmek için sarayını sembolik anlamda Lizbon'a taşıdı. Kendi Lepanto'sunu yaşamaya İspanyol armadasının Britanya kıyılarında yaşayacağı perişanlığa hızla yaklaşıyordu ki, bu da sefer mevsimini geçirerek denize açılmaya yönelik İspanyol adetinin bir sonucu olacaktı. 1580'i izleyen yıllarda biri zamanla kendi içine dönen, öteki keşiflere açılan İslamiyet ile Hristiyanlık Akdeniz'de bir daha karşı karşıya gelmedi.

Güç Osmanlılar ile Habsburgların aşırı merkezileşmiş bürokrasileri ve Tanrı/Allah tarafından verilmiş doğal haklar kavramının üzerinden öngörmekte geciktiği şekilde Akdeniz havzasından çekilmişti. Yeni dünyalardan refahı derlemeye başlayanlar artık girişimci orta sınıf tarafından finanse edilen, sağlam yelkenlileriyle denize açılan Londralı ya da Amsterdamlı denizcilerdi. Harita ustası Piri Reis'in yaşamı (ve ölümü) Osmanlı'nın dışa açılması ve deneye dayalı dünyayı keşfetmesi yönündeki son şansını sembolize etmişti. Yapıtlarını 1580'lerde veren ve adı bilinmeyen bir başka Osmanlı haritacısı Batı Hint adalarına yapılacak yeni yolculuklarla gelecek tehdidi berrak şekilde ortaya koyuyordu:

‘Bir grup ne idüğü belirsiz kâfirin batıdan doğuya yolculukta, rüzgârların şiddetine ve denizin hırçınlıklarına cesaretle göğüs germekte öne geçip güç kazanması tuhaf ve hüzünlü bir vakadır, çünkü onların çıktığı yere kıyasla yolun yarısında bulunan Osmanlı İmparatorluğu [Hindistan’a yönelik] herhangi bir fetih teşebbüsünde bulunmamıştır. [Üstelik] Bu, yolculukların sağlayacağı sayısız menfaate, arzu edilir nesnelere, anlatımları tasvir ve açıklama sınırlarını zorlayan lüks mallara erişme imkânı sunmasına rağmen yapılmamıştır.’⁴⁸³

Ve en önemlisi, öyle bir yola yönelinmiş olsa İspanya’nın önü de kesilmiş olacaktı.

1580 yılından sonra korsanlar da sultanın hizmetinden çıktı ve Mağrip’in kıraç kıyılarından kendi hesabına insan kaldırmaya başladı. Akdeniz milyonlarca beyaz kölenin Cezayir ve Tripoli’deki esir pazarlarına akmasına neden olacak iki yüzyıl süreli ve tamamen kendi kıyılarına özgü yeni bir korsanlık dalgasının salacağı sefaletle tanık olacaktı. 1815 gibi geç bir tarihte, yani Waterloo Savaşı’nın yaşandığı yıl bile Sardinya’dan 158 kişi kaçırılacaktı. Bu tehdidi neden sonra engelleyecek olan unsur Yeni Dünya’nın Amerikalıları olacaktı.

Artık herhangi bir gelgite sahne olmayan Deniz’e kalıcı olarak kapanıp kalan Venedik ile Osmanlı 1719

yılına dek Yunan yarımadası kıyıları için çekişecekti, ama güç çoktan bambaşka yerlere kayıp gitmişti.

Sondeyiş: İzler

Jean de La Valette 1568 yılı Temmuz ayında, Malta sıcağıyla yanan bir yaz günü ormanda şahiniyle avlanmaktan dönerken şiddetli bir kalp krizi geçirdi. Sert mizaçlı yaşlı savaşçı kölelerine özgürlüklerini vermeye, düşmanlarını bağışlamaya ve ruhunu Tanrı'ya adamaya yetecek birkaç hafta boyunca ölüme direndi. Tabutu kuşatmadan sonra Vittoriosa adı verilmiş olan Birgu'nun caddeleri boyunca taşınır, siyah bir kalyona koyularak limanın karşısına götürölürken insanlar sessizce izliyordu.

La Valette onun adını taşıyan yeni başkent Valetta'da Sciberras Dağı kenarında ve Türklerin topraklarını yerleştirdiğı yerle St. Elmo'nun harabeleri arasında inşa edilen 'Muzaffer Anamız' şapelinde toprağına verildi. Mezarı İngiliz kökenli sekreteri Sir Oliver Starkey'in Latince kaleme aldığı kitabeyle süslendi:

‘Burada ebedi onura hak kazanmış olan La Vallette yatmaktadır. Afrika ve Asya’nın kırbacı ve Avrupa’nın kalkanı olarak barbarları kutsal kollarıyla elleriyle kovup göndermiştir ve kurduğu bu aziz şehirde gömülen ilk insandır.’¹

Büyük deniz mücadelesinin diğer katılımcıları da onun ardından birer birer göçüp gitti. Anlaşıldığı kadarıyla içkiyi bırakma çabalarının sersemliği içinde olan Selim 1574’te hamamda ayağı kayarak öldü; iktidar gücü sönmeye yüz tutan Sokullu 1578’de hançerlendi; Uluç Ali 1587’de bir Rum köle kızın kolları arasında hayata gözlerini yumdu; Gian’Andrea Doria ise son gününe dek korkaklık suçlamasının lekesini taşıyarak 1606 yılına kadar yaşadı. Felipe son emrinin altına imzasını 1598’de kayıtlarına 12 Aralık 1589 günü, Malta kuşatmasına dair onca ayrıntıyı aktaran ve tanık olduklarına dair yazdıklarını ‘en yüce señor Avusturyalı Don Juan’a’² ithaf eden adama dair bir not düşüldü:

‘İtalyan ve İspanyol dilinde yazan ve hem insanların, hem de kaderin eziyetinden geçmiş olan gezgin şair Francesco Balbi di Correggio’nun bu tarihte anavatanından uzakta öldüğüne inanılmaktadır.’³

Ama başrol oyuncularının hiçbiri zafere ve kendi-

1 Burada edebi onura... Bradford (1972), sy. 173

2 en yüce señor... Balbi (1961), sy. 7

3 İtalyan ve İspanyol dilinde... age. Sy. 5

sine ait bir taca öylesine heves duyan Don Juan kadar hüznü bir yazgıyla ermedi sona. Lepanto ona birkaç takdir kazandırmıştı, ama her zaman tedbirli olan Felipe kardeşinin hırslarını hızla kösteklenmiş, düşlerini söndürmüştü. Sonunda onu Hollanda ayaklanmasını bastırması için Flanders'e gönderdi; zamanında savaştan hemen önce gemisinin güvertesinde dans eden cesur ve atılgan prens orada 1578 yılında düşleri yok olmuş halde tifüsten öldü. Tarih boyunca pek az kariyer onunki kadar irkiltici bir düşüş eğrisi göstermişti ki, bu sanki Lepanto Savaşı'ndan önceki gece karanlık denize doğru ışıltılarla inen kuyruklu yıldızın yörüngesini anımsatıyordu. Savaştan sadece iki ay sonra kendi kaderini hüznü sözlerle şöyle tarif etmişti: 'Hayatımı gökyüzünde şatolar inşa ederek geçirdim, ama sonunda hepsi ve ben rüzgâra karışıp gittik.'⁴

Bu sözler şiddet dolu bir çağın tüm imparatorluk kurucuları için mezar kitabesi niteliğindedir.

Tüm o insanların ve olguların geride bıraktığı anıt niteliğindeki izler Akdeniz kıyılarına saçılmıştır ve turizm endüstrisi için pitoresk bir arka plan oluşturur: Venedik kalelerinin St. Marko aslanının dikkatle süzen bakışları altındaki menedici, karanlık kapıları; Güney İtalya kıyılarına saçılmış gözetleme hisarı harabeleri; Malta'nın kütleli kale burçları; ki ıssız koylar; denize uzanan burunların üstündeki paslı toprak ve güllerden oluşma piramitler; kalyon tersanelerini devasa, tonozla

4 Hayatımı gökyüzünde şatolar... Bicheno, sy. 260

örtülü galerileri...

Barbaros, Boğaz kıyısındaki, Karadeniz'e açılmak üzere geçen tankerleri seyredebileceği hoş bir türbede yatar ve onun tarafından fethedilen Kıbrıs'ın zenginlikleri, Edirne'deki Selimiye Camii'nin insana şaşkınlık verecek kadar zarif olan minarelerinin bedelini karşılamak üzere Osmanlı başkentine akmıştır. Turgut Reis'in adı Türkiye kıyılarındaki limana verilmiş, Calabria'daki Le Castella'nın halkı Uluç Ali'ye olan kırgınlığını unutmuş, hatta onuruna bir anıt dikmiştir. Süleyman ise büyük camii Süleymaniye'nin yakınlarında bulunan, Haliç'e ve tersaneye yukarıdan bakan bir anıtmazarda yatar. Famagusta şehidi Bragadin'e gelince... Venedikli savaşçının adı doğduğu kentte bulunan St. John ve St. Paul kilisesindeki canlı bir fresk ile ölümsüzlüğe kavuşturulmuştur. Ve Kıbrıs'ta yüzülen derisi de onu izlemiştir. Bu şey 1580'de birileri tarafından İstanbul'dan çalınmıştır ve adını taşıyan anıtın gerisindeki duvarın içinde huzura kavuşturulmuştur.

Dönemin baskıları ve tabloları tüm bu insanların içinde bulunduğu rekabetin yoğunluğu ve şiddeti hakkında daha iyi fikir sahibi olmamızı sağlar. Devekuşu tüylü başlıkları içindeki Osmanlı yeniçerilerinin Hristiyanların koruduğu siperlerin önünde yığılışı, savunmacıların ağır arkebüzleri omuzlayıp onlara nişan alışı, topların ateş saçışı, göğü karartan duman sorguçları, donanmaların deniz üstünde kıyamet günü tasvirlerini anımsatır şekilde birbirine girişi, suda çırpınan, can ve-

ren kanlı figürler.

Ama askerleri kıyılara boşaltarak, akınlar düzenleyerek, davulların gümbürtüsü ve savaş borularının çığlıkları arasında kapışarak tüm bunların yaşanmasına aracılık savaş ganimetlerinden öte neredeyse hiçbir şey kalmamıştır. Üstüne Allah'ın adlarının Arap alfabesiyle ya da Hıristiyan Tanrı'sının adı Latince yazılı olan birkaç soluk sancak... Geri kalan her şey deniz tarafından gemilerle birlikte teslim alınmıştır.

Kaynakça

- Achard, Paul, *La Vie Extraordinaire des Frères Barberousse*, Paris, 1939
- Anderson, R. C., *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Liverpool, 1952
- Attard, Joseph, *The Knights of Malta*, Malta, 1992
- Babinger, Franz, *Mehmet the Conqueror and his Time*, Princeton, 1978
- Balbi di Corregio, Francesco, *The Siege of Malta, 1565*, çev. Ernle Bradford, Londra, 2003
- Balbi di Corregio, Francesco, *The Siege of Malta, 1565*, çev. Henry Alexander Balbi, Kopenhag, 1961
- Barkan, Ömer Lütfi, 'L'Empire Ottoman face au monde chrétien au lendemain de Lépante'
- Beeching, Jack, *The Galleys at Lepanto*, Londra, 1982

- Belachemi, Jean-Louis, *Nous les Frères Barberousse, Corsairs et Rois d'Alger*, Paris, 1984
- Benzoni, Gino, *II Mediterraneo nella seconda met del '500 alla luce di Lepanto*, Florence, 1974
- Bonello, G., 'An Overlooked Eyewitness's Account of the Great Siege' in *Melitensium Amor, Festschrift in Honour of Dun Gwann Azzopardi*, ed. T. Cortis, T. Frellar and L. Bugeja, sy. 133-148, Malta 2012
- Bosio, G., *Dell'istoria della sacra religione et ill.ma militia di San Giovanni Gerosolimitano*, cilt 2 ve 3, Roma 1594-1602
- Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul, 2005
- Bourbon, J. de, 'A brief relation of the siege and taking of the city of Rhodes', *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*'dan alınarak. Yaz. Richard Hakluyt, cilt. 5, Glasgow 1904
- Bradrford, Ernle, *The Great Siege: Malta 1565*, Londra, 1999
- Bradford, Ernle, *Mediterranean: Portreit of a Sea*, Londra, 1970
- Bradford, Ernle, *The Shield and the Sword: The Knights of St John*, Londra, 1972
- Bradford, Ernle, *The Sultan's Admiral: The life of Barbarossa*, Londra, 1969
- Brandi, Karl, *The Emperor Charles V*, Londra, 1949
- Brantome, P. de Bourdeille, Seigneur de, *Oeuvres complétes*, ed L. Lalanne, cilt 3, Paris, 1864
- Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Reynolds*, 2 cilt,

Berkely, 1995

- Bridge, Anthony, *Suleiman the Magnificent: Scourge of Heaven*, Londra, 1983
- Brockman, Eric, *The Two Sieges of Rhodes 1480-1522*, Londra, 1969
- Brumment, Palmira, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, Albany, 1994
- Büyüktuğrul, afif, 'Preveze Deniz Muharebesine ilişkin gerçekler', *Belleten*, cilt 37, 1973
- Caccin, P., and Angelo M., *Basilica of Saints John and Paul*, Venedik, 2004
- Caetani, O., and Diedo G., *La Battaglia di Lepanto*, 1571, Palermo, 1995
- Capponi, Niccolò, *Victory of the West: The Story of the Battle of Lepanto*, Londra, 2006
- Cassola, A., *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta, 1988
- Cassola, A., *The Great Siege of Malta (1565) and the Istanbul State Archives*, Malta, 1995
- Cervantes, Miguel de, *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, Glasgow, 1871
- Caousin, Will ve Afendy, Rhodgia, *The History of the Turkish War with the Rhodians, Venetians, Egyptians, Persians and Other Nations*, Londra, 1683
- Cimi, A. F., *Commentari d'Anton Francesco Cirni, Corso, ne quale se describe la Guerra ultima di Francia, la celebratione del*

Concilio Tridenrino, il Soccorso d'Orano, l'Impresa del Pignone, e l'Historia dell'Assedio di Malta, Roma, 1567

- Clot, André, *Suleiman the Magnificent*, trans. Matthew J. Reisz, Londra, 2005

- *Collección de Documentos Inéditos para la Historia de Espana*, cilt 3, Madrid, 1843

- Crowley, Roger, *Constantinople: The Last Great Siege*, Londra, 2005

- Danişmend, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, cilt 2, İstanbul, 1948

- Davis, R. C., *Christian Slaves, Muslim Masters: White Slavery in the Mediterranean, the Barbary Coast and Italy, 1500-1800*, Londra, 2003

- Deny, Jean ve Laroche, Jane, 'L'expédition en Provence de l'armée de Mer du Sultan Suleyman sous le Commandement de l'admiral Hayreddin Pacha, dit Barberousse (1543-1544), Turcica, cilt 1, Paris, 1969

- Elliott, J. H., *Imperial Spain, 1469-1716*, Londra, 1990

- *Encyclopaedia of Islam*, 11 cilt, Leiden, 1960

- *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*, çev. Claude Delaval Cobham, Cambridge, 1908

- Fernandez Duro, Cesareo, *Armada Española desde la union de los Reinos de Castilla y de Aragon*, cilt 2, Madrid, 1896

- Finkel, Caroline, *Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire, 1300-1923*, Londra, 2005

- Finlay, Robert, 'Prophecy and Politics in Istanbul: Charles V, Sul-

tan Süleyman, and the Hapsburg Embassy of 1533-1534', *Te Journal of Early Modern History*, 1998, cilt 2

- Fisher, Alan, 'The Life and Family of Süleyman I' in *Süleyman the Second and His Time*, ed. Halil İnancık ve Cemal Kafadar, İstanbul, 1993

- Fisher, Sir Godfrey, *Barbary Legend: War, Trade and Piracy in North Africa, 1415-1830*, Oxford 1957

-Fontanus, J., *De Bello Rhodio*, Roma, 1524

- Friedman, Ellen G., *Spanish Captives in North Africa in the Early Modern Age*, Londra, 1983

- Galea, J., 'The Great Siege of Malta from a Turkish Point of View', *Melita Historica IV*, Malta, 1965

- Gazioğlu, Ahmet C., *The Turks in Cyprus: a Province of the Ottoman Empire (1571-1878)*, Londra, 1990

- Gentil de Vendosme, P., *Le Siège de Malte par les Turcs en 1565*, Paris, 1910

- Ghiselin de Busbecq, Ogier, *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq: Imperial Ambassador at Constantinople*, çev. Edward Seymour Forster, Oxford 1927

- Glete, Jan, *Warfare at Sea 1500-1650*, Londra 2000

- Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge, 2002

- *The Great Siege 1565*, ed. George Cassar, Malta, 2005

- Grove, A. T. Ve Rackham, Oliver, *The Nature of Mediterranean Europe: An Ecological History*, Londra 2001

- Guglielmotti, P. Alberto, *Storia della Marina Pontificia*, cilt. 5,

Roma, 1887

- Guilmartin, John Francis, *Gunpowder and Galleys*, Londra, 2002

- Guilmartin, John, 'The Tactics of the Battle of Lepanto Clarified', www.angelfire.com/ga4/guilmartin.com

- Gülleryüz, Ahmet, *Kadıgadan Kalyona Osmanlıda Yelken*, İstanbul, 2004

- Haëdo, Diego de, *Histoire des Rois d'Alger*, çev. H. De Grammont, Saint-Denis, 1998

- Haji Khalifeh, *The History of the Maritime Wars of the Turks*, trans. James Mitchell, Londra, 1831

- Hammer-Purgstall, J., *Histoire de L'Empire Ottoman*, cilt 4-6, Paris, 1836

- Heers, Jacques, *The Barbary Corsairs: Warfare in the Mediterranean, 1480-1580*, Londra, 2003

- Hess, Andrew, 'The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History', *Past and Present* 57, Oxford, 1972

- Hess, Andrew, 'The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of Oceanic Discoveries, 1453-1525', *American Historical Review* 75, sayı 7 (Aralık 1970)

- Hess, Andrew, 'The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth-Century World War', *International Journal of Middle East Studies* 4 (1973)

- Hess, Andrew, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth Century Ibero-African Frontier*, Chicago, 1978

- Hill, Sir George, *A History of Cyprus, volume III: The Frankish period, 1432-1571*, Cambridge, 1972

- Housley, Norman, *The Later Crusades 1274-1571*, Oxford, 1992
- Imber, Colin, 'The Navy of Süleyman the Magnificent' in *Archivum Ottomanicum*, VI (1980)
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire: The Structure of Power*, Basingstoke, 2002
- İnalcık, Halil, *Lepanto in the Ottoman Documents*
- İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Londra, 1973
- İslam Ansiklopedisi, 28 cilt, İstanbul 1988-
- Jurien de La Gravière, Jean Pierre, *Doria et Barberousse*, Paris, 1886
- Jurien de La Gravière, Jean Pierre, *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lepante*, 2 cilt, Paris, 1888
- Jurien de la Gravière, Jean Pierre, *Les Chevaliers de Malte et la Marine de Philippe II*, 2 cilt, Paris, 1887
- Kamen, Henry, *Philip of Spain*, Londra, 1997
- Kâtip Çelebi, *The History of the Meritime Wars of the Turks*, trans. J. Mitchell, Londra, 1831
- Lane, Frederic C., *Venice: A Maritime Republic*, Baltimore, 1973
- Lesure, M., *Lépan la Crise de L'Empire Ottoman*, Paris, 1972
- Longworth, Philip, *The Rise and Fall of Venice*, Londra, 1974
- Lopez de Gomara, Francisco, *Cronica de los Barbarrojas*, in *Memorial Historico Espanol: Coleccion de Documentos, Opusculos y Antigüedades*, cilt 6, Madrid, 1853

- Luttrell, Anthony, *The Hospitallers of Rhodes and Their Mediterranean World*, Aldersot, 1992
- Lynch, John, *Spain under the Hapsburgs*, cilt 1: *Empire and Absolutism 1516-1598*, Oxford, 1964
- Mallett, M. E. And Hale, J. R., *The Millitary Organization of a Renaissance State*, Cambridge, 1984
- Mallia-Milanes, Victor, *Venice and Hospitaller Malta 1530-1798: Aspects of a Relationship*, Malta, 1992
- Mantran, Robert, *'L'écho de la bataille de Lépante a Constantinople*
- Maurand, Jérôme, *Itinéraire de J. Maurand d'Antibes a Constantinople (1544)*, Paris, 1901
- Merriman, Roger Bigelow, *Suleiman the Magnificent, 1520-1566*, Cambridge Massachusetts, 1944
- Merriman, Roger Bigelow, *The Rise of the Spanish Empire in the World and in the New*, cilt 3 ve 4 New York, 1962
- Morris, Jan, *The Venetian Empire: A Sea Voyage*, Londra, 1980
- Mulgan, Catherine, *The Renaissance Monarchies 1469-1588*, Cambridge 1988
- Nacipoğlu, Gülru, *'Ottoman – Hapsburg-Papal Rivalry'*, in *Süleyman I and His Time*, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, 1993
- Norwich, John Julius, *A History of Venice*, Londra, 1982
- Parker, Geoffrey, *Philip II*, Londra, 1979
- Parker, Geoffrey, *The Grand Strategy of Philip II*, Londra, 1998

- Pastor, Louis, *Histoire des Papes*, cilt 17-18, Paris, 1935
- Peçevi, İbrahim, *Peçevi Tarihi*, cilt 1, Ankara 1981
- Petit, Edouard, *André Doria: un amiral condottiere au XVIe siècle (1466-1560)*, Paris, 1887
- Petrie, Sir Charles, *Don Juan of Austria*, Londra, 1967
- Philips, Carla Rahn, 'Navies and the Mediterranean in the Early Modern Period' in *Naval Policy and Strategy in the Mediterranean: Past, Present and Future*, ed. John B. Hattendorf, Londra, 2000
- Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, cilt 1 ve 2, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, Ankara, 1988
- Porter, Whitworth, *The Knights of Malta*, 2 cilt, Londra, 1883
- Prescott, W. H., *History of the Reign of Philip the Second, King of Spain*, 3 cilt, Boston, 1855-58
- Pryor, John H., *Geography, Technology and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649-1571*, Cambridge, 1988
- Rosell, Cayetano, *Historia del Combate Naval de Lepanto*, Madrid, 1853
- Rossi, E., *Assedio e Conquista di Rodi nel 1522 secondo le relazioni edite e inedite de Turchi*, Roma, 1927
- Sandoval, Fray Prudencio de, *Historia de la Vida y Hechos del Emperador Carlos V*, cilt 2-4, Madris, 1956
- Scetti, Aurelio, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565-1577)*, çev. Luigi Monga, Tempe Arizona, 2004
- Setton, Kenneth M, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, cilt

2-4, Philadelphia, 1984

- Seyyid, Murad, *La Vita e la Storia di Ariadeno Barbarossa*, ed. G. Bonaffini, Palermo, 1993

- Shaw, Stanford, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, cilt 1, Cambridge, 1976

- Sire, H. J. A., *The Knights of Malta*, Londra, 1994

- Soucek , Svat, *Piri Reis and Turkish Mapmaking after Columbus: The Khalili Portolan Atlas*, Londra, 1996

- Spiteri, Stephen C., *The Great Siege: Knights vs. Turks mdlxv – Anatomy of a Hospitaller Victory*, Malta, 2005

- Stirling-Maxwell, Sir Willian, *Don John of Austria*, cilt 1, Londra, 1883

- *Süleyman the Magnificent and His Age*, ed. Metin Kunt and Christine Woodhead, Harlow, 1995

- *Süleyman the Second and His Time*, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, 1993

- Testa, Carmel, *Romegas*, Malta, 2002

- Thubron, Colin, *The Seafarers: Venetians*, Londra, 2004

- Tracy, James D., *Emperor Charles V., Impresario of War*, Cambridge, 2002

-Turan, Şerafettin, ‘Lala Mustafa Paşa hakkında notlar’, *Belleten* 22, 1958

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, cilt 2 ve 3, Ankara 1988

- Vargas-Hialgo, Rafael, *Guerra y diplomacia en el Maditerraneo:*

Correspondencia indita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria, Madrid, 2002

- Yıldırım, Onur, 'The Battle of Lepanto and its Impact on Ottoman History and Historiography' in *Mediterraneo in Armi*, ed. R. Cancila, Palermo, 2007

- Zanon, Luigi Gigio, *La Galea Veneziana*, Venedik, 2004